

ΜΙΧΑΗΛ Π. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

(ΔΙΔΑΚΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΓΕΝΟΜΕΝΑΙ
ΕΝ ΤΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΑΣΛΕΙΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.—ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ 4
1935

ΜΙΧΑΗΛ Π. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

Αρ. 45154

ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

(ΔΙΔΑΚΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΓΕΝΟΜΕΝΑΙ
ΕΝ ΤΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΑΣΛΕΙΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ)

ΟΜΙΛΟΣ ΔΙΑΣΩΣΗΣ και ΠΡΟΒΟΛΗΣ
της ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
(ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΣΠΑΝΙΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ)

www.rare-books.gr (Στάδιο κατασκευής)

e-mail: mitragas@yahoo.com

Προσωρινή φιλοξενία:

ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΡΙΩΝ (www.eeb.gr)

Διεύθυνση: Αλεξάνδρου Παύλου 55 - Τ.Κ. 546 21 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 269215 + Fax, Κιν.: 6944292569

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ 4 - ΑΘΗΝΑΙ
1935

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν μου.

[Faint handwritten signature]

PRINTED IN GREECE – 1935
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Νομίζομεν, ὅτι δὲν παρίσταται ἀνάγκη νὰ καταβάλῃ τις ἰδιαίτερον κόπον, ἵν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ διδακτικὴ τέχνη εἶναι ἓν τῶν πολυτιμοτάτων διδασκαλικῶν προσόντων καὶ ὅτι, ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου, διὰ παντὸς τρόπου ἐπιδιώκουν τὰ Διδασκαλεῖα νὰ καλλιεργήσουν τὴν δεξιότητα ταύτην εἰς τοὺς μαθητάς των. Εἰς τὰ Διδασκαλεῖα, τῶν ὁποίων μέχρι σήμερον διετέλεσε Διευθυντὴς ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας, τὰ ἐξῆς μέσα ἔχουν ἐφαρμοσθῇ πρὸς τελειοποίησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὸ διδάσκειν: α) Αἱ ὑποδειγματικαὶ διδασκαλίαι τοῦ Διευθυντοῦ ἢ ἄλλου ἐμπείρου προσώπου, μετὰ τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ συζητήσεις καὶ συστηματοποιήσεις τῆς ἀκολουθηθείσης πορείας, ἵνα σχηματισθῇ προσωρινὸν ὑπόδειγμα διδασκαλίας πρὸς μίμησιν. β') Αἱ κυρίως λεγόμεναι διδακτικαὶ ἀσκήσεις, καθ' ἃς οἱ δόκιμοι, (*) διηρημένοι εἰς τμήματα ἰσάριθμα πρὸς τὰς τάξεις τοῦ Προτύπου, διδάσκουν παραλλήλως κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν διάφορα μαθήματα. Καὶ αἱ διδασκαλίαι αὗται κρίνονται, αἱ δὲ σχετικαὶ κρίσεις γίνονται ἐπὶ τῇ βάσει σημειώσεων, τὰς ὁποίας τηροῦν συνήθως οἱ εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸν διδάσκοντα τμήμα ἀνήκοντες δόκιμοι ἢ καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου, ὅστις περιέρχεται τὰς τάξεις τοῦ Προτύπου καὶ ἐπιβλέπει τὴν ὅλην ἐν αὐτῷ γινομένην ἐργασίαν. καὶ γ) Αἱ γενικαὶ ἢ δοκιμαστικαὶ διδασκαλίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι σπουδαιόταται καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνωνται πυκναί. Ἡμεῖς καταβάλλομεν προσπάθειαν, ὥστε νὰ γίνεταί, εἰ δυνατόν, μία ἐξ αὐτῶν καθ' ἑβδομάδα, ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν διεξάγομεν ταύτας, εἶναι ὁ ἐξῆς: Δίδομεν ἐκ τῶν προτέρων, πρὸ μιᾶς ἢ περισσοτέρων ἡμερῶν, θέμα τι κοινόν, τὸ ὁποῖον παρασκευάζουν ὅλοι οἱ μα-

(*) Δόκιμοι καλοῦνται οἱ τελειόφοιτοι μαθηταὶ τῶν Διδασκαλείων, ἐν τῇ ιδιότητι των ὡς ὑπὸ δοκιμασίαν διδασκάλων.

θηται καὶ τὴν προωρισμένην ἡμέραν διδάσκει τοῦτο εἰς δόκιμος ἐνώπιον τῶν συμμαθητῶν του διὰ κλήρου ὀριζόμενος. Μετὰ τοῦτο γίνεται ἡ κριτικὴ τῆς γενομένης διδασκαλίας ἐν ἐπακολουθοῦντι φροντιστηρίῳ, τὸ ὁποῖον διαρκεῖ δύο ἢ καὶ περισσότερας ὥρας. Ἡ συζήτησις τοῦ φροντιστηρίου τούτου ρυθμίζεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀπαρεγκλίτως κατὰ τὸν ἐξῆς κανονισμόν.

Ἐν ἀρχῇ ὁ διὰ κλήρου διδάξας δόκιμος, καλούμενος ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου, κρίνει δι' ὀλίγων τὴν διδασκαλίαν του—συνήθως δ' ἡ κριτικὴ αὕτη εἶναι πενιχρά—ἀκολουθῶς δ' οἱ συνάδελφοί του (πρῶτον οἱ *ad hoc* κληρωθέντες δύο ἐπικριταὶ καὶ μετὰ τοὺτους οἱ ἄλλοι), ἐν συνεχείᾳ δέ, ἐν οἷς Διδασκαλείοις ὑπῆρχον, οἱ παρευρεθέντες κατὰ τὴν διδασκαλίαν διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου καὶ ὁ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου. Πρὸς πάντας τοὺς ἀνωτέρω ἀπαντᾷ ὁ διδάξας δόκιμος ἄλλας μὲν παρατηρήσεις αὐτῶν δεχόμενος, ἄλλας δὲ ἀντικρούων, τέλος δὲ ὁ διευθύνων τὸ φροντιστήριον (Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου) ἐκφέρει τὴν γνώμην του ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὁμιλητῶν θιγέντων ζητημάτων ἢ τονίζει νέας ἀπόψεις, παρὰ τὰς συζητηθείσας, προσπαθεῖ δὲ νὰ συγκεφαλαιώσῃ καὶ διατάσῃ εἰς εὐσύνοπτόν τι ὅλον τὰ συναγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς ἀκολουθητέας ἢ ἀκολουθητέων ὁδῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ὑπὸ συζήτησιν μαθήματος κλπ. (πρβλ. σχετικῶς καὶ τὸ βιβλίον ἡμῶν «Ἡ ζωὴ ἐνὸς Διδασκαλείου», σελ. 24 καὶ 25).

Αἱ ἐκφερόμεναι κατὰ τὰ φροντιστήρια ταῦτα τῆς γενικῆς διδασκαλίας γνώμαι καταγράφονται ὑπὸ εἰδικῶν πρακτικογράφων—μαθητῶν καὶ συμπληροῦμεναι μετὰ ταῦτα καταλλήλως, παραδίδονται εἰς ἡμᾶς. Τὰς ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Σερρῶν ἀπὸ τοῦ σχολ. ἔτους 1929—30, ὅτε ἐτοποθετήθημεν ἐκεῖ, μέχρι τοῦ 1933—34 γενομένας συζητήσεις, κατεχωρίσαμεν εἰς εἰδικὸν βιβλίον, ὡς τι τεκμήριον τῆς ἐμμόνου ἐξελεγκτικῆς προσπάθειας τοῦ Διδασκαλείου πρὸς τελειότερον καταρτισμὸν τῶν τροφίμων του εἰς τὴν σπουδαιστάτην τῶν ἐπιδιώξεων αὐτοῦ, τὴν τέχνην τοῦ διδάσκειν, ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὰς τοῦ 1933 — 1934.

—τελευταίου έτους τής ζωής του Διδασκαλείου εκείνου—άπεφασίσαμεν νά έκδώσωμεν εἰς ἴδιον, τὸ ἀνά χειρας, βιβλίον, ὡς ἐπιθανάτιον ἄσμα τοῦ ἀγῶνι τοῦ πλὴν βραχυβίου, Διδασκαλείου Σερρών.

Νομίζομεν λοιπόν ὅτι ἐκ τοιούτων στοιχείων διαμορφωθὲν τὸ παρὸν βιβλίον, δὲν θ' ἀποβῇ ἄχρηστον πρὸς τε τοὺς ἀσκοῦντας τὸ παγχάλεπον τοῦ διδασκάλου ἔργον, καὶ τοὺς σπουδαστάς τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, διότι ἔχει τὰς ἐξῆς ἀρετάς : Ἀποδίδει πιστῶς δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων ἱκανὸν μέρος τῆς πραγματικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν εὐρίσκεται ἡ διδακτικὴ τέχνη παρ' ἡμῖν καὶ τὰ ἐκφυόμενα περίεξ ἐκάστου μαθήματος προβλήματα, καταδεικνύει τὰ οὐσιωδέστατα σφάλματα, εἰς τὰ ὁποῖα συνήθως ὑποπίπτει ὁ διδάσκαλος, ὡς καὶ πρακτικὰς, ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀπορρεούσας, πρὸς διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων τούτων ὑποδείξεις.

Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖ. Ὁ διευθύνων τὴν συζήτησιν δὲν μένει στερεῶς προσηλωμένος εἰς καθιερωμένας μεθόδους, ὅσονδῆποτε ἐπιτυχεῖς καὶ ἂν ἀπειχθῇσαν αὐταὶ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς, ἀλλ' ὑποδεικνύει καὶ ἄλλας ὁδούς, ὥστε καὶ οἱ διδακτικὸς ὠριμώτεροι συνάδελφοι νά εὕρουν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ χρησιμὸν τινα ὑποθήκην ἐκ τῆς συζητήσεως ἀπορρέουσαν, πρὸς βελτίωσιν ἑαυτῶν καὶ διευκόλυνσιν τοῦ δυσχεροῦς τῶν ἔργου. Ἀποτελεῖ λοιπόν τὸ παρὸν βιβλίον ἀπηρτισμένον σύστημα εἰδικῆς διδασκαλίας τῶν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ διδασκομένων μαθημάτων, μὲ ἐκδηλον τὸν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ διδασκάλου ὀφειλόμενον σεβασμὸν καὶ τοὺς ἐξῆς ἰδιαιτέρους σκοποὺς ὅτι διὰ τῶν ἐκ τῆς σχολικῆς πράξεως ἀνακυπτόντων πραγματικῶν ζητημάτων ἐπιδιώκει «νά ἐλέγχωνται οἱ δόκιμοι, νά ζητῆται ὁ λόγος, δι' ὃν εἰργάσθησαν οὕτως καὶ οὐχὶ ἄλλως, νά τονίζωνται ἰδιαιτέρως αἱ ἐπινοήσεις τῆς στιγμῆς καὶ ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματος ἐπὶ καταστάσεως κατὰ τὴν διδασκαλίαν δημιουργηθείσης — τὸ πρῶτον τῶν διδακτικῶν προτερημάτων — νά δίδωνται ὠθήσεις πρὸς νέας κατευθύνσεις, νά προτρέπωνται εἰς παρατηρήσεις οἱ σπουδασταί, νά εἶναι ἐρευνητι-

κοί καὶ δημιουργικοί, νὰ μὴ μένουν εὐχαριστημένοι διὰ τινὰ ἐπιτυχίαν των ἢ διότι κατ'ὀρθωσαν διδάσκοντες ν' ἀντιγράψουν τὸν διευθυντὴν των, ἂν οὖτος τυγχάνῃ νὰ ἔχῃ διδακτικὴν ἰδιοφυΐαν, νὰ προσέχουν τὸν μικρὸν μαθητὴν πῶς οὗτος ἐργάζεται διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὅτι πληροῦν φυσιολογικὰς ἢ πνευματικὰς τοῦ ἀνάγκας, νὰ πειραματίζονται διὰ νὰ ἐξελιχθοῦν καὶ οὗτοι, ὅπως ἐξελίσσονται ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ περιβάλλον οἱ ζωντανοὶ ὄργανισμοὶ καὶ — ἅς προσθέσωμεν — ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, νὰ μὴ θεωροῦν διδακτικὸν ἀμάρτημα βαρὺ, ἂν καὶ τὸ πρόγραμμα παραβαίνουν. (βλ. καὶ Μ. Μιχαλοπούλου «τὸ Μονοτάξιον Διδασκαλεῖον Σπάρτης κλπ.», σελ. 42—43.

Ταύτας τὰς ὠφελείας ἐπαγγέλλεται ἡ προσπάθεια ἡμῶν, ἣτις, ἅς ἐπιτραπῇ νὰ λεχθῇ, εἶναι πρωτότυπος τοῦλάχιστον διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι, ἐκτὸς ἄλλων προσόντων, ὡς ὁμιλοῦσα διδακτικὴ, προβάλλει πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἐπιλύει κατὰ τρόπον ἄνετον καὶ φυσικὸν διαφορώτατα, πραγματικῶς ὅμως ὑφιστάμενα, διδακτικὰ ζητήματα. Τονίζομεν δ' ἐξ αὐτῆς ἰδιαίτερος τὴν ἄποψιν ὅτι ἀπαιτοῦμεν, ἵνα οἱ μαθηταὶ ἡμῶν — διδάσκαλοι τῆς αὔριον — παρακολουθοῦν ἀγρύπνως τὴν ἐναλλασσομένην, λόγῳ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελίξεως, φύσιν τοῦ μαθητοῦ μὲ τὰ ποικίλα καὶ μεταβαλλόμενα διαφέροντά της καὶ συμφώνως πρὸς ταύτην κανονίζουσιν τὴν διδακτικὴν των ἐνέργειαν καὶ γενικῶς τὴν μεταχείρισιν τοῦ παιδός.

Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι κρίνων τις ἀπὸ τινος προκεχωρημένης σκοπιᾶς τὸ βιβλίον τοῦτο, δυνατόν εἶναι νὰ εὔρῃ καὶ ἑλλειψὶν τινὰ, τὴν ἐξῆς: Δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν πρὸ τινος ἀναφανείσαν καὶ καταπληκτικῶς ἐπ' ἐσχάτων αὐξηθεῖσαν νέαν παιδαγωγικὴν ἀπαίτησιν, ἵνα ἡ ὕλη τῶν μαθημάτων ἐκλέγεται καὶ διατάσσεται κατὰ τὴν λεγομένην ἀρχὴν τῆς Ἑνιαίας Συγκεντρωτικῆς Διδασκαλίας, ἀλλ' ἀποχωρίζει ἀπὸ τοῦ ὡς σύνολον ἐμφανιζόμενον μορφωτικὸν περιβάλλον ὠρισμένας «μεθοδικὰς ἐνότητας» καὶ ταύτας διδάσκουν οἱ μαθηταὶ ὡς κεχωρισμένα μαθήματα κ.λπ.

Ὡς ἀπάντησιν εἰς ταῦτα ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἐνταῦθα τὴν ἡνπερ πολλαχοῦ τῶν ἐπομένων φροντιστη-

ρίων ἐκφράζομεν εὐχὴν, ἵνα ἡ Ἑνιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία, ἐξελθοῦσα τοῦ σταδίου τοῦ πειραματισμοῦ καὶ ἀποβάσῃ ἐπὶ τέλους σύστημα ἀπηλλαγμένον ἀμφισβητήσεων καὶ ἐξεζητημένων συνδυασμῶν, εὐκολύνῃ τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ διάταξιν τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων διὰ φυσικωτέρου, παρὰ τὸν διὰ τοῦ ἐν χρήσει προγράμματος καθιερωμένον, τρόπου. Δυστυχῶς ὅμως δὲν φαίνεται πολὺ ἐγγὺς ἡ εὐτυχὴς αὕτη ἐποχὴ τοῦλάχιστον διὰ τὴν συμπαγῇ μάζαν τῶν δημοδιδασκάλων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ εὐκταίᾳ περιπτώσει ταύτῃ—προσθέτομεν—ζήτημα εἶναι, ἂν τὴν διὰ τῆς Ἑνιαίας Συγκεντρωτικῆς Διδασκαλίας ἐπιδιωκομένην μεταλλαγὴν ἀκολουθήσῃ ἐν ταύτῳ καὶ ριζοσπαστικωτέρα περὶ τὴν μεταχείρισιν τῶν ὕλων μέθοδος διδασκαλίας οὐδὲν σχέδιον ἀναγνωρίζουσα, καθ' ὅσον εἶναι γνωστόν, ὅτι πλείστοι τῶν ὁπαδῶν τῆς Ἑ. Σ. Διδασκαλίας ἐπιτρέπουσιν ἢ μᾶλλον θεωροῦν ἀπαραίτητον τὴν ἐν ἰδίαις ὥραις ἀπασχόλησιν τῶν μαθητῶν μὲ χωριστὰ μαθήματα, χρήζοντα ἐιδικῆς ἐπεξεργασίας. Τοιαύτη δὲ ἐπεξεργασία ἀπαιτεῖ ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν ἐπὶ μέρους ἐνεργειῶν τάξιν τινά, σχέδιον ἢ σχέδια ἀναγνωρίζουσιν. Ἄλλοι δέ, ἐνῶ διακρθώνουν τὴν ὅλην διδασκτέαν ὕλην περὶ τινὰ κέντρα, πρὸς ἃ στρέφουν καὶ ὑποτρέφουν ἀκοίμητον τὸ διαφέρον τοῦ μαθητοῦ, ἐν τούτοις ἐπεξεργάζονται αὐτὴν σχεδὸν ἀναλλοιώτως ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ δὴ μὲ ὠρισμένην, τὴν τριμερῆ, πορείαν τῆς διδασκαλίας.

Ταῦτα καταδεικνύουν, ὅτι δὲν εἶναι καθολικὴ ἡ γνώμη, ὅτι οὐδὲν σχέδιον πρέπει νὰ τηρῇται κατὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν ὕλης τινός. Πάντως ἡμεῖς ἔχοντες σαφῇ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσης καταστάσεως δὲν ἐπιδοκιμάζομεν τὰς ἄκρως ριζοσπαστικὰς τάσεις, τῶν ὁποίων ἀρχὴ εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχῃ καμμία ἀρχὴ κατὰ τὴν διδασκαλίαν, διότι εἶναι μὲν πιθανὸν ἐκ τοιοῦτου τινός κηρύγματος ν' ἀναπηδῇσιν ἐλεύθερα καὶ δημιουργικὰ πνεύματα, ἀλλ' αἱ προνομιοῦχοι αὗται φύσεις εἶναι ἐλάχισται εἰς τὸν κόσμον, τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν διδασκάλων κατὰ ταῦτα, ἔχουν ἀ-

νάγκην καθοδηγητικοῦ τινος σχεδίου, ἵνα προοδεύσουν εἰς τὰ περὶ ἧς ἀσχολοῦνται ἐπαγγέλματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεφύγομεν τὸ σφάλμα τῶν μονομερῶν λύσεων, διότι, ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐνὸς μόνου φροντιστηρίου, οὐδὲν μὲν σχῆμα ἢ καὶ σχήματα διδασκαλίας θεοποιοῦμεν, πολλοὺς δὲ τρόπους ἐπεξεργασίας τῆς διδασκαλίας ὕλης, ὡς ἄνωτέρω ἐλέγχθη, ὑποδεικνύομεν, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ παραλάβῃ τὸν καταλληλότερον εἰς τὴν ἐαυτοῦ φύσιν καὶ τὴν τῶν μαθητῶν προσαρμοζόμενον, ἐπιμόνως δὲ ἀξιούμεν παρὰ τῶν μαθητῶν ἡμῶν, ὅπως τάχιστα μὲν ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τῶν τυχόν ὑφ' ἡμῶν ἐπιβληθέντων περιορισμῶν, πᾶσαν δὲ τυχόν ἐπιχειρηθησομένην εἰς τὸν τρόπον τοῦ διδάσκειν μεταβολὴν στηρίξουν ἐπὶ τῆς μελέτης καὶ συνακολουθῶν πειραματισμῶν.

Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς τὰς γενικωτέρας ἐπιδιώξεις ἡμῶν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν μορφήν, καθ' ἣν ἐμφανίζεται τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς: Πιστεύομεν ὅτι τινὲς τῶν ἐξενεχθεισῶν κατὰ τὰ φροντιστήρια γνωμῶν ἀτελέστερον ὑπὸ τῶν πρακτικογράφων ἀπεδόθησαν, ἄλλαι δ' ἴσως καὶ παρελείφθησαν ὅλως. Τοῦτο ἦτο ἀναπόφευκτον λόγῳ τῆς ἀπειρίας τῶν τηρούντων τὰ πρακτικὰ μαθητῶν. Ἄξιοι ὁμῶς λόγου παρατηρήσεις δὲν διέφυγον ἡμᾶς, διότι πολλάκις ἀπαντήσεις μεταγενεστέρως διδόμεναι εἴτε ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε διδάσκοντος καὶ ἐλεγχομένου, εἴτε ὑφ' ἡμῶν, ἐξυπονοοῦν τεθὲν προηγουμένως ἔρωτημα.

Παρατηρητέα ἐπίσης ποιά τις ἀνωμαλία τῆς γλώσσης ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν. Τοῦτο προέρχεται, τὸ μὲν διότι ἕκαστος τῶν συζητητῶν ἴδιον μεταχειρίζεται τρόπον τοῦ λέγειν—εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἡμελημένος εἶναι ὁ προφορικὸς λόγος καὶ τῶν τελειοτέρων τὴν μόρφωσιν ἐχόντων ἀτόμων—ἔπειτα δὲ οἱ πρακτικογράφοι ἐναλλασσόμενοι καθ' ἕκαστον φροντιστήριον ἐνέδυσαν τὰ ὑφ' ἑκάστου τῶν ὁμιλούντων λεγόμενα μὲ τὸ οἰκτεῖον αὐτοῖς, παραλλάσσον ὅμως ἀπὸ τῶν ἄλλων, γλωσσικὸν ἔνδυμα.

Καταχωρίζονται δ' ἐν τοῖς ἑξῆς αἱ γνώμαι α) τῶν

μαθητῶν τῆς προτελευταίας καὶ τελευταίας ταξεως τοῦ Διδασκαλείου, β) τῶν διδασκάλων τῶν Προτύπων εἶναι δ' οὗτοι : 1) Ἀχιλ. Βασιλείου, 2) Μιχ. Λύρας, 3) Χρυσ. Σγουραμάνη, 4) Κλεονίκη Λάππα, 5) Ἐπαμ. Ἀναγνωστόπουλος, καὶ γ) τοῦ παιδαγωγικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Διδασκαλείου : Μιχ. Μιχαλοπούλου, διευθυντοῦ, καὶ Γεωρ. Ἡ Ἰατρίδου, ὑποδιευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου. Τοῦ τελευταίου φροντιστηρίου γυμναστικῆς μετέχουν καὶ οἱ γυμνασταὶ τοῦ Διδασκαλείου Ἡλ. Πετρόπουλος καὶ ἡ δις Ἀναστ. Κραμβῆ.

Τέλος προσθέτομεν, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ βιβλίου κατεχωρίσαμεν, παραλαβόντες ἐκ τῶν σημειώσεων καὶ ἄλλων μὲν μαθητῶν ἡμῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς μαθητρίας Σωσ. Ρουκᾶ, δείγματά τινα διδασκαλιῶν, γενομένων ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου ἐν τῷ Μαρμαρίῳ, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1934-35.

Ἐν Ἀθήναις, κατ' Ἀπρίλιον 1935.

ΜΙΧ. Π. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

Σχολ. ἔτος 1933—1934.

Ι. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Γενομένης ὑπὸ τῆς δοκίμου Εὐαγ. Δημοσθένους ἐν τῇ Ε΄. καὶ ΣΤ΄. τάξει τοῦ Προτύπου τὴν 2—12—1933.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: «Ἡ Σουλιωτοπούλα». (ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ΣΤ΄. τάξεως «Παιδικὰ Ἀναγνώσματα», Π. Δημητράτου, σελ. 218.)

Σημείωσις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντὴς καὶ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου, οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Πρακτικογράφοι: Γ. Μπούμπας, Φ. Χασιώτου.

Διάγραμμα διδασκαλίας

Ἐξέτασις προηγουμένου: «Ὁ Πέτρος Ρουπακιάς», (σελ. 116).

Τὸ προηγούμενον ἐξητάσθη δι' ἀποδόσεως τῆς ἐννοίας μόνον.

Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ νέον. Ἡ διδασκάλισσα ἐκάλεσε τοὺς μαθητὰς ν' ἀνοίξουν τὰ βιβλία των εἰς τὴν σελίδα 218, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν των ἐπὶ τῆς εἰκόνης,

πρὸς ἀνάλυσιν τῆς ὁποίας ἀπηυθυνεν ἐρωτήσεις καὶ διεξαγάζεται ἡ σχετικὴ συζήτησις. (*) Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς εἰκόνος καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἐπ' αὐτῆς προσώπων καὶ στάσεων αὐτῶν, ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Κεφαλαίου «Ἡ Σουλιωτοπούλα». Ἐκφράζονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν σχετικαὶ γνῶμαι περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κεφαλαίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τῆς Ἱστορίας ἀποκομισθεισῶν γνώσεών των, ὅτι ἡ γυναῖκα εἶναι μιὰ Σουλιωτοπούλα, ἡ ὁποία φέρει φαγητὸν εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς, ἢ εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ὁ ὁποῖος πολεμεῖ καὶ ἀρχίζει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὅλου κεφαλαίου :

Ἡ Σουλιωτοπούλα

Στῆς μάχης τὸν καπνὸν, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τάχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι' ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι' ἐκεῖ, ποὺ πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύκτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, ποὺ τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε καὶ ζῇ ; Κι' ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὦρὴ Λάμπη ;

— Ζεστὴ κουλούρα, ἀδερφέ μου, ποὺ σοῦ τῇ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι' ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀνθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲ μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφεκι....

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση ; "Ερχομαὶ ἐγὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου.... Νά, σοῦστρωσα ! καὶ δῶσ' μου τὸ ντουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὴν κορασὶὰ πῶς πιάνουν τὸ ντουφέκι...

(*) Ἡ εἰκὼν παριστᾷ πολεμιστὴν, ὅστις γονατισμένος ἐπάνω εἰς ἓνα θράχον, τουφεκᾷ ἀδιάκοπα κάποιον ἀφανὴ εἰς ἡμᾶς ἐχθρόν. Ὅπισθεν καταφθάνει θιαστικὴ μία γυναῖκα. Ἐχει κρεμασμένον εἰς τὸν δεξιὸν τῆς ὦμον ἓνα σακκούλι, πιθανῶς μὲ ψωμί, εἰς δὲ τὰ χεῖρια τῆς κρατεῖ καὶ προσφέρει εἰς τὸν πολεμιστὴν ἓνα πινάκιον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν οἱ χωρικοὶ διὰ νὰ μεταφέρουν φαγητὸν εἰς τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ χωράφια

Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι' ὁ ἀδερφός της πάρα πέρα ἔτρωγε ἥσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα τοῦ ἄκουε τὴ θεριεμένη μέσα του.

Κι' ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι' ἐκεῖ ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰσθηθα τὴν κορασιά. Κι' αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ ντουφεκοῦσε.

— "Ἐφαγες, Νάση ;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της. "Ἀρπαξε τὸ ντουφέκι, κι' ἥσυχος, καθὼς εἶχε τραβηχτῇ, ξανάρχιζε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι' ἔπесε.

Κι' ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν :

1) Ἀνάγνωσις μεγαλοφώνως ὑπὸ τινος μαθητοῦ.

2) Διόρθωσις ἀναγνωστικῶν σφαλμάτων ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀναγνώσαντος, τῇ ὑποδείξει τῶν ἄλλων μαθητῶν. (Π. χ. εἰς τὴν 6ην σειρὰν τῆς 219 σελ. εἶπεν ἔτσι : (Λέγεται τὸ ἐσφαλμένως λεχθέν, τὸ ὁποῖον διορθῶναι ὁ σφαιλεὶς μαθητὴς μόνος). "Ἐπειτα ὑποδεικνύεται ἄλλο λάθος, τὸ ὁποῖον διορθοῦται ὑπὸ τοῦ ἐσφαλμένως ἀναγνώσαντος μαθητοῦ κ.ο.κ.

3) Ἀπόδοσις ἐννοίας ἀκατέργαστος καὶ εἶτα διόρθωσις σφαλμάτων ἐν τῇ ἐννοίᾳ συμπλήρωσις χασμάτων.

4) Ἀρσις γλωσσικῶν δυσχερειῶν ἐν διαλόγῳ τῶν μαθητῶν, βοηθοῦσης τῆς διδασκαλίας.

5) Ἀνάγνωσις ἐκ δευτέρου.

6) Κεκαθαρμένη ἀπόδοσις ἐννοίας ὑπὸ μαθητῶν.

7) Ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις ἐκ μέρους τῆς διδασκαλίας.

8) Ἠθικὴ ἐμβάθυνσις, τῆς ὁποίας πόρισμα ἐξάγεται τὸ ἐξῆς : Γενναιότης καὶ φιλοπατρία Σουλιωτοπούλας, στοργὴ πρὸς τὸν ἀγαπημένον της ἀδελφόν.

9) Ἐκλογὴ τεμαχίου πρὸς ἀντιγραφὴν. (Ἀφίεται εἰς τὴν κρίσιν τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκλέγουν δύο τεμάχια δικαιολογοῦντες τὴν προτίμησιν των).

10) Ὁρθογράφῃσις μιᾶς φράσεως καὶ συζήτησις περὶ τοῦ πῶς γράφεται τὸ «τί» εἰς τὴν φράσιν «τί μπορεί».
καὶ 11) Ἰχνογράφῃσις ἀπὸ μνήμης μιᾶς σκηνῆς ἐκ τοῦ τεμαχίου.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἐγένεν, ἐν εἰδικῇ συνεδρίᾳ, συζήτησις ἐπὶ τῆς ἀκολουθηθείσης πορείας καὶ τῶν σφαλμάτων, ἅτινα παρατηρήθησαν.

Ἀρχεται ἡ συνεδρίασις.

Ὁ Διευθυντὴς κατ' ἀρχὰς συνιστᾷ νὰ προσέρχωνται οἱ δόκιμοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἐγκαίρως, διὰ νὰ μὴ χάνεται ἡ πρὸς συζήτησιν προωρισμένη ὥρα. Ἀκολουθῶς καλεῖ τὴν διδάξασαν νὰ κρίνῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς.

Δ η μ ο σ θ έ ν ο υ ς. Γενικῶς μένω εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου. Ὡστόσο δὲν ἱκανοποιήθηκα εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τοῦ μαθήματος, πού οἱ μαθηταὶ νομίζουν, ὅτι ξυπνᾷ τὸ παλληκάρι κάθε πρωτῇ, ἐνῶ τὸ βιβλίον λέγει, ὅτι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλληκάρι... ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει, ὅχι βέβαια ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πόλεμον, εἰς ὃν ἦταν ἀφωσιωμένος. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ὀρθογραφίαν ἀπὸ τὸ λάθος, πού ἔκαμαν οἱ μαθηταὶ,μποροῦσα νὰ ὀρμηθῶ γιὰ γραμματικὰς παρατηρήσεις. Στὴν ἰχνογράφησιν—δεσμευμένα ἴσως τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν εἰκόνα—δὲν ἐπέτυχον.

Ὁ Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς ἐν συνεχείᾳ λέγει: Τώρα θὰ εἰπώμεν καθ' ἕνας τὰς γνώμας μας. Σὰς ὑπενθυμίζω νὰ εἰσθε ἀντικειμενικοὶ καὶ ὅχι δριμεῖς εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν γνωμῶν σας. Τοὺς δὲ κρινομένους συμβουλεύω νὰ μὴ παίρνουν ὡς προσωπικὴν προσβολὴν τὰς παρατηρήσεις, πού θὰ κάμουν οἱ ἄλλοι. Οἱ τελευταῖοι δὲ δὲν πρέπει νὰ τονίζουν μόνον τὰ σφάλματα τῶν συμμαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιτυχίας τῶν.

Πρὸ τῶν ἐπικριτῶν τῆς τελευταίας τάξεως, τὸν λόγον καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Διευθυντοῦ, λαμβάνουν μαθηταὶ τῆς Δ'. τάξεως.

Κ α λ α ῖ τ ζ ό γ λ ο υ. Κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας τοῦ προηγουμένου μαθήματος τὸ παιδί δὲν συνέδεσε τὸ ἐξετασθὲν κομμάτι μὲ τὴν ιδέαν τοῦ ὄλου κεφαλαίου, δὲν ἐτόνισε τὰ κύρια σημεία, δὲν ὠνόμασε τὸ δρῶν πρόσωπον. Μοῦ φαίνεται ἀκόμη, ὅτι ἡ διδασκάλισσα δὲν κατεῖχε καλὰ τὸ νέον μάθημα, ἐπειδὴ στὸ τέλος τῆς ἐξετάσε-

ως αὐτοῦ τοῦ νέου μαθήματος ἠρώτησεν ἄλλον μαθητήν, πράγμα, ποῦ δὲν ἔπρεπεν, ἐφ' ὅσον ἡ ὕλη ἦτο ὀλίγη. Μποροῦσεν ἐπιπροσθέτως νὰ ὀρμηθῇ ἐκ τῆς ἱστορίας.

Διευθυντής. Δηλαδή;

Καλαϊτζόγλου. Κάμνοντας λόγον διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, νὰ ἀναφέρῃ τὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγγου, τὴν φιλοπατρίαν τῶν Σουλιωτῶν.

Πλωμαρίτου. Ἐπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν περίληψιν τοῦ προηγουμένου, τοῦ ἐξετασθέντος καὶ νὰ τὸ συνδέσῃ μὲ αὐτό.

Ἐπικριταὶ τῆς τελευταίας τάξεως: Παν. Ἐλευθερίου. Δηλώνει γενικῶς, ὅτι ἡ διδάξασα ἄφησε μερικὰ κενὰ. Δὲν καθώρισε τὸν τόπο τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ εἶχε στὸ μάτι ὁ Ρουπακιᾶς, ὅσον ἀφορᾷ τὸ προηγούμενον. Κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ νέον δὲν ἔκαμε καλὰ ποῦ ὠρμήθηκεν ἀπὸ τὴν εἰκόνα, μιὰ καὶ δὲν ἦταν τόσο καθαρὴ εἰς περιεχόμενον. Ἐγώ, λέγει, θὰ ἔπαιρνα ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή καὶ θὰ ἐπεξηγοῦσα τὴν εἰκόνα εἰς τὸ τέλος. Ἐπίσης λέγει, ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ σιωπηρὰ ἀνάγνωσις ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἐφ' ὅσον εἰχομεν ἐμεῖς τὰ βιβλία διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς διδασκαλίας καὶ οἱ μαθηταὶ δὲν ἐμελέτησαν. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀγνώστων λέξεων ἐδόθη ἀσαφὴς ἐξήγησις τῆς λέξεως «ἀνθρακία». Κατὰ τὴν ἠθικὴν ἐπεξεργασίαν ἔβγαλεν ἡ διδασκάλισσα συμπέρασμα μόνη τῆς καὶ δὲν ἄφησε τὰ παιδιὰ νὰ τὸ βγάλουν διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων, ποῦ αὐτὴ θὰ ἀπηύθυνεν. Ἡ ἰχνογράφησις δὲν ἦτο ἀπαραίτητος, καθ' ὅσον αὕτη πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν παιδιῶν. Διδασκαλία γραμματικῆς. Ἐγραψεν ὁ μαθητὴς τὸ «τί μπορεί», τὸ ρεῖ μὲ η. Ἡ διδασκάλισσα ἐπέμενε περισσότερο στὸ «τί» καὶ ἔκαμε συζήτησιν μεγαλυτέραν γι' αὐτό, παρὰ ἐκεῖ ὅπου ἔγινε τὸ λάθος, δηλ. στὸ «μπορεῖ». Ἐπρεπεν ἐπ' αὐτοῦ νὰ φέρῃ καὶ ἄλλο παράδειγμα καί, ἂν δὲν ἤξευραν τὰ παιδιὰ, γιατί ἡ τελευταία συλλαβὴ γράφεται μὲ ει, νὰ τὸ διδάξῃ. Ἄν δὲ τὸ ἤξευραν, νὰ ζητήσῃ νὰ κάμουν φράσεις, ποῦ νὰ περιέχεται ὁ κανὼν αὐτός.

Κωστοπούλου. Γενικὴ ἐντύπωσις καλὴ. Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὸ νέον θὰ ἦτο καλύτερα νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, ν' ἀναφέρῃ τις Σουλιωτοποῦλες καὶ νὰ κάμῃ κάπως συγκέντρωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας

Ἐφηρμοσμένη Διδακτικὴ Μιχ. Π. Μιχαλοπούλου

καὶ τῆς Ἀναγνώσεως. Ὅσο γιὰ τὴν εἰκόνα, ἔπρεπε μὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις νὰ ἐξηγεῖτο κατόπιν ἀπὸ τὰ παιδιά. Ἡ διόρθωσις τῶν ἀναγνωστικῶν σφαλμάτων ὄχι ἐπιτυχής. Ἡ δευτέρα ἀνάγνωσις ἀπὸ τὰ παιδιά οὐκ ἦτο ἀπαραίτητος, ἐφ' ὅσον τὸ μάθημα κατενοήθη καὶ δὲν θὰ τὴν ἐφθάνεν ἡ ὥρα. Ὅταν διάβαζαν τὰ παιδιά, ἔβλεπε μέσα στοῦ βιβλίου τῆς ἡ διδασκάλισσα αὐτὸ εἶναι λάθος γιὰ μιὰ διδασκάλισσα, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ξέρη σχεδὸν ἀπ' ἔξω τὸ μάθημα καὶ νὰ προσέχη περισσότερον τὰ παιδιά, μήπως δὲν προσέχουν τὴν ὥρα, ποῦ κάποιος μαθητὴς διαβάζει. Χρονοτριβοῦσεν εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἀναγνωστικῶν σφαλμάτων. Ἐπίσης δὲν ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις, διότι τὸ μάθημα ἦτο εὐκόλο. Δὲν ἔκαμε καλὰ, ποῦ περιεφέρετο μέσα εἰς τὴν τάξιν κατὰ τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν, διότι αὐτὸ διασπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν.

Ἡ θ ι κ ῆ ἐ μ β ἄ θ υ ν σ ι ς. Στὴν ἐρώτησιν, ἂν τοὺς ἄρεσε, δὲν ἐπέμενε στοῦ τί τοὺς ἄρεσεν. Ἐπρεπε νὰ τονίσῃ περισσότερον τὴν ἀγάπην στοὺν ἀδελφὸ καὶ στὴν πατρίδα. Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν ἡ ἐνέργεια ἦτο τυπικὴ καὶ ὄχι ἐπιτυχής. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ μὴν ἔγραφαν ὅλα τὰ παιδιά στὰ τετράδιά τους, διότι δὲν τὰ ἐπέβλεψεν. Ὅχι ἀπαραίτητος ἡ ἰχνογράφησις ἀντ' αὐτῆς ἔπρεπε νὰ διαβάσῃ ἕνα ποίημα, ποῦ εἶναι μέσα στοῦ βιβλίου. Ἐπρεπε τέλος νὰ εὑρεθῇ ἀφορμὴ ἐκ τοῦ μαθήματος, γιὰ νὰ κάμουν τὰ παιδιά ἔκθεσιν.

Κ ι τ ρ ι ν ἄ κ η ς. Ἡ διδάσσα ἐπέτυχε τόσον ὡς πρὸς τὴν δημιουργίαν νέων συναισθημάτων εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν, ὅσον καὶ γνώσεων. Μετεχειρίσθη τὸ τυπικὸν «λοιπὸν» στὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας τῆς τοῦτο τὸ βρίσκω ἀπότομο.

Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς. Πῶς θὰ εἰσήρχεσο σὺ εἰς τὸ μάθημα;

Κ ι τ ρ ι ν ἄ κ η ς. Ἀνοίξετε στὴ σελ. τάδε. Μποροῦσε δι' ἐρωτήσεων νὰ ζητήσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ προηγουμένου, διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ χρόνον. Δὲν ἦτο σωστό, ποῦ ρώτησε μόνον ἕνα μαθητὴ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθοῦν καὶ τὰ ἀδυνατώτερα παιδιά. Ἐξήγησε τὸ «ἀγλύκαντο» παλληκάρι ὡς ἀπελπισμένο. Τὸ ἐπίθετο αὐτὸ εἶναι ἀκατάλληλον δι' ἕναν Σουλιώτη. Καλυτέρα ἐξήγησις εἶναι «πικραμένο». Γιὰ τὴν ἡ θ ι κ ῆ ν ἐ μ β ἄ θ υ ν σ ι ν.

“Ένας μαθητής είπε : τοῦ ἀρεσεν ἡ φράσις «Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε». Δὲν ἔκαμε συζήτησιν ἐπάνω σ’αὐτό· ἴσως νὰ εὑρίσκε στοῦ παιδι κάποιον χαρακτηῖρα φιλοπόλεμον. Ἄς ἔκαμε καὶ δραματικὴν ἀναπαράστασιν. Θὰ ᾔτο καλή.

Χ α τ ζ η π ε μ ψ ἰ δ ο υ. Μετὰ τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν ἔπρεπε ν’ ἀφήσῃ ἓνα χρονικὸ διάστημα στὰ παιδιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν διαφορὰ τῆς ἰδικῆς των ἀναγνώσεως ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ διορθωθοῦν καὶ ἔπειτα νὰ ζητήσῃ τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν. Καὶ κατόπιν αὐτῆς νὰ ἠκολούθει ἐκλογὴ παραγράφου πρὸς ἀντιγραφὴν καὶ ὀρθογραφίαν.

Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς. Τί ἄλλο μποροῦσαν νὰ ἰχνογραφήσουν τὰ παιδιὰ ;

Χ α τ ζ η π ε μ ψ ἰ δ ο υ. Τὴν εἰκόνα, τοῦ πολεμῆ ἢ Λάμπη, ἐνῶ ὁ ἀδελφός της τρώγει.

Δ ι ε υ θ. Ἀφοῦ τὰ παιδιὰ δὲν τὴν βρῆκαν ;

Χ α τ ζ η π. Παρακινῶ δι’ ὑποβολῆς. Ἀκολουθῶς ἡ ἰδία, ἀπαντῶσα στὸν Κιτρινάκη εἰπόντα : ὅτι «ρῶτησε μόνον ἓναν μαθητὴν καλὸν καὶ παρημέλησε τοὺς ἄλλους», λέγει : «ἡ δόκιμος δασκάλα δὲν προσέχει σὲ καλοὺς ἢ κακοὺς μαθητάς, ἀλλὰ στὴν πορεία τῆς διδασκαλίας της.

Κ ι τ ρ. Πρέπει νὰ προσέχωμε στὰ λάθη τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας.

Χ α τ ζ η π. Ἐπίσης πρὸς τὴν Κωστοπούλου : Ἐγὼ θεωρῶ ἐπιβεβλημένην τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν.

Κ υ τ ὀ π ο υ λ ο ς. Νομίζω ὅτι ἔπρεπε νὰ βγάλῃ γενικὴν ἐπιγραφὴν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν.

Μ α γ κ ρ ι ῶ τ ο υ. Ἐπρεπε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀσκήσις καλῆς ἀναγνώσεως.

Δ ι ε υ θ. Ἄν δὲν τῆς ἔφθανεν ὁ χρόνος ;

Π ο λ λ ο ἰ. Εἶχε χρόνον.

Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ἰ δ ο υ. Ἐπρεπε νὰ παρακολουθήσῃ ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ νὰ μὴ περιορισθῇ σὲ μαθητάς ὀρισμένων θρανίων. Ἡ στάσις της ἦτο περιορισμένη· ἐστέκετο πολὺ κοντὰ στὰ παιδιὰ. Ἦτο καλὴ ἡ ἀρχὴ ἐκ τῆς εἰκόνας καὶ καλὰ ἀπέδωκεν ἡ διδασκάλισσα ὅ,τι ἤθελε νὰ παραστήσῃ ἡ εἰκὼν. Διὰ τὴν ἰχνογράφησιν νομίζω, ὅτι μποροῦσε νὰ προτρέψῃ τὰ παιδιὰ νὰ κλείσουν τὰ μάτια καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ παραστήσουν μὲ τὴν φαντα-

σίαν των μίαν εικόνα σχετικήν πρὸς τὸ ἀναγνωσθέν, κατόπιν δὲ νὰ κάμουν κάποια προφορικήν παράστασιν τῶν σκηνῶν τοῦ κεφαλαίου, ὅποτε πλέον θὰ ἦτο εὐκολος καὶ ἡ ἱχνογράφησις.

Χ α τ ζ η σ ο φ ι α ν ὅ ς. Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν λαθῶν ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ παρακινή τὰ παιδιὰ νὰ λέγουν καὶ τὰ προτερήματα, ποὺ παρουσίασεν ὁ ἄλλος μαθητής.

Δ η μ η τ ρ α κ ο ὺ. Εἶχεν ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ προηγούμενου καὶ τις δυὸ φορές ποὺ τὸ ἐξήτασεν. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νέου ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἔπρεπε νὰ ἐκόπτετο εἰς τμήματα, γιὰ νὰ διάβαζαν τρία παιδιὰ, καὶ τρεῖς φορές νὰ γινόταν ἡ διόρθωσις τῶν ἀναγνωστικῶν λαθῶν, τὰ ὁποῖα οἱ μαθηταὶ δὲν εἶχαν πρόσφατα τώρα, ποὺ ἐγένεν ἡ διόρθωσις των μονομιᾶς εἰς τὸ τέλος.

Δ ι ε υ θ. Μήπως ὑπάρχει ἀντίρρησης, ἂν πρέπη νὰ προτιμῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συνόλου ἢ πρέπει νὰ διαιροῦμεν αὐτὸ εἰς τμήματα ;

Δ η μ η τ ρ α κ ο ὺ. Δὲν λαμβάνουν μέρος πολλὰ παιδιὰ, ἂν δὲν τὸ διαιρέσωμεν εἰς τμήματα. Ἐκτὸς τοῦ αὐτοῦ τὸ μάθημα θὰ πήγαινε καλύτερα στὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλιού. Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ διαβασθῇ. Ἀκόμη, κατόπιν τῆς δηλώσεως τῶν παιδιῶν, ὅτι γνωρίζουν τὸ μάθημα, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν ἔννοιαν ἀμέσως καὶ ἔπειτα ἄς διάβαζαν οἱ μαθηταί. Τὴν ἱχνογράφησιν ἔπρεπε νὰ τὴν ἀφήσῃ γιὰ τὸ σπίτι.

Δ ις Λ ά π π α, (διδασκάλισσα τοῦ Προτύπου). Δὲν ἦτο κατάλληλος ἡ ὥρα νὰ ἐξετασθῇ τὸ προηγούμενον μάθημα, διότι δὲν ἦτο σχετικὸν μὲ τὸ νέον. Ὡς πρὸς τὸ νέον, θὰ ἦτο καλὴ ἡ συγκεντρωτικὴ διδασκαλία, ἂν δηλαδὴ συνεδυάζετο μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου. Διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατὰ φαντασίαν ἀναπαράστασιν, ποὺ εἶπεν ἡ δόκιμος Ἀλεξανδρίδου, εἶμαι ἀπολύτως σύμφωνος. Ἡ δραματικὴ ἀναπαράστασις ἦτο κατὰ τὴν γνώμην μου ἀπαραίτητος καὶ μπορούσε καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἐκπηδήσῃ καὶ ἄλλη ἐργασία, μία προσπάθεια διὰ δραματοποιήσιν. Ἡ στάσις ἦτο τυπική. Ἡ ἱχνογράφησις δὲν ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ φυσιογνωμία τῆς χαρίεσσα. Καλὴ ἦτο ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις. Καλύτερα νὰ παρελείπε-

το ἢ διόρθωσις τῶν ἀναγνωστικῶν λαθῶν, διότι οἱ μαθηταὶ εἶναι τῆς ΣΤ' τάξεως.

Ἀναγνωστόπουλος (ιδι. Προτύπου). Τὰ περισσότερα ἐλέχθησαν. Στὴν ἐξέτασιν τῶν προηγουμένων καλὸν εἶναι νὰ μὴ ζητᾷ μόνον τὴν ἔννοιαν τοῦλάχιστον μία ἀνάγνωσις ἐπιβάλλεται, ὅσον μεγάλο κι' ἂν εἶναι τὸ κεφάλαιον. Δὲν ἔπρεπε νὰ διακόψῃ τὸν πρῶτον μαθητὴν, ποῦ ἔλεγε τὴν ἔννοιαν. Εἰργάσθη μὲ ὀλίγους μαθητάς. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ συνηθίσῃ τοὺς μαθητάς, ἵνα κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν λαθῶν ὑποδεικνύουν αὐτοὶ εἰς τὸν σφαλλόμενον μὲ κάποιαν ἐπιτηδειότητα νὰ διορθῶνῃ τὰ σφάλματά του. Τὸ «γυρίστε στὴν σελίδα 218» δὲν ἦτο κατάλληλον. Καλύτερα: «Σὰς ἔχω βρῆ ἔγώ ἕνα ποίημα, ἕνα κεφάλαιον.... Γυρίστε» κλπ. Ἡ ἐξέτασις τῆς εἰκόνας ὅχι τελεία ἔπρεπε νὰ δείξῃ στὸν χάρτη τὸ Σούλι κλπ. Δὲν ὑπέδειξε καλυτέραν ἀνάγνωσιν εἰς τὸν μαθητὴν Μεγκρέλην καὶ δὲν τὸν διέκοψε, διὰ νὰ διαβάσῃ ἄλλος μαθητής. Ἄρσις γλωσσικῶν δυσχερειῶν. Ἡ διδάξασα ἔπρεπε νὰ ὀδηγῇ τὰ παιδιὰ εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ κατόπιν αὐτὴ νὰ ἐπεμβαίῃ. Ἡ στάσις τῆς ἦτο πολὺ ἐνεργητικὴ. Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις πολὺ καλὴ. Δὲν ἔβγαλε γενικὴν ἐπιγραφὴν. Στὴν ἐπεξεργασίαν ἔπρεπε νὰ ἐνδιατρίψῃ περισσότερο σὲ ὠρισμένα πράγματα.

Λύρας (ιδι. Προτύπου). Δὲν θίγω τὴν λεπτομερὴ κριτικὴν. Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ στάσις τῆς ὅχι καλὴ. Ἐπηκολούθησαν αἱ ἐντυπώσεις τῶν μαθητῶν, δὲν ἐπεξετάθησαν ὅμως εἰς λεπτομερείας. Ἀπὸ τὸ κομμάτι τῆς ἀντιγραφῆς ξεπετιέται εἰς τὴν ὀρθογραφίαν αὐτὸ δημιουργεῖ χάσμα εἰς τὴν ὅλην διδασκαλίαν, διότι τὰ παιδιὰ ἔπесαν εἰς ἄλλην ἐργασίαν καὶ αὐτὸ συνετέλεσεν εἰς τὸ στείρεμα τῆς φαντασίας τῶν παιδιῶν κατὰ τὴν ἱστογράφησιν. Διὰ τὰ ἀναγνωστικὰ λάθη ἔχω τὴν γνώμην πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνεταί ἐκτενῶς ἡ διόρθωσις, διότι τὰ παιδιὰ εἶναι μεγάλα. Ἀκόμα, νὰ διαβάζουν τὰ παιδιὰ περισσότερες φορές κι' ἔτσι νὰ τσίνωμεν πρὸς τὸ καλλιτεχνικώτερον.

Διευθ. Φρονεῖτε, ὅτι πρέπει νὰ διορθῶνται τὰ λάθη ἀμέσως, μόνις ἐμφανιζόμενα, καὶ νὰ μὴ διορθῶνται εἰς τὸ τέλος:

Π ο λ λ ο ί . Δέν εἶναι καλός ὁ τρόπος αὐτός.

Β α σ ι λ ε ί ο υ (Διευθ. Προτύπου, διδάσκαλος τῆς τάξεως). Οἱ ὄροι, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔγινεν ἡ διδασκαλία, δέν ἦσαν εὐνοϊκοὶ διὰ τοὺς μαθητάς. Ὁ μαθητὴς δέν παρηκολούθησε τὰ διανοήματα τὰ διατυπωμένα εἰς τὸ βιβλίον. "Ἐλεγε κανεὶς πῶς σκοπὸς τῆς σημερινῆς διδασκαλίας εἶναι, πῶς νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ νὰ διαβάζουν. Τὸ μάθημα αὐτὸ δέν ἦτο εἰς τὴν σειρὰν του. Ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας εἶναι γνωστοὶ οἱ πόλεμοι τῶν Σουλιωτῶν. Τότε ἔπρεπε νὰ δοθῇ καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτό διὰ τοῦτο δέν ἐκινήθησαν τὰ παιδιὰ, ὥστε νὰ δώσουν εὐκαιρίας νὰ ξεφύγῃ ἡ διδασκάλισσα ἀπὸ τὸ καλοῦπι τῆς διδασκαλίας τῆς. Πολὺ σωστὴ ἡ γνώμη τῆς διδος Λάππα, ὅτι ἦτο τελείως ἄσχετον τὸ προηγούμενον κεφάλαιον μὲ τὸ νέον. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ προηγουμένου δέν ἠθέλησε νὰ ρωτήσῃ τοὺς καλυτέρους μαθητάς, ὅπως διυσχυρίσθῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς προλαλήσαντας. Τρωτὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν μόνον τὸν μαθητὴν Σχοινᾶν ἠρώτησε τί τοῦ ἤρεσεν.

Ὑ π ο δ ι ε υ θ . Τὸ μάθημα αὐτὸ θὰ ἔβαζα νὰ τὸ διαβάσουν ἓνα κορίτσι καὶ ἓνα ἀγόρι, ἐν εἵδει διαλόγου. "Ἐτσι ἀποδίδεται ἡ πραγματικότης μὲ τὴν κατάλληλον ἀπόδοσιν τῆς φωνῆς. Ὡς διδάσκαλος θὰ ἐσημείωνα τὰ ἀναγνωστικὰ λάθη μὲ μίαν γραμμὴν, διὰ νὰ ἴδω πόσα ἔκαμαν καὶ δέν θὰ περίμενα μόνον ἀπὸ τοὺς μαθητάς νὰ μοῦ εἰποῦν τὰ λάθη. Ἡ στάσις ἐνὸς μαθητοῦ δέν ἦτο κατάλληλος ἦτο σκυφτὸς καὶ ἡ διδασκάλισσα δέν τὸ ἐπρόσεξε. Δέν ἔδωσε σημασίαν εἰς ἓνα ζήτημα τάξεως, (καθιστοὶ ἢ ὀρθοὶ νὰ λέγουν τὴν γνώμην των οἱ μαθηταὶ καὶ πῶς, ὅταν διαβάζουν). Πρέπει ὁ ἴδιος ὁ διδάσκαλος νὰ ρωτᾷ ὠρισμένας λέξεις τοὺς μαθητάς, διὰ νὰ τὰς ἐξηγήσουν. Δέν ἔδωσε σημασίαν εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας. Ἐπανελήφθη ἡ λέξις «μπόλεμος» εἶναι λάθος καὶ πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ὁ ὀρθὸς τρόπος ἐκφράσεως. Ἀκόμη, ἔπρεπε νὰ μαζεuthoῦν συνωνυμίαι λέξεων «ἀνθρακιά—χόβολη», «βόλι—σφαῖρα». Συνωνυμίαι καὶ ἀντιθέσεις λέξεων εἶναι ἀπαραίτητοι. Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις δέν ἦτο ἀπολύτως ἐπιτυχής ἦτο κάπως περισσότερον τοῦ δέοντος συνδυασμένη μὲ ἀπαγγελίαν εἰς ὠρισμένα σημεῖα. Διὰ τὴν ὀρθογρα-

φίαν θ' ἄφηνα μόνα τὰ παιδιὰ νὰ μάθουν δύο σειρές, ὅποιες δὴποτε ἤθελε ἐκλέξει ἕκαστον διὰ τὸν ἑαυτόν του, καὶ κατόπιν εἰς τὴν ἐξέτασιν οἱ μαθηταὶ θ' ἀλληλοδιώρθωναν τὰ χαρτιά τους. Ἐρωτῶ, πόσα λάθη ἔχει ὁ καθένας καὶ φροντίζω δι' ἐκείνους, ποὺ ἔχουν τὰ περισσότερα. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς γραμματικῆς, θὰ ζητοῦσα ἀπὸ τὰ παιδιὰ νὰ μοῦ γράψουν ἄλλος τὰ ἐπίθετα, ἄλλος ῥήματα κλπ., θὰ ζητοῦσα ἐξήγησιν ὀρισμένων λέξεων γραπτῶς. Τὸ μάθημα, λόγῳ τῆς ὕλης του, γεννᾷ διάφορα συναισθήματα· θὰ ζητοῦσα ἔκθεσιν ἐπ' αὐτοῦ κατ' οἶκον ἢ ἐν τῷ σχολείῳ. Θὰ προτιμοῦσα τὴν ἐν τῷ σχολείῳ· θὰ ζητοῦσα σχετικὴν εἰκόνα μὲ τὸ Σούλι. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν θὰ ἔκαμνα διαδοχικὴν ἐξέτασιν, διὰ νὰ συγκρατῶ τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν.

Δ η μ ο σ θ έ ν ο υ ς (πρὸς τὸν Καλαϊτζόγλου). Εἰς τὸ προηγούμενον μάθημα τὸν διέκοψα τὸν μαθητὴν καὶ ὅταν εἶδα τὴν ἀδυναμίαν του νὰ βοηθηθῇ, ρώτησα ἄλλον. Τὸ μάθημα τὸ κατεῖχα· ἀλλὰ ὅταν ὁ μαθητὴς Σχοινᾶς βρισκότανε εἰς τὸ τέλος, ἀπεσπάσθη ἢ προσοχὴ μου ἀπὸ ἄλλους μαθητάς. Ὡς πρὸς τὸ νὰ ὀρμηθῶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ νέου ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν, εἶχα ὑπ' ὄψιν μου καὶ αὐτὸν τὸν δρόμον, ἀλλὰ βρῆκα φυσικώτερη τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς εἰκόνης. Δι' ἐκείνους, ποὺ εἶπαν σχετικῶς μὲ τὸ κεφάλαιο καὶ μάλιστα τὴν περιλήψιν του, θεωρῶ σφάλμα μου, δηλ. ποὺ δὲν ἐπεζήτησα νὰ βγάλω τὴν περίληψιν. Ἐπειδὴ ὁ μαθητὴς Σχοινᾶς τὸ εἶπε καλὰ, ἐνόμισα ὅτι ἐπέτυχεν ἢ ἐνέργειά μου καὶ δι' αὐτὸ ἀπέφυγα νὰ ξαναρωτήσω, διὰ νὰ ἐξοικονομήσω χρόνον.

Δ ι ε υ θ. Πρόσεχε νὰ θέτης κατὰ σειράν καὶ κατὰ ὁμοειδείαν τὰ ζητήματα καὶ ἔτσι ν' ἀπαντᾷς.

Δ η μ ο σ θ. (πρὸς τὴν Ἐλευθερίου). Κατετόπισα καλὰ τὸ σπῆτι τοῦ ταχυδρόμου εἰς τὸ παλαιὸν καὶ ἐξήγησα καλὰ τὴν λέξιν «άνθρακιά». Ἡ ἰχνογράφησις δὲν ἐπέτυχεν, διότι τὸν δὲν θέλησαν τὰ παιδιὰ.

Δ ι ε υ θ. Ὁ κ. Λύρας ὅμως εἶπε τὴν αἰτία. Αὐτὰ νὰ τὰ ἔχῃς ὅλα ὑπ' ὄψιν σου, ὅσα δηλ. λέγονται περὶ ἐνὸς ζητήματος, ν' ἀπαντᾷς σχετικῶς ἢ μήπως ἔπρεπε νὰ κάμῃς ἀφηρημένην, διὰ λόγου μόνον, ἀναπαράστασιν; Μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ πρᾶγμα.

Δ η μ ο σ θ. Δὲν ἐπέτυχα, μοῦ εἶπαν, εἰς τὴν προσπά-

θειάν μου πρὸς ἐξέτασιν ἐνὸς γραμματικοῦ φαινομένου. Ἐξήγησα ἐπαρκῶς τὸ «μπορεῖ» καὶ εἶπα τὸν γραμματικὸν κανόνα. Ὅσον διὰ τὸ ὅτι ἐπέμεινα εἰς τὸ «τί», τὸ ἐξήγησαν οἱ μαθηταί. Τὴν δευτέραν ἀνάγνωσιν τὴν ἠθέλαν ὅλα τὰ παιδιά. Ὡς πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων, μοῦ εἶπαν, δὲν ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν. Δὲν ἔχουν δίκαιον, διότι τὸ ἔκαμα. Ἀκόμα μοῦ εἶπαν, ὅτι ἔβλεπα συχνὰ εἰς τὸ βιβλίον. Δὲν ἔβλεπα συχνά. Θεωρῶ ἀπαραίτητον τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν. Ὅσον διὰ τὴν ἔκθεσιν, εἶναι παράλειψις, πού δὲν τὴν ἔκαμα. Ἀναγνωρίζω ὡς λάθος τὸ ὅτι περιεφερόμην κατὰ τὴν ὑποδ. ἀνάγνωσιν.

Δ ι ε υ θ. Ἄν σοῦ ἔλεγε κανεὶς ὅτι καλὸν εἶναι κάθε μαθητὴς νὰ κάμῃ ἰδικὴν του ἐργασίαν, ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ μαθήματος, οἷανδὴποτε αὐτὸς θέλει, σύμφωνον μὲ τὰ συναισθήματα, πού ἐγεννήθησαν εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ μαθήματος, τί θὰ ἀπαντοῦσες ;

Δ η μ ο σ θ. Δὲν θ' ἀφήσω ἀπόλυτον πρωτοβουλίαν εἰς τὸ παιδί. Τὴν ἰχνογράφησιν ἄφησα τελευταίαν, διὰ νὰ ἐξοικονομήσω χρόνον. Δὲν καταλαβαίνω τί γενικὴν ἐπιγραφὴν θὰ μπορούσα νὰ βγάλω.

Δ ι ε υ θ. Μποροῦσε νὰ ἦταν μία δι' ὀλίγων ἢ περισσότερων λέξεων, ὅποιαδήποτε.

Δ η μ ο σ θ. Τὸ πέτυχα εἰς τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν. Θεωρῶ περιττὴν τὴν χρῆσιν τοῦ χάρτου. Εἰς τὰ παιδιά πρόσεχα ἄρκετά. Ἐπίσης ἡ θέσις μου καὶ γενικῶς ἡ στάσις μου κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἦτο καλή. Δὲν προέταξα τὴν σιωπηρὰν ἀνάγνωσιν, διότι ἦτο γνωστὸν τὸ μάθημα.

Δ ι ε υ θ. Ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν τὰ παιδιά παρεσκευασμένα ;

Δ η μ. Μάλιστα. Ἡ δραματικὴ ἀναπαράστασις μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο ἀναγκαία. Συμφωνῶ ὅμως μὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Ὑποδιευθυντοῦ, νὰ γινόταν διάλογος μετὰ ξυ ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν. Χάσμα νομίζω ὅτι ἐπέφερεν ἢ μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν ὀρθογραφία.

Δ ι ε υ θ. Διατί ἀφήνομεν τὰ παιδιά μόνα τους νὰ ὀρίζουν τὸ πρὸς ἀντιγραφὴν τμῆμα ;

Δ η μ. Ἡ διὰ νὰ βρίσκουν τὸ οὐσιωδέστερον μέρος,

τὸ ὁποῖον περιέχει ἰδέας ἀξίας ἐξάρσεως ἢ διὰ νὰ διαγνωσθῇ τὸ καλαισθητικὸν τῶν παιδιῶν.

Διευθ. Ἀρχίζω ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ προηγουμένου. Ἐάν τοῦτο εἶναι (ὅπως καὶ ἦτο) τμήμα τελευταίου ἄλλου προηγουμένου, τὸ συνδέω μὲ ἐκεῖνο καὶ τὸ ὁλοκληρώνω. Εἶπαν μερικοὶ ὅτι μπορούσε νὰ μὴν ἐξετασθῇ τὸ προηγούμενον, διότι δὲν εὕρισκετο εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ νέου. Ἀπαντῶ : Ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ καὶ αὐτό. Εἰς τὸ σχολεῖόν μου κανονίζω τὰ πράγματα καλύτερα καὶ μὲ μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν. Ἀκόμη ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ ἡ διδάσασα τὴν ἐξέτασιν τοῦ προηγουμένου διὰ συνδέσεως τῶν διαφόρων εἰς προηγούμενα μαθήματα διδαχθέντων τμημάτων, μὲ τινὰς συγκεντρωτικὰς ἐρωτήσεις. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὕτη δὲν ὠλοκληρώσε τὸ προηγούμενον μάθημα καὶ τοῦτο δύναται νὰ καταλογισθῇ ὡς λάθος τῆς.

Νέον. Ἐδῶ ἐτέθησαν διάφορα ἐρωτήματα. Ἦρχισε καλῶς ; Ἔπρεπε νὰ τὸ συνδέσῃ μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου ; κλπ. Εἶπομεν καὶ προηγουμένως ὅτι ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως κινεῖται ἀνετώτερον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τοὺς ἀγῶνας τῶν Σουλιωτῶν, ἤμπορούσε νὰ διαβάσῃ τὸ κομμάτι αὐτὸ ὡς συμπλήρωμα τῆς ἱστορίας ἐκείνης, θὰ ἐπεξηγεῖτο ἢ εἰκῶν, θὰ τραγουδοῦσαν οἱ μαθηταὶ ἓνα τραγούδι (π. χ. τὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγγου), θὰ ἔλεγαν τὸ σχετικὸν ποίημα τοῦ βιβλίου καὶ ἔτσι θὰ εἶχομεν μίαν ὁλοκληρωμένην ἐνότητα. Τώρα ὅμως διαφορετικὰ θὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰ πράγματα.

Λοιπὸν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἤρχισε καλῶς ἐκ τῆς εἰκόνος, διότι κάμνει εἰς τὸ παιδί ἐντύπωσιν ἢ εἰκῶν καὶ ἐγείρονται ἀπορίαι, αἱ ὁποῖαι λύονται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἀρχίζομεν πάντοτε ἐκ τῆς εἰκόνος. Αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸ ποῖόν τῆς εἰκόνος καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ μαθήματος. Ὁ μακρὸς λόγος περὶ Σουλίου (ἑπτὰ χωριά, τὸ μεγαλύτερον Σούλι κλπ.), ἐπερίττευε. Καὶ βέβαια θὰ παρέλπειν αὐτὰ ἡ δόκιμος, ἂν ἦτο διδασκάλισσα τῆς τάξεως, ὅτε θὰ ἐγνώριζε τί ξεύρουν καὶ τί δὲν ξεύρουν οἱ μαθηταὶ καὶ θὰ ἐκανόνιζε τὴν ἐργασίαν τῆς ἀναλόγως. Χάρτης

ήτο δυνατόν νά χρησιμοποιηθῇ διὰ νά μεταφέρῃ τοὺς μαθητὰς πλησιέστερον εἰς τὰ πρᾶγματα. "Όταν οἱ μαθηταὶ ἐδιάβασαν μεγαλοφώνως, περιέπεσαν εἰς ἀναγνωστικά σφάλματα. Πότε θὰ τὰ διορθώσω ; Τότε ἀμέσως, τοὺ παρουσιάζονται, θὰ διακόψωμεν τὸν μαθητὴν ἢ εἰς τὸ τέλος ; Καὶ ἔπειτα πῶς ; Θὰ διορθώσῃ τὸν σφαλλόμενον μαθητὴν ὁ ἴδιος ὁ διδάσκαλος ἢ οἱ ἄλλοι ; Περὶ αὐτῶν ἔχομεν ὁμιλήσει καὶ ἄλλοτε καὶ κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα νά διορθώνωνται τὰ σφάλματα εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως καὶ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σφαλλομένου μαθητοῦ τῇ ὑποδείξει ἄλλων. Φυσικά οἱ μαθηταὶ ὑπογραμμίζουν τὸ σφάλμα, διὰ νά μὴ τὸ λησμονήσουν.

Ἐδῶ μπορεῖ νά ἐπικρατήσῃ κάποια σύγχυσις, γιὰτὶ σφάλματα γίνονται πολλά. "Ας φροντίζωμεν ὅμως νά ἔχωμεν μαθητὰς ἀξίους τῆς τάξεως, εἰς ἣν φοιτοῦν, διότι δυνατόν νά εἶναι γραμμένοι μερικοὶ εἰς τὴν ΣΤ'. τάξιν καὶ νά ἀνήκουν δυναμικῶς εἰς τὴν Δ'. καὶ παρακάτω ἀκόμη. Κατὰ τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων εἶναι δυνατόν νά παρασυρθῇ ὁ διδάσκαλος ὑπὸ τῶν μαθητῶν, δηλαδὴ ὑποδεικνύονται ὡς λάθη σωστὰ πρᾶγματα. Δι' αὐτὸ μερικοὶ συνιστοῦν νά γίνεταὶ ἡ διόρθωσις τῶν σφαλμάτων εὐθύς, ὡς αὐτὰ παρουσιασθοῦν. Ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν διακόπτονται αἱ παραστατικαὶ σειραὶ τῶν μαθητῶν ; Ἐγώ, ὡς δημοδιδάσκαλος, ἔχω ἐφαρμόσει ἐπιτυχῶς τὸν πρῶτον τρόπον διορθώσεως τῶν σφαλμάτων.

"Αν κανεῖς θεωρῇ ἐπιτυχέστερον τὸν δεύτερον, ἅς δοκιμάσῃ μὲ ἐπιμονὴν καὶ πίστιν, καὶ ἅς μᾶς φέρῃ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του. "Επειτα μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἄλλοι τόσον ὀλίγα ἀναγνωστικά λάθη περιμένουν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν τελευταίων τάξεων, ὥστε δὲν διδάσκουν εἰδικὸν μάθημα ἀναγνώσεως εἰς τὰς τάξεις ταύτας, ἀλλὰ θεωροῦν αὐτὴν κτηθεῖσαν δεξιότητα καὶ τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς μέσον μορφώσεως τῶν μαθητῶν δι' ἀναγνώσεως ἄλλων μαθημάτων: Ἱστορίας κλπ. (πρβλ. Ν. Καραχρίστου «Διδακτικὴ σχολείου ἐργασίας», τεύχος Γ').

Ἐν πάσῃ περιπτώσει καλὸν εἶναι νά μὴν ἐπιμηκύνεται ἡ ἐργασία αὕτη μακρότερον τοῦ δέοντος, διότι

γεννᾷ τὴν ἀνίαν καὶ μαραίνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν διὰ τὸ μάθημα.

Ἐν συνεχείᾳ, ἡ διδασκάλισσα ἐζήτησε τὴν ἔννοιαν, κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ὁποίας συνέβησαν λάθη, τῶν ὁποίων φυσικά ἢ διδασκάλισσα ἐπεδίωξε νὰ κάμῃ τὴν διόρθωσιν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μερικοὶ τῆς εὗρηκαν μεθοδικὰ σφάλματα. Καὶ ἄλλοτε ὠμιλήσαμεν περὶ τοιούτων λαθῶν ἐμφανιζομένων κατὰ τὰς ἀναπαραστάσεις τῶν μαθητῶν καὶ διεκρίναμεν ἀσαφείας, χάσματα καὶ πραγματικά λάθη, εἵπομεν δὲ περὶ τῶν ἀσαφειῶν ὅτι δὲν διακόπτομεν τὸν μαθητὴν. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ἀναπαραστάσεως διὰ συντόμου διαλόγου διασαφηνίζομεν τὰ ἀσαφῶς λεχθέντα. Τὰ χάσματα ὅταν εἶναι μικρά, τὰ παρατηροῦμεν καὶ τὰ συμπληρώνομεν κατὰ τὸ τέλος, ἀλλὰ, ὅταν εἶναι μεγάλα, πολλάκις δὲν διακόπτομεν τὸν μαθητὴν, διότι αὐτὸς ὅταν προχωρήσῃ ὀλίγον παρακάτω, ἀνακαλύπτει ὅτι κάτι παρέλειψε καὶ ἐπανέρχεται ὁ ἴδιος καὶ διορθώνει ἑαυτόν. Ἡ αὐτοπαρατήρησις μᾶς διδάσκει ὅτι ἔτσι γίνονται τὰ πράγματα. Ἐκτὸς τούτου μὴ λησμονῶμεν ὅτι εἰς μικροτέρας τάξεις πολλάκις δὲν ζητοῦμεν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν π. χ. τῶν παραμυθιῶν τὴν συνεχῆ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐπαναδιήγησιν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἀφήνομεν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ κανονίσῃ τὴν ἐνέργειάν του, ὅπως κρίνῃ αὐτὸς σκοπιμώτερον.

Ὡς πρὸς τὴν διόρθωσιν τέλος τῶν πραγματικῶν σφαλμάτων πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν ὅλοι: ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεται ἀμέσως ἡ διόρθωσις αὕτη, μόλις ἐμφανισθοῦν τὰ λάθη, διότι ταῦτα ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὸ συναίσθημα τῆς ἀληθείας τῶν ἄλλων μαθητῶν. Καμμιά φορά ὅμως ἀφήνομεν καὶ αὐτὰ ἀδιόρθωτα, διότι ὁ ἴδιος μαθητὴς προχωρῶν εὕρισκε ὅτι ἔκαμε λάθος. Ἄς ἐνθυμηθῇ καθένας μᾶς πόσας φορές ἐπανέρχεται εἰς τὰ προηγούμενα, ὅταν διηγῆται κλπ. Καὶ ἐδῶ πάλιν κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τοιούτων σφαλμάτων (ἀσαφειῶν, χασμάτων κλπ.), πρέπει νὰ συνηθίσωμεν τοὺς μαθητὰς νὰ διορθώσουν τὰ σ π ο υ δ α ῖ α. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ παιδεύσωμεν τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτήν, διότι διαφορετικώτερα δὲν τελειώνομεν ποτέ. Εὐνόητον εἶναι ὅτι, ὡς διδάσκα-

λος, εις ὅλας μου τὰς ἐνεργείας αὐτὰς πρέπει νὰ σέβω-
μαι τὴν ἐλευθερίαν τῶν μαθητῶν, ἵνα μὴ τοὺς ἀνακόπτω
τὴν πρὸς ἀνακοίνωσιν ὁρμήν. Διὰ τοῦτο εἰς μικρτέρας
τάξεις εἶμαι συγκαταβατικώτερος, παραβλέπων καὶ
γλωσσικὰ λάθη κάπως σοβαρὰ καὶ ιδιωτισμοὺς ἀκόμη
τῶν μαθητῶν ἢ τὰ διορθῶνω χωρὶς νὰ διακόπτω τοὺς
μαθητὰς καὶ ἀποσπῶ οὕτω τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἀπὸ
τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος. Μάλιστα δὲ διὰ τὴν
διόρθωσιν τοιούτων σφαλμάτων ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι δύνα-
σθε νὰ καταφεύγετε ὡς εἰς ἀλάθητον πηγὴν εἰς τὸ ἀνα-
γνωστικὸν βιβλίον καὶ πάντοτε μὲν, ἰδίως δέ, ὅταν βλέπετε
τοὺς μαθητὰς σας διαφωνοῦντας πρὸς ἀλλήλους περὶ
τοῦ ὀρθῶς ἔχοντος. ("Ἐτσι λέγετε σεῖς ; ἄς ἴδωμεν τί
λέγει τὸ βιβλίον μας).

Ὡμίλησαν μερικοὶ περὶ τῆς σιωπηρᾶς ἀναγνώσεως
αὕτη εἶναι ἀναγκαῖα καὶ πρέπει νὰ προηγήται τῆς με-
γαλοφώνου τοιαύτης, ὅταν οἱ μαθηταὶ δὲν παρεσκευά-
σαν κατ' οἶκον τὸ μάθημα. Εἰς τὰ ἡνωμένα μάλιστα σχο-
λεῖα γίνεται αὕτη—καὶ περισσότεραι ἄλλαι ἐργασίαι—
χωρὶς νὰ διατίθεται ἰδίᾳ ὥρα πρὸς τοῦτο καὶ ἰδοὺ πῶς :
Καθ' ὃν χρόνον ὁ διδάσκαλος ἐργάζεται μὲ μίαν τάξιν,
οἱ μαθηταὶ ἄλλης τάξεως ἐτοιμάζουν τὸ μάθημα τῆς
ἀναγνώσεώς των σιωπηρῶς ἀναγινώσκοντες, εὐρίσκουν
τὰς ἀγνώστους λέξεις ἢ λύουν τὰς ἀπορίας αὐτῶν διὰ
συνεργασίας κλπ. καὶ ἔτσι διευκολύνεται πολὺ ὁ δι-
δάσκαλος, ὅταν κατόπιν καλέσῃ αὐτοὺς νὰ διαβάσουν
τὸ παρακάτω. Ἄν δὲ ἔχῃ γίνῃ τοιαύτη ἐργασία ἀπὸ
τοὺς μαθητὰς, τότε ὁ διδάσκαλος μπορεῖ νὰ παραλείψῃ
τὴν μεγαλοφώνον ἀνάγνωσιν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπ' εὐθείας
τὴν ἔννοιαν καὶ μετὰ ταύτην νὰ διαβάσουν οἱ μαθηταὶ
γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, πρὸς διασάφησιν κυρίως ὀτελειῶν
παρουσιασθεισῶν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας· τότε
εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἀρθοῦν γλωσσικαὶ τινες δυσχέ-
ρειαί, χάριν τῆς ἐννοίας. Ἡ ἐργασία αὕτη (ἔρσις γλωσ-
σικῶν δυσχερειῶν, ἐξήγησις λέξεων ἢ φράσεων) συνή-
θως προτάσσεται τῆς ἐννοίας· τοῦτο ὅμως δυνατόν νὰ
συμβαίνει ἐπὶ κειμένου τῆς καθαρευούσης, ὅταν ἰδίως
αἱ δύσκολοι λέξεις καὶ φράσεις εἶναι πρόσκομμα διὰ
τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας. Πάντοτε
ὅμως αἱ πρὸς ἐξήγησιν λέξεις δὲν πρέπει ν' ἀποχωρί-

ζωνται από τῆς φράσεως, εἰς ἣν ἀνήκουν, ἀλλὰ νὰ ἐξηγούνται ἐκ τῶν συμφραζομένων καὶ μάλιστα οὐχὶ δι' ὀρισμῶν.

Εἶπαν μερικοὶ ἀκόμη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ διαβάσουν ὅλον τὸ κεφάλαιον οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὸ διαιρέσουν εἰς τμήματα. Δὲν συμφωνοῦμεν μὲ αὐτούς, διότι τὸ ὅλον, ὡς γνωστόν, ἐπιδρᾷ ἰσχυρότερον παρὰ τὰ μικρὰ μέρη (τμήματα), διὰ τοῦτο δὲ τὰ παραμύθια τὰ διηγούμεθα ὁλόκληρα. Ἐκτὸς τούτου ὅχι μόνον τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ μεγάλοι σπεύδομεν νὰ ζητῶμεν νὰ μάθωμεν τὸ τέλος ὅλου τινός, ἀδιάφορον, ἂν ὅταν διαβάζουν οἱ μαθηταὶ μεγαλοφώνως, ἐναλλάσσωμεν αὐτούς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαβάζουν περισσότεροι μαθηταί. Κάμνομεν δὲ αὐτό, ἅφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ καταπονούνται, ἅφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ λέγουν μάθημα περισσότεροι μαθηταί.

Συμφωνῶ καὶ ἐγὼ ὅτι ἐβράδυνεν ἡ διδασκάλισσα κατὰ τὴν ἄρσιν τῶν γλωσσικῶν δυσχερεῖδιν, ὅπως καὶ κατηνάλωσε περισσοτέραν ὥραν διὰ τὸ μάθημα. Ἐπίσης ἦτο προσηλωμένη περισσότερον τοῦ δέοντος εἰς τὸ βιβλίον. Πρέπει, ὡς γνωστόν, νὰ ἔχωμεν μικροτέραν ἀνάγκην τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ὅταν διδάσκωμεν, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἐπιβλέπωμεν τοὺς μαθητάς μας ἀγρύπνως. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ διαβάζωμεν τὸ μάθημα ἀρκετά, κατ' ἰδίαν ἐργαζόμενοι. Ἄς μᾶς βοηθῇ δὲ καὶ τὸ γλωσσικὸν συναίσθημα εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν γλωσσικῶν λαθῶν τῶν μαθητῶν καὶ ἅς μὴ ἔχωμεν μόνον ὀδηγὸν τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον.

Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις εἶναι ἀπαραίτητος ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε ὅτι εὐχαριστεῖ τὰ παιδιά. Οὐχὶ δὲ μόνον τοῦτο πρέπει νὰ γίνεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξοικονομοῦμεν χρόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν καλὴν ἀνάγνωσιν. Κομμάτια κατὰλληλα ἀπὸ τὰ ἀναγνωστικὰ ἐκλεγόμενα ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, κυρίως ὅμως ὑπὸ τῶν μαθητῶν, συντελοῦν πολὺ πρὸς τοῦτο. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔπρεπε ἡ διδάσκασα, μετὰ τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν πού ἔκαμε, ν' ἀφήσῃ νὰ περάσῃ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ἵνα ἀπολαύσουν οἱ μαθηταὶ ἐνδομύχως τὰ ἐκ

τῆς καλῆς ἀναγνώσεως καλλιτεχνικά συναισθήματα καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς μαθητάς.

Θεωρῶ καὶ ἐγώ ὅτι τὸ ἀνὰ τὴν αἵθουσαν περιπάτημα τῆς διδασκαλίας κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὑποδειγματικῆς ἀναγνώσεως, θορυβωδέστερον γινόμενον, ἐβλάπτε τὴν ἱεράν ἡρεμίαν, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνάγκην οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην· μετριώτεραι κινήσεις ἐκδηλώσεως, ὡς ἐκφράσεις τοῦ προσώπου καὶ τινες χειρονομίαι, ἐπιτρέπονται.

Ἡ βαθυτέρα ἠθικὴ ἐπεξεργασία δὲν εἶναι ἀπαραίτητος. Ἐξαορτᾶται καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος καὶ ἐκ τῆς ἡλικίας τῶν μαθητῶν. Ἡμεῖς ὅμως ὅταν διδάσκωμεν ἐδῶ εἰς τὸ Πρότυπον, ἀπαιτοῦμεν παρὰ τῶν δοκίμων νὰ κάμνουν τοιαύτην ἐμβάθυνσιν καὶ εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως ἀκόμη, διὰ νὰ συνηθίσουν.

Διὰ νὰ μὴν εἶναι δὲ πολὺ τυπικὴ ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ διδασκάλου, τὴν διευκολύνομεν διὰ διαφόρων τρόπων. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι νὰ συνηθίζωμεν τοὺς μαθητάς κατὰ τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τὸ πρὸς ἀντιγραφὴν κατάλληλον ἀναγνωστικὸν τεμάχιον, ἐκεῖ δὲ δίδεται ἀφορμὴ νὰ γίνουν παρατηρήσεις ἠθικοῦ καὶ καλαισθητικοῦ περιεχομένου. Π. χ. Τί θέλετε νὰ γράψωμεν τώρα ; Εἰς μαθητὴς προτείνει τμῆμά τι. Διδάσκ. Διατί ἐδιάλεξες αὐτό ; (Λέγει ὁ μαθητὴς τὴν γνώμην του, ἡ ὁποία ἐλέγχεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄλλος μαθητὴς προτείνει ἄλλο κομμάτι· γίνεται συζήτησις ἐπὶ τοῦ προταθέντος ἠθικῆς ἢ καλαισθητικῆς φύσεως κλπ. Ἐκτὸς τούτου καὶ ὅταν ἐκλέγωμεν, ὅπως εἶπαμεν ἀνωτέρω, κομμάτια πρὸς ἀσκήσιν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀνάγνωσιν, τὰ δικαιολογοῦμεν κλπ. Προσθέτομεν ὅμως ὅτι καὶ τὴν ἐπιτυχεστέραν ἠθικὴν ἢ καλαισθητικὴν ἐπεξεργασίαν εἶναι ἱκανὴ πολλάκις νὰ ἀναπληρώσῃ μία καλλιτεχνικὴ καὶ μετ' ἧθους ἀνάγνωσις τοῦ διδασκάλου, ὅπως μία παραστατικὴ καὶ συγκινοῦσα διήγησις αὐτοῦ εἰς τὰ ἱστορικὰ μαθήματα εἶναι ὑπερτέρα ἀπὸ κάθε ψυχρὰν περὶ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος ἐπαγομένην ἠθικολογίαν.

Δραματικὴ ἀναπαράστασις ἦτο δυνατόν νὰ γίνη ἐδῶ, ὅπως καὶ κάθε ἄλλο εἶδος «ἐκφράσεως» εἴτε ἀφηρημένης (δραματοποιήσις, παραμῦθι, διάλογος, ἔκθεσις ᾤ-

σμα), είτε συγκεκριμένης (ίχνογράφησης, πλαστική, παντός είδους κατασκευή). Έξυπνοποιείται όμως αὐθορμησία τοῦ μαθητοῦ διὰ καταλλήλου διδασκαλίας προ-καλουμένη.

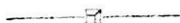
Ἡ ὀρθογραφικὴ ἐργασία δὲν εἶχε τὴν θέσιν τῆς ἐκεῖ μέσα. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκρούομεν κάθε ὀρθογραφικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἰσα ἴσα τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον παραμένει ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ ὀρθογραφικοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον ἐκλέγει ἐπιμελῶς ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν, τὸ κατατάσσει κατὰ ὁμοειδεῖς κατηγορίας καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ καταλλήλως, ὅταν νομίσῃ ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή πρὸς συναγωγὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ γραμματικοῦ κανόνος ἢ πρὸς τακτοποίησιν διαφόρων γραμματικῶν φαινομένων. Ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τίνος χρήσιμος ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς, ἐνῶ διαφορετικὰ κτίζομεν εἰς τὸν πάγον.

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἶπω διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς δοκίμου. Οὐτε θέλω ὅσα εἶπαμεν ἐδῶ καὶ ὅσα θὰ εἴπωμεν καὶ εἰς τὰ μέλλοντα νὰ γίνουν φροντιστήριά μας, νὰ τὰ πάρτετε ὡς σχέδιον ἀπαραβάτον καὶ νὰ τὰ ἐφαρμόζετε, ὡς τι ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον σχῆμα διδασκαλίας. Πολλὰς ἀπὸ τὰς προηγουμένως λεχθείσας ἐργασίας δύνασθε νὰ μεταθέσετε, προτάσσοντες ἢ ἐπιτάσσοντες τῆς σειρᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι τοποθετημένοι ἀνωτέρω ἢ καὶ ὅλως νὰ παραλείπετε, ἀρκεῖ νὰ πράττετε τοῦτο ἐν συνειδήτῳ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν ἀπὸ σᾶς εἶναι νὰ κρατῆτε ἀμείωτον τὴν πρωτοβουλίαν σας κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν οἰασδήποτε ὕλης καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν μὲ μίαν παραβολὴν : Νὰ προσαρμόζεσθε πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρουσιαζομένην κατάστασιν, ὅπως ὁ στρατιωτικός, ὁ ὁποῖος τροποποιεῖ τὴν εἰς αὐτὸν διδομένην διαταγὴν, ὅταν ἴδῃ ὅτι τὰ πράγματα παρουσιάζονται διαφορετικὰ ἐνώπιόν του ἀπὸ ὅ,τι τοῦ τὰ ἐξέθετεν ἡ διαταγή.

Καὶ διὰ νὰ τελειώνωμεν. Ἡ διδασκαλία τῆς δοκίμου ἦτο καλὴ, εἶχε θάρρος, αἱ κινήσεις τῆς ἦσαν φυσικαὶ καὶ ἀβίαστοι, ἦτο κυρία τῆς τάξεως, οἱ μαθηταὶ ἔμαθαν τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δύσκολον οὔτε πολὺ. Τὸ ὅτι εἰργάζετο μὲ ὀλίγους μαθητάς, τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐλάττωμα τῶν πρωτοπειρῶν διδασκάλων, πε-

ριοριζομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον εἰς τοὺς δυνατωτέρους μαθητάς.

Καὶ τελευταῖον, τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν διδασκαλικόν σας βίον: Δὲν εἶναι ὀρθὸν ν' ἀπαιτοῦμεν, ἵνα φέρῃ ἡ διδασκαλία μας τὰ αὐτὰ δι' ὅλους τοὺς μαθητάς μας ἀποτελέσματα. Κυρίως πρέπει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν σταθερὰν βελτίωσιν τῆς ἐξελισσομένης προσωπικότητος τοῦ ἀναπτυσσομένου παιδὸς καὶ νὰ προσαρμόζωμεν τὰς ἀπαιτήσεις μας πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπιβαλλομένους περιορισμούς.

II. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Γενομένης υπό της δοκίμου Ι. Π. ἐν τῇ Δ' τάξει τοῦ
Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου, τὴν 13 'Ιαν. 1934.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς
καὶ ὁ Κόδρος.

Σημείωσις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντής
καὶ Ὑποδιευθυντής τοῦ Διδασκαλείου, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύ-
που καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ
Διδασκαλείου.

Πρακτικογράφοι: Μαρία Τριανταφυλλίδου, Παναγιώτα
'Ελευθερίου.

Ἐπικρίτριαι: Ἀντιγόνη Νίκου, Ἑλένη Ξανθοῦ.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Ἡ διδασκάλισσα κατ' ἀρχὰς ἠρώτησεν, ἂν πῆγε κα-
νένα παιδί στὰς Ἀθήνας κλπ. καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆρεν ἀφορ-
μὴν νὰ ὀρίσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἀθήνας καὶ τὰ σύνορά της.
'Εξητάσθησαν ἔπειτα τὰ βουνά, αἱ πεδιάδες, οἱ πο-
ταμοί, ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους, προϊόντα, ἀσχολίαι κα-
τοίκων καὶ κλίμα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Μετὰ ταῦτα
διηγεῖται, πῶς οἱ Πελοποννήσιοι ἐπῆγαν νὰ κατακτή-
σουν καὶ τὴν Ἀττικὴν, μὰ δὲν τὸ κατορθώνουν γιατί ὁ
Κόδρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸν
χρησμόν τοῦ Μαντείου καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπῃ, ποὺ εἶχε
στὴν πατρίδα, θυσιάζει τὴ ζωὴ του, δηλ. μὲ τέχνασμα
κάμνει τοὺς Πελοποννησίους, χωρὶς νὰ γνωρίζουν, πῶς
εἶναι βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, νὰ τὸν σκοτώσουν. "Ἐτσι
μετὰ τὸν θάνατόν του, φεύγουν οἱ Δωριεῖς καὶ σώζεται
ἡ Ἀθήνα.

Μετεχειρίσθη μορφήν διδασκαλίας διηγηματικὴν.

Ἐφηρμοσμένη Διδακτικὴ Μιχ. Π. Μιχαλοπούλου

Μετά τὸ τέλος τῆς διηγήσεως τὸ μάθημα ἀπεδόθη ἀπὸ τοὺς μαθητάς. Ἔγινε βαθύτερα ἐπεξεργασία καὶ στὸ τέλος χαρακτηρισμὸς τοῦ Κόδρου.

Ἐξήχθη γενικόν τι ὅλον τοῦ μαθήματος. «Ὁ Κόδρος θυσιάσει τὴν ζωὴν του διὰ νὰ σώσῃ τὴν Ἀθήνα» καὶ ἐπειτα ἐπηκολούθησε δραματικὴ ἀναπαράστασις ὑπὸ τῶν μαθητῶν. α') «Ὁ φόνος τοῦ Κόδρου» καὶ β') «Οἱ Ἀθηναῖοι πηγαίνουν στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν».

Ὅταν ἡ δόκιμος ἐτελείωσεν ὅλας τὰς ἐργασίας αὐτάς, ἐδίδασκε τὸ ἀνωτέρω μάθημα καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπηκολούθησε συζήτησις, ἐν ἀρχῇ τῆς ὁποίας ἡ διδάξασα, ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, ἐὰν ἔχη νὰ παρατηρήσῃ τι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας της, λέγει τὰ ἑξῆς :

Ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου δὲν μένω εὐχαριστημένη, διότι δὲν ἦτο παραστατικὴ, ζωηρὰ καὶ ἡ φωνή μου πολὺ ἀδύνατη.

Νίκοι. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι δὲν κατεῖχε τὴν ὕλην ἢ διδάξασα καὶ τὴν ἀπέδωκεν ἐσφαλμένως. Π. χ. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι πῆγαν στὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ρώτησαν ποιὸς θὰ νικήσῃ, εἶπεν ἡ δόκιμος ὅτι ἐκεῖνος ὁ λαὸς θὰ νικήσῃ, ποὺ ὁ βασιλιάς του δὲν θὰ σκοτωθῇ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἰπῇ τὸ ἀντίθετον. Δὲν ξεκαθάρισεν, ἂν ἡ Ἀττικὴ εἶναι κράτος ἢ νομός. Εἶπε πῶς ἡ Ἀθήνα στὴν παλαιὰ ἐποχὴ ἦταν ὅχι ὅπως εἶναι σήμερα, δηλ. ἦταν ἓνα μεγάλο κράτος, χωρισμένον εἰς πολλὰ μικρὰ χωριά, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἰπῇ ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἦταν χωρισμένη εἰς πολλὰ χωριά καὶ τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἦτο ἡ Ἀθήνα. Ἐπίσης εἶπεν ὅτι οἱ Δωριεῖς ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ ἦλθον ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Διὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου δὲν ἐξεφράσθη καλῶς· εἶπεν ἡ Ἀθήνα χάρηκε.

Μετεχειρίσθη τὴν φράσιν «ὁ Κόδρος πῆγε εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Δωριέων διὰ νὰ πολεμήσῃ», ἐνῶ εἶναι γνωστόν ὅτι αὐτὸς πῆγε μὲ σκοπὸν νὰ μαλώσῃ μὲ τοὺς Δωριεῖς καὶ νὰ σκοτωθῇ.

Ἡθικὴ ἐμβάθυνσις. Σχεδὸν ἔβγαλε μόνη της τὸ πόρισμα. Δὲν ἐργαζόταν μὲ ὅλα τὰ παιδιὰ, παρὰ μὲ ὥριμους, π. χ. μὲ τὸν Σχοινᾶ. Καὶ τὸ γενικὸν συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὰ παιδιὰ δὲν κατάλαβαν τίποτε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν της. Ἀπόδειξις δὲ εἶναι ὅτι ρώτη-

σα ένα μαθητή : « Σ' ἄρεσε ; » Καὶ ἐκεῖνος μοῦ εἶπεν :
 « Ὁχι, γιατί δὲν κατάλαβα τίποτα ».

Ξ α ν θ ο ὤ. Γενικῶς συμφωνῶ σὲ ὅλα ὅσα εἶπεν ἡ Νίκου, προσθέτω δὲ ὅτι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐστέκετο πάντοτε εἰς ὠρισμένην θέσιν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ περιφέρεται. Δὲν μοῦ ἄρεσεν ὁ τρόπος τῆς προφορᾶς τῆς, ὁ τόνος τῆς φωνῆς τῆς. Δὲν ἔδωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ Μαντείου καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ δείξῃ εἰς τὸν χάρτην. Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ διήγησις, εἶπε : « Τὸ μάθατε, παιδιὰ ; Σὰς ἔρεσε ; » Αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ εἰπῇ, ἀλλὰ ν' ἀφήσῃ ἓνα μικρὸν χρονικὸν διάστημα διὰ νὰ σκεφθοῦν τὰ παιδιὰ καὶ κατόπιν νὰ ρωτήσῃ. Δραματικὴ ἀναπαράστασις. Ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ δύο ἀναπαραστάσεις : 1) Πῶς οἱ Ἀθηναῖοι πῆγαν εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καὶ 2) Ὁ φόνος τοῦ Κόδρου, τὴν ὁποίαν κρίνω πῶς ἔπρεπε νὰ παραλείψῃ. Γενικῶς ἡ δραματικὴ ἀναπαράστασις ἀπέτυχε.

Φ ι τ σ ι ῶ ρ η. Δὲν μοῦ ἄρεσεν ὁ τρόπος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς.

Τ ζ ε λ έ π η. Στὴν ἀρχὴ ἔπρεπε νὰ ὀρίσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἀθήνας. Ἡ ἠθικὴ ἐπεξεργασία κατὰ τὴν γνώμην μου ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τῆς ἐπαναλήψεως ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Κ α ρ ὺ δ α. Ἐλείπαν ἀπὸ τὴν διήγησίν τῆς αἱ λεπτομέρειαι, π. χ. πῶς οἱ Δωριεῖς ἔκοβαν ξύλα, διὰ νὰ ἀνάψουν τὴν φωτιά καὶ νὰ ψήσουν τὸ φαγητὸν των καὶ ἔτοι δὲν κατέστη παραστατικὴ ἡ διδασκαλία.

Δ ι ε υ θ. Μήπως μποροῦσε νὰ λάβῃ ἄλλην μορφήν ἡ διδασκαλία ;

Λ ά π π α (διδ. τοῦ Προτύπου). Μπῆκε ἄσχημα καὶ δὲ ρώτησε ἂν ξεύρουν τίποτε οἱ μαθηταί, διότι τὰ παιδιὰ ἤξευραν διὰ τοὺς Δωριεῖς. Ἐπεσεν εἰς ὠρισμένας ἀνακριβείας. Ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς τὰ ἔχασε.

Εἰς τὴν πρώτην δραματικὴν ἀναπαράστασιν ἔπρεπε νὰ βάλλῃ μίαν Πυθίαν νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν.

Ἀ ν α γ ν ω σ τ ό π ο υ λ ο ς (διδ. τοῦ Προτύπου). Ἡ δις Λάππα (διδασκ. τῆς τάξεως) μὲ ἐπληροφόρησεν ὅτι μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Μακεδονίας (Μ. Ἀλέξανδρος κλπ.) μπῆκεν εἰς τὸν Κόδρον. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιτυχές, διότι οἱ μαθηταί ἔπρεπε νὰ εἶχον διδαχθῇ τί ἦσαν οἱ Δωριεῖς, τί ἦτο τὸ Μαντεῖον, νὰ διδάσκεται δηλαδὴ

τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Προκειμένου δὲ νὰ διδαχθοῦν γεγονότα διαδραματισθέντα εἰς τὴν Ἀττικὴν, Σπάρτην κλπ., ἔπρεπε νὰ διδασχθῇ εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Σπάρτη καὶ μετὰ ταῦτα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς χώρας αὐτῆς. Ὅταν οἱ Δωριεῖς ἔμαθον ὅτι σκοτώθηκεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων ἔφυγαν. Ἐδῶ ἔπρεπε νὰ ἐξαρθῇ περισσότερο ἢ πίστις εἰς τοὺς χρησμοὺς τοῦ Μαντείου, διότι οὕτω τονοῦται τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα.

Λ Ὑ Ρ Α Σ (διδ. Προτύπου). Δὲν ἤμην παρὼν κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συζητήσεως, καίτοι προσεπάθησα πρὸς τοῦτο, δὲν ἔχω καταλάβει τί ἀκριβῶς ἐκαρπώθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας τὰ παιδιά. Ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ ἐξαρθῇ ἡ φιλοπατρία τοῦ Κόδρου. Ἐχῶ ὅμως τὴν γνώμην ὅτι πρῶτον ἔπρεπε νὰ δικαιολογηθῇ ἡ προσφορά τοῦ ἀτόμου καὶ νὰ ἐπεξηγηθοῦν οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι τὸν ὤθησαν εἰς τὴν πράξιν αὐτὴν. Ἐπίσης μεγάλη σημασία θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὄχι εἰς τὴν φιλοπατρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕνα κοινωνικὸν σκοπόν. Οἱ Δωριεῖς ἦτο λαὸς ἀπολίτιστος ἡ αὐτοθυσία τοῦ Κόδρου, ἐκτὸς τοῦ πατριωτισμοῦ, δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ὡς ἀποβλέπουσα καὶ νὰ διασώσῃ τὸν πολιτισμόν.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ (Διευθ. Προτύπου). Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἔπρεπε νὰ ἐξαρθῇ ἡ φιλοπατρία τοῦ Κόδρου, ὁ πολιτικὸς σκοπός. Τὸ ὅτι δὲ ἐτονίσθη εἰς τὸ μάθημα ἡ φιλοπατρία τοῦ Κόδρου, εἶναι καλόν. Εἶπεν ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος πῶς ἔπρεπε νὰ ἐξαρθῇ ἡ πίστις εἰς τὸ Μαντεῖον. Αὕτη ἦτο ὠφέλιμος μόνον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Θὰ ἔπρεπε καλύτερα νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ Κόδρος θυσιάσθηκε γνωρίζων ὅτι θὰ φύγουν οἱ Δωριεῖς, διὰ ν' ἀποφευχθῇ καὶ ἡ αἵματοχυσία μεταξύ Ἑλλήνων. Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας γίνεται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Μὲ χάσματα οὔτε τὰ γεγονότα γίνονται καταληπτὰ οὔτε ἡ ἱστορία θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Καθ' ὅσον γνωρίζω, ὑποστηρίζεται καὶ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας ἀναδρομικῶς, ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν εἰς τὴν παλαιάν. Τὸ τοιοῦτον ἐγὼ δὲν ἐδοκίμασα.

Ἀλλὰ, κατὰ τὴν γνώμην μου, καλὸν εἶναι ν' ἀρχίζωμεν ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ νὰ βαίνωμεν εἰς τὴν παλαιάν.

Δημητριάδου (διο. Προτύπου). Δεν έπρεπε να γίνη αναπαράστασις τοῦ φόνου, διότι τὰ παιδιά εἶναι μικρά καὶ θὰ γίνουν αἰμοχαρῆ.

Υποδιευθ. Γενικῶς ἡ διδασκαλία ὑπῆρξεν αὐτοχρεστάτη. Δεν ἐτόνισε πολλὰ πραγματικά σημεῖα. Εἶπε πολλὰς ἀνακριβείας, διότι δεν κατεῖχε τὸ θέμα. Τὰ ἔλεγε πολὺ γρήγορα καὶ οἱ μαθηταὶ δεν κατάλαβαν τίποτε, μολονότι ἐπανέλαβε τὸ μάθημα. Δεν ἐξήτασεν εἰς τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων ποῖα ἦσαν τὰ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐκίνησαν νὰ μποῦν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τί ἦσαν τὰ Μαντεῖα ἔμεινεν ἀνεξήγητον ἔπρεπε νὰ εἴπῃ κανένα χρησμὸν εἰς τὰ παιδιά.

Ἐπρεπε νὰ ἐξαρθῇ ἡ αὐτοθυσία τοῦ Κόδρου δι' ἐθνικοὺς σκοποὺς, ἂν ἦτο δὲ δυνατόν, καλὸν θὰ ἦτο νὰ εἶχομεν νὰ δείξωμεν εἰς τὰ παιδιά εἰκόνα τοῦ Κόδρου.

Διδάξασα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν παωαδέχτηκα ὅτι δεν ἐπέτυχεν ἡ διδασκαλία μου. Δεν παραδέχομαι ὅμως πῶς δεν κατεῖχα τὸ μάθημα. Τὸ ὅτι δεν ὥρισα τὴν θέσιν τῆς Ἀθήνας δεν τὸ παραδέχομαι, διότι εἶπα ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὸ ὅτι δεν ἐπέβλεπα καὶ δεν ἐρροτοῦσα δῆθεν τοὺς μαθητάς, αὐτὸ εἶναι λάθος τῶν ἐπικριτῶν, διότι ἐσήκωσα πολλοὺς μαθητάς.

Εἰς τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν, ὅταν τοὺς ρώτησα «σὰς ἀρέσει τὸ μάθημα», πολλοὶ μαθηταὶ προσεφέρθησαν νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των. Μάλιστα κάποια μαθήτρια μοῦ εἶπεν ἀρκετὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν μοῦ εἶπε μία μαθήτρια ὅτι ἦτο φιλόπατρις ὁ Κόδρος. Τώρα ὡς πρὸς τὴν δραματικὴν αναπαράστασιν. Τὴν πρώτην αναπαράστασιν δεν ὥρισα ἐγὼ νὰ τὴν κάμουν, ἀλλὰ τὰ παιδιά μόνα τοὺς ἠθέλησαν. Μὲ κατηγορήσαν ὅτι ἔλεγα τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ εἴπουν τὰ παιδιά. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα διὰ νὰ εὐκολύνω τὰ παιδιά.

Τὴν δευτέραν αναπαράστασιν τοῦ φόνου τοῦ Κόδρου εἶπαν τὰ παιδιά νὰ γίνῃ, ἀλλὰ ἐγὼ δεν ἐδέχθην, διότι δεν ἤθελα νὰ γίνῃ. Μοῦ εἶπαν ἀκόμη ὅτι δεν ἐπεκράτησε τάξις κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὸ τὸ παραδέχομαι. Ἐπίσης ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διατάσσεται ἡ ὕλη τοῦ μαθήματος τούτου καὶ ἔτσι ν' ἀρχίσω ἀπὸ τὸ Μαντεῖον, ν' ἀναφέρω τὴν κάθο-

δον τῶν Δωριέων. Αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμα, διότι θὰ μάκραι-
να πολὺ τὴν διδασκαλίαν μου.

Μερικοὶ παρεξήγησαν, πού εἶπα ὅτι τώρα θὰ μάθωμεν
διὰ τὴν Ἀθήνα. Δι' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶπα, πὼς οἱ Δω-
ριεῖς ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀσία, τοὺς μπερδεύα με τοὺς Ἰω-
νας. Μοῦ εἶπαν ἀκόμη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχω εἰκόνα τοῦ
Κόδρου. Αὐτὸ τὸ ἤξευρα, ἀλλὰ δὲν εἶχα.

Δι ε υ θ. Τὰ φροντιστήρια αὐτὰ δὲν γίνονται διὰ νὰ
εὕρωμεν μόνον λάθη, ἀλλὰ διὰ νὰ προσφέρωμεν καθέ-
νας τὰ φῶτά μας καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν καλὺτερον τὸν σκο-
πὸν μας. Δὲν μένω εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν διδασκα-
λίαν τῆς δοκίμου, δι' αὐτὸ ἐδίδαξα καὶ ἐγὼ τὸ μάθημα.
διὰ νὰ μὴ φύγουν οἱ δόκιμοι με ἐσφαλμένην τὴν ιδέαν
περὶ τῶν στοιχείων καλῆς διηγήσεως.

Ἡ ἐισαγωγὴ καὶ ἐν γένει ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας,
δὲν ἦτο καλὴ. «Σήμερα, παιδιά, θὰ μάθωμε γιὰ τὴν Ἀ-
θήνα», διότι καὶ ἡμεῖς, πού εἶχομεν ιδέαν τοῦ θέματος.
ἐδυσκολεύθημεν νὰ κατατοπισθῶμεν, ἐνῶ ἄλλοι, τελεί-
ως ἀπληροφόρητοι διὰ τὸ ζήτημα, δὲν θὰ καταλάβει-
ναν τίποτε.

Οἱ Δωριεῖς ἦλθαν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ; Ἄν εἶχε
προταχθῇ ἡ ἱστορία τῆς Σπάρτης, τότε ἀσφαλῶς οἱ μα-
θηταὶ μόλις θὰ ἤκουον «σήμερα θὰ μάθωμεν περὶ Δω-
ριέων», θὰ προπαρασκεύαζον μέσα τους τὴν ἀναγκαίαν
κατάστασιν νὰ δεχθοῦν τὸ μάθημα. Ἀφοῦ δὲν ἔγινεν
αὐτό, μπορούσε ἡ διδασκάλισσα νὰ εἶπη: Ὡς λαὸς
τέτοιος, ἦσαν ἐκεῖ, ἔκαμαν αὐτό, ἦλθαν εἰς τὴν Ἀττι-
κὴν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ ὅτι δὲν εἶχε προηγηθῇ τί-
ποτε περὶ Δωριέων, αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ τῆς δοκίμου καὶ
δύναται τις νὰ εἶπη ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης δὲν ἔγινε
καλῶς. Ἀλλ' ἠθέλησεν ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως νὰ
μᾶς δώσῃ ἓνα θέμα αὐτοτελές καὶ δι' αὐτὸ ὠρίσθῃ ἡ
διδασκαλία τοῦ κεφαλαίου τούτου.

Πότε ἠρώτησαν τὸ Μαντεῖον ;

Ἀπήντησε δὲ τὸ Μαντεῖον: «Θὰ νικήσῃ ἐκεῖνος ὁ
λαὸς, τοῦ ὁποῖου ὁ βασιλεὺς θὰ σκοτωθῇ».

Ἐπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ αὐτὴ ἡ φράσις, ἀργὰ μαλι-
στα. Τότε δέ, πού θὰ τὴν ἐπανελάμβανες, ἡ ἐκφρασις τῶν
ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ προσώπου σου ἔπρεπε νὰ εἶναι τοι-
αύτη, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι καὶ σὺ προσπαθεῖς νὰ ἐμ-
βαθύνῃς, νὰ καταλάβῃς τὴν σημασίαν τοῦ χρησμοῦ:

«Θὰ νι-κή-ση ἐ-κεῖ-νος ὁ λα-ός...» Μετὰ τὴν διήγησιν ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀφήσης μερικά λεπτὰ νὰ συζητήσουν μεταξὺ των οἱ μαθηταὶ καὶ ἀπὸ τὴν συζήτησίν των ν' ἀγκιστρωθῆς διὰ νὰ κάμης τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν.

Ἐπρεπε περισσότερον νὰ ἐξαρθοῦν αἱ σκέψεις τοῦ Κόδρου ὑπὸ τῶν μαθητῶν, δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ παρουσιάσῃς τὸν Κόδρον σκεπτόμενον: "Ἀν ἀποφασίσω ἐγὼ νὰ χαθῶ, σώζεται ἡ πατρίδα μου... καλὰ λοιπὸν.... ντύνεται σὰν χωριάτης.... παίρνει ἓνα τσεκούρι... κλπ.

Ἀναπαράστασις (ἐπανάληψις δηλ. ὑπὸ τῶν μαθητῶν) ἴσως δὲν ἦτο ἀναγκαία, διότι κατ' αὐτὴν καταστρέφεται ἡ συναισθηματικὴ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν κυρίως θηρεύομεν διὰ τῆς διηγήσεως ἱστοριῶν εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Μαντεῖον δὲν ἤξευρον οἱ μαθηταὶ τί ἦτο. Ἦμποροῦσες μὲ λίγα λόγια νὰ τὰ εἴπῃς. Πάλιν δὲ καὶ αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ σοῦ, διότι ἂν ἐδίδετο κανονικῶς τὸ θέμα, θὰ ἔπρεπε οἱ μαθηταὶ νὰ ἐγνώριζον κάτι περὶ Μαντείων. Ἄλλα, ὅπως ἦλθαν τὰ πράγματα, μέσα εἰς τὴν διήγησίν σου ἤμποροῦσες κάτι νὰ παρεμβάλλῃς περὶ Μαντείου. Ἐπρεπε νὰ χρησιμοποίησῃς τὸν ὅρον «χρησμός», διὰ νὰ ἐντυπωθῇ εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν, ὡς ἐξῆς: Μόλις οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθον ὅτι ὁ βασιλιάς των ἦταν αὐτὸς ποὺ σκοτώθηκε, θυμήθηκαν τὴν ἀπάντησιν τοῦ Μαντείου, τὸν χρησμόν... Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ μας ἀπὸ κάθε μάθημα (Ἱστορίαν, Φυσικὴν Ἱστορίαν κλπ.) στοιχειώδεις τινὰς ὁροὺς κοινῆς χρήσεως.

Β α θ υ τ ε ρ α ἐ π ε ξ ε ρ γ α σ ί α. Δὲν ἐπέτυχε. Σὰς ἔχω δώσει πρακτικὰς ὑποδείξεις, πῶς πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐργασία αὐτή, ὅταν τὴν νομίζετε ἀναγκαίαν, διότι, ὡς γνωστόν, δὲν κάμνομεν πάντοτε τοιαύτας ἐμβυθύνσεις. Ἕνας τρόπος βαθύτερας ἐπεξεργασίας: μόλις διηγηθῶ τὸ μάθημα, ἀφήνω νὰ περάσουν καμμία δεκαεὶα δευτερόλεπτα καὶ ἐρωτῶ: Σὰς ἤρесе; γιατί; γιατί σκοτώθηκεν ὁ Κόδρος καὶ ἔτσι νίκησεν ἡ Ἀθήνα. Συζητοῦν οἱ μαθηταὶ ἐλευθέρως καὶ ἐκφέρουν τὰς κρίσεις των, ἐγὼ δὲ παρεμβαίνω κάποτε κάποτε καὶ συμπληρῶ. Ἄλλος τρόπος—ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ μαθηταὶ σιωποῦν καὶ δὲν ἀνοίγουν συζήτησιν—εἶναι ὁ ἐξῆς: Ἐρωτῶ: «Τί ἐμάθομεν ἐδῶ;» Μαθ. «Ὅτι οἱ Δωριεῖς πῆγαν εἰς τὴν Ἀθήνα» κλπ. Οἱ μαθηταὶ δυνατόν νὰ θέ-

λουν νά διηγηθοῦν ἐξ ἀρχῆς καὶ λεπτομερῶς τὴν ἱστορίαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοὺς ἀναγκαιτίζω μὲ τρόπον καὶ περιορίζονται εἰς τὰ κύρια πρόσωπα. Καλά..... καλά... ἀλλὰ ποῖον εἶδαμε ἐδῶ ; — Τὸν Κόδρον. Τί ἔκαμεν ὁ Κόδρος ; ... διατί τὸ ἔκαμε αὐτό ; πῶς σὰς φαίνεται ἡ πρᾶξις τοῦ Κόδρου; Δηλαδή ἐξαίρω τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν πρωταγωνιστοῦν μέρος καὶ κρίνω τὰς πράξεις των καὶ τὰ χαρακτηρίζω, ὅπου εἶναι δυνατόν τοῦτο. Ὁ Κόδρος ἐθυσίασε τὸν ἑαυτὸν τοῦ διὰ τὴν πατρίδα, ἔδειξε νὰ θυσιάσῃ.

Μὲ τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ αὐτὴν ἔσωσε τὴν πατρίδα του, δηλαδή πολλοὺς ἀνθρώπους κλπ. Ἐννοεῖται ὅτι σιγὰ σιγὰ συνηθίζομεν τὰ παιδιὰ νὰ ἐκφέρουν τὰς γνώμας των αὐτάς χωρὶς τὴν πίεσιν τὴν ἰδικήν μας.

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ τονίζω ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ βαθύτερον περιεχόμενον τοῦ ἱστορήματος. Ἡ αὐτοθυσία τοῦ Κόδρου διὰ τὴν πατρίδα του. Ἔτσι ἐσώθη καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς χώρας του. Λέγω δὲ αὐτό, διότι, ὅσοι θυσιάζονται διὰ τὴν πατρίδα τους, θεωροῦν αὐτὴν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἀνωτέρας τῆς πατρίδος τῶν ἐχθρῶν καὶ ὥς ἔχουν αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι πολλάκις πολιτισμὸν ἀνώτερον τῆς πατρίδος τῶν αὐτοθυσιαζομένων. Τοιαύτας μικρολεπτομερείας κανεὶς δὲν βάζει εἰς τὸν νοῦν του, ὅταν πηγαίνει νὰ θυσιασθῇ διὰ τὴν πατρίδα. Σκοτώνεται δι' αὐτὴν καὶ τίποτε περισσότερον.

Ἀλλὰ μᾶς εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ διαμορφώωμεν τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν ἱστορικῶν προσώπων τόσον εὐκόλα, ὅπως ἐδείξαμεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ σήμερον, ὅπου μία καὶ μόνη ἡρωϊκὴ πρᾶξις ἐνὸς ὑπερόχου βασιλέως μᾶς παρέχει ἐπαρκὴ στοιχεῖα πρὸς πλήρη καὶ τελειωτικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ; Δηλαδή μοῦ εἶναι εὐκόλον νὰ χαρακτηρίσω ἀναντιρρήτως μετὰ μίαν ἢ καὶ περισσοτέρας πολεμικὰς ἢ καὶ πολιτικὰς ἐκδηλώσεις τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουτσὸν ἢ καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, τὸν Ἡράκλειον κλπ. Νομίζω ὅτι ὄχι. Πρέπει προηγουμένως νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ὅλην δρᾶσιν τοῦ ἱστορικοῦ προσώπου, ἢ ὁποῖα συνήθως φανερῶνεται μέσα εἰς χρονικὰ διαστήματα, τὰ ὁποῖα πολλάκις ἀπέχουν πολὺ ἀπ' ἀλλήλων καὶ τότε θὰ ἔχωμεν ἐνώπιόν μας πολλὰ καὶ σαφῆ δεδομένα, διὰ νὰ συναγάγωμεν ἀσφαλῆ τὸν γενικὸν χαρα-

κτηρισμόν, ἐνῶ διαφορετικὰ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπαρκoῦς δράσεως ἢ ὁ χαρακτηριςμός μας θὰ εἶναι ἀτελῆς ἢ, ὅπερ τὸ συνηθέστερον, θὰ ἐπιβάλωμεν τὴν γνώμην μας εἰς τοὺς μαθητάς, πράγμα τὸ ὁποῖον κάμνουν καὶ τὰ ἱστορικὰ ἐγχειρίδια καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ οἰκείου κεφαλαίου. Διὰ τοῦτο ἡ ἐργασία αὕτη θὰ γίνεται, ὅταν γίνεται, μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ εἰ δυνατόν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, μεγαλυτέρας ὅμως κριτικῆς ἰκανότητος ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ὅποιοιδήποτε ὅμως καὶ ἀνεῖναι αὐτοί, πρέπει νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των ἄφθονα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, ἀντλούμενα ἀπὸ καταλλήλους πηγὰς διὰ συνεργασίας ὁμαδικῆς. Ἔτσι δημιουργεῖται ζήτημα βοηθητικῶν βιβλίων καὶ σχολικῆς βιβλιοθήκης.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἓνα ζήτημα φέρει τὸ ἄλλο, ὅς εἴπωμεν δύο λέξεις καὶ περὶ ἐξαγωγῆς ἱστορικῶν νόμων ἢ ἀληθειῶν. Λοιπὸν ἐξαγωγή τοιούτων γενικῶν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι ἀδύνατος. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι καὶ γενικώτερον δὲν ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ ἡ ἱστορικὴ (καὶ κοινωνικὴ) νομοτέλεια· πολὺ δὲ ὀλιγώτερον συμβιβάζεται αὕτη μὲ τὸ ἔργον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπου οὔτε τὰ ἄφθονα περιστατικὰ ὑπάρχουν οὔτε τὸ κριτικὸν πνεῦμα τῶν μαθητῶν εἶναι ἀνεπτυγμένον. Προσοχὴ λοιπὸν εἰς τοὺς χαρακτηριςμοὺς τῶν ἱστορικῶν προσώπων καὶ τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἱστορικῶν νόμων ἢ ἀληθειῶν.

Δ ρ α μ α τ ι κ ῆ ἀ ν α π α ρ ά σ τ α σ ι ς.—Αὕτη γίνεται ἐδῶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν μας, χάριν τῶν δοκίμων, διὰ νὰ συνηθίσωμεν δηλ. νὰ τὴν κάμωμεν, ὅταν πρέπη, ὅπως καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπεξεργασία, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, δὲν γίνεται συχνά. Μποροῦμεν δηλαδὴ νὰ παρκαλείψωμεν καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην—ἰδίως τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν—ἄρκει νὰ κατορθώσωμεν μὲ τὴν διήγησίν μας νὰ ἐγείρωμεν ἀνάλογα συναισθήματα εἰς τοὺς μαθητάς. Δὲν ἄρκει δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ λαμβάνομεν καὶ μέτρα διὰ τὴν ἐπὶ μακρότερον διατήρησιν τῶν συναισθημάτων τούτων εἰς τὴν συνειδησιν τῶν μαθητῶν. Τοποθετοῦμεν δηλ., ὅπου μᾶς εἶναι δυνατόν, τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας τὴν τελευταίαν ὥραν τῆς πρωῒνης ἢ ἀπογευματινῆς διδασκαλίας ἢ πρὸ μεγάλου διαλείμματος καὶ ἔτσι αἱ μεταγενέστεραι ἐξ ἄλλων μαθημάτων ἐντυπώσεις δὲν

ἐνεργοῦν ὡς ἀναδρομικὰ κωλύματα. Δὲν ἔπρεπε νὰ γίνη ἡ ἀναπαράστασις τοῦ φόνου εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν γίνεται ἢ γίνεται, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ δραματικὴ ἀναπαράστασις. Τὸ μάθημα τὸ ἥξευρες, ἀλλὰ ἔκαμες πολλὰ λάθη καὶ ἐνεποίησες τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν τὸ ἥξευρες.

Ἡ στάσις σου δὲν ἦτο καλὴ καὶ ἡ διήγησίς σου ὄχι ἐλευθέρᾳ καὶ ζωηρά· ἔπρεπε νὰ φωνάξης περισσότερον διὰ νὰ ἐπιβληθῇ καὶ αἱ κινήσεις ἐκδηλώσεως νὰ εἶναι φυσικώτεραι. Μήπως κατηνάλωσες πολὺν χρόνον εἰς τὸ μάθημα; Ναί.

Ἡ διάρκειά τῆς διδασκαλίας σου δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερβῇ τὴν μιστὴν ὥραν. Πρέπει νὰ συνηθίσετε νὰ οἰκονομήτε τὸν χρόνον, διότι θὰ ἐργασθῇτε καὶ εἰς μονοτάξια σχολεῖα, ὅπου ἡ ὥρα εἶναι πολὺ ἀκριβή.

Τὰ ὀνόματα Κόδρος καὶ Δωριεῖς ἔπρεπε νὰ γραφοῦν εἰς τὸν πίνακα καὶ ν' ἀναγνωσθοῦν ἀργά, διότι εἶδατε ὅτι ἐσφαλμένως ἐπρόφεραν οἱ μαθηταὶ τὴν λέξιν Κόδρος καὶ τοὺς Δωριεῖς δὲν τοὺς ἐνεθυμοῦντο.

Ἐπίσης περισσότερον ἔπρεπε νὰ συνδέσης τὴν Ἱστορίαν μὲ τὴν Γεωγραφίαν, δεικνύουσα τὰ μέρη, εἰς ἃ διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα, ὅσα ἐγὼ παρατήρησα, μεθοδικὰ λάθη· τὰ ἄλλα τὰ εἶπαν οἱ συνάδελφοί σου.

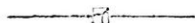
Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ ὑπέβαλαν τὴν ἐρώτησιν, μήπως ἦτο δυνατόν νὰ διδαχθῇ δι' ἄλλου τρόπου τὸ μάθημα, λέγω ὅτι εἰς τὴν τάξιν, πού εὐρισκόμεθα, μόνον ἡ διήγησις, ἢ καλὴ δηλ. διήγησις, εἶναι ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα μορφή διδασκαλίας, διότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν συναισθηματικὸν βίον τῶν μαθητῶν. Εἰς ἀνωτέρας τάξεις δυνατόν ἐστὶ νὰ διαβάσωμεν καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον ἡμεῖς καὶ οἱ μαθηταί· ἀλλὰ διὰ νὰ γίνη αὐτό, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κατάλληλον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐγὼ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν βλέπω πρόχειρον διὰ πολλὰ σχολεῖα καὶ εὐχρηστον.

Ὡς πρὸς τὴν διὰ τὰ ξιν τῆς ὕλης, προτιμῶμεν τὴν χρονολογικὴν, ἢ ὁποία μετὰ τῆς βιογραφικῆς εἶναι προσφορωτέρα διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, διότι συγκεντρώνει περὶ τὰ μεγάλα πρόσωπα τὸ ἱστορικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον

ευκολώτερον. Ἐκτὸς δὲ τούτου παρέχει εἰς τοὺς μαθητάς παραδείγματα ἱστορικῶν προσώπων πρὸς μίμησιν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἔξ αὐτοπαρατηρησίας ὁποῖαν ἐπίδρασιν ἔχουν τὰ παραδείγματα αὐτὰ εἰς τὰ ἰδανικά τῆς ζωῆς μας. Πρὸ τοῦ ζητήματος ὅμως τούτου πρέπει νὰ καθορισθῇ ἀπὸ ποίας τάξεως πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας. Λέγουν λοιπὸν ὅτι ἡ πειραματικὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ χρόνου καὶ γενικώτερον ἡ ἱστορικὴ κατανόησις συμπληρώνεται κατὰ τὸ 12ον ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ. Λοιπὸν καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας πρέπει νὰ ἀρχίζῃ εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ καὶ νὰ τοποθετηθῇ εἰς ἄλλο σχολεῖον ἐπέκεινα τοῦ δημοτικοῦ. Διὰ πρακτικούς ὅμως καὶ κοινωνικούς λόγους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ υἱοθετηθῇ ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἡ γνώμη αὕτη· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συμπυκνωθῇ εἰς δύο ἔτη, τὰ τελευταῖα, ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας. Εἰς τὰ προηγούμενα τοῦ χρόνου τούτου σχολικὰ ἔτη ἅς διδάσκωνται ἱστορίαι εἰς τοὺς μαθητάς πρὸς κίνησιν τοῦ συναισθηματικοῦ βίου αὐτῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ἀναδρομικὴν διάταξιν τῆς ὕλης, φρονῶ ὅτι αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπιτυχῶς εἰς ἀνώτερα σχολεῖα, διότι εἰς ἀνεπτυγμένους μαθητάς σχηματίζεται εὐκολώτερον τὸ διαφέρειν τῆς κατανοήσεως τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ ἡμεῖς ἀρχίζομεν καὶ τὴν ἐξετάζομεν καὶ ἀνατρέχομεν ἀκολουθῶς εἰς τὸ παρελθόν. Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ ἐλπίδα ἐπιτυχίας ἡ ἐν λόγω διάταξις ἐν συνδυασμῷ μὲ κατάλληλον τρόπον ἐπεξεργασίας τῆς ὕλης· προκειμένου δηλαδὴ νὰ ἐπεξεργασθῶμεν νέαν ἱστορικὴν περίοδον, ἀρχίζομεν ἀπὸ ζωντανὰ μνημεῖα, ὡς χαρακτηριστικούς ἀντιπροσώπους τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου, τὰ ὁποῖα περιπίπτουν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν ἢ ἄλλως ἔχουν ἐξεγείρει τὸ διαφέρειν αὐτῶν. Λέγουν λοιπὸν τί γνωρίζουν περὶ αὐτῶν οἱ μαθηταὶ εἴτε ἐξ ἀκοῆς εἴτε ἐκ μελέτης καὶ οὕτω καθίστανται αὐτὰ ἀντικείμενον συζητήσεως μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητῶν. "Ε! αὐτὰ ποῦ λέγετε ἔτσι ἄτακτα, θὰ τὰ μάθωμεν καλύτερα ἀπὸ σήμερα, λέγει ὁ διδάσκαλος. Δίδει κατάλληλα βιβλία εἰς τοὺς μαθητάς, ἂν ἔχη (σχολικὴ βιβλιοθήκη, ἀποκόμματα ἐφημερίδων, σχολικὴ ἐγ-

κυκλοπαιδεία «Έρμου», ἐγκυκλοπ. λεξικόν κλπ.), καὶ συμπληροῦν καὶ τακτοποιοῦν ὅσα κατὰ πληροφοριακὸν τρόπον ἀνεκοίνωσαν εἰς τὴν τάξιν. Ἄλλως θὰ τὰ εἶπη ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς διηγέσεως. Πάντως δὲν πρέπει νὰ ὑπερβάλωμεν τὰ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν βιβλίων παρεμβλλόμενα ἐμπόδια, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται διὰ παντὸς τρόπον νὰ φέρωμεν τοὺς μαθητὰς μας εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ βιβλία, ὅταν μάλιστα αὐτά, ὅπως τὰ ἱστορικά, δὲν εἶναι δυσπρόσιτα εἰς τοὺς μαθητὰς.

III. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Γενομένης ὑπὸ τῆς δοκίμου Μαρ. Δημητρακοῦ, ἐν τῇ
Β'. τάξει τοῦ Προτύπου τοῦ Διδασκαλείου Σεργῶν,
τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1934.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: «Ὅσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ «υ»
παίρνουν δασεῖα».

Σημείωσις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντὴς
καὶ Ὑποθυτὴς τοῦ Διδασκαλείου, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου
καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Δι-
δασκαλείου.

Πρακτικογράφοι: Ἀλέξαν. Κιτρινάκης, Ἑλένη Ράλλη.
Ἐπικριταί: Γεώρ. Μπούμπας, Ζαχαρούλα Θεολόγου.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας

Εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡ δόκιμος ἠκολούθησε τὴν
ἐξῆς πορείαν:

Ἐγραψε προτάσεις εἰς τὸν πίνακα μὲ λέξεις, ποὺ ἀρ-
χίζουν ἀπὸ «υ», π. χ. «ἡ μητέρα ὑφαίνει, ὕστερα θὰ πάω,
ἀγαπῶ τὸν ὕπνο» καὶ τὰς ἐσκέπασε μὲ τὸν χάρτην, διὰ
νὰ μὴ τὰς βλέπουν τὰ παιδιὰ.

Κατόπιν ὑπέδειξεν εἰς τὰ παιδιὰ μερικὰς σελίδας εἰς
τὸν πίνακα τοῦ βιβλίου καὶ εἶπε νὰ βροῦν μέσα λέξεις
ποὺ ν' ἀρχίζουν ἀπὸ «υ».

Τὸ κάθε παιδί, ποὺ εὑρίσκει τέτοια λέξι, τὴν ἔγραφεν
εἰς τὸν πίνακα καὶ ἔλεγε ἀπὸ τί γράμμα ἀρχίζει καὶ τί
πνεῦμα παίρνει.

Κατόπιν ἡ διδασκάλισσα ἐξεσκέπασε τὸν πίνακα καὶ
εἶπεν εἰς τὰ παιδιὰ νὰ χωρίσουν τὰς λέξεις, ποὺ ἀρχί-
ζουν ἀπὸ «υ» καὶ νὰ τῆς εἰποῦν τί πνεῦμα παίρνουν,
πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμαν οἱ μαθηταί.

Ἐσβυσε τὰς ἄλλας λέξεις καὶ ἄφησε μόνον ἐκείνας, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ «υ». Ἐνας μαθητὴς παρετήρησεν ὅτι ὅλες οἱ λέξεις, ποὺ εἶναι εἰς τὸν πίνακα, ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» καὶ παίρνουν δασεῖαν.

Πῆρε ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὸ καὶ διευτύπωσε τὸν κανόνα : «Ὅσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» παίρνουν δασεῖαν».

Τὸ ἐπανέλαβαν πολλὰ παιδιὰ καὶ ἔπειτα τοὺς εἶπε νὰ κάνουν στὸ σπῆτι τοὺς προτάσεις, ποὺ νὰ ἔχουν καὶ λέξεις ἀρχομένους ἀπὸ «υ».

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπηκολούθησε κριτική. Κατ' αὐτὴν ἡ διδάξασα ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, ἂν ἔχη νὰ εἰπῇ τίποτε, τὸ ὁποῖον τυχὸν παρετήρησε κατὰ τὴν διδασκαλίαν της, λέγει τὰ ἑξῆς :

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν μου ἐκείνο, ποὺ ἤθελα νὰ ἐπιτύχω νομίζω ὅτι τὸ ἐπέτυχα. Καὶ τὸ θέμα ἀκόμη συνετέλεσε πρὸς τοῦτο. Εἰς τὰς λεπτομερείας φυσικὰ ἔκανα λάθη. Καὶ πρῶτα πρῶτα ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησα καλὰ τὸν πίνακα. Ἐπειτα τὸ ὕφος μου ἦτο πολὺ ἀπότομο.

Θ ε ο λ ό γ ο υ (ἐπικρίτρια). Ἡ διδάξασα μοῦ φάνηκε ὅτι μῆκε ἀπότομα εἰς τὸ θέμα, χωρὶς νὰ περιμένῃ νὰ γίνῃ ἡσυχία. Εἶχεν ὕφος πολὺ αὐστηρόν. Αἱ λέξεις ποὺ εἶχε γραμμένους εἰς τὸν πίνακα, ἐγὼ λέγω πὼς καλὸν θὰ ἦτο νὰ μὴ τονίζονταν εἰς τὸ «υ», ὅπως ἡ λέξις ὕπνος κλπ.

Ἐνα παιδί. ποὺ βγῆκε εἰς τὸν πίνακα νὰ γράψῃ, εἰς μίαν λέξιν ἔβαλε ψιλὴν. Τότε ἀκριβῶς ἡ διδάξασα ἔπρεπε νὰ διορθώσῃ τὸν μαθητὴν καὶ νὰ κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ ψιλῆς καὶ δασείας. Προτοῦ ἀποτείνῃ ἐρωτήσεις, ὠρίζεν ἀπὸ πρὶν τὰ παιδιὰ ποὺ θ' ἀπαντοῦσαν. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔκαμνε πρῶτα τὴν ἐρώτησιν οὕτως, ὥστε ὅλα τὰ παιδιὰ νὰ σκέπτονται συγχρόνως. Ἐπειτα δὲν ἔκαμε διάκρισιν διὰ ποῖον «υ» ὠμιλοῦσεν. Ἐλεγε μόνον «υ», ἐνῶ ἔπρεπε νὰ λέγῃ ὕψιλον.

Χ α τ ζ ό π ο υ λ ο ς (τῆς Δ' τάξεως). Ἀπύθουνε ἀπότομα ἐρωτήσεις εἰς τὰ παιδιὰ καὶ χωρὶς νὰ εἰπῇ ἡ διδάξασα τὴν ἐρώτησιν, ὠρίζεν ἐκ τῶν προτέρων τὰ παιδιὰ νὰ τῆς εἰποῦν ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἐρωτοῦσε.

Τ ρ ο χ ί δ ο υ (τῆς Δ' τάξεως). Λέγω καὶ ἐγὼ πὼς ἡ ἀρχὴ της ἦτο ἀπότομη. Μποροῦσε νὰ κάμῃ προτάσεις μὲ τὰ παιδιὰ, π. χ. «τί κάνετε, παιδιὰ, ὕστερα ἀπὸ τὸ διαβάσμα ; Αὐτὰς τὰς προτάσεις ἔπρεπε νὰ τὰς ἔχη

έτοιμους από τὸ σπίτι της. Τονίζω καὶ ἐγώ ὅτι δὲν ἔκα-
με διάκρισιν διὰ ποῖον «υ» ὠμιλοῦσε.

Κυτόπουλος. (τῆς Δ'). Παρετήρησα, ὅτι ἡ δι-
δασκάλισσα δὲν εἶχε τὸ ὕφος τοῦ διδασκάλου. Ἦταν
ἀπότομη, δὲν εἶχε θάρρος, δὲν ἐκίνησε τὸ διαφέρον τῶν
μαθητῶν. Ἡ ἐργασία πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος ἐγι-
νεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Μπούμπας (ἐπικριτής). "Οταν ἐρωτοῦσε τὰ παι-
διὰ διὰ τὰς λέξεις πού εἶχε γραμμένας εἰς τὸν πίνακα,
φάνηκεν ὅτι περιώριζε πολὺ τὰ παιδιά. Π. χ. ἡ «λέξις
ὕφασμα, ἀπὸ τί γράμμα ἀρχίζει; ἀπὸ «υ» τί πνεῦμα
παίρνει; δασεῖαν». Αὐτὸ τὸ ἔκαμνε διὰ κάθε λέξιν καὶ
δὲν ἄφηνε τὰ παιδιά ἐλεύθερα νὰ εἰπουν μόνα τους, πῶς
γράφεται ὅλη ἡ λέξις καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἀπὸ τί γράμμα
ἀρχίζει καὶ τί πνεῦμα παίρνει.

Ἀλεξανδρίδου. Μποροῦσε νὰ συνδέσῃ τὸ μά-
θημα κάπως αἰτιωδῶς μὲ τὰς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν,
διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν.

Καρύδης. Δὲν μοῦ φαίνεται καλὸν αὐτό, πού εἶπεν ἡ
διδασκάλισσα εἰς τὰ παιδιά: «Γυρίστε εἰς τὴν σελίδα
36» καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔλεγε ν' ἀνοίξουν τὸ βιβλίον τους
τὰ παιδιά, ὅπου αὐτὰ θέλουν, καὶ νὰ βροῦν τέτοιες λέ-
ξεις, πού ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» καὶ παίρνουν δασεῖα.

Τσακίρης. "Ενα παιδί ἔγραψε τὴν λέξιν «ὕπομο-
νῇ» καὶ ἔβαλε ψιλή. "Επρεπε λοιπὸν ἐπάνω εἰς αὐτὸ νὰ
κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ ψιλῆς καὶ δασείας, μιὰ πού τῆς
δόθηκε τέτοια ἀφορμή. "Αλλο παιδί εἶπε τὸ «υ» παίρ-
νει δασεῖαν πάντοτε. Εἰς αὐτὸ ἡ διδάσασα ἀγκιστρῶ-
θηκε καὶ ἔβγαλε τὸν κανόνα. Αὐτὸ κατ' ἐμὲ δὲν εἶναι
ὀρθόν, διότι ὁ κανὼν βγῆκε ἀπὸ ἓνα μόνον παράδειγμα.

Χατζηαρχωντῆς. "Οταν ἓνα παιδί ἔβαλεν εἰς
τὴν λέξιν «ὕπομονῇ» ψιλή, ἓνα ἄλλο εἶπεν: «"Οχι, δε-
σποινίς, παίρνει δασεῖαν». "Απ' ἐδῶ ἀκριβῶς μποροῦσε
νὰ ὀρμηθῇ καὶ νὰ βγάλῃ τὸν κανόνα. "Επειτα νομίζω,
καλύτερα θὰ ἦτο ν' ἀρχίζε τὴν δουλειά της ἀπὸ τὰς λέ-
ξεις, πού εἶχε γραμμένας εἰς τὸν πίνακα. Τὴν προκα-
ταρκτικὴν ἐργασίαν, πού ἔκαμε διὰ τοῦ βιβλίου, τὴν
θεωρῶ περιττήν.

Ξανθούλης. Δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν Ἀρχοντῆ, διότι
τὰ παιδιά θὰ δέχονταν τὸ μάθημα παθητικῶς, ἐνῶ ἐμεῖς
ἀντιθέτως θέλομεν τὴν συνεργασίαν τῶν μαθητῶν. Εἶπε

γενικῶς ἀνοίξετε εἰς τὴν σελ. 86, ἀλλὰ δὲν καθώρισεν εἰς ποῖον μέρος τῆς σελίδος καὶ ὥς ἐκ τούτου τὰ παιδιὰ δὲν ἤξευραν καὶ ἔχασαν καιρόν. Ἰδιαιτέρως τονίζω ὅτι ἡ διδάξασα δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον. Εἰς αὐτὸ ἴσως συνετέλεσε καὶ ἡ φωνή της, ἡ ὁποία ἦτο πολὺ ἀδύνατη.

Χ α τ ζ η μ π ε π τ σ ῖ δ ο υ. Δὲν μοῦ ἄρρεσεν ἡ βα-
θυτέρα ἐπεξεργασία. Ἐγώ, ἂν ἤμουν, θὰ ρωτοῦσα: Ἡ
λέξις «ὑποφέρω» ἀπὸ τί γράμμα ἀρχίζει; ἀπὸ «υ»· τί
πνεῦμα παίρνει; δασεῖαν. Εἰς τὸ πνεῦμα τὰ παιδιὰ ἔκα-
ναν λάθος. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγώ θὰ προσπαθοῦσα νὰ διορ-
θώσω τὸ σφάλμα μὲ τὸν κανόνα, πού εἶχαν βγάλει.

Γ ε ω ρ γ ι τ ζ ῖ κ η ς. Εἶπεν ἡ Τσακίρη ὅτι ἡ διδάξα-
σα ἔβγαλε τὸν κανόνα μὲ τὴν βοήθειαν κάποιου μαθη-
τοῦ καὶ ἀπὸ ἑνα παραδείγματος. Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι ἔ-
πρεπε νὰ ἐπεγείρῃ ὀλίγον τὴν ἀμφιβολίαν τῶν μαθη-
τῶν καὶ νὰ μὴ δεχθῇ ἀμέσως τὴν δήλωσιν τοῦ μαθητοῦ
ἡ ὁποίαμποροῦσε νὰ ἦτο τυχαία. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ βάλ-
ῃ τὰ παιδιὰ λίγο νὰ ψάξουν.

Κ ο υ τ ρ ο ὕ λ η ς. Τὰ γράμματα εἰς τὸν πίνακα τὰ
ἔγραφεν, ὅπως αὐτὴ ἤθελεν, δηλ. δὲν παρακολουθοῦσε
λίγο τοῦ τύπου τὰ γράμματα. Τὸ λέγω, διότι, ὅταν ἡ
διδάξασα ἔγραφεν εἰς τὸν πίνακα, ἤκουσα ἕνα παιδί νὰ
λέγῃ: «Τί γράμματα γράφει» ἐμᾶς δὲ μᾶς τὸ ἔμαθε ἔ-
τσι ἡ κυρία μας τὸ «Κ».

Δ η μ η τ ρ ι ᾱ δ ο υ (διδ. Προτύπου). Σήμερον ἐγώ
δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ διδάξω τὸν κανόνα αὐτόν, διότι δὲν
μοῦ ἐδόθη ἀφορμή. Ἐὰν μοῦ ἐδίδετο ἀφορμή, θὰ ἔπαιρ-
να ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ
μάθημα, πού εἶχαμε σήμερον. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐφάνη τὸ
ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἀναγκαία προθυμία.
Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ἡ πρώτη πρότασις
τοῦ βιβλίου νὰ ἐγράφετο ἀπὸ τὰ παιδιὰ εἰς τὸν πίνακα
«ὕστερα πῆρε...». Ἔτσι θὰ τῆς ἐδίδετο κατάλληλος
ἀφορμή νὰ μεταχειρισθῇ τεχνητὸν μέσον, διὰ νὰ εἰσέλ-
θῃ εἰς τὸ θέμα. Τὴν κατηγορήσαν ἀκόμη ὅτι δὲν εἰρ-
γάσθησαν μαζί της ὅλα τὰ παιδιὰ. Ἰσα ἴσα ἐγώ λέγω
πῶς ὅλα τὰ παιδιὰ ὅπωςδήποτε ἔλαβον μέρος εἰς τὸ
μάθημα καὶ εἰργάσθησαν. Μόνον φάνηκε πολὺ μονότο-
νη, ὅπως τὸ εἶπαν καὶ οἱ ἄλλοι, ὅταν ἐρωτοῦσε διὰ τὰς
λέξεις «ὑπνος», «ὑφασμα» κλπ. «ἀπὸ τί φωνῆεν ἀρχίζει
ἡ λέξις;» «ἀπὸ «υ»· «τί πνεῦμα παίρνει;» «δασεῖαν».

«Ίσως πολλά παιδιά να τὸ ἔλεγαν μηχανικά, χωρίς να τὸ σκεφθοῦν.

Ὑποδιευθυντής. Γενικῶς ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διδασκαλία ἦτο ἀρκετὰ καλή. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἀντελήφθην καὶ ἐγὼ πὼς δὲν ἔκανε διάκρισιν τοῦ «υ», διὰ τὸ ὅποιον ἐγένετο ὁ λόγος. Ἐπρεπε νὰ δώσῃ κάποιαν ἔμφασιν καὶ νὰ τονίσῃ διὰ νὰ τὸ ἐννοήσουν τὰ παιδιά. Ἐὰν ἦτο διδασκάλισσα τῆς τάξεως θὰ εἶχε κανονισμένην τὴν ὕλην τῆς ἐβδομάδος καὶ θὰ ἤρχετο φυσικώτερα ἡ διδασκαλία. Εἶπαν μερικοὶ ὅτι ἐπερίττειαν αἱ λέξεις πού εἶχε γραμμένες εἰς τὸν πίνακα. Τονίζω καὶ ἐγὼ τώρα ὅτι εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις πρέπει νὰ γράφονται αἱ λέξεις εἰς τὸν πίνακα. Ἐπειτα καλὰ ἔκαμε καὶ εἶπεν εἰς τὰ παιδιά νὰ εὑρουν εἰς τὸ βιβλίον τοὺς λέξεις ἴδιες μὲ τὰς λέξεις πού ἦσαν γραμμένες εἰς τὸν πίνακα, διότι σκοπὸς μας εἶναι νὰ συνηθίσωμεν τὸ παιδί νὰ ἐξετάζῃ καὶ νὰ κατατάσῃ κατὰ κατηγορίας.

Παρὰ τὰ λάθη πού συνέβησαν εἰς τὰς λεπτομερείας, γενικῶς, ἐπαναλαμβάνω, ἡ διδασκαλία τῆς ἦτο καλή.

Διηγητὴς (ἡ διδάσκα). Μοῦ εἶπαν ὅτι μῆκα ἀποτόμως εἰς τὸ θέμα. Τὸ παραδέχομαι. Δὲν ἔκαμα διάκρισιν ψιλῆς καὶ δασείας. Ὁμολογῶ ὅτι ἦτο παράλειψις, ἐὰν δὲ ἔγινε, τοῦτο συνέβη, διότι ἐνόμισα γνωστὴν τὴν διάκρισιν εἰς τοὺς μαθητάς. Ἐπίσης παραδέχομαι ὅτι δὲν ἔδωσα προσοχὴν διὰ ποῖον «υ» μιλοῦσα καὶ μάλιστα ὅταν ἓνας μαθητὴς μοῦ εἶπεν ὅτι τὸ υ παίρνει δασεῖαν, παρεσύρθη καὶ δὲν τὸ ξεχώρισα. Ἀκόμη μὲ κατηγορήσαν ὅτι προτοῦ ἀπευθύνω ἐρωτήσεις εἰς ὅλην τὴν τάξιν, ὠρίζω ἓνα παιδί νὰ μοῦ εἴπῃ τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν καὶ αὐτὸ τὸ παραδέχομαι. Μοῦ εἶπαν ἐπίσης ὅτι μπορούσα νὰ κάμω προτάσεις μὲ τὰ παιδιά καὶ ἔτσι νὰ ἀπομονώσω τὸ «υ». Μπορούσα καὶ τὸ εἶχα ὑπ' ὄψιν μου, μὰ δὲν τὸ ἔκαμα, διότι φοβήθηκα μήπως δὲν τὰ καταφέρω, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ βρῶσιν τὰ παιδιά τὰς λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ «υ». Εἰς τὴν γνώμην, ὅτι δὲν ἡγείρεν ἡ διδασκαλία τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν, ἀπαντῶ : παραδέχομαι πὼς μπορεῖ νὰ συντέλεσεν εἰς αὐτὸ τὸ ὕφος μου. Παρατηρήθη ἡ ἀκόμη, ἐπειδὴ εἶπα εἰς τὰ παιδιά : «ἀνοίξτε τὰ βιβλία σας εἰς τὴν σελίδα τάδε». Ἐὰν ἦμουν διδασκάλισσα τῆς τάξεως δὲν θὰ συνέβαινεν αὐτό, διότι θὰ εἶχα ἐκ τῶν προτέρων

έτοιμάσει την εργασία μου. Μοῦ εἶπαν τέλος πώς ἀγκιστρῶθηκα ἀπὸ τὸν Μιχαλάκη καὶ ἐπέτυχα τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος. Ναί! τὸ ἔκαμα, μιά καὶ μοῦ δόθηκε ἀφορμὴ τὴν ἐξεμεταλλεύθηκα. Ποιὸς λόγος νὰ τὴν ἔχανα; Εἶπα: ἡ λέξις «ὑφασμα» ἀπὸ τί γράμμα ἀρχίζει; ἀπὸ «υ»; τί πνεῦμα παίρνει; δασεῖαν κλπ. Αὐτὸ φυσικά, ὅπως ἔγινεν εἶναι λάθος, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφήσω τὰ παιδιὰ μονάχα τοὺς νὰ μοῦ τὸ εἰποῦν. Αὐτὸ ὅμως ἔπρεπε νὰ βγάλω καὶ ἐβγήκε. Γενικῶς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μοῦ εἶμαι εὐχαριστημένη.

Διευθυντής. Περίπου ἡ ὁδός, ποῦ ἠκολούθησεν ἡ δόκιμος ἦτο ἡ ἐνδεδειγμένη καὶ φυσικά, ἂν ἦτο διδασκάλισσα τῆς τάξεως, θὰ ἤρχιζε διαφορετικώτερα καὶ διαφορετικώτερα θὰ διεπεραίωνε τὴν ἐργασίαν της. Εἰδικῶς διὰ τὴν διδασκαλίαν παρετήρησα ὅτι, ὅταν ἐδιάβασε μίαν παράγραφον ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ βιβλίον, διὰ νὰ εὕρῃ τὸ «ὑστερα», ἔπρεπε νὰ γίνῃ μία μικρὴ προετοιμασία, μία προειδοποίησις ἔπρεπε δηλ. νὰ εἴπῃ: «Τί ζητοῦμε, παιδιὰ; Τὴν λέξιν «ὑστερα» (ὕγεια, ὕπνο, ὑπόφερε κλπ.). Ἐπρεπε, θέλω νὰ εἰπῶ, νὰ ἐρευνήσουν τὰ παιδιὰ καὶ ἡ ἐργασία νὰ βγῇ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια. Μοῦ φάνηκε πὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τὰ παιδιὰ ἀμφέβαλλον, ἂν τὸ «ὑστερον» γράφεται μὲ «υ», ἢ τοῦλάχιστον δὲν καθώριζον ἀκριβῶς, πὺς γράφεται τὸ «υ» καὶ ἐπειδὴ παρετήρησα αὐτὴν τὴν ἀμφιβολίαν, ὑπεγράμμισα τὴν λέξιν «ὑστερα» κάτω ἀπὸ τὸ «υ» κι αὐτὸ διὰ νὰ προσέξῃ ἡ διδασκάλισσα, ὅτι δηλ. κάτι συμβαίνει ἐδῶ, καὶ νὰ εἰδοποιηθοῦν τρόπον τινὰ τὰ παιδιὰ.

Ἐπειτα ἔχω νὰ σοῦ παρατηρήσω τὸ ἐξῆς: δὲν ἐχρησιμοποίησες καλὰ τὸν πίνακα, διότι ἔγραφες πολὺ ἀτακτοποίητα καὶ ὅχι σὲ ἀντιστοιχοὺς θέσεις τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις. Αὐτὸ στοῦ λέγω διὰ νὰ σὲ κάμω προσεκτικὴν. Ἐὰν βρεθῇς εἰς μονοτάξιον σχολεῖον καὶ ἔχῃς μόνον ἓνα πίνακα, τί θὰ ἔκανες; Ἐπειτα ἡ νοικοκυρεμένη καὶ ἐπὶ βάσει σχεδίου ἀναγραφῇ τῶν λέξεων καὶ φράσεων εἰς τὸν πίνακα διευκολύνει καὶ τὴν συνοπτικὴν θεώρησιν αὐτῶν. Βλέπομεν δηλ. μὲ μιά ματιὰ τί κοινὸν ὑπάρχει μέσα καὶ τὸ ἀποχωρίζομεν εὐκόλως καὶ τρόπον τινὰ τὸ στενογραφοῦμεν εἰς τὸ μυαλό μας. Ἐνῶ ὅταν τὰ παραδείγματα εἶναι διεσκορπισμένα εἰς τὸν πί-

νοκα, θὰ κουρασθῶμεν περισσότερον διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν ὁμοίων.

Ἀναλόγως, ὅπως ἔχομεν εἶπει, τοῦ μέλλοντος ἐξαχθῆναι γενικοῦ, ἔχομεν τὰς διαφόρους ἐμβλαθύνσεις--λογικὴν, θρησκευτικὴν, ἠθικὴν κλπ.

Ἐδῶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶχομεν ἐμβάθυνσιν πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος «κάθε λέξις, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ «υ» παίρνει δασεῖα».

Ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν τὴν κατηγορήσαν μερικοὶ πὼς πιάσθηκε ἀπὸ μίαν περίπτωσιν καὶ ἐβγάλε τὸν κανόνα. Ἐγὼ εἰς αὐτὸ δὲν εὐρίσκω μέγαν σφάλμα, διότι δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν κανόνα ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς παραδείγματος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπακολουθῇ ἀφθονὸς ἄσκησις μὲ πάμπολλα ἄλλα παραδείγματα. Ἀλλὰ μὴ νομίζετε ὅτι ὁ κανὼν θὰ βγαίνει πάντοτε, ὅπως βγήκε σήμερα, ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς παραδείγματος μόνον, διότι ἐὰν προσπαθῆτε νὰ βγάλετε κανόνα μὲ ἀνεπαρκῆς συγκεκριμένον ὑλικόν, θὰ ἰδῆτε ὅτι εἶναι δύσκολον τὸ πρᾶγμα. Σήμερα ἔτυχε εὐνοϊκὴ εὐκαιρία σὲ σένα, ποὺ διδάσκες καὶ ὁ κανὼν βγήκε ὡς καρπὸς ἐργασίας ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιά. Δὲν γνωρίζω ὅμως, ἂν αὐτὸ μὴ πορῇ νὰ γίνεται πάντοτε. Διὰ τοῦτο σὲ συνιστῶ νὰ προετοιμάζετε καὶ νὰ ὑποβοηθῆτε τὴν διαμόρφωσιν τοιούτων κανόνων τοῦλάχιστον εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν. Θὰ τὸ εἶπω ἀμέσως κατωτέρω. Εἰς τὸ τέλος ἐβγάλες τὰ παιδιά μόνον τοὺς νὰ βροῦν εἰς τὸ σπῆτι λέξεις, ποὺ ν' ἀρχίζουν ἀπὸ «υ». Δὲν ἠξεύρω ἂν εἶναι πολὺ εὐκόλον αὐτό. Διὰ τοῦτο καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔδιδες καὶ σὺ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» καὶ δασύνονται καὶ ἄλλας, ποὺ δὲν ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» καὶ δὲν παίρνουν δασεῖαν, διὰ νὰ ἴδης, ἂν ἐνετυπώθῃ στερεὰ ὁ κανὼν, ποὺ ἐβγάλατε.

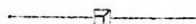
Γενικῶς ὅμως ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διδασκαλία σου ἦτο ὅπωςδὴποτε καλὴ. Ἐπίσης καλὰ ἔκλεισες τὸ μάθημα: «Τί ἐμάθαμε σήμερα, παιδιά; "Ὅσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ «υ» παίρνουν δασεῖα».

Καλύτερα καὶ περὶ φυσικώτερα θὰ ἐγένετο ἡ διδασκαλία σου, ἂν ἦσο διδασκάλισσα τῆς τάξεως τότε θὰ συνέλεγες ἐκ τῶν προτέρων τὸ κατάλληλον ὑλικόν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν σου, τὸ ὅποιον θὰ κατεγράφετο εἰς ἰδιαιτέρον τετράδιον ἢ θὰ ὑπεγραμμίζετο εἰς τὰς οἰκείας σελίδας τοῦ βιβλίου.

Ἐάν λοιπὸν εἶχε γίνεи ἡ προεργασία αὐτή, σήμερα δὲν θὰ εἶχατε νὰ κάμετε πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ νὰ στηριχθῆτε ἐπάνω εἰς τὸ ὑλικὸν ἐκεῖνο καὶ νὰ βγάλετε τὸν κανόνα καὶ ἰδοὺ μὲ ποῖαν ἀφορμὴν θὰ ἔγραφαν οἱ μαθηταὶ τὴν πρώτην φράσιν τοῦ βιβλίου «ὕστερα πηγ...» Τί πνεῦμα ἐβάλατε εἰς τὸ «ὕστερα» ; Διατί ;

Γιὰ ἀνοίξατε τὰ τετράδιά σας, ποὺ ἔχομε γράψει καὶ ἄλλες λέξεις, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ «υ». Κοιτάξατε τὰ βιβλία σας, ποὺ ἔχομεν ὑπογραμμίσει ἄλλες τέτοιες λέξεις, τί πνεῦμα παίρνουν ; Λοιπὸν ; κανὼν κλπ. Βρῆτε μου τώρα καὶ ἄλλες ὅμοιες λέξεις... Ἀκοῦστε νὰ σὰς εἶπω καὶ ἐγὼ μερικὲς κλπ. Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ἐργάζεσθε εἰς τὸ σχολεῖόν σας, μὲ ἓνα τρόπον φυσικὸν καὶ ἀνετον. Πάντοτε δὲ νὰ προσέχετε εἰς τοῦτο : Ἐπειδὴ ἡ ἐπεξεργασία γραμματικῶν φαινομένων εἶναι κάπως ἀνιὰρὰ εἰς τοὺς μαθητάς, πρέπει νὰ μεταγγίζετε εἰς αὐτὰ διαφέρον ἐκ συγκεκριμένων περιστατικῶν, διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ὁποίων παρίσταται ἀναγκαῖα ἡ διδασκαλία γραμματικοῦ κανόνος.

Τὰ λάθη τοῦ (προφορικοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ) γραπτοῦ λόγου τῶν μαθητῶν χρησιμεύουν εἰς ἡμᾶς ὡς πολῦτιμος πηγὴ διδασκαλίας γραμματικῆς δι' ὀρθογραφικοὺς κυρίως σκοπούς. Ἐπίσης τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἀποβαίνει χρησιμώτατον στήριγμα πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν γραμματικῶν κανόνων καὶ παρατηρήσεων τῶν γραμματικῶν φαινομένων ἢ καὶ πρὸς ἀφετηρίαν νέας γραμματικῆς διδασκαλίας. Ἔτσι ἡ γραμματικὴ διατελεῖ εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν κυριώτερον ἀντιπρόσωπον τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος, τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ἀποβαίνει δὲ σιγὰ σιγὰ ἀφορμὴ πρὸς διόρθωσιν πολλῶν σφαλμάτων καὶ λύσιν οὐκ ὀλίγων ἀμφιβολιῶν τῶν μαθητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους πλέον γεννᾶται ζωηρὸν διαφέρον δι' αὐτήν. Τότε ἀρχίζουν νὰ ζητοῦν ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἄλλων γραμματικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα δὲν ἡμποροῦν πλέον νὰ ἐξηγήσουν σύμφωνα μὲ τὰς γνωστάς εἰς αὐτοὺς γραμματικὰς γνώσεις.

IV. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ (Λειτουργική)

Γενομένης ὑπὸ τοῦ δοκίμου Ἀρχοντῇ Χατζηαρχοντῇ,
ἐν τῇ Ε΄. καὶ ΣΤ΄. τάξει τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχο-
λείου τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν, τὴν 27 Ἰαν. 1934.

Μεθοδικῇ Ἑνότῃς: Τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ ἱεροῦ
τῆς ἐκκλησίας.

Σημείωσις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντής
τοῦ Διδασκαλείου, ὁ Διευθυντής τοῦ Προτύπου, οἱ μαθηταὶ τῆς
τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Ἐπικρίτραι: Μ. Τριανταφυλλίδου, Ε. Αὐγερινοῦ.
Πρακτικογράφοι: Ἐ. Καψιμαλίδου, Κλ. Παπαμάρκου.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Ὁ διδάσκαλος μετέφερε τὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν καὶ ἀφοῦ ἐξήτασε περὶ τοῦ ναοῦ γενικῶς τὰ μέρη
καὶ τὴν ὀνομασίαν των (νάρθηξ ἢ πρόναος, κυρίως ναὸς
καὶ ἱερόν), τὰ σκεύη, ποῦ ὑπάρχουν εἰς κάθε διαμέρι-
σμα τοῦ ναοῦ, ἀκόμη καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ναῶν, εἰς-
ῆλθεν εἰς τὸ νέον παίρνοντας ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ τέμπλο.

Τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν (ἀντιμήνσι-
ον, ἀέρας, τρικέρι κλπ.) διεξήγαγε βοηθούμενος καὶ
ἀπὸ τὸν ἱεροκῆρυκα, ὅστις συνετέλεσεν εἰς τὴν καλυτέ-
ραν κατανόησιν τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, λό-
γῳ τῆς ειδικότητός του. Μετὰ τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδα-
σκαλίαν ἐπανῆλθε μὲ τοὺς μαθητάς εἰς τὴν τάξιν καὶ
ἔκαμε σχετικὴν ἐπανάληψιν καὶ συστηματοποίησιν ἐπὶ
τῶν ὁσῶν ἐλέγχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπηκολούθησεν ἡ σχετικὴ κρι-
τικὴ.

Κατ' αὐτὴν ὁ διδάξας ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ,

ἐὰν ἔχη νὰ παρατηρήσῃ τι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας του, λέγει τὰ ἑξῆς :

Γενικῶς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου δὲν εἶμαι καθόλου εὐχαριστημένος, διότι ἀλλάξαμε αἰθουσαν καί, ὅσα θὰ ἔλεγα ἐγώ, τὰ εἶπεν ὁ ἱεροκῆρυξ, θὰ πετύχαιεν ἀσφαλῶς ἡ διδασκαλία μου, ἂν γινόταν ἐδῶ μέσα εἰς τὴν τάξιν.

Ἐπίσης θὰ ἦταν πολὺ καλύτερα, ἂν ἔπαιρνα τὰ παιδιὰ χθὲς καὶ τὰ πῆγαινα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκεῖ ὁ ἱεροκῆρυξ νὰ τοὺς ἔδειχνε μονάχα, χωρὶς νὰ διδάξῃ, διότι ἔτσι ἐγώ ἐδεδιμεύθηκα καὶ ἔχασα ἐκεῖνα ποὺ εἶχα εἰς τὸν νοῦν μου. Περιέπεσα δὲ καὶ εἰς γλωσσικὰ σφάλματα ἀπὸ τὴν στενοχώρια μου.

Τριανταφυλλίδου (ἐπικρ.). Ὡς σύνολον ἡ διδασκαλία τοῦ Χατζηαρχοντῆ ἦτο καλὴ. Τὸ ὕφος του, παρὰ μερικὰ τρωτά του, καλόν. Πρῶτα πρῶτα μόλις μῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὰ παιδιὰ, ἄρχισε ἀπὸ τὸ τέμπλο. Ἐμένα μου φαίνεται πῶς ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ ἐκεῖ, ποὺ βρισκότανε μετὰ τὰ παιδιὰ, ἢ ἀκόμη καλύτερα, ἀπὸ τὴν βρύση, ποὺ εἶχεν ἡ ἐκκλησία, νὰ ἀναφέρῃ τὴν βρύση τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ «νῖψον ἀνομήματα μὴ μόνον ὄψιν». Εἶπεν ἀκόμη ὅτι εἰς τὸν ἄμβωνα ἀνεβαίνει μόνον ὁ διάκος, ἐνῶ μπορεῖ ν' ἀναβῇ κάθε χριστιανός, ποὺ μιλάει καλὰ.

Παρέλειψε νὰ ἐξετάσῃ ὠρισμένα μέρη, π. χ. τὰ στασίδια, τί συμβολίζουν, πῶς ἦταν πρῶτα. Συνεπῶς καλὰ ἔκαμεν ὁ ἱεροκῆρυξ, ποὺ ἐδίδασκεν αὐτά.

Ἐπειτα ἡ ἔννοια τοῦ ἱεροῦ πανίου, «ἀέρας», δὲν ἐδόθη καλὰ ἐδῶ μέσα εἰς τὴν τάξιν, ἀφοῦ καὶ ἐγώ ἡ ἰδία δὲν τὸ κατάλαβα, πῶς τὸ εἶπε.

Δὲν ἔγραψε καθόλου σημειώσεις εἰς τὸν πίνακα (ἀγνωστες λέξεις, κύρια σημεία π. χ. «νῖψον ἀνομήματα κλπ. »).

Αὐγερινό (ἐπικρ.). Τὰ ἴδια μετὰ τὴν Τριανταφυλλίδου ἔχω νὰ παρατηρήσω, προσθέτω δὲ μόνον ὅτι, ὅταν ἤλθαμεν ἐδῶ, εἰς τὸ σχολεῖον, ἀσχολήθηκε περισσότερο μετὰ τοὺς ρυθμούς παρὰ μετὰ τὰ σκεύη, ποὺ ἦταν τὸ κυρίως μάθημα (τί συμβολίζουν αὐτὰ κλπ.).

Κυτόπιο (ἐπικρ.). Ὅταν πῆγε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ὥρισε τί θὰ ἐξετάσῃ—τὸν ρυθμόν, τὰ σκεύη, ἢ τὰ μέρη τοῦ ναοῦ. Ὅταν ἤλθεν εἰς τὴν τάξιν καὶ μίλησε

διὰ τοὺς ρυθμούς, ἔπρεπε νὰ εἰπῇ διὰ τὶς κολῶνες καὶ τὰ χωρίσματα τοῦ ναοῦ. Ἐπειτα ζήτησε ἀπὸ τὰ παιδιὰ νὰ τοῦ εἰποῦν διὰ τὸν «ἀέρα» καὶ ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἀπήντησαν, τοὺς τὸ ἐξήγησεν αὐτός, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε.

Κι τ ρ ι ν ἄ κ η ς. Ἐφ' ὅσον τὰ παιδιὰ δὲν κατάλαβαν τὴν σημασίαν τοῦ «ἀέρα», καλὰ ἔκαμεν ὁ διδάσας, ποὺ τὸ ἐξήγησεν. Ἐπειτα εἶναι καὶ σπουδαῖο καὶ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ διὰ νὰ τὸ μάθουν.

Κ ο υ ρ δ ο υ π ἄ λ ο υ. Παρέλειψεν ἐντελῶς τὸν γυναικωνίτην.

Π α π α θ ῆ μ ο υ. Δὲν εἶπεν ὅτι μεταχειρίζονται τὸ ἀντιμήνσιον, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ Ἁγία Τράπεζα (στρατώνες, πλοῖα κλπ.).

Τ σ α κ ῖ ρ η. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐγὼ θὰ ἔλεγα νὰ μοῦ ἐπαναλάβουν τὰ σκεύη καὶ θὰ τὰ ἔγραφα εἰς τὸν πίνακα.

Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ῖ δ ο υ. Δὲν ἦταν φυσικὸς ὁ τρόπος τῆς ἀρχῆς τῆς διδασκαλίας του. Τὰ παιδιὰ τὴν ἤξευραν τὴν ἐκκλησίαν. Εὐρίσκω ἀπαραίτητη τὴν ἐπανάληψιν, διὰ νὰ μπῇ εἰς τὸ καινούργιο. Εἰργάζετο μὲ μίαν μαθητρίαν καὶ μάλιστα τὴν καλύτερη, δὲν ἐχρησιμοποίησε δὲ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἄλλων μαθητῶν.

Κ ο υ τ ρ ο ὕ λ η ς. Ἐπρεπε νὰ περιγράψῃ τὸν ἄμβωνα (περιστέρι).

Ἀ λ ε ξ. Ὁ Ἀρχοντὴς εἶπε πῶς τὸν πείραξε τὸ ὅτι ἄλλαξε περιβάλλον· δὲν δικαιολογεῖται, διότι αὐτὸ εἶναι εὐχῆς ἔργον, τὸ νὰ διδάσκωμεν δηλ. τὰ πράγματα ἐπὶ τόπου.

Φ ι τ σ ι ῳ ρ η. Ὁ Ἀρχοντὴς δὲν τὸ εἶπε δι' αὐτό, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι τὸ δίδαξεν ὁ ἱεροκήρυξ.

Π λ ω μ α ρ ῖ τ ο υ. Καλὰ ἔκαμεν ὁ ἱεροκήρυξ, ποὺ τὰ δίδαξε, διότι ὁ Ἀρχοντὴς δὲν θὰ ἤξερε τόσα πράγματα, ὅσα εἶπεν ἐκεῖνος.

Σ ε ρ α φ ε ῖ δ ο υ. Δὲν ἄφησε τὰ παιδιὰ νὰ παρατηρήσουν μόνοι τους τὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ νὰ ρωτοῦν, ἀλλὰ τὰ ἔλεγεν αὐτός.

Δ ι ε υ θ. Θέτομεν πρὸς συζήτησιν τὸ ἐξῆς πρόβλημα: Εἶναι διδακτικῶς ὠφέλιμον νὰ φέρωμεν εἰς τὸ σχολεῖον ἀνθρώπους εἰδικούς, διὰ νὰ διδάσκουν κάτι ποὺ ἡμεῖς δὲν ξεύρομεν καλὰ, π. χ. ἕναν ἱατρόν, κυνηγόν,

γεωργὸν κλπ. Εἰδικῶς δὲ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτό ; Μήπως δηλ. ὅ,τι ἔγινε, δὲν εἶναι εὐμενῆς συνθήκη διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ δοκίμου ;

Τ σ α κ ρ η. Αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐτύχημα, διότι ὁ κυνηγὸς τὸ ξεύρει καλύτερα τὸ πτηνὸν καὶ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ὀρθὰς πληροφορίας.

Χ α σ ι ῶ τ ο υ. Κάθε διδάσκαλος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γνωρίζῃ τὴν ὕλην, ποὺ πρόκειται νὰ διδάξῃ, καὶ ἡ ὁμιλία ἐνὸς εἰδικοῦ θὰ θεωρηθῇ εὐτύχημα. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ τελευταίου, ὁ διδάσκαλος ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐπανάληψιν ὅλων ἐκείνων διὰ τὴν ἐκμάθησιν.

(Μερικοὶ μαθηταὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἐνόησαν καλὰ ὅσα εἶπεν ἀνωτέρω ὁ Διευθυντής).

Δ ι ε υ θ. Θέτω πάλιν τὸ ζήτημα καὶ συνοψίζω ὅσα ἐλέγχθησαν. Ἐάν συμβῇ νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ἕναν εἰδικόν, δὲν θὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν, δὲν θὰ τὸν φέρωμεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ παιδιὰ μας ; Εἶναι δυσμενὲς περιστατικόν αὐτὸ διὰ τὴν διδασκαλίαν μας ;

Χ α τ ζ. Δὲν εἶναι δυσμενὲς. Ἀλλ' ὅταν πάω εἰς ἕνα ζευγολάτῃ μὲ τὰ παιδιὰ μου καὶ εἰπῇ ἐκεῖνος ὅσα ἔπρεπε νὰ εἰπῶ ἐγώ, χάνω τὸ κύρος μου ὡς διδάσκαλος. Εἰς τὸ σχολεῖον μέσσω ἕνα διακεκριμένο πρόσωπον μπορεῖ νὰ μὲ βοηθήσῃ ὅχι ὅμως νὰ γίνεταί τακτικὰ αὐτό, διότι τὰ παιδιὰ λέγουσιν ὅτι δὲν ξεύρει ὁ διδάσκαλος.

Χ α τ ζ η π ε μ ψ ἰ δ ο υ. Ἡ προσωπικότης τοῦ διδασκάλου, μοῦ φαίνεται δὲν μειώνεται μ' αὐτό, διότι ὅταν πᾶνε οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον, γίνεται ἐπανάληψις καὶ συμπληρώνονται ἀρκετὰ κενὰ. Τονίζω δὲ ὅτι πρέπει νὰ τὸ ἐπιδιώκωμεν αὐτό, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καλοῦμεν μέσσω εἰς τὸ σχολεῖον ξένους ἀνθρώπους, διότι τότε τὰ παιδιὰ λέγουσιν ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν ξεύρει.

Ἀ λ ε ξ. Ἐπιτυγχάνει ἡ διδασκαλία καλύτερα, ὅταν ἐξετάζωνται τὰ πράγματα, ὅπως εἶναι καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν τους, μὲ τὰς λειτουργίας καὶ σχέσεις των μὲ ἄλλα πράγματα, διότι κινεῖται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν μειώνεται τὸ κύρος τοῦ διδασκάλου.

Β α σ ι λ ε ἰ ο υ (Διευθ. Προτύπου, διδάσκαλος τάξεως). Ἐπειδὴ ὁ διδάξας δὲν ἤξευρε τί γνωρίζουν τὰ

παιδιά, πρέπει νά συγχωρηθῇ, πού τὰ ρώτησε τί βλέπουν γενικά εἰς τὸν ναόν. Ἐπρεπεν ὁμως ν' ἀφήσῃ πειὸ ἐλευθέρους τοὺς μαθητάς. Ὅσον διὰ τοὺς ρυθμούς, τὰ ἥξευραν τὰ παιδιὰ εἶχομεν ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῶν κατὰ προηγουμένης ἐπισκέψεις διαφόρων ναῶν. Εἶχον μάλιστα κάμει οἱ μαθηταὶ καὶ κατόψεις. Τὸ νὰ παριστάνεται πᾶν ἱερὸν σκεῦος ὡς συμβολίζον κάτι, μοῦ φαίνεται ἀνωφελές, τοῦλάχιστον διὰ μαθητάς δημοτικοῦ σχολείου.

Κάποιος μαθητὴς ἠρώτησε τί σημαίνει ὁ «ἀέρας», ἴσως ἐπειδὴ δὲν εἶχε τί νὰ ρωτήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱεροκήρυξ δὲν τὸ διετύπωσε καλά. Ἐγὼ διάβασα κάπου ὅτι ὁ «ἀέρας» συμβολίζει τὸν φόβον, πού μᾶς κατέχει κατὰ τὴν μετουσίωσιν. Διὰ τὸ ἀντιμήνσιον καλὰ ἔκαμεν ὁ δόκιμος, πού εἶπε τὴν σημασίαν του. Ὅταν ἤλθαμεν ἐδῶ εἰς τὸ σχολεῖον ὁ διδάξας ρώτησε διὰ τοὺς ρυθμούς· αὐτὸ δὲν ἦταν ἐντελῶς ἀστοχον, διότι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τί ξεύρουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Ἐνας μαθητὴς εἶπεν: Ὁ ναὸς χωρίζεται εἰς τρία μέρη μὲ κολῶνες, πού λέγονται στοές. Αὐτὸ εἶναι μία ἀνακρίβεια, πού ἔπρεπε νὰ τὴν διασαφήσῃ ὁ διδάσκαλος.

Β α λ ι ο ὗ λ η. Ὁ Χατζηαρχοντῆς ἔπρεπε, μόλις ἤλθεν εἰς τὴν τάξιν, νὰ κάμῃ μίαν ἐπανάληψιν δι' ὅλα τὰ ἱερά σκεύη, πρᾶγμα πού δὲν ἔγινε.

Χ α τ ζ η α ρ. (ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀνωτέρω). Ἡ Τριανταφυλλίδου μοῦ εἶπεν ὅτι κακῶς ἄρχισα ἀπὸ τὸ τέμπλο. Μὰ ἐμένα ὁ σκοπὸς μου αὐτὸς ἦτο καὶ ὄχι νὰ ἐξετάσω τὰς ἄλλας λεπτομερείας. Ἐπίσης μοῦ εἶπεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξηγήσω τὸ «νῖψον ἀνομήματα...». Τὸ εὗρήκα περιττὸν αὐτό, διότι τὰ παιδιὰ τὸ ἥξευραν. Μοῦ εἶπεν ἀκόμη ὅτι δὲν ἐξήγησα καλὰ τὴν σημασίαν τοῦ «ἀέρα». Ἐγὼ νομίζω, ὅτι τὴν ἐξήγησα ἀρκετά. Ὅσο διὰ τὸν ἄμβωνα, δὲν ἥξευρα πῶς μποροῦν ν' ἀνεβοῦν καὶ λαῖκοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἱεροκήρυκα. Ἐπίσης μοῦ εἶπεν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἰπῶ τί συμβολίζουν τὰ στασίδια. Αὐτὸ ἔφευγεν ἀπὸ τὸ θέμα μου.

Ὁ Κυτόπουλος μοῦ εἶπεν ὅτι δὲν ξεκαθάρισα τὸν νάρθηκα καλά. Τὸ θέμα μου ἦτο διὰ τὸ ἱερὸ καὶ ὄχι διὰ τὸν νάρθηκα.

Ἡ Αὐγερινῶ μοῦ εἶπεν ὅτι ἀσχολήθηκα πολὺ μὲ τοὺς ρυθμούς· αὐτὸ ἦλθε πολὺ φυσικό, διότι ὁ ἱεροκήρυξ κάτι εἶχεν ἀναφέρει δι' αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν

καὶ ἐθεώρησα καθήκόν μου νὰ ξεκαθαρίσω τὰ πράγματα τελείως.

Διευθ. Ἡ Κουρδουπάλου ἐνδιεφέρθη ἐδῶ μέσα διὰ τὸν γυναικωνίτην ὅταν ὅμως θὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς διδασκάλισσα πλέον καὶ δεσποινὶς κάπως ἀνεξάρτητος, θὰ διεκδικήσῃ θέσιν εἰς τὰ στασίδια τῶν ἀνδρῶν καὶ θὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὸν γυναικωνίτην.

Χατζ. Ἡ Παπαδήμου εἶπε πῶς δὲν ἐξήγησα τὴν χρησιμότητα τοῦ ἀντιμηνσίου· μοῦ φαίνεται ὅτι τὰ εἶπα ὅλα, ὅσα ἔπρεπεν. Εἰς τὴν Τσακίρη λέγω πῶς ἦτο περιττὸν νὰ γράψω τὰ ὀνόματα τῶν ἱερῶν σκευῶν εἰς τὸν πίνακα, ἐφ' ὅσον τὰ παιδιὰ τὰ ἤξευραν. Ἡ Ἀλεξανδρίδου εἶπε πῶς δὲν ἄρχισα καλὰ καὶ ὅτι εἰργαζόμουν μὲ λίγους μαθητάς. Τὸ παραδέχομαι. Ὑπέβαλα, λέγει, διαφόρους ἐρωτήσεις καὶ ἐπεξηγήσεις. Τοῦτο τὸ ἔκαμα, διότι δὲν σήκωναν οἱ μαθηταὶ τὸ χέρι τους.

Ὁ Κουτρούλης εἶπε πῶς δὲν περιέγραψα τὸν ἄμβωνα. Μοῦ φαίνεται ὅτι δόθηκε ἡ ἐξήγησις διὰ τὸ περιστέρι καὶ ἀπὸ μένα καὶ ἀπὸ τὸν ἱεροκλήρκα. Ἐτέθη τὸ ἐξῆς ζήτημα: Πρέπει νὰ φέρωμεν εἰδικούς διὰ νὰ διδάσκουν τὸ μάθημα; Ἀπαντῶ: Πρέπει. Ἀλλὰ εἰς τὴν σημερινὴν περίπτωσιν, ποῦ θὰ ἐδείχντο ἡ ἱκανότης μου, δὲν τὸ ἤθελα. Εἰς τὸ σχολεῖόν μου θὰ τὸ ἔκανα, μὰ ὄχι συχνά. Ὁ κ. Βασιλείου εἶπε πῶς δὲν περιέγραψα τὸν νάρθηκα. Καὶ ἐκεῖνα ποῦ εἶπα πολλὰ ἦσαν, διότι, εἶπα, δὲν ἦταν τὸ θέμα μου αὐτό. Διὰ τὴν διασάφησιν, ὅταν ἐλέχθη ὅτι οἱ κολῶνες λέγονται στοές, παραδέχομαι ὅτι μοῦ διέφυγε.

Εἰς τὴν Χατζηπεμτοῖδου λέγω: Ναί· μειώνεται ἡ ἀξία τοῦ διδασκάλου, διότι τὰ μικρὰ παιδιὰ κρίνουν ἐπιπόλαια.

Παπαευαγγέλου. Κύριε Διευθυντά, δὲν πρέπει ὁ Χατζηαρχοντῆς νὰ μείνῃ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι μειώνεται ἡ ἀξία τοῦ διδασκάλου, ὅταν ἀναλάβῃ ἓνας εἰδικὸς νὰ μιλήσῃ.

Διευθ. Ξεύρετε ὅτι ὁ Ἀρχοντῆς ἐδέχθη μόνος του σήμερα νὰ διδάξῃ, χωρὶς νὰ γίνῃ κλήρωσις, ὅπως συνήθως. Τὸν εὐχαριστοῦμεν λοιπὸν δι' αὐτό. Βέβαια ἔπεσε εἰς λάθη, ἀλλὰ δὲν πειράζει. Τὰ λάθη θὰ μᾶς δώσουν ἀφορμὴν νὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ εὐρώμεν τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ κυνηγῶμεν μόνον τὰ λάθη, ὡ-

λά νά τονίζωμεν καί τās ἀρετās τῆς διδασκαλίας. Καί τώρα ἐπὶ τῆς διδασκαλίας.

Δὲν ἤρχισες, κατὰ τὴν γνώμην μου, καλά. Ἦρχισες ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσιον, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃς ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ στάθηκες μὲ τὰ παιδιὰ, ὅταν τὸ πρῶτον εἰσῆλθες εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Θὰ μᾶς εἴπῃς ὅτι δὲν ἦτο τὸ θέμα σου αὐτό. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐὰν ἤθελες νὰ ἐξετάσῃς τὸ εἰκονοστάσιον, ἔπρεπε νὰ πᾶς πειὸ ἐμπρὸς καὶ ὅχι ἐκεῖ, ποὺ στάθηκες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας σου, δηλ. εἰς τὸν νάρθηκα. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ σὰς ὑπενθυμίζω, πῶς γίνεται ἡ παρατήρησις ὅλου τινὸς ἀντικειμένου.

Πρῶτον βλέπομεν τὸ ἀντικείμενον ὅλον διὰ νὰ σχηματίσωμεν ὀλικὴν τοῦ πράγματος εἰκόνα καὶ ἔπειτα ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἔτσι γίνεται καὶ εἰς τὴν ζωὴν. Ρίπτομεν μιὰ ματιὰ εἰς ὅλον τι, ἓνα σαλόνι, μιὰ βιτρίνα καὶ ἔπειτα ἐξετάζομεν λεπτομερέστερον καὶ μὲ ἰδιαιτέραν προσοχὴν κάθε ἀντικείμενον χωριστά. Καὶ ἐδῶ ἡδύνασο νὰ ἀφήσῃς τοὺς μαθητὰς νὰ πλανηθοῦν κάπως ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἔπειτα νὰ ἤρχιζες τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφορῶν μερῶν, ἢ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτήσεως μαθητοῦ (τὸ πρῶτον) ἢ ὁ ἴδιος καθορίζων τὰ ἐξεταστέα μέρη. Ἐννοεῖται ὅτι μικρὸν κατὰ μικρὸν πρέπει νὰ συνηθίσουν οἱ μαθηταὶ μόνοι νὰ παρατηροῦν τὰ πράγματα, νὰ συμπληροῦν ἀπὸ κατάλληλα βιβλία ὅσα δὲν κατανοοῦν ἐπαρκῶς καὶ τελευταῖον νὰ καταφεύγουν εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἐπειτα ὠνόμασες τὰς θύρας—βορείαν, μέσην καὶ νοτίαν—χωρὶς νὰ εἴπῃς καὶ τὸ διατί λέγονται ἔτσι. Ἐρωτοῦσες πολὺ ἄτακτα. Ἐφευγες ἀπὸ τὸ ἓνα θέμα καὶ πῆγαινες εἰς τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ τακτοποιῇς τὰ λεγόμενα. Καὶ ἄλλοτε ἐδείξαμεν τὴν ἀνάγκην προχείρων συνοψίσεων ἀνομοίου ὕλικου κατὰ ὁμοειδεῖς κατηγορίας. Ἐγὼ ἂν ἤμην εἰς τὴν θέσιν σου, θὰ ἤρχιζα τὴν διδασκαλίαν μου ἔξω ἀπὸ τὸν ναόν. Ἐὰν ἤρχιζες καὶ σὺ ἔτσι, μπορούσες νὰ μιλήσῃς διὰ τὸ «νίψον ἀνομήματα....», ἐφ' ὅσον εἶχε βρῦση ἔξω ἡ ἐκκλησία μας καὶ ἦτο γνωστόν ἐκ τῆς ἱστορίας τί ἔγραφεν ἡ βρῦση τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ πῶς ἐξηγεῖται τὸ ρητὸν τοῦτο. Μία σύνδεσις δὲν ἦτο ἐπιβλαβής. Ἐπειτα θὰ προχωροῦσα εἰς τὸν νάρθηκα, θὰ περιέγραφαν οἱ μαθηταὶ πῶς εἶναι σήμερον, θὰ προσέθετον δὲ

ἐγὼ ἢ θὰ παρέπεμπον εἰς βιβλία νὰ μάθουν, πῶς ἦτο εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν καὶ σιγὰ σιγὰ θὰ προχωροῦσα εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ τέλος θὰ ἔφθανα εἰς τὸ ἱερόν, ὅπου θὰ ἐξήταζα τὰ ἱερὰ σκεύη. Σὺ ὅμως εἰς τὴν γνώμην αὐτὴν ἀντιτάσσεις τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸ τὸ θέμα σου. "Εστω. Τὸ ὅτι ἐπενέβη ὁ ἱεροκέρυξ, τοῦτο ἦτο εὐχῆς ἔργον, διότι ἤξευρε τὰ πράγματα καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον" ἔπειτα δέ δὲν μπορούσαμεν ἡμεῖς νὰ ψαύωμεν καὶ νὰ μετακινῶμεν τὰ ἱερὰ σκεύη, ὅπως ἐκεῖνος Πρέπει νὰ ζητοῦμεν τὰ φῶτα εἰδικῶν ὃ δὲ διδάσκαλος ἔχει ἀρκετὸν ἔδαφος νὰ ἐπιδείξη καὶ αὐτὸς τὰς γνώσεις του.

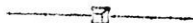
Λοιπὸν, ὅταν μᾶς δοθῇ εὐκαιρία, πρέπει νὰ ἐρωτῶμεν ἕναν εἰδικόν, διότι εἶναι, ὥσαν νὰ ἀντλῶμεν ἐκ τῶν πηγῶν καὶ ἔτσι συμπληροῦται ἡ μόρφωσις ἡ ἰδική μας καὶ τῶν μαθητῶν, ἐξυποῦνται δὲ κάπως οἱ μαθηταί, ὅταν συζητοῦν ἐλεύθερα μὲ μεγάλους ἀνθρώπους. Αὐτὸ βέβαια δὲν θὰ γίνεται κάθε ἡμέραν. Δὲν κινδυνεύει τὸ κύρος τοῦ διδασκάλου, ἂν ἐρωτήσωμεν μίαν φοράν, ἅς εἴπωμεν τὸν μῆνα, πρᾶγμα, ὡς γνωστόν, ἀπίθανον, ἕναν εἰδικόν. Τὸ δικέρι καὶ τὸ τρικέρι τί συμβολίζουν, δὲν ἦτο καὶ τόση ἀνάγκη νὰ λεχθῇ. Διὰ τὸν «ἄερα» ὅμως τὸ Λεξικὸν τοῦ Ἐλευθερουδάκη λέγει ὅτι συμβολίζει τὸν λίθον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰωσήφ ἐκάλυψε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ. Βέβαια τὸ περιστατικόν αὐτὸ φέρει ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῶν καταλλήλων πηγῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχουν βιβλία, διὰ νὰ καταφεύγουν εἰς αὐτὰ οἱ μαθηταί, καθὼς καὶ οἱ διδάσκαλοι.

Τὸ ὅτι ὁ ἱεροκέρυξ εἶπε πολλά, μπορεῖ νὰ ἔχη ψεκτὰ σημεῖα ἀπὸ μεθοδικῆς ἀπόψεως, ὁ διδάσκαλος ὅμως πρέπει νὰ διδάξη καὶ ἐξάρη τὰ ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἄλλα νὰ παραλείψῃ. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο ὑποχρεωμένος ὁ διδάξας νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν τῷ σχολεῖω ὅλα ὅσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐλέγχθησαν.

Ὅταν εἶσαι εἰς τὸ σχολεῖόν σου, δύνασαι νὰ διδάξης πειὸ ἐλεύθερα τὸ θέμα αὐτό. Τὰ παιδιὰ, ὡς γνωστόν, ἰδίως τ' ἀγόρια, εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερόν καὶ ἀναλαμβάνουν πολλὰς ἐργασίας ἐκεῖ. Δύνασαι λοιπὸν ν' ἀναθέσης εἰς αὐτὰ εἴτε ἀτομικῶς εἴτε καθ' ὁμάδας νὰ συλλέξουν καὶ νὰ καταγράψουν μάλιστα τὰς ἀναγκαῖας πληροφορίας περὶ τῶν σπουδαιότερων ἱερῶν σκευῶν, τὰς ὁποίας φέρουν εἰς τὴν τάξιν. Ἐκεῖ συμπληροῦνται καὶ τακτοποι-

οὐνται αὐταί με τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων μαθητῶν, τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν βιβλίων. Ἔτσι τὸ μάθημα λαμβάνει ἄνετον καὶ εὐχάριστον μορφήν.

Μερικὰ πράγματα δὲν ἐτέθησαν εἰς συζήτησιν, π. χ. ὁ «ὢν» καὶ τὸ «περιστέρι». Αὐταὶ ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι παρατηρήσεις μου· τὰ ἄλλα τὰ εἶπατε σεῖς. Ὅπως δὴ ποτε ἡ διδασκαλία ἐγίνε καλή, διότι προσεφέρθη καὶ ὁ ἱεροκήρυξ νὰ διδάξη, ὁ δὲ διδάσκαλος εἶχε τὴν πρέπουσαν εὐκνησίαν, ἀνεξαρτήτως τῶν σφαλμάτων, ποὺ παρετηρήθησαν.

Υ. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ (Εὐαγγέλιον)

Γενομένης ὑπὸ τῆς Δεσποίνης Μαγκριώτου ἐν τῇ Ε΄ καὶ ΣΤ΄ τάξει τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ Διδασκαλείου Σερρών, τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1934.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: «Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ».

Σημειώσεις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντὴς καὶ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Πρακτικογράφοι: *Α. Θεμελῆ καὶ Μ. Δημητρακοῦ.
*Επικριταί: Ἑλ. Ράλλη καὶ Μ. Τσακίρη.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡ δόκιμος ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς πορείαν. Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν τάξιν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας, ἠρώτησε τοὺς μαθητάς, ἐὰν ἐνθυμοῦνται τίποτε ἀπὸ τὴν Καινὴν Διαθήκην διὰ τὴν παραβολὴν «τοῦ ἀσώτου υἱοῦ». Σηκώνει ἕναν μαθητὴν, ὁ ὁποῖος διηγεῖται ἀτελῶς τὸ περιεχόμενον τῆς παραβολῆς καὶ διωρθώθη προχείρως ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς του. Κατόπιν τοὺς εἶπε καὶ ἤνοιξαν τὸ Εὐαγγέλιον Λουκᾶ ΙΕ΄. (μὲ τὴν δῆλωσιν: «ἄς ἴδωμεν τώρα, πῶς λέγει αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν σας») καὶ διάβασαν πρῶτοι αὐτοὶ, κατὰ παράκλησίν των, τὴν ὅλην περικοπὴν. Μετὰ ταῦτα ἀνέγνωσεν ἕνας μαθητὴς ἕνα τμήμα τῆς παραβολῆς. Ἐγένετο ἡ ἐρμηνεῖα τῶν ἀγνώστων λέξεων δι' ἐξηγήσεως ὁλοκληροῦ τῆς φράσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιείχετο ἡ ἀγνώστος λέξις καὶ κατόπιν ἡ ἐξήγησις ὅλου τοῦ τμήματος ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Μετὰ ταῦτα ἐδόθη ἡ ἔννοια τοῦ ἐρμηνευθέντος τμήματος. Ἡ ἰδίᾳ ἐργασία ἐγίνετο καὶ διὰ τὰ ἄλλα δύο τμήματα (ἡ παραβολὴ διηρέθη εἰς 3 τμήματα). Μετὰ τὴν ἐρμηνείαν εἶπεν ἓνας μαθητὴς τὴν ἔννοιαν ὅλης τῆς παραβολῆς, ἡ δὲ διδασκάλισσα ἀνέγνωσεν ὑποδειγματικῶς τὴν ὅλην περικοπὴν. Ἀκολούθως ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς ἀλληγορίας αὐτῆς καὶ εἰς τὸ τέλος ἐγένετο ἠθικὴ ἐπεξεργασία μὲ πόρισμα «ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας».

Κατὰ τὸ ἐπακολούθησαν φροντιστήριον ἢ διδάξασα, κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ νὰ εἴπῃ τί ἔχει παρατηρήσει ἐπὶ τῆς διδασκαλίας της, λέγει τὰ ἑξῆς :

Εἰς τὴν διδασκαλίαν μου γενικῶς κατὰ ἕκαστα. Εἶχα ὅμως καὶ μερικὰ ἐλαττώματα· τὸ ὕφος μου ἦταν παγερό καὶ αὐστηρό. Δικαιολογοῦμαι ὅμως, διότι εἶχα μεγάλους μαθητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ εἶμαι κάπως αὐστηρά. Εἶχα ἐπίσης καὶ τὰς συναδέλφους, ποὺ μιλοῦσαν κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Ἐπρεπε δὲ ν' ἀντιμετωπίσω ὅλα αὐτά. Εἰς τὴν ὑποδειγματικὴν ἀνάγνωσιν κατ' ἀρχὰς πῆγαινα καλὰ· εἰς τὸ τέλος ὅμως βιάσθηκα καὶ ἔκαμα ἓνα λάθος. Εἰς τὴν ἡ θ ι κ ἡ ν ἐ μ β ἄ θ υ ν σ ι ν δυσκολεύθηκα· πλὴν ἐπέτυχον ἐκεῖνο, ποὺ ἤθελα.

Ρ ἄ λ λ η (ἐπικρίτρια). Ἡ εἰσαγωγή της δὲν μοῦ ἄρεσε. Μόλις μπῆκε εἰς τὴν τάξιν καὶ εἶδε τὰ παιδιὰ νὰ σηκώνουν τὰ χέρια των, εἶπε : «Γιατί σηκώνετε τὰ χέρια σας ; Κατεβᾶστε τὰ κάτω». Μποροῦσε νὰ ὁρμηθῇ ἀπὸ ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἔλεγαν τὰ παιδιὰ καὶ νὰ διδάξῃ. Ἐβαλε μίαν μαθήτριαν νὰ εἴπῃ τί ξέρει διὰ τὸν «Ἄσωντον υἱόν» καὶ ἐδέχετο παθητικὰ τὴν διήγησιν. Δὲν ἔλεγεν οὔτε ναί οὔτε ὄχι, οὔτε μὲ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ προσώπου ἔδειχνεν ὅτι ἐπρόσεχε τὸν μαθητὴν καὶ εἰργάσθη μὲ τοὺς μαθητάς τῶν πρώτων θρανίων. Ἐβαλε νὰ διαβάσῃ ἓνας μαθητὴς μέσα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον καί, χωρὶς νὰ ρωτήσῃ, ἂν ἦτο καμμιά λέξις ἄγνωστη, ἐζήτησεν ἐξήγησιν.

Τὸ παιδί εἰς τὴν ἐρμηνείαν εἶπε : «εἶπε δέ....», ἡ δὲ διδάξασα δὲν ἠρώτησε ποῖος «εἶπε». Παρερμηνεύθη, χωρὶς νὰ διορθωθῇ· τὸ «μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας...», τοῦ μαθητοῦ ἐξηγησάντος «ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας....» Ἀφῆνε τὰ παιδιὰ νὰ λέγουν τὴν ἐξήγησιν ἀπ' ἑξῆς καὶ δὲν διώρθωνε τὰ λάθη. Εἰς τὴν βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν εἶπε : «Σὺς ἄρεσε, παιδιὰ, καὶ γιατί ;» Καὶ ἀμέσως, χωρὶς

νά περιμένη ἀπάντησιν, ἄλλαξεν ὁμιλίαν καὶ εἶπε :
 «Ποίους θὰ μοῦ τὰ εἰπῇ μὲ λίγα λόγια ;»

Τ σ α κ ῖ ρ η (ἐπικρίτρια). Ἄφηνε τὸ παιδί νά διαβά-
 ζῃ πολύ, ἐνῶ ἔπρεπε νά διαβάζῃ λίγο καὶ νά τὸ ἐξηγῇ.
 Εἰς τὴν παράγραφον 15 δὲν ἔκανε καλὴν ἐρώτησιν διὰ
 τὴν διασάφησιν τῆς λέξεως «πολίτης». Ἐγὼ δὲν θὰ ἔκα-
 να νύξιν διὰ τὸν «πολίτην». Αἱ ἐρωτήσεις τῆς δὲν ὑποβοη-
 θοῦσαν τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα δὲν παρακολουθοῦσε πῶς ἀ-
 παντοῦσαν, ὡς π. χ. «ἐπωλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν». Ὁ μα-
 θητὴς εἶπε : «τὸν πῆρεν ἓνας ἄνθρωπος» καὶ τὸ ἄφησεν
 ἀπαρατήρητον ἢ διδασκάλισσα. Ἐπίσης «ἐτι δὲ μακρὰν
 ἀπέχοντες», ὁ μαθητὴς δὲν τὸ ἐξήγησε καλὰ καὶ ἡ διδα-
 σκάλισσα δὲν τὸ ἐπρόσεξε καὶ δὲν διώρθωσε τὴν δοθεῖ-
 σαν ἐρμηνείαν. Γενικῶς σκορποῦσε συμπεράσματα καὶ
 δὲν τὰ τακτοποιοῦσεν. Ὁ ὀρισμὸς τῆς παραβολῆς δὲν ἐ-
 δόθη καλῶς. Ἐγὼ θὰ ἔλεγα, λέγεται παραβολή, διότι
 ἄλλα λέγει καὶ ἄλλα ἐννοεῖ.

Ἀ μ π α ν τ ῆ ς. Τὴν περὶληψιν ἔπρεπε νά τὴν εἰπῇ
 μὲ λίγα λόγια ὁ μαθητὴς. Δὲν τὰ κατάφερεν ὅμως οὖ-
 τος, ἐπειδὴ δὲν ἐσυστηματοποίησεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐν-
 νοίαν.

Κ ο υ ρ δ ο π ᾶ λ ο υ. Εἶπεν ἡ Ράλλη ὅτι ἡ διδασκά-
 λισσα ἄφηνε τὰ παιδιὰ νά λέγουν τὴν ἐξήγησιν ἀπ' ἑξῶ,
 ἐνῶ τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι αὐτὴ τοὺς ἔλεγε νά προσέχουν
 μέσα. Συνεπῶς δὲν ἐπρόσεξεν ἡ Ράλλη.

Χ α τ ζ η ρ χ ο ν τ ῆ ς. Εἰς τὴν ἠθικὴν ἐμβάθουνσιν,
 κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν ἔκαμε τίποτε, διότι, ὅταν ἓνα
 παιδί εἶπεν «ἦταν ἁμαρτωλὸς καὶ ὁ Θεὸς τὸν συγχώρε-
 σε», δὲν ἐξεμεταλλεύθη τὴν φράσιν αὐτήν. Ἐγὼ θὰ ἔλε-
 γα : «Μάλιστα, παιδιὰ, ἡ σημερινὴ παραβολή, ποῦ εἶναι
 θαυμασία καὶ ἀφθαστος, μᾶς διδάσκει πῶς ὁ Θεός, μὲ
 τὴν ἀνεξάντλητον ἀγάπην του, μᾶς συγχωρεῖ». Ἀκόμη
 δὲ θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ τύχη τοῦ ἀσώτου υἱοῦ εἶναι ἓνα διδά-
 γμα δι' ἐκείνους, ποῦ ξοδεύουν τὰς ἠθικὰς καὶ πνευματι-
 κὰς δυνάμεις των.

Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς. Ἐτσι θὰ τὸ ἔλεγες εἰς τὸ Δημοτικὸν
 σχολεῖον, ἐν εἶδει λογιδρίου ; Δὲν θὰ σὲ καταλάβαιναν
 οἱ μαθηταί. Ἐπειτα, μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἀποκλείεις
 τὴν συνεργασίαν μαθητῶν καὶ διδασκάλου.

Χ α τ ζ η ρ. Ἐρωτῶ, ἂν πρέπη νά δίδεται ἐξήγησις
 εἰς λέξεις, ὡς λ. χ. πόρνοι.

Δ ι ε υ θ. Ἐάν κανένας μαθητής ἐρωτοῦσεν ἐσένα, πῶς θὰ ἐξηγοῦσες ;

Χ α τ ζ η α ρ. Θὰ ἔλεγα, γυναῖκες κακῶν ἡθῶν.

Χ α τ ζ η σ ο φ ι α ν ό ς. Ἐπρεπε νά τονίση στοίχειον πολιτισμοῦ.

Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ί δ ο υ. Εἰς τὴν ἐρμηνείαν θὰ ζητοῦσα νά μοῦ εἰποῦν ποίας λέξεις δὲν ἤξεραν καὶ δὲν θὰ ἐβασιζόμην εἰς τὴν δήλωσιν τῶν μαθητῶν, ὅτι τὰς ἤξεραν, διότι ἀπεδείχθη τὸ ἀντίθετον· λ. χ. τὴν λέξιν «εὐφράνθη» ἡρμήνευσαν «ζεστάθη».

Λ α μ π ρ ι ν ο ῦ. Δὲν ἤρρεσεν εἰς τὴν διδάξασαν ἡ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξήγησις μερικῶν λέξεων, καίτοι ἐγένετο καλῶς, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι δὲν μετεχειρίζοντο αὐτοὶ τὰς λέξεις, ποῦ ἤθελεν ἡ διδασκάλισσα.

Δ η μ η τ ρ ι ά δ ο υ (διδασκάλισσα Προτύπου). Μποροῦσαν νὰ πάρουν μέρος εἰς τὴν συζήτησιν περισσότερα παιδιά. Εἰς τὸ τέλος δὲν ἔβγαλε περίληψιν.

Λ ά π π α (διδασκάλισσα Προτύπου). Δὲν ἔδωσε καθόλου σημασίαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μαθητῶν, ἐνῶ ἔπρεπε νά γίνη τοῦτο, διότι μὲ τὸ διάβασμα κατέστρεψαν τὸ κείμενον οἱ μαθηταί. Δὲν ζήτησε κατὰ λέξιν ἐρμηνείαν καὶ δὲν ἔδωσε τὴν σημασίαν τῆς παραβολῆς.

Ἄ ν α γ ν ω σ τ ό π ο υ λ ο ς (διδασκαλός Προτύπου). Ἡ παραβολὴ ἦτο γνωστή. Σκοπός, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἦτο νά μάθουν οἱ μαθηταί νά διαβάζουν καὶ κατανοοῦν τὸ Εὐαγγέλιον, νά βροῦν δηλ. ἀκόμη μίαν θρησκευτικὴν πηγὴν. Δι' αὐτὸ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νά μάθουν καὶ ποιοὶ ἔγραφιν τὸ Εὐαγγέλιον. Αἱ ἄγνωστοι λέξεις ἔπρεπε νά γραφοῦν εἰς τὸν πίνακα, διότι πολλαὶ λέξεις ἀποντώνονται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον συχνά καὶ πρέπει οἱ μαθηταί νά τὰς μάθουν, διὰ νά μποροῦν νά κατανοοῦν διαβάζοντας τὰ παρακάτω Εὐαγγέλια.

Ἡ ἡθικὴ ἐμβάθυνσις ἀπέτυχεν. Ἐνῶ οἱ μαθηταί προκαλοῦσαν τὴν διδασκάλισσαν, αὐτὴ δὲν ἐδράττετο ἀπὸ τὰς ἐκφερομένας ἀπορίας καὶ παρατηρήσεις αὐτῶν.

Λ ύ ρ α ς. (διδασκαλός Προτύπου). Πραγματικῶς δὲν ἐκρατεῖτο ἡ διδάξασα ἀπὸ τὴν κυρίαν ιδέαν τῆς παραβολῆς. Ἡ ἐξήγησις τῶν ἀγνώστων λέξεων θὰ ἦτο σκόπιμος διὰ τὴν μετέπειτα ἐρμηνείαν τοῦ Εὐαγγελίου. Δὲν ἔγινε καθόλου ἡθικὴ ἐμβάθυνσις. Δὲν ἐθίχθη καὶ δὲν προσδιωρίσθη ἡ στάσις καὶ ὁ ρόλος τῶν διαφόρων προσώπων

—τοῦ πατρός καὶ τῶν ἀδελφῶν—ἡ μετάνοια τοῦ ἀσώτου καὶ ἡ συγχώρησις του. Ἀπὸ αὐτὰ δὲ κυρίως θὰ ἐπετύγχανε τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν.

Σ γ ο υ ρ α μ ἄ ν η (διδασκ. Προτύπου). Ἐπρεπε νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν, τὰ σφάλματα δὲ νὰ διορθώνωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Τὰ παιδιὰ δὲν ζημιώθηκαν διὰ πρώτην φοράν, πού ἐδιδάχθησαν Εὐαγγέλιον καὶ ἐξίνε.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ (Διευθ. Προτύπου). Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, ἀλλὰ νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ νὰ ἀρύωνται ἐκ τῶν πηγῶν. Ἐπρεπεν ἀπὸ τελείας εἰς τελείαν νὰ ἐξηγῇ τὰς λέξεις καὶ νὰ ζητῇ νὰ τῆς εἰποῦν τί δὲν καταλαβαίνουν. Ἡ γραφὴ τῶν λέξεων εἰς τὸν πίνακα δὲν ἦτο ἀναγκαία. Διὰ τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς παραβολῆς ἔδω-σε νύξεις ἀνεπαρκεῖς. Πολλὰς φορές, περισσοτέρας ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπεν, ἐζήτησε τὸ περιεχόμενον τῆς παραβολῆς. Αἱ πολλαὶ αὐταὶ ἐπαναλήψεις τοῦ περιεχομένου, γνωστοῦ ἄλλωστε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, παρημόδισαν τοὺς μαθητάς ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθουν εἰς συναισθηματικὴν κατάστασιν, εὐνοοῦσαν τὴν ἐπιδοκιμασίαν οἰασδήποτε ἠθικῆς πράξεως ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν μὴ ἠθικῆς τοιαύτης τῶν δρώντων προσώπων. Ἐπίσης ἡ-δύνατο νὰ γίνῃ νύξεις καὶ περὶ τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῆς παραβολῆς. Αὐταὶ αἱ ἐπαναλήψεις λοιπὸν δὲν ἔδωσαν εἰς τὰ παιδιὰ τὸν καιρὸν νὰ φαντασθοῦν τὰ πράγματα, νὰ τὰ ἐκτιμῇσιν καὶ νὰ κινηθοῦν, νὰ βγάλουν τὴν σημασίαν, ἀπ' ὅπου θὰ ἐπήγαζε τὸ ἠθικὸν δίδαγμα.

Υ π ο δ ι ε υ θ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Δημοτικού, Ε΄ καὶ ΣΤ΄.

Ἡ διδασχθεῖσα παραβολὴ εἶναι ὑψίστης σημασίας, τὰ δὲ ἠθικὰ συμπεράσματα εἶναι πολλὰ, ἀλλ' ἡ διδάξασα, διότι δὲν προπαρεσκευάσθη, δὲν τὰ ἤξευρεν. Ἐνῶ δὲ πολλάκις ἐτονίσσαμεν ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν μας τὸν χρόνον, διέθεσε πολὺν χρόνον καὶ ὄχι μὲ κέντρον τὰ ἠθικὰ διδάγματα εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὰ παιδιὰ ἐδίδαξαν εἰς τὴν διδασκάλισσαν καὶ ὄχι αὐτὴ εἰς αὐτά. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γράφονται αἱ ἀγνωστοὶ λέξεις εἰς τὸν πίνακα, διότι δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ διδάξωμεν γλωσσικὸν μάθημα. Ἐπρεπε νὰ βγάλῃ, ποῖος

ὁ σκοπὸς τῆς παραβολῆς. Πρέπει νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὰ παιδιὰ : α') σεβασμὸν εἰς τὰ θεῖα, β') ἐγκράτειαν εἰς τὴν λατρείαν μας καὶ γ') ἠθικὸν χαρακτῆρα—ἐπιθυμίαν δι' εὐγενῇ ζωὴν. Τὰ δὲ ἠθικὰ συμπεράσματα πρέπει νὰ γράφονται εἰς τὸν πίνακα καὶ νὰ ἀντιγράφουν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἐκμάθησιν.

Ἡ διδασκαλία. Ἡ εἰσαγωγή μου δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς ἐπικριτὰς μου. Ἐγὼ ὅμως εἶπα εἰς τοὺς μαθητάς, ποὺ σήκωσαν τὰ χέρια τους, μόλις ἀποκατεστάθῃ ἡ τάξις : «Σὰς ρώτησα τίποτε ; διατί σηκώνετε τὰ χέρια σας ; Τὰ παιδιὰ δὲ μοῦ ἀπήντησαν : «Διὰ νὰ σὰς ποῦμε μάθημα». Τότε ἄρχισα τὴν διδασκαλίαν μου. Αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἐνάρξεως θεωρῶ φυσικόν. Μοῦ εἶπαν οἱ κριταὶ μου ὅτι, ἐνῶ ὁ μαθητὴς Ἀργυριάδης δὲν ἐφώναζε καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἦτο ἀκουστός, δὲν τοῦ συνέστησα νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν του. Λέγω ὅτι τοῦ συνέστησα νὰ φωνάξῃ καὶ δὲν πταίω ἐγώ, ἂν δὲν ἐφώναζεν ἐκεῖνος. Μοῦ εἶπαν ἀκόμη ὅτι ἐδιάβασεν ἓνας μαθητὴς καὶ πρὶν ρωτήσω τί δὲν κατάλαβε, τὸν ἔβαλα νὰ μοῦ εἰπῇ τὴν ἔννοιαν. Τοῦτο τὸ θεωρῶ καὶ ἐγὼ λάθος. Μοῦ παρετήρησαν πρὸς τούτοις ὅτι δὲν ἐδόθη ὀρθῶς ἡ ἐξήγησις τοῦ «μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας», ἐνῶ ἐγὼ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι τὴν ἔδωσα καλὰ. Ἐπίσης καὶ ὅτι εἰργαζόμεν μετὰ τὰ πρῶτα θρανία. Οὕτε αὐτὸ συνέβη, διότι σήκωνα καὶ μαθητάς τῶν τελευταίων θρανίων. Ἄλλος μοῦ παρετήρησεν ὅτι ἡ ἐξήγησις ἐγένετο ἔξω τοῦ κειμένου Εὐαγγελίου. Ἐγὼ ὅμως ὑπενθύνμιζα διαρκῶς εἰς τοὺς μαθητάς νὰ βλέπουν εἰς τὸ βιβλίον των. Ὁ μαθητὴς Ἀργυριάδης ἐδιάβασε καὶ εἶπε συγχρόνως καὶ περίληψιν, διότι δὲν μπορούσα νὰ τὸν διακόψω. Δὲν ἔβγαλα περίληψιν μετὰ δύο λόγια εἰς τὸ τέλος, διότι με διέκοψεν ὁ κ. Διευθυντής. Ἀκόμη, μοῦ εἶπαν πῶς εἰς τὴν ἠθικὴν ἐμβάθυνσιν δὲν ἔκαμα τίποτε. Βεβαίως εἶναι δύσκολος ἡ ἐργασία αὕτη καὶ κάμνομεν λάθη, ἀλλὰ τὸ νόημα, ποὺ ἤθελα νὰ βγάλω ἐγώ, ἐτονίσθη. Ἐπρεπε, λέγουν, νὰ βγάλω στοιχεῖα πολιτισμοῦ. Δὲν τὸ ἐθεώρησα αὐτὸ σωστό. Μοῦ εἶπαν τέλος πῶς κατηνάλωσα πολὺν χρόνον διὰ τὴν διδασκαλίαν. Αὐτὸ τὸ παραδέχομαι.

Διευθ. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι μόριον τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. Ἐχει δὲ μεγάλην ἀξίαν, διότι ἀπὸ τὴν πηγὴν αὐτὴν τῆς θρησκείας μας ἀντλοῦμεν θρησκευτικὰς ἀληθείας, ἡ δὲ διδασκαλία του παρέχει καὶ τὸ

πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ὅτι καθιστᾷ ἱκανοὺς τοὺς διδασκομένους νὰ τὸ κατανοοῦν, ὅταν ἀναγινώσκεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διδάσκεται δὲ ὅχι διὰ νὰ μάθουν λέξεις οἱ μαθηταί, ὅπως συμβαίνει κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ ὥς μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κατανοήσωμεν τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας ἀπ' αὐτῆς τῆς πηγῆς τῆς θρησκείας μας.

Καὶ τώρα αἱ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας σου. Δὲν εἶναι ἀσυγχώρητον μεθοδικὸν σφάλμα ὅτι πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς περικοπῆς διηγήθησαν ὅτι ἐγνώριζον οἱ μαθηταί ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης σχετικῶς μετὰ τὴν ἐρμηνευθεῖσαν περικοπὴν. Εἰς τὴν προκειμένην ὅμως περίπτωσιν ἴσως ἦτο περιττὴ ἡ τοιαύτη διήγησις, διότι οἱ μαθηταί ἐγνώριζον ἀπὸ χθὲς ὅτι σήμερον θὰ εἶχον Εὐαγγέλιον καὶ μάλιστα ἦσαν κάπως παρεσκευασμένοι εἰς τὸ μάθημα. Συνεπῶς ἡ ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν θὰ εὑρίσκετε τελείως ἀπροπαρασκευάστους τοὺτους, καὶ ἂν παρελείπετο ἡ προηγηθεῖσα ἀπόδοσις τῆς ἐννοίας τῆς παραβολῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ὡς τακτικὴ ὅμως διδασκάλισσα τῆς τάξεως ἠδύνατο καὶ ἄλλως νὰ ἐνεργήσῃ. Ἡδύνατο κατὰ τινα ἐλεύθερον τρόπον ἐργαζομένη νὰ εἶχε προειδοποιήσῃ τοὺς μαθητάς ὅτι σήμερον θὰ ἡρμηνεύετο ἡ τάδε περικοπή, αὐτοὶ δὲ θὰ παρεσκευάζοντο κατ' οἶκον διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς περικοπῆς αὐτῆς, ἂν εἶχαν καὶ σχετικὰ βοηθήματα. Σήμερον δὲ προκαλούμενοι ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης θὰ ἐδήλωναν ὅτι τοῦτο κατενόησαν, ἐκεῖνο ὅχι κλπ. Διὰ διαλόγου τότε θὰ ἤρροντο αἱ γλωσσικαὶ δυσχέρειαι, ἀφοῦ οἱ μαθηταί θὰ κατέφευγον πάλιν εἰς τὸ κείμενον (ὡς ἴδωμεν, ποῦ εἶναι αὕτη ἡ λέξις, διάβασε ἀπὸ μέσου κλπ.).

Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ τοιαύτη προεργασία εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κάλλιστα ἐν μονοταξίῳ ἢ ὀλιγοταξίῳ σχολείῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μαθηταί κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των πρέπει νὰ συνηθίσουν νὰ παρεσκευάζουν μόνοι τὸ διδασκόμενον κατὰ τὴν ἐπομένην ὥραν μάθημα. Λοιπὸν καὶ ὑπὸ τὰς δυσμενεστέρας περιστάσεις εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν τοὺς μαθητάς μας κάπως παρεσκευασμένους διὰ τὸ παρακάτω μάθημα καὶ συνεπῶς καὶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἄν ὅμως οὐδεμία τοιαύτη προεργασία εἶχε γίνῃ,

τότε θά ἀνεγίνωσκε πρῶτος τὸ ὅλον ὁ διδάσκαλος, μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὅλου ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, θά διηρεῖτο, ὅπως καὶ διηρέθη, ἡ περικοπὴ εἰς τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων οἱ μαθηταὶ θά ἀνεγίνωσκον πρῶτα σιωπηρῶς, ἔπειτα δὲ καὶ θά ἡρμήνευον διαδοχικῶς μέχρι τέλους. Ἡ ἐξήγησις καλὸν εἶναι νὰ γίνεται κατ' ἔννοιαν καὶ οὐχὶ κατὰ λέξιν. Τὴν λέξιν «διεῖλεν» (αὐτοῦ τὸν βίον) ἔπρεπε νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁμοῦ μεθ' ὅλης τῆς φράσεως καὶ ὄχι κεχωρισμένως, μάλιστα δέ, ἂν οὕτως ἐξήτει τὴν ἐρμηνείαν, πιθανὸν εἶναι νὰ ἡρμηνεύετο αὕτη ὑπὸ μόνων τῶν μαθητῶν. Ἡ ἄρσις τῶν γλωσσικῶν δυσχερειῶν συνήθως γίνεται πρὸ τῆς ἐρμηνείας, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι λάθος, ἂν ζητήσῃ ὁ διδάσκαλος τὴν ἔννοιαν πρὸ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀγνώστων λέξεων. Τότε δὲ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τυχόν παρατηρηθέντα σφάλματα ἢ δυσκολίας, δυνατὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξήγησιν δυσκόλου λέξεως ἢ φράσεως. Ἐπειτα εἶπομεν ὅτι συνηθίζομεν τοὺς μαθητὰς νὰ ἐρωτοῦν τὸν διδάσκαλον καταλλήλως περὶ τῶν ἀποριῶν των. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξῆς εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ. Ἀφήνομεν ἀνερμήνευτον προσωρινῶς φράσιν τινά, τοὺς δὲ μαθητὰς ἐν σχετικῇ ἀμφιβολίᾳ, διότι ἐνίστε τὰ παρακάτω οἰασηφνίζουσι προηγουμένης δυσκολίας. Τοῦτο καὶ ἐκ τῆς αὐτοπαρατηρησίας ἐπικυροῦται. Ὅταν διαβάζωμεν π. χ. ἄρθρον ἐφημερίδος καὶ συναντήσωμεν δυσκολίαν τινά, δὲν σταματῶμεν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν ἀνάγνωσιν διὰ νὰ ἐξομαλύνωμεν τὴν δυσκολίαν αὐτήν, ἀλλὰ προχωροῦμεν καὶ πολλάκις κατανοοῦμεν τὰ προηγουμένης δύσκολα ἐκ τῶν κατωτέρω λεγομένων.

Λοιπὸν συνοψίζω, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐρμηνείαν περικοπῆς Εὐαγγελίου : Προηγῖται κατ' ἀρχὰς ἡ ἀνάγνωσις τῆς ὅλης περικοπῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ ὑπότινος μαθητοῦ συνηθισμένου εἰς τοιαύτην ἔργασιν. Μετὰ ταῦτα ἀνάγνωσις (σιωπηρά, ἂν εἶναι ἀνάγκη) τοῦ πρώτου τμήματος καὶ ἐρμηνεία αὐτοῦ μετὰ προηγουμένην ἄρσιν τῶν γλωσσικῶν δυσχερειῶν. Ἀνάγνωσις (σιωπηρά καὶ ἔπειτα μεγαλόφωνος) τοῦ δευτέρου τμήματος, ἐρμηνεία αὐτοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις ἐξαντήσεως ὅλων τῶν τμημάτων.

Ἐπειτα ἐρμηνεύεται ἡ ὅλη περικοπή, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀκολουθεῖ δὲ σύντομος αὐτῆς περίληψις καὶ ἐπι-

γραφή, ή όποία παραβάλλεται μέ τήν έπιγραφήν του Εὐαγγελίου π. χ. ή παραβολή «του άσώτου υίου», «των δέκα παρθένων», «ή άνάστασις του υίου της χήρας έν Ναϊν» κλπ.

Τέλος δέ άναγινώσκεται ύποδειγματικώς ή όλη περικοπή ύπό του διδασκάλου συνήθως ή και των μαθητών, καλούνται δέ, άν ύπάρχη χρόνος, οί μαθηταί προς μίμησιν. Δύνатаι δέ και τό έξής νά γίνη. "Αν οί μαθηταί δυσκολευθοῦν νά μäs δώσουν περίληψιν της περικοπής, λέγομεν εις αυτούς : «Προσέχετε νά την άναγνώσω έγώ» και έπειτα έρωτώμεν νά μäs ειπουν τί λέγει έδω μέ όλίγα λόγια κλπ. Αύτή περίπου είναι ή έσωτερική διαδικασία, την όποιαν έχει νά κάμη ό διδάσκαλος διά την στοιχειώδη έρμηνείαν μιας περικοπής. Δύνатаι όμως νά μεταθέτη ή νά παραλείπη άλλως μερικäs από τäs άνωτέρω ένεργείας, κατά τäs ανάγκας της διδασκαλίας και τον τρόπον, καθ' όν συνήθισαν νά εργάζωνται οί μαθηταί. 'Ακολούθως παρατηρήθη ότι έπρεπε νά γραφοῦν αί άγνωστοί λέξεις εις τον πίνακα. Νάι, λέγομεν, αλλά όχι πολλαί μόνον εκείναι, αί όποιαί είναι δυσκολοπρόφερτοι, ή τäs όποιäs θέλει κατά τινα τρόπον νά τονίση ό διδάσκαλος. 'Επίσης έλέχθη ότι έπρεπε νά έξηγήση τί είναι Εὐαγγέλιον, διότι σήμεραν είναι ή πρώτη φορά, που λαμβάνουν τά παιδια εις χειράς των τουτο. Πρέπει νά έχωμεν ύπ' όψιν μας ότι οί μαθηταί εκ του οικογενειακού αύτων θρησκευτικού βίου έχουν άμυδράν ιδέαν τί είναι Εὐαγγέλιον (ένα ίερόν βιβλίον, που λέγει καλά πράγματα, τί έκαμεν ό Χριστός κλπ.). Διά τουτο δέν βιάζομαι από του πρώτου μαθήματος νά δώσω την έννοιαν του Εὐαγγελίου, άλλ' αφήνω νά σχηματισθῇ αύτη μικρόν κατά μικρόν εκ της άναγνώσεως περισσοτέρων και διαφόρου ειδους περικοπών τότε ό όρισμός μου στηρίζεται επί πλατυτέρας βάσεως.

'Η έννοια της παραβολής είναι γνωστή από την Δ'. τάξιν, όπου διδάσκονται οί μαθηταί Κ. Διαθήκην. 'Ηδύνατο λοιπόν ή διδασκάλισσα νά ζητήση την έρμηνείαν του όρου αύτου σήμεραν και νά τον διορθώση, άν έδίδετο κακώς, διότι έχει συγκεκριμένον περιεχόμενον ή έννοια νά στηριχθῇ. 'Ατελώς δέ την έξήγησεν αύτή.

Πρός την διδάξασαν : Είναι άληθές ότι ειργάζεσο μέ άλλίγους μαθητάς, ήσο λιγάκι ψυχρά και, τό σπουδαιότε-

ρον, ἐξώδευσες περισσοτέραν ὥραν, ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε μετὰς πολλὰς καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένης ἐπαναλήψεις. Τὸ ζήτημα αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ προσέξωμεν, διότι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θὰ διδάξωμεν εἰς μονοτάξια σχολεῖα, ὅπου ὁ χρόνος εἶναι πολύτιμος.

Β α θ υ τ έ ρ α ἐ π ε ξ ε ρ γ α σ ί α. Κοινωνιολογική. Εἶπε κάποιος ὅτι ἔπρεπε νὰ τονίσῃ στοιχεῖα πολιτισμοῦ ἐνυπάρχοντα εἰς τὴν περικοπὴν. Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι εἰς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον γενικῶς προκειμένου περὶ θρησκευτικῶν, εἰδικῶς δὲ περὶ Εὐαγγελίου δὲν πρέπει ν' ἀναμιγνύονται τοιαῦτα στοιχεῖα, διότι ἐκτρέπουν τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς ἄλλα ζητήματα, ἐνῶ ἡμεῖς ζητοῦμεν ἐδῶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας, ἵνα ἐπὶ τούτων ρυθμίσωμεν τὸν βίον μας. Εἰς μεγαλύτερα σχολεῖα—Γυμνάσια, Διδασκαλεῖα—τοιαύτη ἀναζήτησις, ἰδίως ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, δὲν εἶναι ἀξιόμιμτος γινομένη μετὰ δεούσης προσοχῆς.

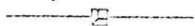
Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ή, ἡ θ ι κ ή. Μόλις ἐτελείωσεν ἡ ἐρμηνεία κλπ. εἶπες ἀμέσως: «Σὰς ἀρέσει, παιδιὰ;» Δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι ἔσπευσες; Ἐπρεπε ν' ἀφήσῃς τὰ παιδιὰ ὀλίγον χρόνον ἐλεύθερα ν' ἀρχίσουν τὴν συζήτησιν μόνον τῶν καὶ τότε νὰ λάβῃς σὺ μέρος καθοδηγοῦσα αὐτά. Ἄν ἡ ποθητὴ αὐτὴ συζήτησις δὲν ἡνοίγετο ἀπὸ τοὺς μαθητάς, τότε θὰ ἔπρεπε ν' ἀπευθύνῃς τὴν ἐρώτησιν, τὴν ὁποῖαν ἀπηύθυνες καὶ περαιτέρω, ἂν καὶ τότε ἐξηκολούθουν νὰ σιωποῦν, νὰ ἀπηύθυνες νέαν ἐρώτησιν, τὴν ἐξῆς περίπου: Πόσα καὶ ποῖα πρόσωπα εἶδομεν εἰς τὴν παραβολὴν αὐτὴν; Τὸν πατέρα, τὸν μικρότερον υἱόν, τὸν μεγαλύτερον ἀδελφόν. Τί ἔκαμεν ὁ μικρότερος; (ἦ-ρων τῆς παραβολῆς). Εἶπεν εἰς τὸν πατέρα του, δός μου... Πῶς ἐφέρθη αὐτός; Τί ἔκαμε τὴν περιουσίαν του; Τὴν ἐξώδευσεν ἐδῶ κι' ἐκεῖ... Χαρακτηρισμός: Ἄσωτος. Τί ἔπαθεν ὁμῶς;... Ἐκακοτύχησεν, ἐτιμωρήθη. Ποῖον ἄλλον βλέπομεν; Τὸν μεγαλύτερον ἀδελφόν. Τί ἔκαμεν αὐτός; κλπ. Οἱ μαθηταὶ τὸν κατέκριναν ἀδιστάκτως, ἔ-ται διὰ νὰ μὴ μᾶς χαλάσουν τὸ χατήρι, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ φέρῃς ἀντίρρῃσιν εἰς τὰς κρίσεις τῶν. Δὲν εἶχαν αὐτοὺς τὸ δικαίωμα, ποῦ ἡμέραν καὶ νύκτα ἐδούλευεν εἰς τὸ σπίτι πρὸς συγκράτησιν καὶ αὐξήσιν τῆς περιουσίας τῶν, νὰ ἐκφράσῃ τὸ παράπονόν του; Ναί. Ἀλλὰ θὰ προσέθετες, μόλις ἦλθεν ὁμῶς ὁ ἀδελφός του πεινασμένος, σὲ τέτοια

χάλια, ἔπρεπε νὰ χαρῇ καὶ αὐτὸς κλπ. Ἦταν λοιπὸν μικρόκαρδος ἄνθρωπος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔχαρᾷ κτηρίζετο καὶ ὁ πατήρ μεγαλόκαρδος, εὐσπλαχνικὸς πρὸς τὸν δυστυχῆσαντα καὶ μετανοήσαντα υἱὸν τοῦ κλπ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐργασία, ἡ βαθυτέρα ἐπεξεργασία, εἶναι κάπως δύσκολος διὰ τοῦτο ἐξέθεσα καὶ σήμερον μὲ περισσότερα λόγια, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γίνε-ται ἡ ἐργασία αὕτη καὶ διὰ τοῦτο ζητοῦμεν πάντοτε εἰς διήγημα ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν περιεχομένου, νὰ κά-μοιτε ἐδῶ ἐνώπιόν μας τοιαύτας ἀποπειράς, διὰ νὰ συνη-θίσετε καὶ ἔτσι ἅμα νομίσετε, δὲν ξέρω πότε, ὅτι παρου-σιάσῃ ἡ πρέπουσα εὐκαιρία, πρὸς ἐκπορισμὸν ἠθικοῦ διδάγματος, τότε νὰ κάμετε τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὀρθῶς, διότι, εἴπομεν πολλάκις ὅτι, ἂν μετὰ καλὴν διήγησιν (ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ μετὰ καλὴν ἐρμηνείαν, ὑποδειγματι-κὴν ἀνάγνωσιν), ἐγείρωνται τὰ ἀνάλογα συναισθήματα εἰς τοὺς μαθητάς, παρέλκει πᾶσα πολυλογία πρὸς ἐξεύ-ρεσιν ἠθικῶν ἀληθειῶν, ἀτέχνως πολλάκις ἐπιβαλλομέ-νων εἰς τοὺς μαθητάς. Τὸ ἐκ τῆς συζητήσεως ταύτης ἐξα-γόμενον, ὅταν λάβῃ ὅπωςδήποτε ἀφηρημένην μορφήν, γράφεται εἰς τὸν πίνακα, ἀντιγράφεται δὲ ὑπὸ τῶν μα-θητῶν καὶ καλλιγραφεῖται ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς καλλιγραφίας.

Πρέπει νὰ γνωρίζῃς ὅτι παρέλιπες νὰ ἐρμηνεύσῃς ἀλ-ληγορικῶς τὴν παραβολήν. Ἐπίσης παρέλιπες ν' ἀναφέ-ρῃς καὶ σχετικὸν ποίημα: «Στὰ πόδια σου, πατέρα μου, περίλυπος γυρίζω καὶ τρέμω καὶ δακρύζω, συγχώρησιν ζητῶ» διὰ τὴν συγκέντρωσιν. Τοῦτο βέβαια ἡδύνασο νὰ τὸ διαβάσῃς τώρα εἰς τοὺς μαθητάς σου, νὰ ἄφηνες δὲ τὴν περαιτέρω ἐπεξεργασίαν τοῦ δι' ἄλλην ὥραν. Ἐπί-σης ἡδύνασο ἐξ αὐτῶν νὰ ἀντλήσῃς θέματα πρὸς οἰαν-δήποτε ἔκφρασιν εἴτε ἀφηρημένην εἴτε συγκεκριμένην (ἰχνογράφῃς διαφόρων σκηνῶν πῶς ὁ ἄσωτος προσ-έρχεται εἰς τὸν πατέρα πῶς ζῇ εἰς τὴν ἔρημον βόσκων χοίρους κλπ.

Δραματικὴ ἀναπαράστασις ἃς ἀποφεύγεται εἰς τὰ θρησκευτικά. Ἡ γενικὴ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου ἦτο μᾶλλον καλὴ. Μὴν ἀπελπίζεσαι. Κατάλληλον βοήθημα σᾶς συνιστῶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θρη-σκευτικῶν γενικῶς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Καλλιᾶφα «Ἡ θρη-σκεία καὶ ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία».

VI. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Γενομένης υπό της δοκίμου Ι. Χ., ἐν τῇ Ε΄. καὶ ΣΤ΄ τάξει τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ Διδασκαλείου Σερρών, τὴν 3ην Μαρτίου 1934.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: Ἡ Ρουμανία.

Σημείωσις. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντὴς καὶ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Πρακτικογράφος: Χαρ. Ξανθούλη.

Ἐπικρίτρια: Χ. Τουντζῆ καὶ Χ. Κουρδουπάλου.

Κατὰ τὸ ἀκολουθήσαν τὴν διδασκαλίαν φροντιστήριον, λέγει ὁ Διευθυντής:

—Εἰπέ μας, σὲ παρακαλῶ, ἔμεινες εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου ἢ εὐρίσκεις τρωτὰ καὶ ποῖα; (Βλ. τὸ διάγραμμα τῆς διδασκαλίας ἐκτιθέμενον ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ εἰς τὴν σελ. 79).

Διδάξασα. Δὲν εἶμαι ἀπολύτως εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου, διότι τὰ παιδιὰ ἦσαν προετοιμασμένα ἀπὸ τὰ σπίτια τοὺς ἀκόμη, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἄρχισα μὲ τὸ σφέδιον, ποὺ εἶχα ὑπ' ὄψιν μου, δηλαδὴ μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ πετρελαίου, ποὺ εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐπίσης ἡ φωνή μου ἦταν ἀδύνατη καὶ δὲν μὲ βοηθοῦσε καθόλου διὰ νὰ ἐπιβληθῶ εἰς τοὺς μαθητάς, ποὺ θορυβοῦσαν περισσότερον παρ' ὅ,τι ἔπρεπεν. Ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ ἠθελα, νομίζω πῶς τὸ κατῴρθωσα κάπως.

Τοὺν τ ζ ῆ (α' ἐπικρίτρια). Κατὰ τὴν γνώμην μου, νομίζω πῶς ἡ διδασκαλία τῆς ἐπέτυχεν, ἀλλὰ εἶχε

καὶ μερικὰ σφάλματα. Ἡ εἰσαγωγή της δὲν ἦτο καλὴ· μπῆκε ἀπότομα εἰς τὸ θέμα, χωρὶς νὰ κάμῃ μίαν σύντομην ἐπανάληψιν τῶν προηγουμένων. Ἐπειτα εἶπεν ἡ διδάξασα: «Νὰ μοῦ εἰπῇ ἓνα παιδί τὰ ὅρια τῆς Ρουμανίας». Καὶ τὰ εἶπε μὲν ὁ μαθητὴς, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὰ δεικνύῃ εἰς τὸν χάρτην. Ἐπίσης εἶπε διὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρουμανίας, χωρὶς νὰ τὰς συσχετίσῃ μὲ τὰ προηγουμένα οὔτε καὶ μεταξύ των, παρὰ ἐξέθεσε μόνον τὰ πράγματα ξηρῶς, ὅπως ἐγίνετο εἰς τὸ παλαιὸν σχολεῖον. Ρώτησε κατόπιν, ἐν εἵδει ἐπαναλήψεως, τί γνωρίζουν οἱ μαθηταὶ διὰ τὰς ἐπαρχίας ξηρῶς, καὶ ὅτι δὲν ἤξευρον οἱ μαθηταὶ τὰ συνεπλήρωσεν ἡ διδασκάλισσα, χωρὶς τὴν κατάλληλον ἐρμηνείαν, μετεχειρίζετο δὲ λέξεις, ποὺ ὑπερέβαινον τὴν πνευματικὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν, ὥς γεωτρήσεις, ἀνήλια μέρη κλπ. Διὰ τὸ Βουκουρέστι ἔπρεπε νὰ εἰπῇ περισσότερα πράγματα καὶ νὰ ἐγίνετο σύγκρισις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων αὐτοῦ μὲ τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσας τῆς Τρανσυλβανίας. Αὐτὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω διὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς.

Κ ο υ ρ δ ο υ π ά λ ο υ (β' ἐπικρίτρια). Γενικῶς ἡ διδασκαλία μοῦ ἄρεσε καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ διδάξασα κατεῖχε πλήρως τὸ θέμα. Μὰ τὸ σχέδιον, ποὺ ἠκολούθησε, δὲν ἦτο καλόν, διότι ἐνῶ ἤρχισε τὸ μάθημα μὲ ταξιῖδια, τὸ ἄφησε ὕστερα καὶ ἠκολούθησε τὸ παλαιὸν σχέδιον. Ἡ εἰσαγωγή της, τέλος, δὲν ἦτο ἐπιτυχής, διότι μπῆκε ἀπότομα εἰς τὴν διδαχθεῖσαν χώραν. Μποροῦσε ν' ἀρχίσῃ μὲ τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον ἢ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν Ἰάσιον, ποὺ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν.

Εἶπε διὰ τὸ Βουκουρέστιον πῶς παρουσιάζει μορφήν, ὄψιν, εἰς ἓνα ἐπισκέπτῃ καὶ Εὐρωπαϊκὴν καὶ Τουρκικὴν, χωρὶς νὰ τὸ δικαιολογήσῃ ἐπαρκῶς. Μποροῦσε πρὸς τοῦτο νὰ εἰπῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Γενικῶς κατὰ τὴν διδασκαλίαν της ἠκολούθησε τὸ παλαιὸν σχέδιον πορείας διδασκαλίας γεωγραφίας.

Τ ρ ο χ ί δ ο υ (μαθήτρια τῆς Δ' τάξεως). Ἡ σειρά, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε, δὲν ἦτο καλὴ, διότι δὲν ἐσυσχέτισε τὰ πράγματα ἀπὸ τὰ βουνὰ πῆγε εἰς τὰς πόλεις, ἔπειτα εἶπε διὰ τοὺς ποταμούς, χωρὶς νὰ ἔχουν σχέσιν ἢ καλύτερα, χωρὶς νὰ φαίνεται ἡ σχέσις, ποὺ συνδέει

τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο γεωγραφικὸν στοιχεῖον καὶ μετεχειρίζετο λέξεις ἀγνώστους εἰς τοὺς μαθητάς.

Κ υ τ ὁ π ο υ λ ο ς (μαθ. Δ' τάξεως). Διὰ τὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας τῆς, μπορούσε νὰ ὀρμηθῇ ἀπὸ τὸ Βαλκανικὸν σύμφωνον, ποῦ ἔγινε τώρα τελευταίως ἢ νὰ χωρίσῃ τὴν Ρουμανίαν κατὰ φυσικὰς περιοχὰς καὶ νὰ ἐξετάσῃ κάθε μίαν χωριστά, ἀρχίζοντας ἀπὸ ὅποιαν ἤθελε. Λάθος ἐπίσης ἦτο, ποῦ ζήτησε νὰ βγάλῃ νόμους γεωγραφικοὺς, πρὶν ἐξετασθῇ τὸ ἔδαφος, κλίμα κλπ. Δὲν συνειργάζετο μὲ τοὺς μαθητάς. Ὅταν οἱ μαθηταὶ τὴν ἠρώτησαν περὶ τῶν προϊόντων τῆς περιοχῆς, δὲν ἠσχολήθη μὲ αὐτά, παρὰ τοὺς εἶπε : «παράκάτω θὰ τὰ εἰποῦμεν», ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐξετάσῃ τότε ἀμέσως. Γενικῶς ἡ διδασκαλία τῆς δὲν εἶχεν ἐνότητα.

Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς. Ἐκ τῶν προλεχθέντων τίθεται τὸ ζήτημα, ἂν πρέπει νὰ ἐξαχθοῦν γεωγραφικαὶ ἀλήθειαι ἢ νόμοι καὶ πότε. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθυμῶ, ὅποιος θέλει ἐκ τῶν παρισταμένων, νὰ ἐκθέσῃ τὴν γνώμην του.

Δ η μ η τ ρ α κ ο ὺ (ΣΤ' τάξ.). Μπορούσε νὰ δώσῃ μίαν ἐνικίαν μορφήν διὰ κάθε περιοχὴν.

Κ α ρ ὺ δ α (ΣΤ' τάξ.). Ἐδημιουργήθη ἀταξία ἀπὸ τοὺς μαθητάς μὲ δυσάρεστα ἀποτελέσματα καὶ τοῦτο, διότι οἱ μαθηταὶ κατεῖχον τὸ θέμα ἐκ τῶν προτέρων καὶ δὲν ἐπρόσεχαν εἰς τὴν διδάξασαν.

Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ῖ δ ο υ (ΣΤ' τάξ.). Δὲν ἐγκρίνω τὸν τρόπον, καθ' ὃν εἰσῆλθεν εἰς τὸ θέμα καὶ κατακρίνω τὴν διδάξασαν, διότι ἐκ τῆς ἀρχῆς φαίνεται τοῦ διδασκάλου ἡ πρωτοβουλία. Μπορούσε νὰ χωρίσῃ τὰς περιοχὰς εἰς Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν ἢ εἰς πεδινὴν καὶ ὄρεινὴν, ὅποτε θὰ ἔκαμνε λόγον καὶ διὰ τὸ κλίμα τῆς χώρας. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ γίνῃ συσχέτισις τῶν γεωγραφικῶν στοιχείων καὶ ἔτσι νὰ βγῇ κάποια γεωγραφικὴ ἀλήθεια ἢ νόμος. Παρέλειπε νὰ κάμῃ τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐδάφους τῆς Ρουμανίας μετὰ τοῦ τοιούτου τῆς Ἑλλάδος ἢ Βουλγαρίας, διὰ νὰ ἐντυπωθῇ καλύτερον εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν.

Γ ε ω ρ γ ι τ ζ ῖ κ η ς (ΣΤ' τάξ.). Δὲν ἔπρεπε νὰ χωρίσῃ τὴν Ρουμανίαν εἰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ μὲ ταξίδια νὰ τὴν ἐξετάσῃ ὅλην μὲ τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα, τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων, τὰς πόλεις μὲ τὴν κίνησιν των καὶ γενικῶς ὅ,τι συναντοῦσεν εἰς τὸν δρό-

μον, μπορούσε να το εξετάζει από όλες τις απόψεις. Παρέλειψε την Δοβρουτσάν, ή οποία είναι σπουδαία επαρχία. Είπεν ακόμη μερικάς πραγματικές ανακριβείας, δηλ. πώς ή θρησκεία των είναι ορθόδοξος, ενώ δεν είναι μόνον αυτή ή θρησκεία εις την Ρουμανίαν. Τους ποταμούς δεν τους ανέφερεν όλους και διά τον γρανίτη, πού ανέφερε, δεν έγινεν επαρκής εξήγησις εις τους μαθητάς. Έκτός των ανωτέρω, όπως και οι άλλοι είπον, ή διδασκαλία ήτο πολύ ξηρά και περιορισμένη, και έγινε με το παλαιόν σύστημα.

Μαγκριώτου (ΣΤ' τάξ.). Έπρεπε να τονίση ποία επαρχία είναι ορεινή και ποία πεδινή, διά να μπορέση να βγάλη τα προϊόντα εκάστης χωριστά και γενικώς έπειτα της Ρουμανίας.

Λάππα (διδασκ. Προτύπου). Η διδασκαλία της, καθώς ήδη ελέχθη, δεν επέτυχε πλήρως και μου φαίνεται ότι, αφού τα παιδιά ήξευραν εκ των προτέρων ότι θα διδαχθούν την Ρουμανίαν και ήσαν προπαρασκευασμένα, μπορούσε να καθορίση την θέσιν της Ρουμανίας και να τονίση τα προϊόντα αυτής ή και άλλα κύρια σημεία, διά να βγούν κατόπιν και μερικά συμπεράσματα ειδικά ή γενικά. Γενικώς ή διδασκαλία της δεν μου ήρρεσε, διότι τα παιδιά δεν έμαθον τίποτε περισσότερον εκτός εκείνων, πού ήξευραν.

Σγουραμάνη (διδασκ.). "Αν και όλα σχεδόν ελέχθησαν, εν τούτοις θα είπω μερικά, πολύ σύντομα. Ός προς την εισαγωγήν: Ήδύνατο, έξαφνα, να λάβη αφορμήν ή δόκιμος, εκτός του πετρελαίου, από τα πετροκάρβουνα, τον λιγνίτη, πού καίμε τώρα τον χειμώνα και καταλλήλως με μίαν διαλογικήν συζήτησιν να μπη εις το θέμα. Έπειτα θα έχωριζε την Ρουμανίαν κατά φυσικάς περιοχάς και, αφού εξέταζε καλά κάθε περιοχήν, μπορούσε κατόπιν να τονίση τα κύρια στοιχεία και να βγάλη γεωγραφικόν νόμον· εν τέλει δέ ήδύνατο να γίνη ιχνεγράφησις της χώρας υπό των μαθητών.

Αναγνωστόπουλος (διδασκ. Προτύπου). Αφού τα παιδιά ήσαν προετοιμασμένα διά το θέμα, θα έπρεπε να αλλάξη την πορείαν της διδασκαλίας της. Μπορούσε να διδαχθῇ μία φυσική περιοχή, ή ή φυσική διαμόρφωσις της χώρας, εκ της οποίας και να εξήγετο

τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα καὶ αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων της. Ἔπρεπε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ πλήθους τῶν δασῶν καὶ νὰ ἐξάρῃ οὕτως ἕναν πλουτοπαραγωγικὸν πόρον τῆς χώρας. Θεωρῶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τονισθῇ τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, ποὺ εἰσάγει ἐκ τῶν προϊόντων της καὶ νὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ λεῖ, τῆς νομισματικῆς της μονάδος. Ἰδιαίτερώς μπορούσε νὰ τονισθῇ ἡ ἐξαγωγή τοῦ πετρελαίου καὶ τῆς ξυλείας, τῶν ὁποίων γίνεται τόση χρῆσις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καλὸν θὰ ἦτο ἐπίσης νὰ ἐγίνετο καὶ χρῆσις εἰκόνων.

Ὑ π ο δ ι ε υ θ. Αἱ στατιστικάι, ὅπως τὰς ἐννοεῖ ὁ ὁμιλῶν, εἶναι ἀνώτεραι τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ἀ ν α γ ν ω σ τ. Παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ ἡ διδάξασα τὰς πετρελαιοπηγὰς, τὰς ἱαματικὰς πηγὰς, τὴν ἐνδυμασίαν τῶν κατοίκων, ὅπως θὰ μπορούσε ν' ἀναφέρῃ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους. Δὲν ἐγένεν ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς γλώσσης καὶ δὲν ἐγίνε λόγος περὶ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρουμανίας.

Λ ὅ ρ α ς. (διδάσκ. Προτύπου). Ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν, προσθέτω ὅτι δὲν ἐξήγησε ὠριμένως γεωγραφικὰς ἀληθείας, π. χ. ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας, νὰ ἐγίνετο σύγκρισις μετὰ τὸν πληθυσμὸν ἄλλης χώρας. Ἐπίσης δὲν ἐθίχθη ἡ ἱστορικὴ πλευρὰ τῆς χώρας· μπορούσε π. χ. νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Μολδαβία ἦτο ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα καὶ τὸ πρῶτον κέντρον δράσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ (Διευθ. Προτύπου). Δὲν ἐξήρθη ἡ πολιτικὴ σχέσις τῆς χώρας διὰ τῆς συγκρίσεως μετὰ ἄλλας χώρας. Ἔπρεπε νὰ χωρισθῇ ἡ Ρουμανία κατὰ φυσικὰς περιοχὰς καὶ ἔπειτα νὰ γίνῃ ἐξέτασις τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τῶν προϊόντων τῆς χώρας καὶ νὰ συσχετισθῇ τὸ κλίμα μετὰ τὴν διάπλασιν τοῦ ἐδάφους. Ὡς πηγὴ δὲ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὁ φυσικὸς χάρτης καὶ εἰς τὸ τέλος μπορούσε νὰ ἐξαχθῇ ὁ σχετικὸς γεωγραφικὸς κανὼν ἢ νόμος.

Τὰ εἰσπραττόμενα λεῖ ὑπὸ τῆς Ρουμανίας ἐκ τῆς ξυλείας νομίζω ὅτι εἶναι μία περιττὴ λεπτομέρεια· μπορούσε βέβαια νὰ λεχθῇ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν προϊόντων, ἀλλὰ γενικῶς, χωρὶς ποσόν.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἱστορικῆς ἀπόψεως ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ λεπτομερέστερον ἡ χώρα καὶ νὰ ἐγίνετο συσχετίσις μεταξὺ γεωγραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως, διότι νομίζω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, καθὼς ἀπαραίτητος εἶναι καὶ ἡ χαρτογραφία ὑπὸ τῶν μαθητῶν, διότι ἐστὶ ἐξασκεῖται καλύτερα ὁ μαθητὴς, ἡ κατανόησις τῶν διδαχθέντων γίνεται πληρεστέρα καὶ τὸ μάθημα ἐμπεδούται στερεώτερα.

Υποδιευθ. Ὁ σκοπὸς τῆς Γεωγραφίας εἶναι νὰ μάθουν οἱ μαθηταί: α') τὰ στοιχειώδη τῶν χωρῶν, β') νὰ κατανοοῦν τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ τὴν ἐπίδρασίν των ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, γ') νὰ κατανοοῦν τὸν χάρτην, νὰ ὀδηγοῦνται εἰς ταξίδια· ἐπίσης σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ προσανατολίσῃ τοὺς μαθητὰς μετὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναγνώσει, δ') νὰ κατανοοῦν οἱ μαθηταί τὴν ὑγείαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν λαῶν.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ρουμανίας, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ὀρισθῇ ἡ θέσις τῆς χώρας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς πόλεις, δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον αἱ πόλεις, ποὺ δὲν ἔχουν ἐμπορικὴν, ἱστορικὴν καὶ διοικητικὴν σπουδαιότητα. Ἐπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι οἱ Ρουμάνοι εἶναι ὁμόθηρσκοι μετὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ἔχουν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει ὡς κεφαλὴν τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι ἐκεῖ ἦσαν Ἑλληνικαὶ Κοινότητες καὶ εἶναι ἀκόμη, ἔζησαν δὲ ἐκεῖ διάφοροι ἐθνικοὶ εὐεργεταί (Ἀβέρωφ κλπ.) καὶ νὰ ἴδῃ ποῖαι αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις μετὰ τὴν πατρίδα μας.

Ἡ ἐνδυμασία, τὰ ἔθνη καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ κάθε διδασκαλίαν ξένου κράτους. Ἐπίσης ἡ ἐμπορικὴ κίνησις καὶ τί προϊόντα ἐξάγει γενικῶς καὶ εἰς τί ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι καὶ ποῖα ἡ θέσις τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἐκεῖ. Τὸ πλῶτόν τοῦ Δουνάβεως ἔπρεπε νὰ τονισθῇ περισσότερον. Καὶ εἰς τὸ τέλος νὰ ἐδίδετο εἰς τοὺς μαθητὰς ὡς ἐργασία χαρτογράφεις.

Διὰ τὴν Γενικὴν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ μάθημα μοῦ εἶπαν ὅτι δὲν ἦτο καλὴ. Τὸ παραδέχομαι· δὲν ἤρχισα δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ὁμιλησάντων, διότι τὰ παιδιὰ ἤξευραν τὸ μάθημα. Παραδέχομαι ἐπίσης ὅτι

ἔπρεπε νὰ τονισθοῦν περισσότερα πράγματα διὰ τὰς πόλεις. Ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας, ποῦ ἠκολούθησα, δὲν ἦτο πράγματι καλή, διότι τὰ παιδιὰ μὲ καθοδηγοῦσαν δι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ παρέλειψα τὴν πορείαν, ποῦ εἶχα ὑπ' ὄψιν μου. Δὲν ἐχρησιμοποίησα τὸν πολιτικὸν χάρτην, διότι τὰ παιδιὰ ἤξευραν ἀπέξω, ποῦ εὕρισκοντο ὅλα. Ἐγὼ θὰ ἔκαμα ἀνάγλυφον χάρτην, ἀλλὰ δὲν μοῦ χρειάσθηκε.

Δὲν ἐξήτασα λεπτομερῶς μίαν μίαν ἐπαρχίαν χωριστά, διότι εἶχα νὰ ἐξετάσω ὁλόκληρον κράτος καὶ ἡ ὥρα ἦτο ἀνεπαρκής. Ἀνέφερα τὰς πεδιάδας ξεχωριστά, διότι τὰ παιδιὰ τὸ ζήτησαν καὶ γενικῶς ἡ μορφή ἄλλαξε, διότι τὰ παιδιὰ ἦσαν προετοιμασμένα. Παραδέχομαι ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ σύγκρισις τῶν ὁρέων τῆς Ρουμανίας μὲ τὰ Ἑλληνικά. Ἄν ἤμουν δὲ διδασκάλισσα τῆς τάξεως, μπορούσε νὰ ἐξετάσω λεπτομερέστερα τὴν ἱστορικὴν ἄποψιν.

Δι εὐθ. Λυποῦμαι πολὺ, διότι δὲν μπορῶ νὰ εὔρω εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς δοκίμου ἓνα οἰονδήποτε μέρος ὅπωςδήποτε καλῶς ἐκτελεσμένον, διὰ νὰ τὸ ἐπαινέσω. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπαινῶ τοὺς πρώτους ἐπικριτὰς, οἱ ὅποιοι ἐφάνησαν χλιαροὶ εἰς τὴν κριτικὴν των. Δυστυχῶς ἡ διδάξασα ἠκολούθησε παλαιότατον σύστημα διδασκαλίας, μὲ βάσιν τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν τῆς χώρας καὶ τὴν περιγραφικὴν μορφήν, ἀπέφυγε δὲ νὰ συσχετίσῃ τὰ διάφορα γεωγραφικὰ στοιχεῖα, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὅλην ζωὴν τοῦ τόπου. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι καὶ δὲν ἐδιδάχθη ποτέ, ὡς λέγει, τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοῖτα πέρυσιν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπουσίαζε τοῦ σχολείου μας, ὅταν ἔγινεν ἀπὸ ἐμὲ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ θὰ ἐκθέσω λεπτομερέστερον, σύμφωνα μὲ τὰς σημειώσεις, ποῦ ἐκράτησα τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας, ὡς καὶ τὴν γνώμην μου περὶ τῶν δυνατῶν τρόπων τοῦ ἐπεξεργάζεσθαι γεωγραφικὴν ὕλην.

Λοιπὸν εἰσηλθεν εἰς τὸ θέμα ὡς ἐξῆς: «Παιδιά, ἅς ταξιδεύσωμεν νοερὰ ἀπὸ ἐδῶ, ποῦ βρισκόμεθα, εἰς τὴν Ρουμανίαν...» Ἐφθασαν εἰς τὴν Κωνσταντίνζαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἄλλην Ρουμανίαν. Ἐξετέθησαν κατόπιν τὰ σύνορα τῆς Ρουμανίας, χωρὶς νὰ ὀνομασθοῦν τὰ φυσικὰ

κά σύνορα (Δούναβις, Δνεϊστερος), χωρίς να χρησιμοποιηθῇ ὁ πολιτικός χάρτης, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ τῆς διαφορᾶς τῶν χρωμάτων φαίνεται καὶ ἡ ἑκτασις τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἀκολουθῶς ὠμίλησε περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς χώρας—Βεσσαραβία, Βλαχία, Μολδαυία, Ρουμανικὸν Βανάτον» κλπ.—ἄνευ σχετικοῦ χάρτου, πολιτικοῦ, καὶ κάπως αὐθαιρέτως.

Ἐπανήλθεν εἰς τὴν κατὰ ταξίδια περιοδεῖαν, ὠμίλησε περὶ Βραΐλας καὶ Σουλινᾶ. Ἐκεῖθεν ἐξήτασε τὰ ὄρη καὶ τὸ κλίμα, καθὼς φυσοῦν βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ κάνει κρύο· ἀκολουθῶς ἔκαμε λόγον περὶ τοῦ Ἰασίου καὶ ἐκεῖθεν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ ὠμίλησε περὶ Βουκουρεστίου, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν μὲ πόλιν τὸ Κλάουζενμπουργ, εἰς τὴν Βεσσαραβίαν μὲ πόλιν τὸ Κισινόβιον, τέλος δὲ ἐμνημόνευσε τὸ Ρουμανικὸν Βανάτον μὲ πρωτεύουσάν τὴν Τέμεσβαρ, χωρὶς ὅμως νὰ δείξῃ, ποῦ εἶναι τὸ Βανάτον αὐτὸ καὶ ἡ πρωτεύουσά του.

Παρέλιπεν, ὡς ἐλέχθη, νὰ κάμῃ λόγον περὶ τῆς Δοβρουτσᾶς. Ἐμνημόνευσε τὰ προϊόντα σχεδὸν ἀνεξάρτητα τῆς φυσικῆς περιοχῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπτύσσονται, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος καὶ τέλος εἶπεν ὀλίγα καὶ ἐν πολλοῖς συγκεχυμένα περὶ πολιτεύματος, τῆς ἱστορίας, τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης.

Βλέπετε, ἡναγκάσθην νὰ ἐπαναλάβω τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε, διὰ νὰ δειχθῇ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ μέγα διδακτικὸν σφάλμα, εἰς τὸ ὁποῖον περιέπεσεν ἡ διδάξασα.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰ κυριώτερα τῶν σφαλμάτων. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν χώραν διὰ ταξιδίου, δὲν ἐδικαιολόγησεν ὅμως διατί ἐπροτίμησε νὰ σταθμεύσῃ εἰς Ρουμανικὸν λιμένα καὶ ὄχι εἰς λιμένα ἄλλης χώρας καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐξετάσῃ τὴν Ρουμανίαν.

Βέβαια οἱ μαθηταὶ ἦσαν εἰδοποιημένοι ὅτι θὰ ἐξητάζετο ἡ χώρα αὕτη καὶ δὲν ἐξεπλάγησαν, διότι ἐστάθμευσαν ἐκεῖ. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἔπρεπεν εὐθὺς ἀμέσως ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ μαθήματος νὰ ὀρίσῃ τὴν ἐξεταστέαν χώραν, νὰ ταξιδεύσῃ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως τὴν διδασκαλίαν τῆς, ἄνευ ἄλλων διατυπώσεων, αἱ ὁποῖαι δαπανοῦν χρόνον πολῦτιμον.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, πῶς δηλαδὴ φυσικώτερον εἰσερχόμεθα εἰς τὸ γεωγραφικὸν θέμα μας, ἐλέγχθη ὅτι ἡδύνατο νὰ λάβῃ ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον, εἰς τὸ ὁποῖον μετέχει καὶ ἡ Ρουμανία καὶ νὰ ὀμολήσῃ διὰ τὴν χώραν αὐτήν. Καλῶς. (Ἀφορμὴ ἐπ' εὐκαιρία διεγέρσεως διαφέροντος). Ἀλλῃ γνώμη εἶναι, ὅτι τὸ πετρέλαιον καὶ ἡ ξυλεία ἡδύνατο νὰ παράσχω ἀφορμὴν πρὸς ἐξέτασιν τῆς Ρουμανίας. Καὶ αὕτη ἡ ἀφορμὴ εἶναι καλή. (Ἐκ προϊόντων τῆς χώρας). Τὸ διαφέρουν διὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς χώρας μεταφέρεται ἐκ τῶν φυσικῶν μαθημάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱστορία παρέχει φυσικὰς ἀφορμάς· ἐδῶ τὸ Δραγατσάνι, γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας, ἡδύνατο νὰ μᾶς δώσῃ κατάλληλον ἀφορμὴν. Ἐκ τῆς Ἱστορίας ὁ σκοπὸς τοῦ γεωγραφικοῦ μαθήματος.

Ἐπίσης αἱ πολυπληθεῖς ἐκεῖ ἐπάνω Ἑλληνικαὶ Κοινοότητες, μὲ τὰ πολλὰ συμφέροντά μας, ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς δώσουν κατάλληλον ἀφορμὴν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Ἀκόμη, ἐκ τοῦ μαθήματος τῆς Γεωγραφίας δυνάμεθα νὰ ὀρμηθῶμεν. Οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ προηγούμενον μάθημα ἐδιδάχθησαν τὴν Βουλγαρίαν, περὶ τῆς ὁποίας εἶπον ὅτι πρὸς βορρᾶν ὀρίζεται ὑπὸ τῆς Ρουμανίας. Φυσικὸν λοιπὸν εἶναι νὰ περιμένουν σήμερον νὰ ἐξετασθῇ ἡ χώρα αὕτη καὶ πολλάκις μάλιστα μᾶς προλαμβάνουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ ζήτημα αὐτό. (Θὰ ἐξετάσωμεν, σοὺ λέγουν, τὴν Ρουμανίαν).

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀφορμαὶ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπιτυχῶς ἀπὸ πεπειραμένον διδάσκαλον καὶ μάλιστα τὸν διδάσκαλον τῆς τάξεως, ὁ ὁποῖος εἶναι κάτοχος τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν γνωρίζουν οἱ μαθηταί, ἔχει τὰς γνώσεις του εὐκινήτους καὶ δύναται διὰ τῶν καταλλήλων σημείων ἐπαφῆς νὰ φέρῃ εἰς τὸν κατάλληλον συσχετισμὸν διαφορωτάτας ὕλης, ὥστε νὰ δημιουργήσῃ εἰς τοὺς μαθητάς ψυχικὴν διάθεσιν εὐχάριστον διὰ τὸ μάθημα. Φυσικωτέρα ὁμῶς ὁδὸς σήμερον ἦτο, νὰ εἰσῆρχετο ἡ διδασκάλισσα ἀμέσως εἰς τὸ θέμα, χωρὶς νὰ χρησιμοποίησιν καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀφορμάς οὔτε καὶ εἰς ἄλλα ἐπικίνδυνα περιτεχνήματα τῆς παιδιότητος μεθόδου νὰ καταφύγῃ· καὶ ἰδοὺ πῶς: Παιδιὰ χθὲς εἰδοποιήθητε ὅτι θὰ ἔχωμεν σήμερον Γεωγρα-

φίαν καὶ μάλιστα διὰ τὴν Ρουμανίαν. ("Ἐτσι οἱ μαθηταί, καλῶς ἢ κακῶς—αὐτὸ θὰ τὸ ἐξετάσωμεν κατωτέρω—εἰδοποιοῦνται). Λοιπὸν ἄς ἐξετάσωμεν τῶρα τὴν Ρουμανίαν· οὔτε ἐπαναλήψεις σκοποῦ οὔτε τίποτε ἄλλο. Ἐδιάβασε κανεὶς τίποτε διὰ τὴν Ρουμανίαν; ἐρωτᾷ ὁ διδάσκαλος. Καλὰ. "Ἄλλος; "Ἄλλος; Αὐτὰ θὰ τὰ μάθωμεν τῶρα καλύτερα. Ἐτσι, μοῦ φαίνεται, προθυμότερον οἱ μαθηταί θὰ ἐξετάσουν τὴν νέαν χώραν. "Ἀς μοῦ δείξῃ τῶρα ἓνας εἰς τὸν χάρτην τὴν Ρουμανίαν—δεικνύει ἓνας μαθητὴς εἰς τὸν χάρτην ἀναρτήσεως, οἱ δὲ ἄλλοι εἰς τοὺς "Ἀτλαντὰς τῶν τὴν Ρουμανίαν, περιγράφοντες τὰ σύνορα κλπ. Πρὸς ἀκριβεστέραν τοποθέτησιν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν χώρας ἦτο δυνατόν νὰ ὀρίσθῃ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος καὶ μῆκος, εἰς ὃ εὐρίσκετο αὕτη. Οἱ μαθηταί, ὅπως ἡξεύρετε, εἶναι τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως καὶ ἔχουν διδαχθῇ τὰ πράγματα αὐτά. Ἐπίσης παρελείφθη νὰ καθορισθῇ ἡ ἔκτασις τῆς χώρας. Κατὰ τινὰ ἀδρομερῆ τρόπον, μὲ βάσιν τὴν γραφικὴν κλίμακα τοῦ χάρτου τοῦλάχιστον, ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθοῦν αἱ δύο μεγαλύτεραι διαστάσεις αὐτῆς, μᾶκρος καὶ πλάτος. Ἡ χώρα ἔχει σχῆμα κυκλικὸν καὶ ἡμποροῦσε νὰ γίνῃ ἡ καταμέτρησις αὐτῆς κλπ., πάντως δὲ ἔπρεπε, ἂν αὐτὸ ἦτο δύσκολον, νὰ ἐπακολουθήσῃ σύγκρισις αὐτῆς μὲ τὴν Ἑλλάδα—κατὰ τὴν ἔκτασιν δυόμισις φοράς περίπου μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ δὲ καθορίζοντο αὐτὰ τὰ πράγματα, ἔπρεπε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ὅχι ὅμως ὅπως ἔκαμεν ἡ δόκιμος, διαιρέσασα αὐτὴν εἰς ἐπαρχίας κατὰ τρόπον αὐθαίρετον τοῦλάχιστον διὰ τοὺς μαθητάς. Ἐπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἡ φυσικὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ, ἀντὶ τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως ἴσως δὲ ἐκ τῆς φυσικῆς νὰ ἐδικαιολογεῖτο καὶ ἡ πολιτικὴ διαιρέσις, καίτοι, ὡς γνωρίζομεν, ἡ πολιτικὴ διαιρέσις εἶναι πολλάκις αὐθαίρετος· γίνονται πόλεμοι καὶ ἀποσποῦν βιαίως τμήματα μεγάλα γῆς καὶ τὰ προσαρτοῦν εἰς ἄλλας ἐπικρατείας ἕνεκα πολιτικῶν συμφερόντων. Ἐν μικρογραφίᾳ τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν διαιρέσιν διαφόρων τμημάτων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει κατ' ἀρχὰς ἓν διοικητικὸν τμήμα, διηρέθη μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τέσσαρας νομούς.

"Ἐτσι, φυσικῶς δηλαδή, διαίρῳ τὴν Ρωσίαν κατὰ ζώ-

νας, αναλόγως τῆς βλαστήσεως αὐτῆς, ἐξετάζω κάθε μίαν ζώνην χωριστά καὶ τὰς ἐνώνω ἔπειτα εἰς μίαν μεγάλην γεωγραφικὴν περιοχὴν, τὴν Ρωσίαν.

Εἰς τὸ σημερινὸν μάθημά μας, τὴν Ρουμανίαν, μᾶς ἦτο εὐκόλον νὰ εὕρωμεν ἓνα γεωγραφικὸν στοιχείον, τὸ ὁποῖον δεσπάζει τῶν ἄλλων, ἐπιβάλλει τὴν σφραγίδα τοῦ εἰς αὐτά, οὕτω δὲ φαίνεται ἡ χαρακτηριστικώτερα γεωγραφικὴ μορφή τῆς χώρας. Τοιοῦτον δὲ γεωγραφικὸν στοιχείον παρουσιάζονται τὰ Καρπάθια, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ διάφορον χρῶμα, ποὺ ἐμφανίζονται εἰς τὸν χάρτην, διαφορετικὸν ἀπὸ τὴν πέριξ φύσιν, καὶ μὲ τὴν μεγίστην τῶν ἑκτασιν, ἐπιβάλλονται ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παρατηρητοῦ.

Αὐτὰ διαιροῦν τὴν χώραν εἰς δύο διακεκριμένα μέρη—Ἀνατολικὴ Ρουμανία καὶ Δυτικὴ Ρουμανία—. Ἡδύνατο λοιπὸν ἡ δόκιμος νὰ ἐξετάσῃ κεχωρισμένως ἑκάστην τῶν περιοχῶν τούτων μὲ τὰς ἰδιαιτέρας πάντοτε διαφοράς, ποὺ παρουσιάζουν ὠρισμένα μέρη τῶν δύο μεγάλων τούτων περιοχῶν (μορφολογίαν τὸ ἐδάφος, κλίμα, προϊόντα, συνοικισμοὺς κλπ.). Ἔτσι θὰ ἐξητάζετο ἡ πεδινὴ Βλαχία πρὸς Ν., μὲ τὰ πολλὰ τῆς ποτάμια, τὰ προϊόντα καὶ τοὺς συνοικισμοὺς τῆς, Βουκουρέστι, Κραγιόβα, Δραγατσάνι, (τὸ ὁποῖον ἀδικαιολογητῶς παρελείφθη), ὡς τι ὅλον, θὰ ἐπανελαμβάνετο ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ θὰ ἐχαρακτηρίζετο. (Λοιπόν, τί ἐξετάσαμεν ἐδῶ.... Καλὰ ᾧς προχωρήσωμεν τώρα πρὸς ὅπου θέλετε, κλπ.) καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς μέχρι τέλους. Ἐπρεπε δὲ νὰ κάμῃ ἓναν σταθμὸν, ὅταν θὰ συνεπληρώνετο ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀνατολικῆς Ρουμανίας, ἂν ἐννοεῖται ἡ κολούθει τὴν πορείαν, τὴν ὁποῖαν διαγράφομεν ἡμεῖς, καὶ νὰ ἐξήταζε περιληπτικῶς τὴν Ἀνατ. Ρουμανίαν κλπ. Τί ὑπολείπεται τώρα νὰ ἐξετάσωμεν κλπ.... μέχρι τέλους, ὅτε πάλιν θὰ συνήνωνε τὰ ἐξετασθέντα μέρη, ὡς συνανήκοντα τμήματα μιᾶς Ἐπικρατείας, τῆς Ρουμανίας, τῆς ὁποίας εἰς τὸ τέλος θὰ ἐξήταζε τὴν πολιτικὴν σύνταξιν (πολίτευμα—βασιλεία), τὴν ἱστορίαν, ἐθνολογίαν, γλῶσσαν, θρησκείαν κλπ.. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἔγινε μία παράλειψις· δὲν συνεσχετίσθη μερὶς τῶν κατοίκων τῆς Ρουμανίας, οἱ Βλάχοι, μὲ τοὺς ἰδικούς μας Βλάχους, τοὺς ὁποίους καθημερινῶς ἀναστρεφόμεθα ἡμεῖς εἰς τὰς Σέρρας καὶ γενικῶς εἰς τὴν Μα-

κεδονίαν, ἡ γλῶσσά των μὲ τὴν γλῶσσαν τῶν ἰδικῶν μας Βλάχων, ἡ ἐνδυμασία των κλπ. Οἱ Βλάχοι δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τοὺς μαθητάς. Μποροῦσε βέβαια νὰ εἶχε καὶ εἰκόνας διὰ τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἐνδυμασιῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔλειπον αὐταί, ἔπρεπε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πολύτιμον ἐμπειρίαν τῶν μαθητῶν, ἡ ὁποία εἶναι σχηματισμένη ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν. Ἐκεῖ περὶ τὸ τέλος ὅλων αὐτῶν θὰ ἐξήτει ν' ἀπαριθμηθοῦν καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ρουμανίας—Βλαχία, Μολδαβία κλπ. Τὴν διοικητικὴν αὐτὴν διαίρεσιν, ἃς τὴν εἴπωμεν οὕτω, τὴν ἠθέλα προ παντὸς διὰ τὴν Ρουμανίαν, διότι, καθὼς γνωρίζετε, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἑπτὰ αὐταὶ ἐπαρχίαι ἀποτελοῦν μέρος τῆς αὐτῆς Ἐπικρατείας, ἐν τοῦτοις ἔχουν καὶ μεταξύ των οὐσιώδη γνωρίσματα διαφορώτατα. Γνωρίζετε ὅτι ὁ πληθυσμὸς δὲν εἶναι ἁμιγρῆς τέσσαρα ἑκατομμύρια εἶναι ξένοι· Ρουμανικὸν Βανάτον—διὰ τί λεγεται ἔτσι—, δὲν ἐξηγήθη ἀπὸ τὴν διδασκάλισσαν. Ἀλλ' ἂν δὲν συμφωνῇ κανένας ἀπὸ σᾶς μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ἐξετάσεως, δηλ. νὰ διαιρέσωμεν τὴν χώραν εἰς φυσικὰς γεωγρ. περιοχὰς μὲ βάσιν τὰ Καρπάθια ὡς δεσπίζον γεωγραφικὸν στοιχεῖον, ἃς ἠκολούθει ἡ διδασκάλισσα ἄλλην ὁδόν. Μίαν φοράν, ποῦ ἀπεβιβάσθη εἰς Σουλινᾶ, ἕνα ἀπὸ τὰ στόμια τοῦ Δουνάβεως, ἠδύνατο, ἀναπλέουσα τὸν Δούναβιν, ὁ ὁποῖος εἶναι πλωτός, (ἠρώτησε μάλιστα καὶ περὶ τοῦ βάθους του καὶ τῶν ὠφελειῶν ἐξ αὐτοῦ), μὲ κάποιαν δῆλωσιν—ἃς ἐξακολουθήσωμεν τὸ ταξίδι μας μὲ τὸν Δούναβιν—νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν αὐτοῦ συναντωμένας χώρας, δηλ. τὴν Δοβρουτσᾶν, τὴν ὁποῖαν θὰ περιέγραφεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνδείξεων τοῦ χάρτου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας θὰ ἀνεκοίνουν οἱ μαθηταὶ ἢ θὰ τὰς ἔλεγεν ἡ διδασκάλισσα, καὶ ἀκολούθως θὰ ἐξήταζε τὸν κάμπον τῆς Βλαχίας, μὲ τὴν ζωὴν του καὶ τὰ πολλὰ ποτάμια του (Ἀλούταν—Δραγατσάνι).

Ἀπὸ τὴν Βλαχίαν ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν παραποτάμων ἠδύνατο ν' ἀναβῇ εἰς τὰ Καρπάθια καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν βλαστικὴν καὶ τὴν ἄλλην ζωὴν αὐτῶν κλπ.

Λοιπὸν, διὰ νὰ συνοψίσω, ὅπως θέλω ἀρχίζω καὶ οἰανδήποτε θέλω ἀκολουθῶ ὁδὸν κατὰ τὴν διδασκαλίαν μου, ὑπὸ τὸν περιορισμὸν ὅμως νὰ μὴ παραλείπω νὰ ἐξετάζω καὶ καταδεικνύω τὴν αἰτιώδη συνοχὴν τῶν δια-

φόρων γεωγραφικῶν στοιχείων. Ἐπίσης νὰ μὴ παραλείπω, ὅπως ἀνωτέρω εἶπομεν, νὰ ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὁλοκληρώνουν τὴν ἐξετασθεῖσαν περιοχὴν οἱ μαθηταὶ χαρακτηρίζοντες, εἰ δυνατόν, αὐτήν.

Ἐσημείωσα καὶ ἐγὼ ὅτι ἔλειψαν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν αἱ ποθηταὶ συγκρίσεις τῶν ἐξεταζομένων μερῶν πρὸς ὅμοια τῆς πατρίδος μας· ὅτι παρελείφθη ἡ ἀνάγνωσις περιγραφῶν· βέβαια τὸ ζήτημα αὐτὸ φέρει ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῶν καταλλήλων πηγῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶδα καμμίαν σχετικὴν προσπάθειαν. Δυστυχῶς, τοιαύτας πηγὰς, προσιτὰς εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν, δὲν ἔχομεν· διὰ τοῦτο σὰς συνιστῶ καὶ πάλιν νὰ χρησιμοποιήτε, μεταξύ ἄλλων βοηθητικῶν βιβλίων καὶ ἐποπτικῶν μέσων καὶ πολλὰ ἀποκόμματα ἐφημερίδων, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφονται ἡθὴ καὶ ἔθιμα διαφόρων λαῶν, προϊόντα νωσῶν, ὁ τρόπος παραγωγῆς αὐτῶν, στατιστικὰ δεδομένα κλπ. Τὰ ἀποκόμματα αὐτὰ νὰ τὰ τοποθετῆτε ἐντὸς μεγάλων φακέλων χωριστὰ κατὰ κατηγορίας, π. χ. γεωγραφικά, φυσιογνωστικά, ἱστορικά κλπ. Ἀπ' ἔξω δὲ ἀπὸ τὸν φάκελλον νὰ γράφετε ἐν εἵδει πίνακος περιεχομένων, π. χ. Βεζούβιος, ἡ ζωὴ εἰς τὸν Β. Πόλον κλπ., τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποκομμάτων. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν στατιστικῶν εὐκταῖον θὰ ἦτο, ἂν οἱ μαθηταὶ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτάς· ἂν ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, πρέπει νὰ μνημονεύετε τὸ εἶδος ἢ καὶ τὸ ποσὸν τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα εἰσάγομεν ἀπὸ μίαν χώραν. Π. χ. εἰσάγομεν ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν τόσα κυβικά ξυλείας, πού κοστίζουν τόσα χρήματα ἢ τόσα αὐγὰ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, πού κοστίζουν τόσα· καὶ νὰ προσθέτετε : Δὲν εἶναι ντροπὴ μας νὰ βγάζωμε ἀπὸ τὸν τόπον μας χρήματα—χρυσάφι καὶ νὰ φέρνωμε αὐγὰ, πού μπορεῖ νὰ τὰ ἔχωμεν καὶ ἐδῶ ;

Τώρα περιλαμβάνω δι' ὀλίγων τὸ πῶς δυνάμεθα νὰ ἐπεξεργασθῶμεν γεωγραφικὴν τινὰ περιοχὴν :

Εἰσερχόμεθα εἰς τὸ θέμα κατὰ διάφορον τρόπον, ἐξ ἱστορικῆς ἢ φυσιογνωστικῆς ἀφορμῆς, ἐξ ἀφορμῆς γεγονότος ἐπισύραντος τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν ἢ καὶ ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς Γεωγραφίας. Καθορίζομεν τὴν θέσιν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν γεωγραφικῆς περιοχῆς εἰς τὸν χάρτην ἀναρτήσεως, οἱ δὲ μαθηταὶ εἰς τοὺς Ἀτλαντάς των,

ἐν σχέσει πρὸς τὰς γειτονικὰς χώρας, εἰ δυνατόν δὲ πρὸς τὸν Ἰσημερινὸν καὶ Μεσημβρινόν, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὴν ἑκτασιν αὐτῆς, ἂν μὴ κατὰ χιλιόμετρα ἐπὶ τῇ βάσει γραφικῆς κλίμακος, τοῦλάχιστον εἰς ἡμέρας πορείας ἢ τέλος συγκρίνομεν αὐτὴν πρὸς τὴν ἑκτασιν τῆς πατρίδος μας.

Ἀκολουθῶς δ' ἔχοντες βάσιν γεωγραφικόν τι στοιχεῖον δεσπόμενον διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς φυσικὰς γεωγραφικὰς περιοχὰς μικροτέρας ἐκτάσεως. Ἐκάστης τούτων ἐξετάζομεν τὰ διάφορα φυσικὰ γεωγραφικὰ στοιχεία ἐν τῇ συνοχῇ αὐτῶν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα· πῶς τὰ μὲν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν δέ, ἀρχόμενοι συνηθέστερον μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ τῶν δευτέρων, καὶ οὕτως ἐμφανίζομεν τὸ ἐνιαῖον τῆς γεωγραφικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Κατόπιν ἐπαναλαμβάνομεν δι' ὀλίγων τὰ λεχθέντα καὶ μεταβαίνομεν εἰς ἄλλην γειτονικὴν γεωγραφικὴν περιοχὴν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Εἰς τὸ τέλος δὲ περιλαμβάνομεν τὰς ἐξετασθείσας μικροτέρας γεωγραφικὰς περιοχὰς καὶ ἀπαρτίζομεν τὸ ὅλον τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν γεωγραφικῆς περιοχῆς. Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλοῦμεν περὶ διοικητικῆς διαιρέσεως εἰς μεγάλας ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου ἐξήτασαν οἱ μαθηταὶ χωριστά. (Π. χ. ἡ Ρουμανία διαιρεῖται εἰς 7 ἐπαρχίας. Ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος περιλαμβάνει δύο κράτη). Ἐπίσης ὁμιλοῦμεν περὶ πολιτικῆς συντάξεως (Δημοκρατία, Βασιλεία), ἐθνολογικῆς καταγωγῆς, ἱστορίας, θρησκευματος, ἐπὶ μεγάλων δὲ κρατῶν ἐπιχειροῦμεν χαρακτηρισμὸν τῶν κατοίκων καὶ σύγκρισιν αὐτῶν μετὰ τοὺς κατοίκους ἄλλων χωρῶν.

Εὐνόητον δὲ τυγχάνει ὅτι πολλάκις δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ χωρισθῇ εἰς μικρότερα τμήματα μία γεωγραφικὴ περιοχὴ, οὕτω δὲ ἐξετάζεται ὥς ἓν τμήμα. Ἵνα δὲ μὴ κατὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν ἐπιβαρύνωμεν τοὺς μαθητὰς μὲ πολλὰ ὀνόματα καὶ ἀριθμούς, συγκρίνομεν τὰ ἐμφανιζόμενα νέα γεωγραφικὰ στοιχεία πρὸς ὅμοια τῆς πατρίδος καὶ καταφεύγομεν εἰς σχηματογραφικὰς παραστάσεις. Πρὸς τελειοτέραν δ' ἐξελίξιν τῆς ἐξεταζομένης χώρας ἀναγινώσκομεν καταλλήλους περιγραφὰς εἰς τοὺς μαθητὰς. Ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀναρτήσεως ἐξερεύνησις γίνεται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ

τοῦ διδασκάλου, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ δεικνύουν εἰς τοὺς "Ατλαντάς των.

Ἐπὶ ἡσκημένων μαθητῶν δύναται ἡ δεῖξις τῶν γεωγραφικῶν στοιχείων ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀναρτήσεως νὰ γίνεται ὑπὸ μαθητῶν ἢ καὶ νὰ παραλείπεται τελείως, διότι αὐτὴ γίνεται ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν μέσα εἰς τοὺς Ἀτλαντάς των. Δὲν ἡξεύρω, ἂν θὰ κατορθώσετε νὰ φθάσετε εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς χειραφετήσεως τῶν μαθητῶν σας, δηλ. νὰ μὴν ἔχουν ἀνάγκην ὑποβοηθήσεως διὰ τοῦ χάρτου ἀναρτήσεως, ἀλλὰ καλὸν εἶναι νὰ μὴ παραλείπετε νὰ δεικνύετε τὰ πράγματα ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀναρτήσεως. Ἄν θέλετε δὲ νὰ σᾶς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν σχέδιον καὶ γενικῶς ἀπὸ σχέδια ἀπαραγκλίτως τηρούμενα κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας, σᾶς λέγω καὶ τὸ ἐξῆς: Οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασίαν προηγουμένων γεωγραφικῶν περιοχῶν τί ἐπάνω κάτω ἐξετάζεται εἰς κάθε χώραν. Συνηθίζομεν λοιπὸν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν ἐργαζόμενοι μὲ τὸν χάρτην καὶ μὲ κατάλληλα βοηθητικὰ βιβλία νὰ ἐτοιμάζουν κάτι ἀπὸ τὸ σπῆτι διὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν χώραν, τὸ ὁποῖον νὰ μᾶς τὸ φέρουν γραπτῶς εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐκεῖ ἐλέγχεται ἡ ἐργασία τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους μαθητάς ἢ καὶ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον καὶ συμπληροῦται. Τοιαῦται ἐργασίαι δύναται νὰ εἶναι ὁμαδικαὶ ἢ ἀτομικαί, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διδασκαλίας. Τὸν τρόπον τοῦτον σᾶς τὸν συνιστῶ νὰ τὸν ἐφαρμόσετε εἰς τὸ σχολεῖόν σας, διότι ὑποβοηθεῖ καὶ τὴν ἐκφραστικὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν (ἐκθέσεις), παιδεύει δὲ αὐτοὺς καὶ λογικῶς, καθ' ὅσον συνηθίζουν νὰ ἐκλέγουν οὗτοι καὶ διατυπώνουν σαφῶς καὶ μὲ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας λέξεις τὸ σπουδαῖον καὶ τὸν πυρῆνα ἐκάστου νοήματος. Νὰ ἐπεκτείνετε δὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλα μαθήματα. Θέλετε καὶ ἐλευθερώτερον τρόπον; Σᾶς παραπέμπω εἰς τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ κ. Καραχρήστου (Διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου), τὸ ὁποῖον ἀνέλαβον μερικοὶ ἀπὸ σᾶς ν' ἀναλύσουν. Ἐκεῖ βλέπετε ὅτι ἡ ἐπεξεργασία γεωγραφικῆς ὕλης, ἡ ὁποία γίνεται μόνον εἰς τὴν ἑκτὴν τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπὶ δύο ὥρας καθ' ἑκάστην, διαπεραιώνεται

ἀπὸ μόνους τοὺς μαθητάς, κατ' ἐλεύθερον τρόπον ἐργαζομένους.

Ὅταν ὅμως λέγωμεν «ἄνευ σχεδίου ἐπεξεργασία» τῆς ὕλης, ἢ «ἐλευθέρα ἐργασία» τῶν μαθητῶν, δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβετε τοὺς ὅρους αὐτοὺς κυριολεκτικῶς καὶ ἄνευ περιορισμοῦ. Ἐν πρώτοις ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν ἐπεξεργαζόμεθα, δεσμεύει ἡμᾶς, σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν τῆς (Ἱστορία, Γεωγραφία, Φυσικὴ κλπ.). Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐπιδρᾷ ἡ προσωπικότης ὑμῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ μαθηταὶ σας θὰ πάρουν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν σεῖς μαζί μὲ αὐτοὺς, θὰ ἐπεξεργάζεσθε τὰ διάφορα μαθήματα. Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας π. χ. εἶναι πληροφορημένοι τί ἐπάνω κάτω θὰ προσέξουν οἱ μαθηταὶ εἰς κάθε χώραν, καὶ πῶς θὰ συσχετίσουν τὰ διάφορα γεωγραφικὰ στοιχεῖα ἀπομένει ὅμως εἰς αὐτοὺς ἄρκετὴ ἐλευθερία διὰ τὴν ἐξεύρεσιν, τὴν τοποθέτησιν καὶ ταξινόμησιν ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἐπίσης ἐλευθερία διὰ σὰς τοὺς διδασκάλους σημαίνει ὅτι εἴσθε ἐλεύθεροι ἢ μᾶλλον ὑποχρεωμένοι, νὰ μεταβάλλετε καὶ τροποποιῆτε τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας σύμφωνα μὲ τὴν ψυχροσύνησιν τοῦ μέσα εἰς τὰ χέρια σας ἐξελισσομένου μαθητοῦ. Ἀρκετὰ περὶ ἐλευθερίας εἰς τοὺς κάμνοντας κατάχρησιν αὐτῆς. Εὐχομαι νὰ καταλήξετε εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτὴν. τονίζω ὅμως καὶ πάλιν ὅτι καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τί θὰ ἐξετασθῇ εἰς ἐκάστην γεωγραφικὴν περιοχὴν καὶ πῶς θὰ ἐξετασθῇ αὐτό, ἵνα ὁδηγῆτε τοὺς μαθητάς σας ὀρθῶς. Ἄν ἔτσι γίνεται ἡ ἐπεξεργασία, εὐκόλως θὰ κατανοοῦν οἱ μαθηταὶ ὥς τι ἐννοιοῦν τὴν γεωγραφικὴν ζωὴν ἑνὸς τόπου καὶ θ' ἀποκτήσουν ἀκοίμητον τὸ γεωγραφικὸν διαφέρον.

Τελειῶνω τὸ μέρος αὐτό, πού ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς ἐπεξεργασίας γεωγραφικῆς ὕλης μὲ τὴν ἐξῆς προσθήκην, ὅτι αὐτά, πού εἶπομεν παραπάνω, ἐφαρμόζονται κυρίως εἰς τὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Εἰς τὴν Γ' τάξιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει κακῶς, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας, οἱ μαθηταὶ θὰ ἐπιδίδωνται κυρίως εἰς τὴν δι' ἀμέσου ἐποπτείας ἐξερεῦνσιν τοῦ πατρίου περιβάλλοντος. Εἰς τὴν περίπτωσιν μάλιστα αὐτὴν μπορεῖ

τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας νὰ εἶναι συνδυασμένον μετὰ τὴν Φυσιогνωσίαν καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται ἐπισήμως ἡ Ἑνιαία Συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία. Εἰς τὴν Δ' τάξιν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διεγείρωμεν τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν, διὰ νὰ γνωρίσουν καὶ ἄλλους τόπους ἐκτὸς τῆς πατρίδος μετὰ διαφόρους εὐκαιρίας, αἱ ὁποῖαι ἀφθονοῦν εἰς τὰ χέρια δεξιῶν διδασκάλων.

Προκειμένου δὲ νὰ ἐπεξεργασθῶμεν τὴν πρώτην ἢ τὰς πρώτας ξένας παρὰ τὴν πατρίδα τοῦ μαθητοῦ γεωγραφικὰς περιοχάς, προχωροῦμεν μετὰ πολλὴν προσοχὴν, πρὸ πάντων δὲ σπουδάζομεν καλῶς τὸν χάρτην καὶ προσπαθοῦμεν νὰ μὴ ἐκβιάζωμεν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νὰ συμπεραίνουν δῆθεν περὶ τινῶν ἀφανῶν εἰς αὐτοὺς γεωγραφικῶν στοιχείων ἐξ ἄλλων, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ φανερά. Ἄλλ' οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ περιμένωμεν εἰς τὴν τάξιν ταύτην, ἵνα ἡ ἐπεξεργασία μιᾶς γεωγραφικῆς περιοχῆς ἐξαντληται ὑπὸ μόνων τῶν μαθητῶν· κυρίως ὁδηγὸς τῆς ἐργασίας θὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ προσφέρῃ ὅσα δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ χάρτου γραμμένα γεωγραφικὰ στοιχεῖα. Σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐπαυξάνη τὰς ἀξιώσεις του ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, ὥστε νὰ πλησιάσουν οὕτοι σιγὰ σιγὰ εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης μετὰ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον εἶπαμεν ἀνωτέρω.

Ἔρχομαι πάλιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ χάρτου «ἀλλ' ἂν δὲν ὑπάρχῃ καθόλου χάρτης ;» ἔτσι εἶπε πρῆγουμένως κάποιος. Δὲν πιστεύω νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἕνας τοῦλάχιστον χάρτης ἀναρτήσεως, εἰς τὸ σχολεῖον. Τὸ ἐξῆς μπορῶ νὰ παραδεχθῶ ὅτι πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ χάρτης, ἀλλὰ πολιτικός, μετὰ πλῆθος λεπτομερειῶν καὶ μετὰ χρώματα πολλά, ὁ ὁποῖος φυσικὰ εἶναι ἀκατάλληλος. Ἐπίσης εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ὑπάρχουν Ἀτλαντες. Τότε ; Τότε πρέπει ν' ἀγοράσῃτε ἀμέσως φυσικὸν χάρτην, διὰ νὰ συνεργάζεσθε μετὰ τοὺς μαθητὰς σας, ἄλλως ὁ ἐπιθεωρητὴς σας θὰ πρέπει νὰ σᾶς ἀπολύσῃ ἀμέσως τῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ ἀνεπαρκείᾳ τὴν δὲ ἔλλειψιν τῶν Ἀτλάντων ν' ἀναπληρώσῃτε διὰ μικρῶν χαρτῶν, τοὺς ὁποῖους θὰ κατασκευάζουν ἐκ τῶν προτέρων οἱ μαθηταὶ κατόπιν ὑποδείξεών σας, θὰ περιέχουν δὲ οὕτοι μόνον τ' ἀπαραίτητα γεωγραφικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ διδάξετε εἰς τὸ μάθημα, πού θ' ἀκολουθήσῃ.

“Έτσι θα παραστή ανάγκη καὶ νὰ χαρτογραφήσουν οἱ μαθηταί, διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι τοιαύτην χαρτογράφησιν ἀποκρούουν οἱ μεθοδικοὶ τῆς Γεωγραφίας σήμερον, ὅταν ἡ ἐργασία γίνεται γόνιμος καὶ δημιουργική, ὅπως εἴπομεν ἀνωτέρω καὶ οἱ μαθηταί εἶναι ἀρκετὰ ἀπασχολημένοι. Ἀλλὰ τί νὰ κάμωμεν; Εἰς ἡνωμένον μάλιστα σχολεῖον ἡ ἐργασία αὕτη δύναται νὰ γίνῃ ὡς σιωπηρὰ ἀπασχόλησις τῶν μαθητῶν. Κατ’ αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον τὴν ὥραν, πού θὰ ἔχουν μάθημα Γεωγραφίας, παρακολουθοῦν οἱ μαθηταί τοὺς χάρτας, τοὺς ὁποίους κατεσκεύασαν οἱ ἴδιοι. Τὸ μέτρον τοῦτο σὰς τὸ συνιστῶ, διότι τὸ ἐφήρμοσα ὁ ἴδιος καὶ ἐπέτυχεν.

Ἐργασίαι μαθητῶν. Τί ἄλλαι ἐργασίαι εἶναι δυνατόν νὰ προκύψουν ἐκ τῆς Γεωγραφίας; Ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ χαρτογραφήσεως. Εἴπομεν ὅτι κατασκευάζουν σχηματογραφικὰς παραστάσεις, κάμνουν ἰχνογραφήσεις ἰδιαίτερων γεωγραφικῶν μορφῶν, κατατάσσουν τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα κατὰ γεωγραφικὰς κατηγορίας, ὄρη, πόλεις, προϊόντα, κλπ., παρακολουθοῦν τὰ μέσα συγκοινωνίας τῆς ἐξετάστῃς χώρας, κατασκευάζουν χάρτας περιέχοντας κατὰ περιοχὰς ὠρισμένον εἶδος καλλιεργείας, π. χ. καπνὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα, σταφίδα, ἐλαίας, σῖτον κλπ. καὶ ἔτσι φαίνονται καλύτερον αἱ ἔκδηλοι ζῶναι καλλιεργείας ὠρισμένων φυτῶν. Κάμνουν περιγραφὰς, ἐν εἶδει ἐκθέσεων κλπ.

“Ὡς προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς: εἶπεν ἡ διδάξασα ὅτι ἐγνώριζον οἱ μαθηταί τὸ μάθημα καὶ ἔτσι ἔχασε τὴν σειρὰν, πού εἶχεν ὑπ’ ὄψιν τῆς νὰ ἀκολουθήσῃ. Δὲν πιστεύω νὰ ἔγινεν ἡ θέσις τῆς τόσον δύσκολος, ὅσον φαντάζεται. Ἀλλὰ μίαν φοράν, πού συνέβη αὐτό, τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ; Ἀπλῶς νὰ ἐντοπίσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς πρῶτον εἰς μίαν περιοχὴν. Θὰ ἔλεγον οἱ μαθηταί ὅτι ἐγνώριζον περὶ τῆς περιοχῆς καὶ θὰ προσέθετε καὶ αὕτη ὅσα ἐνόμιζε πρέποντα, ἔτσι δὲ θὰ συνεπληροῦτο ἡ ἐπεξεργασία μιᾶς περιοχῆς. Θὰ ἐπήγαινε ἀκολούθως εἰς ἄλλην, ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται κλπ. Πάλιν ὁμοίως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάζῃ τὰ διάφορα γεωγραφικὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ἀλληλεξαρτήσει αὐτῶν. Πρὸς πληρεστέραν δὲ κατανόησιν τῆς χώρας ἠμποροῦσαν οἱ μαθηταί νὰ ἔφερναν καὶ προϊόντα χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, τὰ ὅποια δὲν ἔχει

όλα διαθέσιμα τὸ σχολεῖον. Ἄν ἦτο πολὺ τὸ μάθημα, ἠδύνασο νὰ διδάξης μέρος αὐτοῦ, π. χ. τὴν Ἀνατ. Ρουμανίαν.

Τώρα θὰ σᾶς εἶπω τὴν γνώμην μου διὰ τὸ ζήτημα τῶν γεωγραφικῶν νόμων ἢ γεωγραφικῶν ἀληθειῶν. Ἡ ἐξαγωγή τοιούτων γενικῶν προϋποθέτει πρῶτον ἄφθονον συγκεκριμένον ὕλικόν, τρόπον διδασκαλίας κατάλληλον, συσχετίσιν δηλ. τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν στοιχείων καὶ κριτικὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν γνωρίζω, ἂν θὰ κατορθωθῇ νὰ συνυπάρξουν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν τὰ τρία ταῦτα δεδομένα, σᾶς δίδω τὴν ἐξῆς συμβουλὴν: Ὅταν διδάσκετε, νὰ προσπαθῆτε κυρίως νὰ τονίζετε τὰς προσαλλήλους σχέσεις τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν στοιχείων καὶ νὰ μὴ φροντίζετε ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ βγάζετε εἰς κάθε μάθημα, ὅπως κοινῶς πιστεύεται, καὶ μίαν γεωγραφικὴν ἀλήθειαν (δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ νόμων εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον). Μπορεῖτε κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, ὅταν ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν στοιχείων ἔχη καταστῇ ἔκδηλος καὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπηγάσῃ ἐξ αὐτῆς κάτι τὸ γενικόν, μπορεῖτε, λέγω, τότε νὰ κινήσετε τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν σχετικῶν γεωγραφικῶν ἀληθειῶν, ἔστω καὶ μὲ συγκεκριμένην βᾶσιν. Πρὸς τοῦτο πρέπει κατὰ τὰ ἐπὶ μέρους μαθήματα νὰ τονίζετε κάπως τὰ ἔχοντα ἀνάγκην ἐξάρσεως στοιχεῖα, διὰ νὰ εἶναι παρόντα καὶ πρόχειρα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν, ὅταν ἀποφασίσετε νὰ τὰ γενικεύσετε. Λέγω δὲ τοῦτο, διότι, ἂν μεθ' ἑκάστον μάθημα ἐπιχειροῦμεν νὰ γενικεύωμεν, φονεύωμεν διὰ τῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν καὶ τὴν μετὰ περὶεργείας συνδεδεμένην χαρὰν αὐτῶν, ἵνα ἀνακοινώσουν ἢ ἀκούσουν κάτι περὶ τῶν διαφόρων χωρῶν ἔπειτα καὶ ἡμεῖς οἱ λεγόμενοι μορφωμένοι δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν πάντοτε γεωγραφικὰς ἀληθείας, ὅταν συζητοῦμεν περὶ γνωστῶν ἢ ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς τόπων.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν πρέπη νὰ εἰδοποιοῦνται ἐκ τῶν προτέρων οἱ μαθηταὶ τοῦ προτύπου περὶ τοῦ μαθήματος, τὸ ὁποῖον ὡς γενικὴν διδασκαλίαν πρόκειται νὰ διδάξουν οἱ δόκιμοι, λέγω ὅτι ἐπιβάλλεται πλέον σύμφωνα μὲ τὰ προηγουμένως λεχθέντα νὰ εἰδοποιοῦνται οἱ μικροὶ μαθηταὶ περὶ τοῦ διδαχθησομένου μαθήματος, διὰ νὰ

φέρουν καὶ αὐτοὶ τὰς σχετικὰς πληροφορίας καὶ συμβά-
λουν εἰς τὴν πληρεστέραν ἐπεξεργασίαν τοῦ μαθήματος
καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ κάμετε συνηθῶς καὶ εἰς τὸ σχολεῖόν
σας. Κάποτε κάποτε ἡμεῖς ἐδῶ δὲν ἀνακοινώνομεν εἰς
τοὺς μαθητὰς τοῦ Προτύπου τί μάθημα θὰ διδάξωμεν τὴν
ἐπομένην, διὰ νὰ ἴδωμεν τί θὰ κάμετε σεῖς, ὅταν εὑρεθῇ-
τε πρὸ μαθητῶν ἀνειδοποιήτων, διότι φοβοῦμαι ὅτι ἡ πε-
ρίπτωσης αὕτη δὲν θὰ εἶναι ἀσυνήθης διὰ τὰ σχολεῖά σας.

Τελευταῖον, ἅς εἴπωμεν δύο λέξεις περὶ τοῦ προβλη-
θέντος ζητήματος, δηλ. περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἱστορίας
καὶ Γεωγραφίας. Ἡ Γεωγραφία μᾶς δίδει τοὺς τόπους,
οἱ ὅποιοι ἀπέβησαν θέατρον τῶν διαφόρων ἱστορικῶν γε-
γονότων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀρκῆται εἰς τοῦτο μόνον,
εἰς τὸ νὰ παρέχῃ δηλ. βοηθείας μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν
τρόπον τινὰ κατανόησιν τῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ κάτι
ἄλλο περισσότερον πρέπει νὰ ἐπιτελῇ. Ὑπάρχουν φυσικὰ
γεωγραφικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἤσκησαν ἰδιαίτεράν
ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν. Ἄς μνημονεύσω-
μεν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος καὶ τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποί-
αν ἔσχεν ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν ἡ θέσις τῆς Κων)πό-
λεως (Μεγαρεῖς — Βυζάντιον, Μέγας Κωνσταντῖνος —
Νέα Ρώμη, Κωνσταντινούπολις, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος Ἑλ-
λῆνων, Ἀράβων, Σταυροφόρων, Τούρκων, Σλάβων, Ρώ-
σων, Ἀγγλῶν) καὶ ὅσα γεγονότα διεδραματίσθησαν
περὶ αὐτήν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα τονίζει ἰδιαίτέρως ὁ δι-
δάσκαλος εἰς ἀνωτέρας τάξεις διδάσκων καὶ προσπα-
θεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἱστορικὰ συμβάντα ὡς ἀποτελέσμα-
τα καὶ τῶν ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ παράγοντος δημιουρ-
γηθεῖσων συνθηκῶν.

Δὲν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν μονομερῆ θεωρίαν, τὴν ὑ-
ποστηριζομένην ὑπὸ μερικῶν ὅτι ὁ γεωγραφικὸς παρά-
γων καθορίζει ἀποκλειστικῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς τύ-
χας τῶν λαῶν. Ἡ θεωρία αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι
παραδεκτὴ γενικῶς, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ.

Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ δεικνύῃ ἐπὶ τῶν
γεωγραφικῶν χαρτῶν τὰ μέρη, ὅπου συνέβησαν τὰ ἱστο-
ρικὰ γεγονότα, νὰ ἰχνογραφῇ δὲ ἐν μεγεθύνσει ἐπὶ τοῦ
πίνακος ὅσα δὲν δύναται νὰ δείξῃ ἐλλείψει χάρτου ἢ
δὲν εἶναι εὐδιάκριτα ἐπὶ τοῦ χάρτου, τὸν ὁποῖον διαθέ-
τει. (Κόλπος τοῦ Γέροντος διὰ τὴν ὁμώνυμον ναυμαχίαν,
στενὸν Σαλαμῖνος καὶ παράταξις δυνάμεων τῶν ἀντιπά-

λων, Κωνσταντινούπολις, Κεράτιος κόλπος, στρατόπεδον Μωάμεθ καὶ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατὰ τὴν ἁλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, Ἐρυθρὰ θάλασσα κατὰ τὴν διάβασιν ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν).

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ μοῦ ὑπενθυμίζει καὶ κάποιον ἄλλο σχετικόν. Εἶπομεν ὅτι ἡ διδάξασα ἔπρεπε ν' ἀναφέρῃ καὶ τὸ Δραγατσάνι, διότι τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας. Ἔτσι ἐντάσσεται τώρα καλύτερον ἢ θέσις αὐτῇ —εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πιθανὸν νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀντίρρησης— εἰς γενικώτερον γεωγραφικὸν περιβάλλον. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι δὲν ἐγνώριζον οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας τὸ Δραγατσάνι, θὰ ἔπρεπε σήμερον, πού ἐδιδάξαμεν τὴν Ρουμανίαν καὶ εἶναι μέσα εἰς αὐτὴν τὸ Δραγατσάνι, νὰ τὸ ἀναφέρῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ διδασκάλισσα ; Πολλοὶ λέγουσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀναφέρωμεν σήμερον, διότι δὲν γνωρίζουν τίποτε περὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἱστορίας οἱ μαθηταί, ἐκτός βέβαια ἂν εἶναι σπουδαῖον γεωγραφικὸν στοιχεῖον ἐπηρεάζον σημαντικῶς τὴν ζωὴν τοῦ τόπου, ὅτε πρέπει νὰ τὸ μνημονεύσωμεν, ὥς γεωγραφικὸν ὅμως στοιχεῖον, ἄλλως θ' ἀφήσωμεν νὰ μάθουν αὐτὸ πρῶτον οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ τότε θὰ τὸ τοποθετήσωμεν μεταξύ τῶν γεωγραφικῶν στοιχείων τῆς χώρας, ἢ ὅποια εἶναι ἤδη γνωστὴ ἐκ προηγουμένης γεωγραφικῆς διδασκαλίας.

Διὰ νὰ μὴ πολυλογῶμεν, μέχρι τινὸς ἤμην σύμφωνος καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴν, ἐσχάτως ὅμως προήχθη εἰς τὴν σκέψιν νὰ μὴ θεωρῶ ἀμάρτημα ἂν ὁ διδάσκαλος εἶπῃ δύο λόγια διὰ τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς, τὸ ὅποιον ἔλαβε χώραν, ἂν ἐννοεῖται εἶναι σπουδαῖον, εἰς τι μέρος τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν χώρας :

«Ἐδῶ, παιδιὰ, πρὸ τόσων ἐτῶν, πού ἡ πατρίς μας ἦτο ὑποδουλωμένη εἰς τοὺς Τούρκους, ἔγινε μία μεγάλη μάχη μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων» ἐσκοτώθησαν, ἐκτός ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, καὶ 500 νέοι σπουδασταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλων μεγάλων σχολείων, πού πολεμοῦσαν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἐλέγοντο «ἱερὸς λόχος». Βέβαια «ἱερὸς λόχος» αὐτοὶ ἄφησαν τὰς σπουδὰς των, τὴν καλὴν ζωὴν, πού εἶχαν καὶ ἦλθαν ἐδῶ νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν Πατρίδα, τὴν Θρησκείαν καὶ τὴν Ἐλευθερίαν. Ἐσκο-

τώθησαν ὅλοι, καθὼς σᾶς εἶπα, χωρὶς νὰ κατορθώσουν τότε τίποτε· ἀργότερα ὅμως ἡ Βλαχία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μέρη ἐλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Τούρκων καὶ σήμερον ἡμεῖς τιμῶμεν τὴν θυσίαν ὧν αὐτῶν. Πῶς ἐγένεν αὐτὸ θὰ τὸ μάθετε ἀργότερα εἰς τὴν Ἱστορίαν. Σήμερον ὅμως θὰ γνωρίζετε ὅτι εἰς τὸ Δραγατσάνι ἔπεσεν ὁ «ἱερὸς λόχος», πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν ... "Ἄν θέλετε νὰ μάθετε περισσότερα, πάρετε αὐτὸ τὸ βιβλίον...

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ παρεισάγω θέμα εὐχάριστον, παιδεύω τοὺς μαθητὰς ἐθνοπρεπῶς καὶ τροφοδοτῶ τὸ διαφέρον αὐτῶν, οἱ ὅποιοι μποροῦν ν' ἀνατρέξουν εἰς βιβλία, νὰ μάθουν περισσότερα, συνδέω δὲ καὶ τὰ δύο μαθήματα : Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν, διὰ τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ὁ Ντεκρολύ ἀφιερώνει ἰδιαιτέραν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν, (σύνδεσις ἰδεῶν ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ), καίτοι οὐχὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν σᾶς λέγω ἐγὼ τώρα, τὴν σύνδεσιν τῆς Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας.

"Ἄς σταματήσωμεν σήμερον ἕως ἐδῶ καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἢμποροῦμεν νὰ προσθέσωμεν ὅ,τι χρειασθῇ.

"Ἄλλας πολυτίμους πληροφορίας δύνασθε νὰ εὑρετε εἰς τὴν Εἰδικὴν Διδακτικὴν Γεωγραφίας Rude—Λάμψα.

IV. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ

Γενομένης ὑπὸ τοῦ Δοκίμου Σωφρόνη Χατζησοφianoῦ
εἰς τὴν Ε΄. καὶ ΣΤ΄. τάξιν τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ
Σχολείου τοῦ Διδασκαλείου Ξερρών, τῇ 31-3-1934.

Μεθοδικὴ Ἑνότης: Φακοί.

Σημ. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντής, ὁ Ὑποδι-
ευθυντής τοῦ Διδασκαλείου, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου καὶ οἱ
μαθηταὶ τῆς προτελευταίας καὶ τελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκα-
λείου.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Πρακτικογράφοι: Χρ. Σεραφείδου, Ἑλ. Ξανθοῦ.

Ἐπικρίτριαι: Ἑλ. Καψιμαλίδου, Στ. Ἀλεξανδρίδου.

(Εἴμεθα ὅλοι μαζευμένοι εἰς τὴν ταράτσαν). "Ένας
μαθητὴς φορεῖ γυαλιά. Ὁ διδάσκαλος ἔχει ὅλα τὰ εἶδη
τῶν φακῶν. Χωρίζει τοὺς μαθητὰς εἰς ἕξ ομάδας καὶ
δίδει εἰς ἑκάστην ομάδα ἀπὸ ἓν εἶδος φακοῦ, διὰ νὰ κά-
μουν παρατηρήσεις. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγην ὥραν κάθε ὁ-
μὰς ἀνεκοίνωσε τὰς παρατηρήσεις τῆς εἰς τὸν διδάσκα-
λον, ὁ ὁποῖος τότε ἐχώρισε τοὺς φακοὺς εἰς δύο εἶδη:
εἰς ἀμφικοίλους καὶ ἀμφικύρτους.

Κατόπιν ἐτόνισε μερικὰς ιδιότητας τῶν φακῶν (συγ-
κεντρωτικοὶ καὶ ἀποκεντρωτικοὶ) καὶ ἔπειτα ὠμίλησε
διὰ τὴν χρῆσιν τῶν φακῶν, εἶχε μάλιστα καὶ κιάλια καὶ
ἔδειξεν εἰς τοὺς μαθητὰς. Κατόπιν κατεβήκαμεν κάτω
εἰς τὴν τάξιν. Ἐκεῖ ἔγινεν ἐπανάληψις τῶν ὅσων ἐλέχθη-
σαν ἐπάνω καὶ προσετέθησαν μερικὰ διὰ τοὺς μύωπας
καὶ πρεσβύωπας. Τέλος, πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν διδασκέν-

των, ἔκαμεν ἕνα σχεδιάγραμμα εἰς τὸν πίνακα, τὸ ἐξῆς :

Φακοὶ

Κυρτοὶ

- συγκεντρωτικοὶ
1) Ἀμφίκυρτοι
2) Ἐπιπεδόκυρτοι
3) Κυρτόκυλοι

Κοῖλοι

- ἀποκεντρωτικοὶ
1) Ἀμφίκυλοι
2) Ἐπιπεδόκυλοι
3) Κοιλόκυρτοι.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἀρχίζει ἡ συνεδρίασις.

Κατ' ἀρχὰς ὁ διδάσκαλος, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Διευθυντοῦ, ἵνα μᾶς εἴπῃ περὶ τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διδασκαλίας του, λέγει :

Σ ο φ ι α ν ὅ ς . Ἡ διδασκαλία μου φαίνεται ὅτι ἔφερε ἀρκετὰ ἀποτελέσματα καὶ μάλιστα βοήθησε πολὺ σ' αὐτὸ τὸ σχεδιάγραμμα, ποὺ ἔκαμα στὸν πίνακα. Ἴσως ὅμως εἰς τὰς λεπτομερείας νὰ ἔκαμα λάθη, διότι ἤθελα νὰ πάρουν τὰ παιδιὰ μίαν γενικὴν ἰδέαν περὶ φακῶν. Ἀς εἴπουν ὅμως καὶ οἱ κ. κ. συνάδελφοι τὴν γνώμην των.

Δι' ἔλλειψιν χρόνου, ἀπεφασίσθη νὰ ὁμιλήσουν μόνον πέντε μαθηταὶ τῆς Ε' τάξεως καὶ εἰς δημοδιδάσκαλος, ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως.

Κ ο υ τ ρ ο ὕ λ η ς (Δ' τάξεως). Δὲν διετήρησε τὴν ἀπαιτουμένην ἡσυχίαν. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐλευθερίαν, ἀλλὰ περιορισμένην κάπως.

Φ ι τ σ ι ῶ ρ η (Δ' τάξεως). Μοῦ ἄρεσεν ἡ διδασκαλία του, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖ, ποὺ ἤθελε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα «ἀποκεντρωτικός», μοῦ φάνηκε ὅτι δὲν τὰ κατάφερε καλά. Γενικῶς τὸ ὅλον τῆς διδασκαλίας ἦτο καλόν.

Κ α ψ ι μ α λ ῖ δ ο υ (ἐπικρίτρια). Ἡ διδασκαλία ἦτο γενικῶς καλή. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἕνα παιδάκι ἔβαλε γυαλιὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὠρμήθηκε διὰ τὸ μάθημα. Φαίνεται πῶς ὁ Σωφρόνιος εἶπεν ἐπίτηδες εἰς τὸ παιδί νὰ βάλῃ γυαλιὰ, διὰ νὰ εὕρῃ κατάλληλον ἀφορμὴν, ν' ἀρχίσῃ τὸ μάθημα. Αὐτὸ ἐμένα δὲν μοῦ ἄρεσε, διότι ἔρχεται ἀφύσικον.

Δ ι ε υ θ. Πῶς θὰ ἤρχιζες ἐσύ ;

Κ α ψ ι μ α λ. Πάλιν θὰ ἔβαζα ἄνθρωπον μὲ γυαλιὰ, ἀλλὰ ὅχι ἔτσι, θὰ ἔδειχνα μὲ τὴν φωτογραφίαν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ γυαλιὰ. Ἐδῶσε τοὺς φακοὺς νὰ τοὺς παρατηρήσουν καὶ δὲν εἶπε τί νὰ παρατηρήσουν, διότι ἕνα παιδί εἶπε : «Ξεύρομεν, εἶναι ἀπὸ γυαλί. Ἐπρεπε νὰ εἰ-

πη εἰς τὴν ἀρχὴν πῶς χωρίζονται οἱ φακοί. Δὲν διεστηρεῖ-
το καμμία ἡσυχία, δὲν εἶχε τάξιν. Ἐδῶσε πρῶτον τὸν
ἀμφίκυρτον φακόν, ἀλλὰ δὲν συνεπλήρωσεν ὅλας τὰς ἰ-
διότητάς καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸν ἄλλον. Εἰργάζετο μὲ
μῖαν ὁμάδα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὀπίσω κουβέντιαζαν. Δὲν ἤξεύ-
ρω, ἂν ἐπιτρέπεται μερικά παιδιὰ νὰ τὸν λέγουν Σωφρό-
νιον, εἰς τὸ ὄνομά του, διότι ἔτσι, πού ἔλεγαν, δι' ἐμὲ δὲν
ἦτο διόλου καλόν. Ἐγὼ ἤθελα νὰ τοὺς δοκιμάσουν ὁ-
λους τοὺς φακοὺς.

Ἄ λ ε ξ α ν δ ρ ῖ δ ο υ (ἐπικρίτρια). "Ὅσο διὰ τὸ ζή-
τημα τῆς ἀταξίας καὶ ἐγὼ συμφωνῶ. Ὡς πρὸς τὸν τρό-
πον τῆς παρατηρήσεως τῶν φακῶν, ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸν
μαθητὴν εἰς τὸ μέσον μὲ τὸν φακόν καὶ νὰ τὸν παρατη-
ρήσουν ὅλοι. Ἀλλὰ δὲν ἔγινε τακτικὴ ἐργασία. Μιλοῦσε
μὲ πολὺ οἰκειότητα εἰς τοὺς μαθητάς, οἱ μαθηταὶ τοῦ τὸν
πλησίαζαν πολὺ καὶ δὲν ἐπεκράτησεν ἡσυχία εἰς τὴν
τάξιν.

Δ ι ε υ θ. Μήπως δὲν μπορούσε νὰ ἐπιβληθῇ ;

Ἄ λ ε ξ. Μποροῦσε νὰ ἐπιβληθῇ, ἀλλὰ φοβήθηκε μή-
πως γίνῃ σατράπης. Ἡ ἀφορμή, μὲ τὴν ὁποίαν μπήκε εἰς
τὸν θέμα, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἦτο κάπως φυσικὴ, ἡ-
μποροῦσεν ὅμως νὰ συνδέσῃ τὸ νέον μὲ τὸ προηγούμε-
νον μάθημα τῆς διαθλάσεως. Ὅταν μπήκεν εἰς τὸ θέμα,
αὐθόρμητα ὅλα τὰ παιδιὰ μίλησαν διὰ τοὺς φακοὺς.
Φαίνεται ὅτι ἤξευραν καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ προχω-
ρήσῃ εἰς τὰς ιδιότητες.

Δ ι ε υ θ. Μήπως ἔλεγε δύο φορές τὰ ἴδια ;

Ἄ λ ε ξ. Ναι, καὶ μάλιστα ἐπέμεινε πολὺ εἰς τὰς ὀνο-
μασίας τῶν φακῶν. Δὲν μοῦ ἤρεσεν ἐκεῖνο, πού ἔλεγεν
ὅτι οἱ φακοὶ διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, διότι ὅπε-
ρέβαινε τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν μαθητῶν. Εἰς με-
ρικός ὅμως περιπτώσεις, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ χρησιμο-
ποιῶμεν τοὺς ἐπιστημονικοὺς ὅρους. Ἡ γραφικὴ παρά-
στασις εἰς τὸν πίνακα καλὴ, ἀλλὰ θὰ ἦτο καλύτερον νὰ
εἴπῃ εἰς τὰ παιδιὰ νὰ κάνουν τὴν ἐργασίαν εἰς τὸ σπίτι
τοὺς καὶ νὰ τόνισῃ περισσότερο τὰς ιδιότητας τῶν φα-
κῶν.

Κ ι τ ρ ι ν ἄ κ η ς. Ὅσον ἀφορᾷ διὰ τὴν ἀταξίαν μοῦ
φαίνεται ὅτι τὸ περιβάλλον ἦτο προκλητικόν, διότι ἡ δι-
δασκαλία ἐγένεν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἐπίσης διὰ τὰ γυαλιά,
πού φοροῦσε τὸ παιδί, μοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο φυσικόν ἄ-

κόμη δὲ καὶ ἂν ὁ Σωφρόνιος ἔβαλε νὰ φορέσῃ τὰ γυαλιά, δὲν τὸ θεωρῶ λάθος.

Μ. Δ η μ η τ ρ ι ᾶ δ ο υ. Ἐξωδεύθη χρόνος, πού δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξοδευθῇ, διότι οἱ μαθηταὶ σχεδὸν ὅλα τὰ ἡμέρας. Δὲν συμφωνῶ μὲ τὴν Καψιμαλίδου, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ἦταν καλὰ, διότι πρῶτον ὅλοι αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Σοφριανοῦ δὲν ἦσαν σαφεῖς καὶ ἔλεγον τὰ παιδιὰ ἀνακριβείας.

Ἄ λ ε ξ. Ὡς ἐφαρμογὴν τῶν φακῶν, ἔπρεπε νὰ βάλῃ νὰ κάψουν ἕνα χαρτί μὲ τὸν φακόν, διὰ νὰ εἴπῃ τὰς ιδιότητας τῶν συγγενικῶν φακῶν.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ (διδάσκ. τῆς τάξεως). Ἀπολύτως τὸ μάθημα δὲν ἦτο γνωστόν. Τοὺς ὅρους τοὺς ἤξευρε κάποιος περυσινός. Δὲν πρέπει, ὅταν τὰ παιδιὰ ἡξεύρουν τὸ μάθημα, νὰ νομίζωμεν ὅτι προδιαθέτονται ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὸ Πρῶτυπον. Ἐγὼ προηγουμένως ἐδίδαξα διὰ τοὺς καθρέπτας, διὰ τοὺς φακοὺς ὠμίλησα ὀλίγα μόνον εἰς τὸ μάθημα περὶ ὀφθαλμοῦ. Ἐκεῖνο, πού νομίζω εἶναι τοῦτο, ὅτι αἱ παρατηρήσεις ἔγιναν μὲν, ἀλλὰ ἀσυστηματοποίητες. Ἐπίσης παρατηρῶ ὅτι, ὅταν τὸ ἀντικείμενον εἶναι μεταξύ ἐστίας καὶ φακοῦ, φαίνεται μεγαλύτερον, ὁ διδάξας ὅμως εἶπε τὸ ἀντίθετον.

Εἶπεν ὁ δόκιμος ὅτι οἱ πρεσβύωπες φοροῦν γυαλιά, διὰ νὰ βλέπουν μακριὰ· αὐτὸ ἦτο λάθος. “Ὁλ’ αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκινούντο εἰς παρατήρησιν καὶ αὐτενεργὸν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων.

Ἐπρεπε νὰ γίνῃ παρατήρησις ἐπὶ φανταστικῶν καὶ πραγματικῶν εἰδῶλων, (χωρὶς, ἐννοεῖται, νὰ γίνεται χρήσις παρομοίων ὅρων) τῶν ἀντικειμένων, ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀρισθῇ ἡ θέσις τῆς ἐστίας προηγουμένως πειραματικῶς.

Σ ο φ ι α ν ὁ ς. Μοῦ εἶπαν ὅτι ἔβαλα τὸ παιδί νὰ βάλῃ γυαλιά, αὐτὸ δὲν ἦτο σωστό, ἀλλὰ κι’ ἂν τὸ ἔκανα, δὲν ἦτο σφάλμα, διότι ἡ εἰσοδός μου εἰς τὸ θέμα, θὰ ἦτο φυσική. Ἀκόμη μοῦ εἶπαν ὅτι δὲν ὥρισα ἐπακριβῶς τοὺς μύωπας καὶ πρεσβύωπας. Μοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς ὥρισα καλὰ.

Ἡ τάξις ἦτο χαλαρὰ λόγῳ τοῦ μαθήματος, τὸ ὅποιον ἐνῆεν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴπω καὶ αὐτό. Πρέπει νὰ παίρνωμεν 2—3 ἡμέρας πρωτύτερα τὰς διδασκαλίας μας καὶ ὅχι τὴν προηγουμένην ἡμέραν, διότι εἰς

μίαν βραδειὰ δὲν ἐρχόμεθα καλὰ ἐτοιμασμένοι διὰ τὴν διδασκαλίαν. Παρέλειψα πολλά. Πάντως νομίζω ὅτι αὐτά, ποὺ ἐλέχθησαν, ἔπρεπε νὰ λεχθῶν.

Ὑποδιευθ. Ἦθελαν νὰ ἤξευρα, ἂν ἦσο εἰς μονοτάξιον θὰ ἔκαμνες πείραμα ; καὶ ἐὰν ναί, τί θὰ ἔκαμνες εἰς τὴν ἄλλην τάξιν ; Πῶς θὰ ἔβγαινες ἔξω ; καὶ πότε ; Ὑποδεικνύει νὰ εὔρῃ τὴν κατάλληλον ἡμέραν καὶ εἰς μεγάλο διάλειμμα.

Σοφιστὸς. Θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ κάνω τὴν τελευταίαν ὥραν, ὅποτε αἱ μικραὶ τάξεις θὰ λείπουν, ἢ σὲ καμμίαν ἐκδρομήν.

Καρόδ. Θὰ τὸ κάνω μπροστὰ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις Γ' καὶ Δ'.

Γιαπερίδο. Θὰ βάλω σιωπηρὰν ἐργασίαν εἰς τὰς ἄλλας τάξεις καὶ ἐγὼ θὰ κάνω τὸ μάθητά μου.

Ὑποδιευθ. Δὲν νομίζετε σεῖς οἱ τελειόφοιτοι ὅτι θὰ ἦτο καλύτερον νὰ πάρετε νὰ διαβάσετε ἅπασαν τὴν διδασκομένην ὕλην τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ; Ἐκφέρει δὲ τὴν γνώμην ὅτι πρέπει νὰ εὔρεθῇ τρόπος, ὥστε οἱ τελειόφοιτοι νὰ κατέχουν ἅπασαν τὴν διδασκομένην ὕλην τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ συνιστᾷ ὠρισμένα βιβλία.

Ἀλεξάν. Θὰ τὸ ἐτοιμάσω σιγὰ σιγὰ. Πρὸ 10—15 ἡμερῶν θὰ τοὺς δώσω τοὺς φακοὺς, νὰ τοὺς παρατηρήσουν καὶ τὴν ἡμέραν, ποὺ πρόκειται νὰ διδάξω, θὰ εἶναι παρεσκευασμένοι οἱ μαθηταί. Ἐὰν θέλω, τοὺς δίδω καὶ τὸ βιβλίον.

Διευθυντής. Προτοῦ ὁμιλήσω ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ δοκίμου, ἅς ἐκφέρω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῆς υποβληθείσης ἐρωτήσεως τοῦ κ. Ὑποδιευθυντοῦ. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὰ μονοτάξια σχολεῖα οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἀρκετὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας κάθονται ἀνεὺ ἐργασίας· ἐὰν ὀργανώσωμεν ὅμως, ὅπως πρέπει, τὰς ὥρας αὐτὰς τῆς σχολῆς τῶν μαθητῶν, ἡμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐκεῖ, ὅπου νομίζεται ὅτι τὸ ὀλιγοτάξιον μειονεκτεῖ, δηλ. εἰς τὸ ποσὸν τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς τοὺς μαθητάς. Λοιπόν, κατὰ τὰς τοιαύτας ὥρας δίδω εἰς τοὺς μαθητάς μου τοὺς φακοὺς καὶ πειραματίζονται ἔξω εἰς τὴν αὐλὴν καὶ συστηματικοῦν τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς μέσα εἰς τὴν τάξιν. Ἄν δὲ παρακολουθῇ καὶ ἡ Δ' τάξις, δὲν ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε. Ἀλλῶς μὴ λησιμονῶμεν ὅτι προκειμένου

περί φακῶν, ἓν εἶδος ἐξ αὐτῶν, δηλ. ἀμφίκυρτοι, εἶναι γνωστοί εἰς τὰ παιδιὰ ἀπὸ διάφορα παιγνίδια, πού κά-
νουν προτοῦ νὰ ἔλθουν εἰς τὸ σχολεῖον. Σὰς φέρνω καὶ
ἓνα παράδειγμα: ἡ κόρη μου ἡ Καίτη, ὅταν ἦτο ἀκόμη
δύο ἐτῶν, ἐγνώριζε τὴν ιδιότητα τοῦ ἀμφίκυρτου φακοῦ,
(πού συγκεντρώνει τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ καίει τὸ
χέρι) καὶ δι' αὐτὸ τὸν ἔλεγε «καίει». Τὰς ἐμπειρίας λοι-
πὸν τοῦ μαθητοῦ τὰς συστηματοποιῶ καὶ τὰς ὁργανώνω
καὶ ἐπὶ αὐτῶν στηρίζω τὴν διδασκαλίαν μου. Ἔτσι καὶ
ἔδω δύο τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς διδασκαλίας δίδω τοὺς
φακοὺς καὶ κάμνουν παρατηρήσεις οἱ μαθηταί, τὰς ὁποί-
ας, ὅταν ἔλθῃ τὸ μάθημα, τὰς ἀνακοινώνουν εἰς τὴν τά-
ξιν. Τότε προσθέτω κι' ἐγὼ ὅσα κρίνω καλύτερα. Βέ-
βαια, εὐχῆς ἔργον εἶναι, ἂν ἔχουν καὶ κατάλληλον βιβλί-
ον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ προσφεύγουν οἱ μαθηταί. Ἀλλὰ πό-
σους φακοὺς θὰ ἔχωμεν; Δὲν πιστεύω νὰ ἔχωμεν καὶ τὰ
ἔξ (6) εἶδη τῶν φακῶν, διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι εἰς τὸ
δημοτικὸν σχολεῖον πρέπει νὰ διδάσκωμεν τοὺς κυρίως
ἀντιπροσώπους τῶν δύο εἰδῶν φακῶν, τὸν ἀμφίκυρτον
καὶ ἀμφίκοilon μετὰ τὰς χαρακτηριστικὰς ιδιοτήτας ἑκα-
τέρου (συγκεντρωτικὸς-ἀποκεντρωτικὸς).

Τώρα ἔρχομαι εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ δοκίμου. Ἐπε-
κρίθη ἀπὸ μερικοὺς, διότι ἔλαβεν ἀφορμὴν ἀπὸ τὰ γυα-
λιά, πού ἐφόρεσεν ὁ μαθητὴς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ θέμα,
ἐνῶ λέγουν ὅτι αὐτὸς ὁ τρόπος δὲν ἦτο φυσικὸς.

Κάθε τρόπος, ὅταν ἀρμόζῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνά-
πτυξιν τοῦ παιδιοῦ, εἶναι καὶ κατάλληλος. Τὰ διαφέρουν-
τα, τὰ ὁποῖα συμβαίνει νὰ εἶναι μέσα του ζύπνια, αἱ ἐκ
τῶν προηγουμένων μαθημάτων συγκινοῦσαι ἐμπειρίαι
τῶν μαθητῶν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσουν τόσας
ἀφορμάς, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦμεν ἀπὸ τοὺς τακτι-
κοὺς διδασκάλους τῆς τάξεως, ὅπως καὶ ὅταν κρίνουν
εὐλογον αὐτοί, δύνανται νὰ θεωροῦνται φυσικαί, χρησι-
μοποιούμεναι ὅμως ἀπὸ ἓνα δόκιμον, ὁ ὁποῖος κατ' ἄ-
ραιότητα χρονικὰ διαστήματα ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν με-
τὰ τοὺς μαθητάς, μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ἀφύσικαι καὶ ἐξεζη-
τημέναι· ἔτσι καὶ ἐγὼ δὲν θὰ ἔβλεπα μεθοδικὸν σφάλμα
εἰς τὸν τρόπον, μετὰ τὸν ὁποῖον εἰσῆλθεν ὁ διδάσκαλος εἰς
τὸ θέμα, καθ' ὅσον προσεπάθησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ θέμα
τῆς διδασκαλίας του τὴν μορφήν προβλήματος πρὸς λύσιν.
Θά μου εἰπῆτε ὅτι ἐλησμόνησεν ἐν τῷ μεταξύ τὴν ἀφετη-

ρίαν αὐτὴν ἀδιάφορον ἔπρεπε νὰ τὴν ἐνθυμηθῇ. Ἐπειτα μὲ τὴν ἀφαιτηρίαν ἀπὸ τὰ ματογυάλια, προέβαλεν εἰς ἐξέτασιν ἓνα «φυσικὸν ἀντιπρόσωπον», τὰ γυαλιά, τὰ ὁποῖα φυσικὸν εἶναι καὶ τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν νὰ διεγείρουν, περιεῖχον δὲ καὶ στοιχεῖα γενικοῦ.

Ἀλλὰ καὶ διαφορετικὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀρχίσῃ ὁ διδάσκαλος. Ἀπὸ τὰ προηγούμενα οἱ μαθηταὶ ἤξευραν περὶ διαθλάσεως τοῦ φωτός, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἀκτίνες τοῦ φωτός ἀλλάζουν διεύθυνσιν, ὅταν περνοῦν ἀέρα ἢ ὕδωρ κλπ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡδύνατο σήμερον νὰ προσθέσῃ: Ἄς ἴδωμεν τί συμβαίνει, ὅταν αἱ ἀκτίνες διαπερνῶν μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γυαλιά, ποῦ σὰς ἔφερα.... Δίδει ὁ διδάσκαλος τοὺς φακοὺς εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ πειραματίζονται αὐτοί.... ἡμπορεῖ μάλιστα νὰ δώσῃ μαζί μὲ τοὺς φακοὺς καὶ ἀπλὴν ὕαλον, διὰ νὰ φανῇ τὸ διάφορον ἀποτελέσμα. Ἀλλῇ ἀφορμῇ φυσικωτάτῃ ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ, διότι ἐκεῖ ὁ διδάσκαλος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ φακοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ τότε λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν φακῶν, ὡς ἐξῆς: «Διὰ νὰ καταλάβετε καλὰ, λέγει εἰς τοὺς μαθητὰς, πῶς βλέπομεν καὶ ποίαν ἀκριβῶς ἐργασίαν κάμνει ὁ φακὸς τοῦ ματιοῦ μας, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν αὐτοὺς τοὺς φακοὺς....» (Φυσικὴ συγκέντρωσις, ἀνθρωπολογία καὶ φυσικῆς πειραματικῆς—δύο μορίων τοῦ φυσιογνωστικοῦ μαθήματος).

Βλέπετε λοιπὸν πόσον βοηθεῖ τὸν διδάσκοντα νὰ ἡξεύρῃ μερικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τὰ ἡξεύρει, ὅταν εἶναι διδάσκαλος τῆς τάξεως; Καλὰ ἔκαμε, ποῦ ἐχώρισε τοὺς μαθητὰς εἰς ὁμάδας. Ἀλλὰ κάθε ὁμάς ἐγνώρισε κατὰ βάθος τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων τῶν ἄλλων; Ἐπειραματίσθη μὲ τοὺς φακοὺς τῶν ἄλλων ὁμάδων; Ἐδῶ πρέπει νὰ προσέξωμεν, μήπως πάθουν οἱ μαθηταὶ μας ἐκεῖνο, ποῦ ἐκινδυνεύσατε νὰ πάθετε κι' ἐσεῖς, ὅταν διεπραγματεύεσθε τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας διηρημένοι εἰς ὁμάδας, χωρὶς ὅμως ἢ μία ὁμάς νὰ γνωρίσῃ τὴν ὕλην τῆς ἄλλης. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ γίνῃ αὐτὸ εἰς τὸ περὶ φακῶν, διότι, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, δὲν θὰ ἔχωμεν εἰς τὸ δημ. σχολεῖον τὸ πλῆθος τῶν φακῶν, ποῦ εἴχαμεν ἐδῶ σήμερον, ἀλλ' οὔτε καὶ μᾶς χρειάζεται. Κατὰ τὴν γνώμην μου δύο εἰδῶν φακοὶ εἶναι ἀρκετοί. Ἐκεῖνο ὁ-

μως, τὸ ὁποῖον θεωρῶ ὡς μέγα διδακτικὸν λάθος τοῦ Σοφιστοῦ, εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἐκάμαμεν τὴν διδασκαλίαν εἰς τὸ ὑπαιθρον, δὲν ἐπειραματίσθημεν μὲ τὸν ἥλιον ἀφῆσαμεν τὰ παιδιὰ νὰ κάμνουν παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ σχήματος καὶ γενικῶς τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν φακῶν, πρῶτον τὸ ὁποῖον ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ καὶ μέσα εἰς τὴν τάξιν.

Ἀργότερα ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ ἦτο πλέον ἄργά, διότι τὰ σύννεφα μᾶς τὸν ἀπέκρυψαν τότε ὅμως ἐπρεπε νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ : «Στήτω ὁ ἥλιος» κλπ. Ἡ γενομένη ἐντὸς τῆς τάξεως συστηματοποίησις ἦτο καλὴ, καλὸν δὲ ἦτο τὸ σχεδιάγραμμα, τὸ ὁποῖον ὑπεβοήθησε τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν, καίτοι ἔχω τὴν γνώμην καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐπέμενε πολὺ καὶ ἐξ ἴσου εἰς ὅλας τὰς κατηγορίας τῶν φακῶν. Ὄντως ἔκαμε λάθος εἰς τὰ περὶ πρεσβυώπων καὶ μυώπων, δηλ. ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν φακῶν, ποὺ χρησιμοποιοῦν ἑκάτερος πρὸς θεραπείαν τοῦ παθήματός των. Ὡς πρὸς τὴν ἐπικρατήσασαν ἀνησυχίαν λέγω ὅτι πρέπει νὰ σεβώμεθα τὴν ἐλευθερίαν τῶν μαθητῶν μέχρι τινὸς σημείου, ὅχι ὅμως καὶ νὰ δημιουργηταὶ ἀταξία καὶ νὰ μὴ μπορούμεν νὰ κάμνωμεν μάθημα. Ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐκάλουν τὸν διδάσκοντα μὲ τὸ κύριον ὄνομά του : «Σωφρόνιε», προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι ἀγαπητὸς εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Προτύπου, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ βεβαίως καὶ ὅταν θὰ γίνῃ διδάσκαλος, νὰ τὸν φωνάζουν οἱ μαθηταὶ «Σωφρόνιε, ἢ Σωφρόνη».

Ὅτι οἱ τελειόφοιτοι πρέπει νὰ κατέχουν τὴν ὕλην τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὴν ὁποίαν θὰ διδάξουν, εἶναι ἐκτὸς συζητήσεως. Καλὸν ὅμως ν' ἀποφεύγουν μερικὰς συλλογὰς ὕλης διαφορωτάτων μαθημάτων, διότι εἶναι πενιχραὶ καὶ σχεδὸν ἀκατάλληλοι. Πρέπει οἱ διδάσκαλοι, ὡς ἐπιστήμονες ν' ἀντλοῦν ἐκ τῶν πηγῶν, διότι, ἂν ἀντλοῦν μόνον ἀπὸ τοὺς Πανδέκτας αὐτοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀντλοῦν καὶ οἱ μαθηταὶ των, θὰ κατορθώσουν τοῦτο μόνον νὰ εἶναι οἱ καλύτεροι μαθηταὶ τῆς τάξεως. Ὁ διδάξας ἐξέφερε παρὰπονον ὅτι δὲν ἐδόθη ἱκανὸς χρόνος νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνάδελφοί του μίᾳ βραδειᾷ δὲν φθάνει, λέγει, διὰ νὰ προπαρασκευασθοῦμε καὶ διὰ τοῦτο θέλει νὰ ὀρίζεται τὸ διὰ τὴν γενικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαββάτου θέμα 2—3 ἡμέρας πρωτίτερα.

Ἡμπορεῖ νὰ ἔχη δίκαιον ὁ διδάξας ἴσως νὰ ἔπρεπε τώρα, ποὺ εἴσθε δόκιμοι, νὰ σᾶς δίδεται περισσότερος χρόνος νὰ ἐτοιμασθῆτε μὴ λησμονῆτε ὅμως ὅτι, ὅταν γίνετε διδάσκαλοι, θὰ ἔχετε διὰ μίαν βραδείαν νὰ ἐτοιμάσετε περισσότεραν ὕλην διὰ τὴν ἐπομένην πάντως ὅμως θὰ προσπαθῶ νὰ ἱκανοποιῶ τὴν ἐπιθυμίαν σας.

Καὶ τώρα γενικῶς ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας Φυσικῆς Πειραματικῆς. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς Φυσικῆς θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον, θεμελιουμένην ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ πειράματος. Προβάλλεται ἥδη τὸ ζήτημα τί θὰ προτιμηθῇ ; ἡ ἐξέτασις τῆς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν ἢ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πειράματος ; "Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πειράματος καὶ ἀπὸ αὐτοῦ νὰ ὀρμηθῇ ἡ φυσικὴ διδασκαλία, διότι δι' αὐτοῦ παρουσιάζεται ἔκδηλον τὸ φυσικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοῦτο μᾶς εὐκολύνει εἰς τὴν διδασκαλίαν μας. Ἐξετάζομεν δὲ κατόπιν πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ ἐκ τοῦ πειράματος παραχθέντος φαινομένου τὰς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν κ.λ.π.

Ἡμεῖς ὅμως, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἵπομεν, καθιστῶμεν ἀντικείμενον ἐξετάσεως τὰς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν δημιουργοῦμεν ἀπορίας, (πρόβλημα πρὸς λύσιν), πρὸς διασάφησιν τῶν ὁποίων ἐκτελοῦμεν τὸ πείραμα π. χ. ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν παρατηρεῖ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τὰς σιδηροδρομικὰς ράβδους πὼς ἀπέχουν ἀλλήλων τὸν χειμῶνα καὶ πὼς φαίνονται συνηνωμένοι τὸ καλοκαίρι ἢ πὼς τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα εἶναι τεντωμένα τὸν χειμῶνα καὶ χαλαρὰ τὸ καλοκαίρι καὶ συζητοῦν μετ' αὐτοὺς μαθητὰς, πὼς συμβαίνει τὸ πρᾶγμα ἔκφερονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν διάφοροι γνῶμαι κλπ. καὶ τότε αὐτὸς λέγει : « Ἄς ἴδωμεν πὼς συμβαίνει αὐτὸ τὸ φαινόμενον μὲ ἓνα πείραμα ! »

"Ἄλλο παράδειγμα παρατηροῦν οἱ μαθηταὶ ἢ γνωρίζουν ἐκ πείρας ὅτι τὸ οἰνόπνευμα, τὸ λάδι, τὸ πετρέλαιον καὶ διάφορα ὑγρά ἀναβαίνουν ἕως τὸ ἐπάνω μέρος τῆς θρυαλλίδος τῶν λυχνιῶν κλπ. Πὼς συμβαίνει αὐτό ; μήπως, διότι καίεται ἡ θρυαλλὶς καὶ ἡ φωτιά τραβᾷ τὰ ὑγρά ; ἢ μήπως δὲν συμβαίνει αὐτό ; Ἐκφράζονται περὶ τούτου διάφοροι γνῶμαι. Διδάσκαλος : Προσέξατε μήπως ἓνα πείραμα μᾶς λύσῃ τὴν ἀπορίαν. Λοιπὸν προ-

τάσσομεν τὰς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν καὶ καθιστῶμεν αὐτὰς ἀντικείμενον συζητήσεως· κατὰ δὲ τὰς ἐκφραζομένας ὑπὸ τῶν μαθητῶν γνώμας, δημιουργοῦνται ἀπορίαι ἐν εἴδει προβλήματος πρὸς λύσιν καὶ ἐκτελοῦνται πειράματα πρὸς διαλεύκανσιν τῶν ἀποριῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι τοσοῦτον ζωηρότεραι εἶναι, καθ' ὅσον προήλθον ἐκ διατεταγμένων καὶ συστηματοποιημένων παρατηρήσεων τῶν μαθητῶν, αἱ ὁποῖαι πάλιν τόσον πολυτιμότεραι εἶναι, καθ' ὅσον γίνονται κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καί, εἰ δυνατόν, ὑπὸ τὴν ὁδήγίαν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καταρτιζόμενον, μέχρις ὅτου τοῦλάχιστον συνηθίσουν οἱ μαθηταὶ νὰ κάμνουν μόνοι τους τοιαύτας παρατηρήσεις.

Δίδομεν δὲ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὸν ἐξῆς ἀκόμη λόγον, διότι τὰ πλείστα δημοτικὰ σχολεῖα δὲν ἔχουν ὄργανα Φυσικῆς καὶ ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον αὐτὸ θὰ εἶναι ἡναγκασμένος νὰ στηρίξη τὴν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς ἐπὶ μόνων σχεδὸν τῶν ἐμπειριῶν τῶν μαθητῶν. Διὰ τοῦτο ἐγὼ συνιστῶ εἰς τοὺς καθηγητάς σας, καὶ σὰς φανερώνω τῶρα τὸ μυστικόν, νὰ προσπαθοῦν νὰ σᾶς διδάσκουν τὴν Φυσικὴν Πειραματικὴν, εἰ δυνατόν, ἄνευ πολυπλόκων ὀργάνων, νὰ προετοιμάζουν δὲ εὐκόλα πειράματα, ἐκτελούμενα δι' ἀπλῶν ὀργάνων καὶ πρὸ πάντων νὰ θέτουν εἰς κίνησιν ἐν μεγάλῃ κλίμακι τὰς ἐμπειρίας σας.

Τώρα ἄς ἴδωμεν τί εἶναι δυνατόν νὰ καρπωθοῦν οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ πειράματος. Ὡς γνωστόν, τὰ πειράματα ἐκτελεῖ ὁ διδάσκαλος. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας ὅμως ἐπιμένει, ἵνα ταῦτα ἐκτελῶνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, γίνεται δὲ σύστασις, ἵνα οὔτοι εἰς ὁμάδας ἀνὰ 3—5, ἐκτελοῦν πειράματα καὶ τὰς συναφεῖς ἀσκήσεις· εὐχομαι νὰ ὑπάρχη ἀφθονία ὀργάνων εἰς τὰ σχολεῖά σας, νὰ φθάσουν δὲ οἱ μαθηταὶ σας εἰς τὴν τελειότητα νὰ ἐκτελοῦν μόνοι πειράματα ἢ καὶ ἐπὶ τέλους τὰ ἀπλούστερα. "Ὅταν ὅμως ἀναλογίζωμαι ὅτι καὶ οἱ εἰδικοί καθηγηταὶ συναντοῦν δυσκολίας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πειραμάτων, γίνεται δὲ ἡ σύστασις, ἵνα πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ πειράματος ὁ διδάσκαλος δοκιμάσῃ μόνος τὰ ὄργανα καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ἵνα μὴ τοὺς ἀρνηθοῦν ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν, φοντάζομαι

πόσον δύσκολος είναι ή άπαίτησις αὐτή, νά ἐκτελοῦν δηλ. οἱ μαθηταὶ πειράματα. Ἐνθυμηθῆτε, παρακαλῶ, τί ἔγινεν ἐδῶ μέσα πρό ὀλίγων ἡμερῶν. Ἦθελα νά καταστήσω κοινωνοὺς τῆς ἐκτελέσεως τοῦ πειράματος τοὺς μαθητάς τοῦ Προτύπου εἰς τὴν διδασκαλίαν, πού ἔκαμα περί δυναμικοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ μοῦ ἔσπασεν ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐν στοιχείῳ, καίτοι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἤμην προσεκτικὸς εἰς τὴν πρωτοβουλίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέθεσα εἰς τὸν μαθητὴν. Συμβαίνει δηλ. ἐδῶ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰ σπίτια μας, πού μία ἄπειρος ὑπηρετρία σπάζει δυστυχῶς τὰ πιάτα καὶ τὰ ἄλλα ὑάλινα σκεῦη τοῦ σπιτιοῦ καὶ αὐτὰ μὲν ἀντικαθίστανται κάπως εὐκόλα, ἐνῶ τὰ φυσ. ὄργανα ὄχι.

Δέν θέλω μὲ αὐτὰ βέβαια νά σᾶς καταστήσω ὑπὲρ τὸ δέον ἐφεκτικοὺς εἰς τὸ νά παρέχετε εὐκαιρίας εἰς τοὺς μαθητάς σας, νά ἐκτελοῦν καὶ αὐτοὶ πειράματα, (ἄφοῦ ἄλλως πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατόν νά ἐκτελεσθοῦν δι' ἀπλῶν ὀργάνων ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν κατασκευαζομένων), ἀλλὰ ἀναλογίζομαι μερικὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας θά συναντήσετε καὶ σᾶς κατατοπίζω ἀπὸ τώρα, διὰ νά μὴ λέγετε εἰς ῥάρος μας βραδύτερον ὅτι περισσότερον τοῦ δέοντος θεωρητικοὶ εἴμεθα ἡμεῖς οἱ παιδαγωγικοὶ καὶ ὅτι ἀγνοοῦμεν τὴν ταλαίπωρον Ἑλληνικὴν πραγματικότητα, διὰ νά τὴν γνωρίσωμεν καὶ πρὸς σᾶς. Τέλος πάντων ἐκτελεῖ ὁ διδάσκαλος τὸ πείραμα, οἱ δὲ μαθηταὶ παρακολουθοῦν καὶ ἐρωτῶμενοι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου προλέγου, εἰ δυνατόν, τὴν ἐξέλιξιν του. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ πειράματος καὶ τοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον παρήχθη. Τώρα πρέπει νά ἐκπορίσωμεν τὸν εἰς τὸ ἐκδηλωθὲν φαινόμενον κρατοῦντα φυσικὸν νόμον. Οὗτος συνάγεται, ὡς γνωστόν, ἀφοῦ ἐξευρεθῇ καὶ κατανοηθῇ ἡ αἰτία, ἡ ἐρμηνεύουσα τὸ φαινόμενον, π. χ. προκειμένου περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς περιφήμου ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδους μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πειράματος, ἐρωτῶμεν: Ποίος θά μᾶς εἴπη τί ἔγινε συντομώτατα ἐδῶ; Μαθ.: "Ὅταν ἐβυθίσαμεν εἰς τὸ δοχεῖον μὲ τὸ νερὸ τὸ σῶμα, πού εἴχαμε κρεμάσει ἀπὸ τὸν ζυγόν, ἡ ἰσορροπία τοῦ ζυγοῦ ἐχάλασε καὶ ἡ φάλαγξ ἐκλινε πρὸς τὰ βάρη, διότι ἔγινεν ἐλαφρότερος πρὸς τὸ ἄλλο μέρος ὁ ζυγός. Πόσον ἐλαφρότερος; ὅσον εἶναι τὸ βάρος τοῦ

ὕγρου, πού ἐχύθη· πῶς τὸ ξεύρετε ; διότι, ἅμα ἐρρίξαμεν εἰς τὴν φάλαγγα, πού ἐσηκώθη ψηλά, τὸ νερό, πού εἶχε χυθῇ ἀπὸ τὸ δοχεῖον, ἡ ἰσορροπία ἀποκατεστάθη. Πόσο βάρος λοιπὸν ἔχασε τὸ σῶμα, ἅμα ἐβυθίσθη στὸ νερό ; "Ὅσον εἶναι τὸ βάρος τοῦ ὕγρου, πού ἐχύθη. Τί ἔπαθε λοιπὸν τὸ σῶμα ἅμα ἐβυθίσθη εἰς τὸ νερό ; "Ἐχασε τόσον, ὅσον... Ἄργότερα συμπληρῶ τὸ μάθημα εἰσάγων καταλλήλως τὸν ὅρον «ἄνωσιν κ.τ.λ.». "Ἐτσι περὶ τοῦ νὰ ἐργάζεσθε τώρα εἰς τὴν ἀρχὴν, προκειμένου νὰ συνάγετε μὲ τοὺς μαθητὰς ἓνα νόμον. Ἄργότερα μὴ μὲ μιμῆσθε. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ μᾶς διδάσκει ἀκόμη ὅτι πολλάκις ἐξ ἑνὸς μόνον φαινομένου ἐξάγομεν τὸν σχετικὸν νόμον.

Σὰς κάμνω δὲ καὶ τὴν ἐξῆς σύστασιν. "Ἄμα τελειώσῃ τὸ μάθημα, νὰ ἐρωτᾶτε τοὺς μαθητὰς : θέλετε νὰ ἐρωτήσετε τίποτε, παιδιὰ ; Ὑποβοηθεῖτε, σὰς παρακαλῶ, τοιαύτας ἐρωτήσεις τῶν μαθητῶν, διότι εἶναι ὠφελιμώταται. Πρέπει ὅμως νὰ εἴσθε τελείως κάτοχοι τοῦ θέματος. Καὶ ἓνα ἄλλο τελευταῖον, τὸ ὁποῖον παρ' ὀλίγον θὰ ἐλησμονούσα. Ἐξεφράσθη παράπονον ὅτι πολλάκις οἱ μαθηταὶ τοῦ Προτύπου γνωρίζουν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει νὰ γνωρίζουν ἀπὸ τὸ μάθημα, πού πρόκειται νὰ διδάξετε καὶ τοῦτο σὰς φέρει εἰς δύσκολον θέσιν. Εἵπομεν καὶ ἄλλοτε ὅτι πολλάκις θὰ λαμβάνωμεν τὰ μέτρα μας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν οἱ μαθηταὶ τίποτε περὶ τοῦ διδασκτέου κατὰ τὴν γενικὴν διδασκαλίαν, διὰ νὰ ἴδωμεν τί ἤμποροῦμεν νὰ κατορθώσωμεν ἡμεῖς ἐδῶ. Ἄλλὰ καὶ ἂν γνωρίζουν αὐτοὶ κάτι, νὰ μὴ τὰ χάνετε, ἀλλὰ νὰ προσαρμόζεσθε ἀμέσως πρὸς τὴν πρὸ ὑμῶν ἐμφανιζομένην κατάστασιν. Ἡ ταχεῖα δὲ προσαρμογὴ πρὸς ἀπροβλέπτους καταστάσεις εἶναι, ὡς γνωστόν, ἓν τῶν σπουδαιοτέρων διδακτικῶν προσόντων τοῦ διδασκάλου. Θὰ ἀποκτήσετε δὲ τὸ προσὸν τοῦτο, ὅταν ὀλίγον κατ' ὀλίγον γίνετε πλούσιοι εἰς διδακτικὴν πείραν, ἰδίως ὅμως, ὅταν εἴσθε ἀπὸ πάσης ἀπόψεως κάτοχοι τῆς διδασκομένης ὕλης. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο νὰ μὴ λησμονήτε. Πολλάκις θὰ ἀναμείνωμεν ἢ καὶ θὰ ἀπαιτῶμεν ἀκόμη (ὅπως κάμνομεν, ὡς γνωστόν, καὶ ἐδῶ εἰς τὸ Πρότυπον πολλάκις), νὰ γνωρίζουν κάτι οἱ μαθηταὶ μας περὶ τοῦ νέου μαθήματος. Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὸ μάθημα, πού ἐδιδάξαμεν σήμερον. Δὲν θὰ εἴπητε εἰς τοὺς

μαθητάς σας νά φέρουν εἰς τὸ σχολεῖον φακούς, ἐὰν ἔχουν, ματογυάλια κ.τ.λ., ἢ προκειμένου νά διδάξετε περὶ μαγνητισμοῦ δὲν θὰ ζητήσετε νά φέρουν οἱ μαθηταὶ μαγνήτας, ψαλίδια κλπ. καὶ ἀφοῦ εἰπῆτε αὐτὰ τὰ πράγματα, δὲν θὰ δηλώσετε καὶ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ζητεῖτε τὰ ἀντικείμενα αὐτά, ἢ αὐτοὶ δὲν θὰ πειραματισθοῦν μόνοι τους μὲ αὐτά ; Ἀκόμη, δὲν θὰ τοὺς εἴπωμεν νά φέρουν καὶ τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἀπὸ πρόσωπα ἀρμόδια. Εὐχῆς ἔργον λοιπὸν εἶναι νά κατορθώσωμεν, ὥστε οἱ μαθηταὶ μας νά εἶναι κάπως ἡτοιμασμένοι διὰ τὸ νέον μάθημα, ἢ ἀπὸ παρατηρήσεις, ποὺ κάμνουν ἢ ἀπὸ πληροφορίας, ποὺ ἔλαβον ἀπὸ γνωστὰ τοὺς πρόσωπα ἢ ἀπὸ βιβλία κατάλληλα.

Τὸ κακὸν εἶναι νά τοὺς τὰ εἶπη ὁ διδάσκαλός των, διὰ νά διευκολύνῃ τὴν διδασκαλίαν σας ἐδῶ εἰς τὸ Πρότυπον. Αὐτὸ ὅμως δὲν πιστεύω νά γίνεται.

IVIII. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (*)

Γενομένης ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης Χρ. Σγουραμάνη, ἐν τῇ Γ'. τάξει τοῦ Προτύπου, τοῦ Διδασκαλείου Σεργίων, τὴν 28ην Ἀπριλίου 1934.

Μεθοδικὴ ἐνότῃς: Ἡ κυδωνιά.

Σημ. Τοῦ φροντιστηρίου μετέχουν ὁ Διευθυντὴς καὶ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας καὶ προτελευταίας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Πρακτικογράφοι: Εὐαγγελία Δημοσθένους καὶ Στυλιανὴ Ἀλεξανδρίδου.

Ἡ διδασκάλισσα τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου Χρ. Σγουραμάνη, εἰς ἐκδρομὴν τοῦ σχολείου εἰς τὸ χωρίον Καβακλή, ὑπεσχέθη εἰς τὰ παιδιὰ τῆς Γ' τάξεως νὰ ἐξετάσουν τὴν κυδωνιάν, τὴν ὁποίαν εἶχον παρατηρήσει ἐκεῖ. Ἀφοῦ ἐπανήλθον εἰς Σέρρας, ὠδηγήθησαν καὶ εἰς ἀνθισμένην κυδωνιάν, διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς παρατηρήσεώς των.

Ἐποπτικὰ μέσα κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐν τῇ τάξει διδασκαλίας ἔχουν: Ξεριζωμένην κυδωνιάν καὶ τεμάχιον ξύλου ἀπὸ δένδρον, τοῦ ὁποίου οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι εἶναι καταφανεῖς κατὰ τὴν ἐγκαρσίαν τομὴν τοῦ κορμοῦ.

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Κατ' ἀρχὰς ἡ διδασκάλισσα διὰ συζητήσεως μὲ τὰ παιδιὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ τακτοποιεῖ μερικὰς παρατηρήσεις τῶν μαθητῶν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ κλπ. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἴδει τὴν ρίζαν τῆς κυδωνιάς, τοὺς παρουσιάζει

(*) Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 (1934) φύλλον τῶν «Ἐκπαιδευτικῶν Χρονικῶν», τοῦ κ. Ἀθ. Μπρούστα.

τὴν ξερριζωμένην κυδωνιάν, διὰ τὰ προσέξουν τὴν ρίζαν. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ κυρίως διδασκαλία.

Χαρακτηρίζουν οἱ μαθηταὶ δι' ἐρωτήσεων τὴν ρίζαν (ξυλώδης, διακλαδισμένη καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, νηματοειδῆ ριζ(δια) καὶ δικαιολογοῦν αἰτιωδῶς τὴν τοιαύτην κατασκευὴν τῆς καὶ ἐν τέλει ἐξάγουν συμπέρασμα περὶ τοῦ προσορισμοῦ τῆς.

Ἀκολουθῶς ἐξετάζουν τὸν κορμὸν ἐξωτερικῶς· καθορίζουν τὸ χρῶμα τοῦ φλοιοῦ, τὴν σκληρότητά του, τὸ λεῖον τῆς ἐπιφανείας του καὶ ἔτσι δι' ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων αἰσθήσεων, βαίνουν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ, πρὸς κατανόησιν τοῦ ὁποῖου παρουσιάζει ἡ διδασκαλίσσα τομὴν ἐγκαρσίαν ἀπὸ κορμὸν ἄλλου δένδρου πολλῶν ἐτῶν, ἵνα παρατηρηθοῦν οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος σχηματιζόμενοι δακτύλιοι, τοὺς ὁποίους μετὰ συζήτησιν ὠνόμασαν «ἐτησίους».

Ἐπειτα ἐξετάζουν τοὺς κλάδους καὶ τὴν διάταξιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ. Φθάνουν εἰς τὸν τρυφερώτερον τῶν ἀνωτέρων κλάδων καὶ τέλος εἰς τὰ φύλλα, δηλ. χρῶμα, σχῆμα, περιφέρεια ὀδοντωτή, λεῖα καὶ στυλινῇ ἐπιφάνεια ἄνω, χνουδωτὴ ἀπὸ κάτω καὶ αἰτιώδης αὐτῆς σχέσις πρὸς τὴν ἐξάτμισιν καὶ τὰ καιρικὰς μεταβολάς.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζεται ἡ διατροφή τοῦ δένδρου. Ὡφέλεια. Ἀσθένεια. Μὴ ἔχοντες τὰ ἐποπτεύουσιν ἄνθη, περιορίζονται μέχρις ἐδῶ.

Μετὰ ταῦτα γίνονται ἐπαναλήψεις ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἐπὶ τῇ βάσει ἐρωτήσεων τῆς διδασκαλίσσης καὶ λήγει τὸ μάθημα.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας, ἡ διδάξασα κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, λέγει :

Σ υ ο υ ρ α μ ἄ ν η. Ἡ διδασκαλία μου δὲν μὲ ἱκανοποίησεν. Ἀλλὰ τὴν ἀποτυχίαν μου τὴν δικαιολογῶ, ἐν μέρει, διότι ἄφ' ἑνὸς ἐπέδρασε τὸ περιβάλλον (μεγάλοι μαθηταί, καθηγηταί), ἄφ' ἑτέρου δὲ τὸ κλειστὸν καὶ περιορισμένον τοῦ χώρου, διότι ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐνώπιον δένδρου θὰ διεξήγετο φυσικώτερον ἢ διδασκαλία, τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελον νὰ χωρίσω εἰς τμήματα, ὅπως συνέβη, καὶ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμην νὰ συνεχίσω πλεον τῆς μίας ὥρας, χωρὶς, ὡς νομίζω, νὰ κουρασθοῦν οἱ μαθηταί.

Δ ι ε υ θ. Ἄλλος κανεὶς ἔχει νὰ παρατηρήσῃ τίποτε ;

Φ ι τ σ ι ὁ ρ η. Ἐμμεῖς πολὺ εὐχαρίστηται ἀπὸ τὴν

διδασκαλίαν μόνον, πού μερικά παιδιά παρημελήθησαν και δὲν προσέφεραν τίποτε εἰς τὸ μάθημα.

Ἄμπατζῆς. Στὸ τέλος ἐλέγχθησαν βεβιασμένα τὰ πράγματα.

Χατζόπουλος. Μὲ πολλὰς ἐρωτήσεις ἐβοήθει τοὺς μαθητὰς περισσότερον τοῦ δέοντος.

Σεραφεῖδου. Λέγει περιληπτικῶς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν σειρὰν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐπαινεῖ τὸ χάριεν ὕφος καὶ τὴν εὐκινήσιαν τῆς διδασκαλίας, ὡς ἐπιτυχίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Λέγει ὅμως ὅτι εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐτελείωναν ὅλα τὰ περὶ κυδωνιάς.

Χατζηπεμψίδου. Ὁ δρόμος, πού ἠκολούθησεν, εἶναι πολὺ καλός. Ἡ διδασκαλία πρωτότυπη, φυσικωτάτη, μὲ πολλὴν χάριν. Καλὸν ὅμως θὰ ἦταν νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ διδασκαλία. Εἰς τὴν ἐρώτησιν, διατί πάει βαθεῖα ἡ ρίζα, μοῦ φαίνεται πὺς δὲν ἔτυχε σαφοὺς ἀπαντήσεως ἡ διδασκάλισσα καὶ ἡ συζήτησις ἐστράφη πρὸς ἄλλο θέμα.

Διευθ. Μίαν ἐρώτησιν: Θὰ ἀκολουθοῦμεν πάντα αὐτὴν τὴν σειρὰν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἢ θὰ γίνεταὶ καταγραφή παρατηρήσεων καὶ ἔπειτα συμπλήρωσις καὶ συστηματοποιήσις; (κατὰ τὸν Ντεκρολύ). Ἡ εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ ἄλλον τρόπον ἐπεξεργασίας φυσιογνωστικοῦ ἀντικειμένου;

Δημητράκου. Εὐρίσκω περιττὴν καὶ ἀνισορροπὴν τὴν ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς πορείας, ἐφ' ὅσον ἔχει προηγηθῇ διδασκαλία ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ αὐτοῦ σχεδίου, ὥστε ἡ γνώσις τῶν στοιχειωδῶν ὄρων τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸ δένδρον γενικῶς ὑπάρχει ἤδη.

Σεραφεῖδου. Δὲν ἐπιδοκιμάζω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰς ρίζας, τὰς ὁποίας δὲν εἶδον, ἀλλ' ἀπὸ παρατηρήσεις.

Χασιώτου. Δὲν ἦτο ἀπαραίτητον ἡ διδασκάλισσα νὰ ἐξετάσῃ πρῶτον τὰς παρατηρήσεις τῶν μαθητῶν. Ἐδῶ μέσα ὑπέδειξε καὶ κάτι ἄλλο, πού δὲν εἶδαν ἔξω.

Χατζησοφιάνοῦ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ τὸ φυτὸν εἰς μίαν ὥραν; Ὁχι! διότι ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἐπεξεργασθῶμεν καὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ κατακριθῇ ἡ διδάξασα, διότι δὲν ἐτελείωσε. Διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐρωτήσεων, πού ὑπέβαλε, δὲν ἐδέσμευε τοὺς μαθητὰς, ἀλλ' ὑπεβοήθει τοὺν αὐτὸν αὐτοὺς εἰς τὴν σκέψιν.

Ἀλλεξ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς καταγραφῆς

τῶν παρατηρήσεων, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι πρέπει νὰ γίνε-
ται, ἀλλὰ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν οἱ μαθηταὶ
μοῦ φαίνονται μικροί. Εἰς μεγαλυτέρους ὅμως μαθητάς
δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῇ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μικροὺς
μαθητάς ἄς δίδωμεν ἀφορμὴν πρὸς τοιαύτην ἐξέλιξιν.

Υποδιευθ. Τὸ μάθημα πρώτης τάξεως ἐποπτικῆς
διδασκαλίας. Τὸ σχέδιόν της ἄριστον. Ὑπέβαλλε καλὰς
ἐρωτήσεις· εἰργάσθη μὲ ὅλους τοὺς μαθητάς.

Διδάξασα. Ἐμποροῦσεν ἡ διδασκαλία ν' ἀκο-
λουθήσῃ κάποιο καλούπι, μὰ τὸ καλύτερον εἶναι ἡ φυ-
σικὴ σειρά. Διὰ τὸ ὅτι δὲν ἤρχισα ἀπὸ τὰς παρατηρή-
σεις καὶ ἀπὸ ὅσα εἶπομεν μὲ τὸν κηπουρὸν εἰς τὸν κή-
πον, δεσμεύθηκα, διότι δὲν θὰ ἔκαμνα χρῆσιν ὅλων τῶν
παρατηρήσεων, ὅπως θὰ συνέβαιναν εἰς τὸ ὑπαιθρον.
Θ' ἀπητείτο ἔπειτα πολὺς χρόνος. Τὴν χρῆσιν δὲ τῶν
πολλῶν ἐρωτήσεων δικαιολογῶ, διότι τὰ παιδιὰ, κου-
ρασμένα ἀπέδιδον ἐσφαλμένας γνώμας καὶ δύσκολα
ἀναπαρίστανον τὰς παρατηρήσεις των. Ὑστερα δύσκο-
λα ταξιθετοῦσαν ὅτι παρατηροῦσαν. Διὰ νὰ τὰ διευκο-
λύνω λοιπὸν καὶ προκαλέσω τὰς κρίσεις των, ὑπέβαλα
ἐρωτήσεις, ἴσως περισσοτέρας, διὰ νὰ ἐξαχθῇ τὸ ὀρθόν.
Μερικὰ παιδιὰ, ποὺ δὲν εἰργάσθησαν, τὰ προκαλέσα,
ἀλλ' ἀδύνατον νὰ προσφέρουν κάτι. Ὅσον ἀφορᾷ διὰ
τὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας μου, ἐπειδὴ ἦτο τὸ πρῶτον
δένδρον, ποὺ διδάσκω, ἀναγκάσθηκα νὰ τηρήσω κάποιο
σύστημα. Ἀλλως ἐγὼ ποτὲ δὲν ἀκολουθῶ τυπικῶς μίαν
πορείαν.

Διευθ. Ὅταν ἀρχίσωμεν τὸ μάθημα, ἡ διδασκά-
λισα ἐκάλεσε τοὺς μαθητάς νὰ εἶπουν τὰς παρατηρή-
σεις των ἀπὸ μνήμης. Ἡ Δ' τάξις, ἣτις ἔχει ἀσκηθῇ εἰς
τὴν καταγραφὴν τῶν παρατηρήσεων, ἐργάζεται οὕτω,
δηλ. καταγράφει τὰ παρατηρούμενα, πρᾶγμα ποὺ θεω-
ρεῖται ὡς ἰδανικὸν τῆς διδασκαλίας. Ἐδῶ ὅμως ἦτο δυ-
νατὸν νὰ γίνῃ αὐτό; Ἡ διδασκάλισα μὰς εἶπεν ὅτι ἦτο
τὸ πρῶτον δένδρον, ποὺ ἐδίδαξε καὶ διὰ τοῦτο ἠκολού-
θησε σχέδιον κάπως γνωστὸν καὶ τετριμμένον, διὰ νὰ
συνήθισῃ τὰ παιδιὰ εἰς τὸ νὰ παρατηροῦν ὀρισμένα πρά-
γματα εἰς ἓνα δένδρον. Δὲν εἶναι λάθος αὐτό, ἀρκεῖ νὰ
μὴ ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε ἡ αὐτὴ πορεία. Ἡ διδα-
σκαλία τοῦ πρώτου δένδρου, τοῦ πρώτου ζώου, ψαριοῦ
κλπ. πρέπει νὰ θεραπεύσῃ καὶ τῆς ἐξῆς ἀνάγκην: Νὰ
εἰσαγάγῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς μαθητάς καὶ εἰς τὴν
ἐκμάθησιν τῶν ἀπαραιτήτων ἐπιστημονικῶν ὄρων, με-

ρικοί από τούς οποίους, όσον και άν ή διδασκαλία γίνει-
ται στοιχειώδης, πρέπει νά γνωσθούν εις τούς μαθητάς
π. χ. φύλλα όδοντωτά, καρδιόσχημα, σέπαλα, στήμονες,
ύπερος, περύγια, βράγχια κλπ.

Πιθανόν λοιπόν και εκ της ανάγκης αυτής να απορ-
ρεύση ή κατά τόν παλαιόν τρόπον (ἀπό τῆς ρίζης πρὸς
τὸν κορμόν, κλάδους, φύλλα, ἄνθη, καρπὸν) πορεία τῆς
διδασκαλίας, διὰ νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ τί χρησιμεύει ἑ-
καστὸν ἐκ τῶν μερῶν αὐτῶν. "Ὅταν δὲ θὰ ἔλθῃ καιρὸς
νὰ ἐξεταχθῇ ἄλλο δένδρον, τότε θὰ εἶναι τρόπον τινὰ
ἐκ τῶν προτέρων εἰδοποιημένοι οἱ μαθηταὶ τί ἡμποροῦν
ν' ἀναζητήσουν νὰ μάθουν ἢ διὰ τῆς παρατηρήσεως ἢ
ὑπὸ τῶν βιβλίων διὰ τὰ μέρη αὐτά. Πρέπει ὅμως πολὺ
γρήγορα νὰ ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν μονοκόκκα-
λον τρόπον, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλήσαμεν προηγουμέ-
νως, διότι αὐτὸς καὶ τὴν ἀνίαν προκαλεῖ, ἡμπορεῖ δὲ καὶ
νὰ παραπλανήσῃ κανένα ἄπειρον διδάσκαλον, δυνάμε-
νον ν' ἄρκεσθῇ εἰς τὴν ξηρὰν περιγραφὴν τῶν διαφόρων
μερῶν, καὶ τότε καταντῶμεν εἰς τὴν ἀνουςίαν ἐκείνην
περιγραφικὴν μορφήν, ἣτις μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν
κατὰ τὸ παλαιὸν ἐξέτασιν τῶν φυτῶν (ρίζα, κορμός,
φύλλα) τῶν ζώων (κεφαλὴ, κορμός, ἄκρα) κλπ. καὶ ἡ
ὁποία ἀφήνει τὸν μαθητὴν ἀδιάφορον διὰ τὸ μάθημα.
Πρὸς εὐκολίαν σας θὰ σᾶς δώσω καὶ ἓνα ἄλλο σχέδιον,
τὸ ὁποῖον, σᾶς βεβαιῶ, δὲν ἐπιμένω νὰ ἐφαρμόζετε ἀπα-
ρεγκλίτως, διότι, εἵπομεν, πρέπει νὰ συνηθίσωμεν τὰ
παιδιά νὰ ἐργάζωνται μόνα των. Λοιπὸν, ὅταν θέλω νὰ
ἐξετάσω ἓνα ψάρι, τὸ πρῶτο ψάρι, π. χ. τὸν κυπρίνον,
τὸν φέρω ἐμπρὸς εἰς τὰ παιδιὰ, δὲν ἀρχίζω ὅμως, κατὰ
τὰ γνωστά, ἀπὸ τὸ κεφάλι πρὸς τὴν οὐρὰν, ἀλλὰ ἀπὸ
τινος λειτουργίας του. Π. χ., ποῦ ζῇ ὁ κυπρίνος ; Εἰς
τὴν θάλασσαν, εἰς τὸ νερὸ. Καλά. Πῶς δὲν σκάζει ἐκεῖ
μέσα ; Μαθητ..... Διδάσκ. "Ἐχετε καμμίαν φορὰν παρα-
τηρήσει, ὅταν βάζετε τὸ κεφάλι σας μέσα εἰς τὸ νερὸ
ἢ ὅταν κάμετε μπάνιο εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα σκεπάζε-
τε τὸ κεφάλι σας, τί μπορεῖτε νὰ πάθετε, ἂν μέινετε πολ-
λὴν ὥραν μέσα εἰς τὸ νερὸ ; Μαθ..... Διὰτὶ κινδυνεύε-
τε νὰ σκάσετε ; Πῶς αὐτὸ τὸ ψάρι ἀναπνέει ; Ποῦ
τὸν βρῖσκει τὸν ἀέρα ; Μετὰ τὴν ἔκφρασιν διαφόρων
γνωμῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, προσθέτω : "Ακοῦστε.... ἔχε-
τε παρατηρήσει καμμίαν φορὰν (μπορεῖ νὰ κάμῃ μάλι-
στα ὅταν ἡμεῖς ἀναπνέομεν) ποῦ εἰσέρχεται τὸ ἀέρος πρὸς

τῶν μαθητῶν) συμβαίνει μέσα εἰς ἓνα ποτήρι νερό, ὅταν ζεσταίνεται κάπως τὸ δομάτιον ἢ ὅταν εἶναι τὸ ποτήρι εἰς τὸν ἥλιον ; Κάνει κάτι φουσκαλίτσες. "Ε ! αὐτὲς οἱ φουσκαλίτσες, οἱ φουσαλίδες, ἔχουν μέσα ἀέρα κλπ. Λοιπὸν τὸ νερὸ ἔχει ἀέρα μέσα καὶ μπορεῖ ἔτσι μ' αὐτὸν τὸν ἀέρα ν' ἀναπνέῃ ὁ κυπρίνος (δὲν λέγω ἀκόμη τί ἀέρα, ὀξυγόνον). Πῶς ὅμως ἀναπνέει ; Παρατηρήστε ἐδῶ. Δεῖξίς, ἰχνογράφῃς, περιγραφῇ, ὀνομασίᾳ καὶ χρησιμότης βραγχίων κλπ. Ἀκολουθῶς γίνεται λόγος, πῶς δὲν βυθίζεται ὁ κυπρίνος. Κολυμβᾷ (περιγραφῇ, ὀνομασίᾳ πτερυγίων, θωρακικόν, οὐραῖον κλπ. καὶ ἐξήγησις χρήσεως αὐτῶν δι' ἐποπτείας). Ὅρουμαι δηλ. ἐκ τῶν λειτουργιῶν καὶ περιγράφω τὰ ὄργανα τὰ ἐκτελοῦντα αὐτὰς μὲ τὴν κατασκευὴν τῶν. Ἔτσι προχωρῶ πρὸς τὴν τροφήν (ὄργανα κατάλληλα κλπ.). Μεθ' ἑκαστον δὲ τοιοῦτον φυσικὸν τμήμα, γίνεται ἐπανάληψις ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ σύνδεις μετὰ τῶν ἄλλων πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ὅλης ἐννοίας τοῦ ψαριοῦ, χωρὶς νὰ προχωρήσω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν οὐρὰν ἢ ἀντιθέτως. Ἡ ἐργασία αὕτη, ἀπὸ κεφαλῆς πρὸς τὴν οὐρὰν, δυνατὸν νὰ γίνῃ εἰς τὸ τέλος. Καλῶ δηλ. ἓνα μαθητὴν καὶ ζητῶ νὰ περιγράψῃ ἀπὸ κεφαλῆς πρὸς τὴν οὐρὰν τὸ ὅλον ψάρι, νὰ προσθέτῃ δὲ συγχρόνως καὶ τὴν χρησιμότητα, σκόπιμον κατασκευὴν καὶ λειτουργίαν ἐκάστου ὀργάνου. Ἔτσι μανθάνουν οἱ μαθηταὶ τί ἔχουν νὰ ἐξετάσουν, ὅταν τοὺς δοθῇ ἓνα ψάρι πρὸς ἐξέτασιν καὶ συνηθίζουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐργάζωνται μόνοι τῶν. Τὸν τρόπον αὐτὸν ἐφαρμόζω κυρίως εἰς ἀνωτέρας τάξεις, ὅπως δὲ εἶπομεν, τὸν χρησιμοποιοῦ ὡς μεταβατικὸν σταθμὸν πρὸς ἐξακολουθητικῶς ἐξελισσομένην μέθοδον.

"Ἄλλος τρόπος ἐπεξεργασίας ἐνὸς ζώου ἢ φυτοῦ εἶναι ὁ ἐξῆς : Δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ ἐκ τῶν προτέρων σχέδιον ἐργασίας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μετὰ τῶν μαθητῶν, τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζεται καὶ κρίνεται μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν του καὶ συμπληρῶνεται ἀναλόγως ἢ χωρὶς νὰ ὀρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων σχέδιον, ἐργάζονται οἱ μαθηταὶ, ὅπως αὐτοὶ θέλουν κατόπιν ὅμως ἐξετάζεται ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας, διορθώνεται καὶ συστηματοποιεῖται, ὡσάν ἓνα ἐτοιμὸν σχέδιον ἐργασίας, ἵνα ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀποφύ-

γὴν κόπου καὶ χρόνου, ὅπως καὶ εἰς ἡμᾶς συμβαίνει πολλάκις, ὅταν ἐκτελοῦμεν σχεδὸν μηχανικῶς πολλὰς ἐργασίας μας, διότι ἡ πείρα μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι ὁ τρόπος, τὸν ὁποῖον ἐφαρμόζομεν εἰς αὐτάς, ἀπαλλάσσει ἡμᾶς καταβολῆς σκέψεως καὶ χρόνου. Εἶναι δηλ. εὐκολώτερος. Ἴδου καὶ ἄλλος τρόπος :

Ἀνωτέρω εἶπομεν ὅτι τὰ προχωρημένα παιδιὰ κάνουν ὁμαδικὰς παρατηρήσεις μὲ τὸν διδάσκαλον. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται ὡς ἑξῆς : Τὰ παιδιὰ ἐπισκέπτονται ἓνα ζῷον ἢ ἓνα φυτὸν καὶ γράφουν τὰς παρατηρήσεις των εἰς τὸ τετράδιόν των, ὅπως βέβαια ὁ καθένας ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα, παραπλευρῶς δὲ τῶν παρατηρήσεών των ἰχνογραφοῦν καὶ τὰ σχετικὰ σχήματα—ἔστω καὶ ἄτεχνα—φύλλα, ἄνθη, μέρη ζώου κλπ. Αἱ παρατηρήσεις δὲ αὐταὶ ἀνακοινοῦνται κατόπιν εἰς τὴν τάξιν, συμπληροῦνται διὰ προσφυγῆς εἰς βιβλία ἢ δι' ἀναπτύξεως τοῦ διδασκάλου κλπ. (σύνδεσις ἰδεῶν Ντεκρολύ). Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σὰς ὑπενθυμίζω τὰ θέματα παρατηρήσεως, τὰ ὁποῖα συνίστα τὸ παλαιὸν σχολεῖον, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων γίνωνται αἱ παρατηρήσεις τῶν μαθητῶν π. χ. παρατηρήσατε τὸ χελιδόνι πῶς πετᾷ, πῶς συλλαμβάνει τὴν τροφήν του, πῶς κατασκευάζει τὴν φωλεάν του κλπ. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διὰ θεμάτων παρατηρήσεως ἐπεξεργασίας τῆς ὕλης ἐφήρμοσα καὶ ἐγὼ κάποτε, ἀλλὰ εἶδα ὅτι ἐπήγαινε πολὺς χρόνος χαμένος διὰ νὰ γράφῃ αὐτὰ τὰ θέματα ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν πίνακα καὶ νὰ ἀντιγράψουν αὐτὰ οἱ μαθηταὶ—πολλάκις λανθασμένα—καὶ δι' αὐτὸ δὲν σὰς τὸν συνιστῶ. Ὅταν συνηθίσωμεν ἡμεῖς καὶ οἱ μαθηταὶ μας εἰς τὸν τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, τότε θὰ πληροφορηθοῦν καὶ θὰ ξεύρουν σχεδὸν πάντες οἱ μαθηταὶ τί πρέπει νὰ παρατηρήσουν εἰς ἓνα ζῷον ἢ φυτὸν, ἂν δὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ ἰδιαιτέρον, τοῦτο εὐρίσκεται εὐκολα. Ἔτσι λοιπὸν μανθάνουσι σιγὰ σιγὰ νὰ ἐργάζωνται μόνοι των.

Ἀκόμη πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸ πῶς πρέπει νὰ δώσωμεν τοὺς ἐπιστημονικοὺς ὅρους. Ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ θὰ δοθοῦν, ὅπως ἔχουν καὶ μὲ τὸν τρόπον, ποὺ εἶπομεν προηγουμένως. (Ὑπερος, στήμονες, πτερύγια, ὄχι πτερὰ, ποὺ λέγουν μερικοὶ τὰ πτερὰ εἶναι ἄλλα). Ὁ κάλυξ—κάλυκας ἔστω· ὁ κορμὸς ὅμως, θὰ πρέπει νὰ

λέγεται κορμί ; "Όχι. Τὰς ἀκτῖνας ἐντεριώνης, πῶς ; τοὺς ἐτησίους δακτυλίους τῆς αὐξήσεως τῶν φυτῶν, χρονιάτικα δακτυλίδια ; Δὲν πιστεύω. Πρέπει νὰ εἴμεθα προσεκτικοὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὅρων τούτων, διότι δὲν ἀρκεῖ μία μετάφρασις εἰς τὴν δημοτικὴν νὰ θεραπεύσῃ τὰ πράγματα οὔτε πάλιν εἶναι ἀξιοσύστατον νὰ ἔχετε μεγαλυτέραν τοῦ δέοντος πεποίθησιν εἰς τὰς δυνάμεις σας, διὰ νὰ καθορίζετε σεῖς τοὺς ὅρους αὐτοὺς. Πρέπει νὰ συμβουλευέσθε τὰ βιβλία καὶ νὰ καταφεύγετε εἰς εἰδικούς.

"Αν δὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν, εἰς ἀνωτέρας ἰδίως τάξεις, ἐμφανισθοῦν πολυπλοκώτεραι ἔννοιαι (ψυχανθὴ φυτὰ, τρωκτικὸν ζῷον κλπ.) ; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ ἐξαρθοῦν καὶ ἰδιαιτέρως τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἐννοίας ταύτης, διὰ νὰ γίνῃ κτῆμα τῶν μαθητῶν καὶ χρησιμοποιηθῇ ἀργότερον εἰς ἄλλα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας φυτὰ ἢ ζῷα. Πότε θὰ γίνῃ ἡ ἐργασία αὕτη ; Κατὰ τὴν γνώμην μου, δύναται νὰ ἀπομονωθῇ καὶ νὰ γίνῃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος, ἀφοῦ, ἐννοεῖται, ἔχει προηγηθῇ ἡ διασάφισις τῶν γνωρισμάτων τῆς ἐννοίας κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν αὐτῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ.

Ἐκεῖ ἐπίσης, εἰς τὸ τέλος, δύνανται νὰ τονισθοῦν συστηματοποιημένοι κάπως καὶ αἰτιώδεις σχέσεις, διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ζωὴ τοῦ φυτοῦ κλπ. καὶ νὰ συναχθοῦν τὰ γνωρίσματα βιολογικῆς τινος ἀληθείας. Εἰς τὴν σημερινὴν διδασκαλίαν ἔγινε τοιαύτη ἔξαρσις ; Ἄς γινεῖται κάπως ἐκδηλότερον εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις κυρίως. Πρέπει δὲ νὰ ἐνθυμῆσθε ὅτι αἱ σχέσεις αὐταὶ παρατηροῦνται μεταξὺ τόπου διαμονῆς, τρόπου ζωῆς καὶ κατασκευῆς ὀργάνων τοῦ φυτοῦ ἢ ζώου. Ἄλλ' ἄς ἀναπτύξωμεν καλύτερον τὸ ζήτημα αὐτό.

Μὲ ὅσα λέγομεν ἐδῶ, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ἀντὶ πάσης θυσίας πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον γενικῶς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτιωδῶν σχέσεων. Ἀκριβέστερον ἡ γνώμη μου περὶ αὐτοῦ εἶναι ὅτι εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις Γ' καὶ Δ', ὀρθὸν εἶναι νὰ μὴ προέχῃ ἡ ἀποψις αὕτη τῆς διδασκαλίας. Ἐκεῖ ἐπιμένομεν κυρίως ν' ἀναπτύσσωμεν τὴν παρατηρητικότητα τοῦ μαθητοῦ καὶ καλλιεργοῦμεν τὴν χαρὰν αὐτοῦ, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ ἀνεπιτήδευτον ἀναστροφὴν τοῦ

παιδιοῦ μέ τὰ ζῶα καί τὰ φυτά, ὡς καί ἀπό τήν ἀκρόασιν ὥραίων ἱστοριῶν δι' αὐτά. Διά τοῦτο δεχόμεθα καί ἀσυστηματοποιήτους καί ἀτάκτους τὰς περί ζῶων καί φυτῶν ἀνακοινώσεις των. Ἐπειτα δέ ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι ἡ παρακολούθησις τῶν αἰτιωδῶν σχέσεων διά τὰ μικρά παιδιὰ εἶναι πολὺ δύσκολον πρᾶγμα. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον θὰ κατορθώσωμεν διά τοῦ τρόπου τούτου εἶναι νὰ φονεύσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν διὰ τὸ μάθημα καί, ἀντὶ τῆς ἐπιδιωκομένης αὐτενεργοῦ ἐνασχολήσεως τῶν μαθητῶν μέ τὰ ζῶα καί τὰ φυτά, νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν παθητικὴν εἰσοδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ διδασκάλου ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Ἡ αἰτιώδης σχέσις ἄς τονίζεται περισσότερο εἰς τὰς μεγαλυτέρας τάξεις Ε' καί ΣΤ', χωρὶς νὰ ἐξωθοῦνται οἱ μαθηταί, ὅπως καί εἰς τὴν Γεωγραφίαν εἴπομεν, πρὸς σχηματισμὸν δυσάφομοιῶτων βιολογικῶν ἀληθειῶν. Σημειωτέον ὅτι καί ἐδῶ παρeisάγομεν ὥραίας διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι κρατοῦν ἀμείωτον τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν διά τὸ μάθημα (Ἡ ἁλιεία τῆς φαλαίνης, κυνήγιον λεόντων κλπ.). Ἀπὸ αὐτὰ δέ, ποὺ σᾶς λέγω τώρα καί ἀπὸ ἄλλα, ποὺ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας, ἐννοήσατε ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα (Γεωγραφία καί Φυσιογνωσία) ἔχουν πολλὰ τὰ κοινά.

Ὁ σχολικὸς κῆπος εἶναι πρόχειρον, ὅσον καί ἄριστον μέσον, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ποὺ ὠρίσαμεν προηγουμένως. Οἱ μαθηταί ἐκεῖ ἐργάζονται, παρατηροῦν, κρατοῦν ἡμερολόγια καί χαίρουν, διότι βλέπουν διαρκῶς τὴν ζωὴν μεταβαλλομένην ἐνώπιόν τους. Ἐπίσης διαφέρουσιν παρατηρήσεις δύνανται νὰ γίνουν καί ἐπὶ ζῶων καί φυτῶν, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχολείῳ καί, εἰ δυνατόν, ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ διδασκαλίας.

Πρέπει ἀκόμη νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁλοκληροῦται ἡ διδασκαλία ἐνὸς φυτοῦ εἰς ἓν μάθημα, διότι πολλάκις δὲν εἶναι δυνατόν τοῦτο. Πρὸς τοῦτο δέ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνθυμηθῇτε τὴν ἄμπελον. Διὰ νὰ γίνῃ πλήρης ἡ διδασκαλία καί αὕτης, πρέπει νὰ διδάξω αὐτὴν μετὰ τὸν τρυγητόν, τὸν χειμῶνα, τὸν Φεβρουάριον, ὅταν καλλιεργῇται, τὴν ἀνοιξιν, ὅταν ἀνθίζῃ, τὸν Ἰούνιον, ὅταν σχηματίζεται τὸ σταφύλι, τὸν Αὐγουστον, ὅταν ὠριμάξῃ κλπ. Ἐπειτα, ὅταν διδάσκω περὶ ἐνὸς φυτοῦ, ἐν ἀνθήσει εὐρισκομένου, δὲν ἠμπορῶ

νά ὁμιλήσω διὰ τὸν ὥριμον καρπὸν. Πρέπει λοιπὸν νά ἀναβάλω τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας τὴν ἐξέλιξιν τοῦ φασολιοῦ κλπ.

Διὰ τοῦτο πρέπει νά καταστῇ συνήθεια πλέον διὰ τὰ περισσότερα φυτὰ νά διδάσκωνται, ὅπως ἀνωτέρω εἵπομεν, διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων καταγραφομένων, ὅπως προηγουμένως ἐξεθέσαμεν. Καλὸν εἶναι τέλος, μετὰ τὴν διδασκαλίαν, νά γίνεται κάποια σύνδεσις τῶν μερῶν καὶ περίληψις τοῦ ὅλου ζώου ἢ φυτοῦ.

Ὅτι προσεκομίσθη εἰς τὴν τάξιν κορμὸς καραγάτς, διὰ τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἐτησίων δακτυλίων, εἶναι ἐπαινετόν· καλὸν εἶναι ὅμως νά ἦτο ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν δένδρου. Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν πάντοτε.

Ἄλλα μικρότερα λάθη περὶ τὴν ἐρώτησιν καὶ ἂν πρέπη νά διακόπτῳνται οἱ μαθηταὶ κλπ., παραλείπω, διότι πολλάκις τὸ εἵπομεν.

Λέγω δὲ ὅτι ἡ διδασκαλία ἦτο καλή, διότι ἡ διδασκαλίσσα, καλῶς πράττουσα, ἀπασχόλει γενικῶς σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν τάξιν καὶ οἱ μαθηταὶ ἔμαθαν τὸ μάθημα.

Τελευταῖον τονίζω, ὅτι ἐπανειλημμένως συνέστησα: Συνηθίσατε τὰ παιδιὰ νά σᾶς ἐρωτοῦν, κί' ἂν δὲν κάμουν αὐτό, μὴ λησμονῇτε τοῦλάχιστον εἰς τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας, νά ἀπευθύνετε μίαν ἐρώτησιν εἰς τοὺς μαθητάς σας. «Θέλετε τίποτε νά ρωτήσετε ;...»

Πολυτίμους πληροφορίας διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν φυσιογνωσ. μαθημάτων, ιδίως δὲ διὰ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐποπτικῶν μέσων, ἔχει ἡ Διδακτικὴ τοῦ Rude—Λάμψα.

ΙΧ. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
(διόρθωσις ἐκθέσεως)

Γενομένης ὑπὸ τῆς δοκίμου Μαρίας
Δημητριάδου ἐν τῇ ΣΤ΄. τάξει τοῦ Προτύπου
τοῦ Διδασκαλείου Σερρών, τὴν 12ην Μαΐου 1934.

Μεθοδικὴ ἐνότῃς: Ἐκθεσις ἀπὸ μίαν ἐπίσκεψιν
εἰς τὸν Γεωργικὸν Σταθμὸν Σερρών.

Ἡ ἐκθεσις αὕτη ἐγράφη ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Προτύπου, κατόπιν ἐπισκέψεως γενομένης τὴν 11—5—34 εἰς τὸν Γεωργικὸν Σταθμὸν Σερρών. Ἀνέλαβε δὲ τὴν διόρθωσιν αὐτῆς μετ' ἀνεπαρκῆ παρασκευῇν, διότι δὲν ἐδόθη εἰς αὐτὴν ἐπαρκὴς χρόνος, ἡ δοκίμος Μαρία Δημητριάδου, ὀρισθεῖσα πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου, διὰ τὰ δοθῆ ἀφορμὴ πρὸς συζήτησιν ἐκ τῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια ἠθέλον παρουσιασθῆ κατὰ τὴν διόρθωσιν. Πρὸς ὑποβοήθησιν δὲ τῆς συζήτησεως ἐγράφη ἐπὶ τοῦ πίνακος τὸ κάτωθι διάγραμμα:

Σκοπὸς ἐκθέσεως: διὰ μικροτέρας τάξεως: ἡ δημιουργία εὐκαιριῶν, ἵνα αὐθορμήτως τὸ κάθε παιδί ἐξωτερικεύῃ γραπτῶς τὰς ἐντυπώσεις του καὶ γενικῶς ὅτι ἔχει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του. Δι' ἀνωτέρας τάξεις: Σαφὴς, λογικὴ, καλλιτεχνικὴ, ὀρθὴ ἔκφρασις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ μαθητοῦ—,παρὰ ταῦτα δὲ ἠθικὴ, πραγματολογικὴ μόρφωσις — ἀσκήσεις τοῦ μαθητοῦ πρὸς παρατήρησιν.

Ἐκλογὴ ὕλης: Ζωὴ μαθητοῦ—σχολικὴ, κοινωνικὴ, οἰκογενειακὴ—ἄλλα μαθήματα, εὐκαιρίαι, κοινωνικὴ δράσις.

Ἐἰδη ἐκθέσεως: Ἐλεύθεραι—κοιναί· πλεονεκτήματα ἑκατέρας.

Βοήθειαι παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου

λου: α) διὰ τὴν διάταξιν τῶν νοημάτων καὶ β) πρὸς λύσιν ἀποριῶν κατὰ τὴν γραφὴν τῆς ἐκθέσεως.

Ἀπὸ ποίας τάξεως αἱ ἐκθέσεις:

Βοηθητικαὶ ἐργασίαι ἐκθέσεων.

Τόπος γραφῆς ἐκθέσεων: (οἶκος-σχολεῖον).

Γλωσσὰ ἐκθέσεως. (κοινὴ—πανελληνίως).

Διόρθωσις ἐκθέσεων: Κοινὰ λάθη ὀρθογραφικά. Λέξεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ τελειόφοιτος δημοτικοῦ. Ἀφορμαὶ πρὸς διδασκαλίαν Γραμματικῆς καὶ Ὀρθογραφίας. Λάθη φραστικά, λογικά, καλαισθητικά. Ἡ διόρθωσις ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἐν τῷ οἴκῳ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ ἔπειτα ἐν τῷ σχολείῳ, ἢ ἐν τῷ σχολείῳ μόνον; Ὁλῶν τῶν μαθητῶν αἱ ἐκθέσεις ἢ μέρους αὐτῶν διορθώνονται; Αἱ καλαὶ ἐκθέσεις ὡς ὑποδείγματα ἢ ἀνάγνωσις κατὰ τὴν διόρθωσιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ ὑπὸ τῶν μαθητῶν;

Σύντομον διάγραμμα διδασκαλίας.

Ἡ δόκιμος ἐχώρισε κατ' ἀρχὰς δύο, τρεῖς ἐκθέσεις, τὰς καλυτέρας, ἔπειτα δὲ καὶ δύο, τρεῖς μετρίας, τὰς ὁποίας ἐδιάβασαν οἱ μαθηταί. Ἐσήκωσε λοιπὸν ἕνα μαθητὴν νὰ διαβάσῃ τὴν ἐκθεσίν του. ἦτις ἦτο ἡ καλύτερα. Διαβάζει ὁ μαθητὴς καὶ οἱ ἄλλοι τὸν ἀκούουν. Διορθώνει ἡ διδασκάλισσα τυχὸν κακὴν ἀνάγνωσίν του, ἢ βιαστικὴ πολὺ ἦτο αὕτη, (ὡς τοῦ μαθητοῦ Ἰωσήφ), ἢ μὲ σιγανὴν φωνὴν ἐγένετο κλπ. Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ ἀνάγνωσις, ἠρώτησε τοὺς ἄλλους μαθητὰς τί παρατηρήσαν ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ συμμαθητοῦ τῶν, ἂν τοὺς ἄρεσεν, ἂν ἦτο καλὴ, πῶς ἔπρεπε νὰ εἴτῃ ὠρισμένα σημεία κλπ. Οἱ μαθηταὶ ἐκφέρουν τὰς γνώμας τῶν καὶ ἀναλόγως μὲ τὴν ἐκθεσιν, τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτά της, ἀνοίγει συζήτησις. Τὸ αὐτὸ ἐγένε καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐκθέσεις, πού διαβάζονται. Μερικὰς λέξεις, πού ὅλοι σχεδὸν ἀνωρθογράφησαν (γενικὸν σφάλμα), τὰς ἔγραψεν εἰς τὸν πίνακα ὀρθῶς, διὰ νὰ μάθουν αὐτὰς οἱ μαθηταί ὡς π. χ. φυτῶριον, χοιροστάσιον, προχωρήσαμεν κλπ. Κατόπιν ἐμοίρασε τὰς ἐκθέσεις εἰς τὰ παιδιά,

διὰ νὰ ἴδουν τὰ ὀρθογραφικά τους λάθη, νὰ ἐρωτήσουν, ἂν ἔχουν ἀπορίας, πῶς ἔπρεπε νὰ γραφῇ κάτι, ποῦ δὲν ἐγράφη ὀρθῶς, λύονται αἱ ἀπορίαι των καὶ κατόπιν φεύγουν τὰ παιδιά.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἀρχίζει συζήτησις.

Κατ' ἀρχὰς ἡ διδάξασα ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Διευθυντοῦ, ἐάν ἔχη νὰ παρατηρήσῃ τι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς, ἀπαντᾷ τὰ ἑξῆς:

Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ ο υ. Ἡ διόρθωσις τῶν ἐκθέσεων δὲν ἐπέτυχεν, διότι ἤμουν ταραγμένη, ἀπροετοίμαστη καὶ δὲν ἤκουσα ποτὲ διδασκαλίαν ἐκθέσεων ἄναγνωρίζω ὅτι ἔχει πολλὰ μειονεκτήματα ἡ διδασκαλία μου.

Δ ι ε υ θ. Τί νομίζεις ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμῃς καὶ δὲν τὸ ἔκαμες;

Δ η μ η τ ρ. Ἄφησα πολλὰ κενά.

Α ὕ γ ε ρ ι ν ο Ὑ. Ἡ διδασκαλία πῆγε καλὰ, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔγινεν. Ἐβγάλε παιδιὰ, τὰ ὁποία ἐδιάβασαν τὰς ἐκθέσεις των καὶ ἡ δόκιμος τὰ ἐρωτοῦσεν, ἂν τοὺς ἄρесе καὶ διατί ἡ ἐκθεσις, τὰ παιδιά δὲ ἀπαντοῦσαν σχετικῶς, ἡ διδασκαλία ὅμως ἀπέφευγε νὰ τονίσῃ διατί τοὺς ἄρесе. Τὰ ὀρθογραφικά λάθη δὲν ἔπρεπε νὰ γραφῇ ἡ ἰδία εἰς τὸν πίνακα.

Δ ι ε υ θ. Τὰ ὀρθογραφικά λάθη πρέπει νὰ εἶναι κύριος σκοπὸς τῆς ἐκθέσεως; Τί λέγεις σύ;

Α Ὑ γ. Πρέπει νὰ εἶναι δευτερεύων σκοπός. (Λέγει τὸν σκοπὸν τῶν ἐκθέσεων).

Δ ι ε υ θ. Εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν σκοπὸν ἢ τοὺς σκοποὺς τῶν ἐκθέσεων κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἡ διδάξασα; καὶ λοιπὸν ἐπέτυχεν; ἡ δὲν ἔθιξε καθόλου τοὺς σκοποὺς;

Α Ὑ γ. Δὲν τοὺς ἔθιξε καθόλου, διότι ἦτο ἀπροετοίμαστος. Ἐπρεπε νὰ προετοιμασθῇ, διαβάζουσα εἰς τὸ σπίτι τῆς τὰς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν. Εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καλὸν ἦτο νὰ μὴ ἔγραφεν εἰς τὸν πίνακα τὰς λέξεις φυτῶριον, χοιροστάσιον, ἐμβόλιον, προχωρήσαμεν, ἀλλὰ νὰ τὰς ἔγραφον οἱ μαθηταί, διὰ νὰ ἐξεγείρῃται ἡ προσοχή των. Τὸ ἐμβόλιον κακῶς εἶπεν ὅτι δὲν λέγεται ἀμπόλι.

Χ' Π ε μ π τ σ ῖ δ ο υ. Κυρίως ἔπρεπε νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὸ καλαισθητικὸν μέρος τῆς ἐκθέσεως, ἀλλὰ

τοῦτο δὲν ἔγινεν. Ἐπρεπε νὰ τονίσῃ ὠραῖα μέρη, ὅπως εἶχεν ἡ ἔκθεσις τῆς Παπάζογλου. Ἐπέμενε πολὺ σγεδὸν παντοῦ εἰς ἀνακριβείας καὶ εἰς ἐπαναλήψεις, πού εἶχαν τὰ παιδιὰ.

Δύο τρεῖς ἐκθέσεις, ὅπως ἀνεγνώσθησαν, εἶχον τὰ ἴδια πράγματα· μήπως τοὺς ἐδόθη καμμία βοήθεια ἀπὸ τὸ σχολεῖον; Τὴν ἰδίαν ἄποψιν ὑποστηρίζουν καὶ οἱ ἄλλοι δόκιμοι.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ (διδάσκαλος τοῦ Προτύπου). Ὅχι δὲν τοὺς ἐδόθη καμμία βοήθεια.

Χ' Π ε μ π τ σ ῖ δ ο υ. Δὲν θὰ ἦτο καλὸν νὰ ἐξηγῇται καὶ νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ὀρθογραφία μερικῶν λέξεων;

Δ ι ε υ θ. Αἱ ἐκθέσεις, ὅπως ἀνεγνώσθησαν, τί εἰδους ἐκθέσεις ἦσαν; Μήπως ἦσαν ἀκριβεῖς περιγραφαί; Πόθεν ἐλήφθησαν; Σᾶς ἀρέσουν; Ποῖον τὸ τρωτὸν τοῦ εἰδους αὐτοῦ τῶν ἐκθέσεων;

Χ' Π ε μ π τ σ ῖ δ ο υ. Αἱ ἐκθέσεις εἶναι περιγραφαὶ ληφθεῖσαι ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴν. Δὲν μοῦ ἀρέσει τὸ εἶδος αὐτό, διότι εἶναι σὰν καλούπι καὶ δεσμεύει τὴν φαντασίαν καὶ τὴν δημιουργικότητα τοῦ μαθητοῦ καὶ τοὺς συνηθίζει εἰς ἓνα ὠρισμένον σχέδιον.

Ν ι κ ο λ ο ὗ δ η. Τὰς ἐκθέσεις, πού ἀνεγνώσθησαν ἐνώπιον τῆς τάξεως, ἐδιάλεξεν ἡ διδασκάλισσα τὴν τελευταίαν στιγμὴν· αὐτὸ δὲν εἶναι καλόν, ἔπρεπε μάλιστα νὰ εἶναι τακτοποιημέναι καὶ νὰ διαβάζωνται ἀνακατωμένα καλαὶ καὶ ἄσχημοι. Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων ἔπρεπε νὰ κάνῃ ἡ διδασκάλισσα καὶ ὅχι οἱ μαθηταί, διότι αὐτὴ ἤμπορεῖ νὰ τονίσῃ τὰ ὠραῖα σημεία καὶ τὰ λάθη. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ ἀνταλλάξουν τὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰς διορθώσουν μόνα τους;

Δ ι ε υ θ. Ποῦ ἐφαρμόζεται αὐτὸ μὲ περισσοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας;

Ν ι κ ο λ. Εἰς τὴν ὀρθογραφίαν.

Δ ι ε υ θ. Τί ἐκθεσις εἶναι αὕτη; Κοινὴ ἢ ἐλευθέρη; Ἐπέτυχαν αἱ προθέσεις τοῦ διδασκάλου;

Ν ι κ. Κοινὴ καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ ἀσκήσῃ τὴν παρατηρητικότητα.

Λ ὕ ρ α ς. (διδάσκαλος τῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἔγραψε τὴν ἔκθεσιν). Ἡθέλαμεν, κινώντας ἐκ τοῦ ἰδιοῦ θέματος, νὰ δημιουργήσῃ κάθε μαθητὴς κάτι ἰδικόν του, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν αὐτό.

Τ ρ ι α ν τ α φ. Θεωρῶ σφάλμα τὸ ὅτι ἐζήτησε κατὰ

τὴν διόρθωσιν νὰ τῆς εἴπουν οἱ μαθηταὶ τί σημεῖα παρέλειψεν ὁ μαθητὴς ἀπὸ ὅσα εἶδαν εἰς τὸν Γεωργικὸν Σταθμὸν. Ἡ διόρθωσις δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδιάβασε τὰς καλυτέρας ἐκθέσεις, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διαβάσῃ τὰς μετρίας καὶ νὰ γίνεταί ἡ διόρθωσις κατὰ φάσεις. Ἐπειτα ἔπρεπε νὰ διαβάσῃ αὐτὴ μίαν χειροτέραν, χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ τὸν γράψαντα καὶ εἰς τὸ τέλος νὰ διαβάσῃ μίαν καλὴν.

Κυτόπουλος. Ὅταν διαβάσῃ ὁ διδάσκαλος, οἱ μαθηταὶ θὰ κρίνουν ἀμερόληπτα καὶ τὸ διάβασμα θὰ εἶναι καλὸ.

Διευθ. Μήπως θὰ φανῇ τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ καὶ προσβληθῇ; Τί λέγετε; Δι' αὐτὸ καλὸν εἶναι νὰ κρύβεται τὸ τετράδιον μὲ ἓνα ἄλλο περίβλημα.

Κυτόπ. Καλαισθητικὴ ἐργασία δὲν ἔγινεν ἔπρεπε νὰ συγκρίνῃ δύο ἐκθέσεις. Μποροῦσεν ἀπὸ ὀρθογραφικὰ λάθη νὰ λάβῃ ἀφορμὴν πρὸς διδασκαλίαν γραμματικῆς.

Σεραφεῖδου. Θὰ ἤθελα νὰ μὴ κάθεται ὁ μαθητὴς εἰς τὴν θέσιν του μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ νὰ μένῃ ὀρθίος, διὰ νὰ ἀπαντᾷ κατὰ τὴν διόρθωσιν ὁ ἴδιος εἰς τοὺς συμμαθητάς του.

Διευθ. Ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ λαμβάνεται ἡ ὕλη; Ποίαις προθέσεσι εἶχον οἱ κ. κ. διδάσκαλοι;

Λύρας (διδ.). Προκειμένου νὰ δώσωμεν τὸ θέμα, ἀπεφασίσαμεν νὰ ὀδηγήσωμεν τὰ παιδιὰ εἰς ἐλευθέραν παρατήρησιν, ἐξ ἧς νὰ προκύψουν εἰδικὰ διαφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ ἀσχοληθοῦν καὶ νὰ λυθοῦν αἱ ἀπορίαι τῶν παιδιῶν. Μετὰ τὰ ἀφήσαμε νὰ ἀσχοληθοῦν ἐλευθέρα, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔγινε. Γενικῶς ὁμολογοῦμεν, δὲν ἐπέτυχεν ὁ σκοπός, δηλαδὴ ἡ ἐλευθέρα πραγματεία μέρους ἢ ὅλου τῶν γενομένων παρατηρήσεων ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ὑποδιευθ. Ἄν ἐδίδετο ἡ γενικὴ γραμμὴ θὰ ἐβροθοῦντο οἱ μαθηταί;

Λύρας. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ παράλειψις ὀρισμένων πραγμάτων ἄλλως τε ἡ περιγραφὴ τῶν παρατηρηθέντων ἔχει γίνεαι ἀρκετὰ καλὴ. Σκοπός μας ὅμως δὲν ἦτο αὕτη, παρὰ πῶς νὰ κινήσωμεν τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν πρὸς ἐλευθέραν πραγματείαν καὶ ἐνὸς μόνον μέρους τῶν παρατηρηθέντων. Αὐτὸ ὁμολογῶ δὲν ἐπέτυχεν. Ὡς πρὸς τὴν διόρθωσιν, ἀκολουθῶ διαφόρους τρόπους. Ἡ διόρθωσις γίνεται πολλάκις εἰς τὴν τάξιν ἀπὸ

τὰ ἴδια τὰ παιδιά καὶ κυρίως ἐφ' ὅσον ἡ ἑκθεσις εἶναι κοινὴ τότε μποροῦν νὰ ἐλέγξουν τὴν παρατηρητικότη-
τα, τὴν ἀντίληψιν, τὸν τρόπον τοῦ ἐκθέτειν, καθὼς καὶ
φραστικά λάθη καὶ νὰ ἐξεύρουν σημεία ἐπιτυχίας. "Αλ-
λοτε παίρνω τὰ τετράδια εἰς τὸ σπίτι μου καὶ καταγρά-
φω εἰς ἰδιαίτερον μέρος διὰ τὸν καθένα μαθητὴν τὰ
σφάλματά του, διὰ νὰ ἴδω τὴν σὺν τῷ χρόνῳ βελτιώσιν
του. Καταγράφω ὀρθογραφικὰ καὶ φραστικά λάθη καὶ
παίρνω ἀφορμὴ διὰ τὴν γραμματικὴν.

Ὑποδιευθ. Ἐὰν ἡ διόρθωσις γίνεται δι' ἀνταλλα-
γῆς, εἶναι καλόν ;

Λύρας. Δὲν τὸ ἔχω ἐφαρμόσει.

Διευθ. Νὰ τὸ ἐφαρμόσετε διὰ νὰ ἔχωμεν ἓνα πό-
ρισμα ἐπὶ τῇ βάσει δεδομένων, καίτοι ἔχω ἀμφιβολίας,
ἂν μπορῇ νὰ γίνῃ τοιαύτη διόρθωσις.

Βασιλεῖου (διδάσκ.). Κάποτε ἐγὼ ἐπιτρέπω
τὴν ἀνταλλαγὴν, πρὸς διόρθωσιν μόνον ὀρθογραφικῶν
σφαλμάτων, διότι ἄλλα σφάλματα δὲν μποροῦν νὰ διορ-
θώσουν. "Όταν διορθῶνω τὰ τετράδια, καταγράφω ἰδι-
αιτέρως τὰ φραστικά λάθη, τὰ λογικά, τὰ χάσματα, χω-
ρὶς νὰ τραβῶ γραμμὲς εἰς τὸ τετράδιον τοῦ μαθητοῦ,
τὸ ὁποῖον θεωρῶ ἱερόν. Τὰ κοινὰ ὀρθογραφικά λάθη τὰ
διορθῶνω μὲ εἰδικὴν διδασκαλίαν, χωρὶς νὰ ὀνομάζω
τοὺς ἀνορθογραφούντας μαθητάς. Παρετήρησα ὅτι αἱ
μαθηταὶ δυσκολεύονται εἰς περιγραφάς, διότι δὲν ὀμι-
λοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν ψυχὴν τους, δὲν ἡμποροῦν
νὰ ἐκφρασθοῦν παραστατικά. Ἡ διόρθωσις πρέπει νὰ
γίνεται μὲ συζητήσεις καὶ νὰ σημειώνωμεν εἰς ἰδιαίτε-
ρον χαρτί τὰς παρατηρήσεις. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ
φραστικά λάθη, τὰ ὁποῖα εἶναι ἴσως ἀποτέλεσμα ἀδια-
φορίας, αἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν παρουσιάζουν πτω-
χείαν.

Ἡ διδασκαλία τῆς δοκίμου δὲν εἶχε πολλὰ λάθη.

Διευθ. Ποῖα ἐργασία βοηθοῦν τὴν ἑκθεσιν ; Ἀς
τὸ συζητήσωμεν καὶ αὐτό.

Βασιλεῖου. "Όλα τὰ μαθήματα συντελοῦν νὰ
γράφουν οἱ μαθηταὶ καλὰς ἐκθέσεις.

Διευθ. Βοηθοῦν καὶ αἱ λεγόμεναι λεκτικαὶ ἀσκή-
σεις ;

Δημητριάδου (διδάσκ. Προτύπου). Θὰ γινό-
ταν καλὴ ἡ διδασκαλία, ἐὰν ἔδιδεν ἡ δόκιμος αὐτὴ τὸ
θέμα καὶ διώρθωνε τὰς ἐκθέσεις αὐτῇ ἢ ἰδίᾳ σπίτι της.

“Ὅπως ὅμως ἔγινεν, ἔπρεπε νὰ συστήσῃ εἰς τὰ παιδιὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνουν τὰς ἰδίας λέξεις, νὰ τονίσῃ τὰς ἀσαφείας, ἐπίσης εἰς τὰς καλὰς ἐκθέσεις νὰ τονίσῃ τὰ καλὰ σημεία καὶ τότε οἱ μαθηταὶ θὰ ἔκαμνον σύγκρισιν (Σήμερον δὲν ἔγινεν αὐτό, διότι ἡ διδασκάλισσα ἦτο ἀπροετοίμαστος). Περισσότερον ἔπρεπε νὰ τονίσῃ ἐκφραστικὰ λάθη καὶ ὄχι ὀρθογραφικά.

Λάππα (διδασκ. Προτύπου). “Ἐπρεπε ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἤξεύρῃ ποῖον σημεῖον θὰ τονίσῃ, νὰ ἀπομονώσῃ ὠρισμένα μέρη καλὰ ἢ κακὰ καὶ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν. Σήμερον δὲν ἔγινεν αὐτό, διὰ τοὺς λόγους, πού εἴπομεν. Ὄρθογραφικὴ διόρθωσις δὲν ἔγινε σχεδὸν καθόλου.

Σγουράμνη (διδασκ. Προτύπου). “Ὡς βοηθητικὰς ἐργασίας εὗρισκω ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν τῶν μαθητῶν λογοτεχνικά κομμάτια ὡμορφα, πού παρουσιάζουν ζωηρὰς εἰκόνες, σὰν νὰ τὰς βλέπουν οἱ μαθηταὶ μπροστὰ τοὺς. “Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διόρθωσιν, τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τὰ λαμβάνω ὡς ἀφορμὴν πρὸς διδασκαλίαν γραμματικῆς καὶ ὀρθογραφίας.

Εἰς τὸ σπίτι χωρίζω τὰς ἐκθέσεις εἰς δύο ἢ τρεῖς κατηγορίας καὶ σηκώνω μαθητὰς νὰ τὰς διαβάσουν ἢ τὰς διαβάζω ἐγώ. Τὴν φράσιν, πού θέλω νὰ διορθώσω τὴν γράφω εἰς τὸν πίνακα, καθὼς καὶ τὰς ὠραίας φράσεις. Σέβομαι τὸ χαρτὶ τοῦ παιδιοῦ καὶ δὲν τραβῶ μολυβιές. Ἀκόμη συνηθίζω πολὺ τὰ ἡμερολόγια, τὰ ὁποῖα διαβάζουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα. Κάποτε κάποτε ἐφαρμόζω καὶ τὴν **ταξικήν** ἐκθεσιν, δηλαδή διαβάζουν οἱ μαθηταὶ ὅποια φράσι τοὺς κάμνει ἐντύπωσιν καὶ τοὺς ἀρέσει ἀπὸ τὴν ἰδικήν τους ἐκθεσιν. Συναρμολογοῦν τὰς φράσεις αὐτάς, γράφοντες εἰς τὸν πίνακα καὶ κάμνουν μίαν ἐκθεσιν, ἥτις ἀντιγράφεται ὅφ’ ὅλων τῶν μαθητῶν.

Ἀναγνώστης (διδασκ. Προτύπου). “Ἡ διδάξασα δὲν ἔλαβεν ἀφορμὴν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ὅσα ἔπρεπε, διότι τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως ἦτο γενικόν. Ἐγὼ δίδω ἐλευθέρας ἐκθέσεις 3—4 μερικὰ θέματα ἐπὶ γενικοῦ τινος καὶ γράφει ὁ καθένας ὅποιον θέλει, τὸ κάμνω δὲ αὐτό, διὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς τῶν μαθητῶν. Προκειμένου νὰ γραφῇ ἐκθεσις, ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν των εἰς σημεία, πού ἐκίνησαν πραγματικὰ τὸ ἐνδιαφέρον των καὶ συγκεκριμέ-

νωσ εἰς τὴν προχθεσινὴν ἔκθεσιν, ποῦ ἔκαμα μὲ τὴν τάξιν μου, μὲ γενικὸν θέμα «Ἡ συγκέντρωσις τῆς Α΄. τάξεως τοῦ πολυταξίου», εἰς τὴν ὁποίαν εἶχομεν παραστῆ, ἔγραφεν ἕνας διὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς συγκεντρώσεως, ἄλλος διὰ τὰ ποιήματα, ἀπαγγελίας, παραμύθια κλπ., καὶ αὐτὸ μὲ ἱκανοποιεῖ. Τὰς ἐκθέσεις τὰς δίδω εἰς στιγμάς, καθ' ἃς ὁ μαθητὴς ἔχει ζήσει ἕνα γεγονὸς, διότι τότε τὰ συναισθάνεται, τὰ περιγράφει καλύτερα. Ἐπὶ τοῦ θέματος «ποῦ πρέπει νὰ διορθώνωνται αἱ ἐκθέσεις», ἐγὼ νομίζω ὡς κατάλληλον τόπον τὸ σχολεῖον καὶ μάλιστὰ νὰ διαβάζουν τὰς ἐκθέσεις οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταί, διότι τότε ἐκφράζονται καὶ κινητικῶς καὶ ἀποδίδουν μὲ τὰς κινήσεις ὅ,τι δὲν μποροῦν νὰ ἐκφράσουν μὲ λέξεις. Ἐπακολουθεῖ συζήτησις μὲ διαφόρους κρίσεις καὶ διορθώσεις ἐκφραστικῶν λαθῶν κλπ. ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν. Τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη δὲν τὰ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν μου καὶ λέγω εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ γράφουν, ὅπως ἡξεύρουν τὰς λέξεις, διότι ἡξεύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου ὅτι, ἅμα δὲν γνωρίζω τὴν ὀρθογραφίαν μιᾶς λέξεως, δὲν τὴν γράφω. συγκέντρωσις ὀρθογραφικῶν ὑλικῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς δύναται νὰ ληφθῇ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μαθήματα, ἐπιτρέπω δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ μὲ ἐρωτοῦν τὴν ὀρθογραφίαν μιᾶς λέξεως καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς γραφῆς τῆς ἐκθέσεως.

Υ π ο δ ι ε υ θ. Ἀπὸ ποίας τάξεως θὰ ἀρχίζῃ ἡ ἐκθεσις ;

Σ ο ὑ λ τ ο υ. Ἀπὸ τὴν Γ΄. τάξιν, διότι εἰς τὴν δευτέραν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν γραπταὶ ἐκθέσεις.

Κ α ρ ὕ δ α. Εἰς τὴν Β΄. νὰ ἀρχίζουν αἱ πρῶφορκαὶ ἐκθέσεις καὶ εἰς τὴν Γ΄. αἱ γραπταί.

Π λ ω μ α ρ ἱ τ ο υ. Γραπταὶ ἐκθέσεις γίνονται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς χρονίᾳς τῆς Α΄. τάξεως.

Κ υ τ ὁ π. Αἱ λεκτικαὶ ἀσκήσεις γίνονται ἐκθέσεις γραπταί, ὅταν τὰ παιδιὰ μάθουν νὰ γράφουν.

Δ ι ε υ θ. Αἱ λεκτικαὶ ἀσκήσεις εἶναι εἶδος βοηθητικῶν ἐκθέσεων, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πρόγραμμα. Ἀπὸ τότε δέ, ποῦ θὰ μπορῇ ὁ μαθητὴς νὰ ἐκδηλώσῃ τὰς γνώσεις του μὲ γραπτὰ σημεῖα, πρέπει νὰ ἐφαρμόζωνται αἱ γραπταὶ ἐκθέσεις.

Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ ο υ (διδάξασα). "Ὅσον ἀφορᾷ τὰς καλαισθητικὰς παρατηρήσεις, αὗται δὲν ἐγίναν εἰς τὴν ἔκθεσιν, διότι ἐφ' ὅσον ἡ ἔκθεσις ἦτο περιγραφικὴ ἔπρε-

πε νὰ ἀσκήσῃ τὴν παρατηρητικότητα τῶν μαθητῶν. Τὰς ἀνωρθογραφημένας λέξεις τὰς ἔγραψα ἐγώ, διότι δὲν ἐγνώριζον συγκεκριμένως, ποῖοι μαθηταὶ ἔκαμαν τὰ λάθη. Γενικῶς δὲν εἶμαι εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ποὺ μοῦ ἀνετέθη.

Διευθ. Προτοῦ νὰ εἶπω καὶ ἐγώ δύο λόγια διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Δημητριάδου, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω, ὅτι πολλάκις ἐλέγχθη ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς πρὸς τὴν διδάξασαν ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ τῆς χρεωστοῦμεν χάριν, διότι προσεφέρθη νὰ διδάξῃ σήμερον ἀπαράσκευος καὶ ἔτσι νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἡμᾶς νὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὰ παρουσιασθέντα σφάλματα. Ἐρχομαι τώρα εἰς τὴν διδασκαλίαν της καὶ πρῶτον εἰς τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως τῆς ἐκθέσεως. Ἐδιαβάσθη πρῶτον ἡ ἐκθεσις τῆς Παπάζογλου· ἦτο καθαρὰ περιγραφὴ, οἱ δὲ μαθηταὶ ἠρωτήθησαν. «Σὰς ἄρεσε, παιδιά;» Καὶ ἐκθέτουν τὰ παρατηρήσεις των, στρεφόμενας ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἂν τὰ παρατηρηθέντα κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ἐξετέθησαν ἀκριβῶς. Ἀκολουθῶς ἀνεγνώσθη ἡ ἐκθεσις τοῦ Ἰωσήφ. Αἱ παρατηρήσεις τῶν μαθητῶν στρέφονται πάλιν εἰς τὰ πραγματολογικὰ στοιχεῖα, οὐδεμία δὲ ἄλλη παρατήρησις λογικοῦ ἢ καλαισθητικοῦ περιεχομένου ἔγινε, καίτοι ἐγώ ἐσημείωσα μίαν φράσιν, ἣτις ἠδύνατο νὰ ἐξαρθῇ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν: «Εἴμεθα εἰς τὰ σπίτια μας, εἶπαν τὰ γουρουνόπουλα εἰς τοὺς ὄχλους ἐπισκέπτας» κλπ. Ἡ φράσις αὕτη ζωογονεῖ τὸ ξηρὸν περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως καὶ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ, διότι εἰσάγει ζωντανὰ στοιχεῖα εἰς τὴν ξηρὰν περιγραφικὴν μορφήν τῆς ἐκθέσεως. Αἱ αὐταὶ παρατηρήσεις καὶ διὰ τὴν ἐκθεσιν Μαραγκοῦ καὶ Φλωρίδου. Ὁμολογῶ καὶ ἐγώ ὅτι αἱ ἀναγνωσθεῖσαι ἐκθέσεις ἦσαν αὐστηρῶς περιγραφικαί.

Τοῦτο παρετήρησαν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν τάξεων, ἀλλὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθοῦν εἰς αὐτάς καὶ μερικὰ καλὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προβληθοῦν πρὸς μίμησιν, καταλλήλως τονιζόμενα. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι δὲν ἐβοήθησαν, ὅσον ἔπρεπε, καὶ οἱ μαθηταί, διότι καὶ ἡ συμμετοχὴ των εἰς τὴν συζήτησιν ἦτο πολὺ περιορισμένη καὶ αἱ παρατηρήσεις των πενιχραί.

Ἡ ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης δοθεῖσα γενικὴ συμβουλή: «Προσέχετε νὰ ἐκθέσετε μὲ ὠμορφον τρυπον», ἦτο προωρισμένη νὰ ἐπιφέρῃ τὴν προσδοκωμένην ὠφέλειαν,

τότε μόνον, ἂν προηγεῖτο διάφορος τρόπος τῆς διορθώσεως καὶ κατεδεικνύοντο τὰ φραστικά σφάλματα καὶ αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν μὲ κάποιαν λεπτομέρειαν. Τώρα, ὅπως ἐλέγχθη ἡ σύστασις τῆς διδασκαλίας, δὲν ἔχει περιεχόμενον. Ἡ ἐν τῇ τάξει διορθώσις ἐκθέσεων ἀνωτέρων κυρίως τάξεων, περὶ τῶν ἐκθέσεων τῶν μικροτέρων τάξεων θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, πρέπει νὰ γίνεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὡς ἐξῆς: Διαβάζεται πρῶτα ὅλη ἡ ἐκθεσις, κρατοῦν οἱ μαθηταὶ σημειώσεις, ἔχοντες τὸ ὅλον ἐν νῷ, ἀκολουθῶν, ἂν εἶναι ἀνάγκη, διαβάζεται πάλιν, ἀλλὰ κατὰ περιόδους μίαν ἢ δύο, οἱ θὰ κανονίσετε πόσας, καὶ διορθώνεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Πρέπει νὰ διαβάξη, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὰς ἐκθέσεις καὶ ὁ διδάσκαλος, διότι αὐτὸς εἶναι εἰς θέσιν πολλάκις νὰ τονίσῃ τὰ χρήζοντα ἰδιαιτέρας προσοχῆς μέρη, τὰ ὁποῖα διορθῶνουν ἢ ἐπαινοῦν οἱ μαθηταί.

Ἐπειτα ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν ἐκθέτει εἰς τὰ ὅμματα τῶν ἄλλων συναδέλφων τοῦ τὸν ἔχοντα πολλὰ σφάλματα μαθητὴν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ διαβάζουν κατὰ περιστάσεις τὰς ἐκθέσεις των, διότι αὐτοὶ θὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰ παρατηρήσεις τῶν συμμαθητῶν των. Ἐδῶ πρέπει νὰ καταβάλωμεν φροντίδα νὰ μὴ προσέχουν περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι πρέπει, οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ πραγματολογικά λάθη τῆς ἐκθέσεως. Τοῦτο βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι θὰ γράψωμεν καὶ θὰ ἀνεχθῶμεν ψεύδη. Εἶναι ὅμως γνωστόν ὅτι δὲν εἶναι καὶ μεγάλο λάθος, ἐὰν παραλίπωμεν καὶ κάτι ἀπὸ μίαν περιγραφὴν ἔπειτα πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι δὲν εἴμεθα ὅλοι ἀντικειμενικοὶ-παρατηρητικοὶ τύποι, ἀλλὰ καὶ ὑποκειμενικοὶ-ἐρμηνευτικοί. Διὰ τοῦτο ὁ τρόπος τοῦ ἐκθέτειν (ἡ λογικὴ σύνδεσις, ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ζωντανὴ ἔκφρασις, ἡ σαφὴς καὶ ἀνευ ἐπικινδύνων χασμάτων ἐξεκόνισις). πρέπει νὰ τιμᾶται περισσότερο. Ἡ πραγματολογικὴ ἀλήθεια πρέπει νὰ μὴ παροράται, ὅταν κυρίως τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως εἶναι εἰλημμένον ἀπὸ τὰ ἄλλα μαθήματα: Ἱστορίαν, Φυσιογνωστικά κλπ. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐκθέσεων εἴμεθα κατ' ἀνάγκην προσκεκολλημένοι εἰς τὰ πράγματα, ἂν καὶ ὑπάρχουν περιστάσεις, ποῦ ἡ χάρις τοῦ ὥραίου μου ἐπιτρέπει νὰ διαπλάσω μέσα εἰς τὰ χέρια μου ἐπὶ τὸ ἐπαγωγότερον τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμενον ὕλικόν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅμως ταύτῃ καλὸν εἶναι νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ ἐκ πραγμα-

τολογικῶν μαθημάτων ἀπορρέουσα ἔκθεσις δὲν σημαίνει πιστὴν ἀναπαράστασιν τοῦ μαθήματος, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθησαν οἱ μαθηταὶ τὴν προηγουμένην ὥραν (πιστὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ἢ τῆς βλαστήσεως τοῦ φασιόλου), ἀλλὰ τὴν ἀνάπτυσιν ἀπὸ αὐτοῦ μέρους ἐμπούσαντος μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν. (Ὁ ἡρώισμός τοῦ Κυναιγείρου, ἢ ἡ χαρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς ἀγγελίας τοῦ ἀγγέλου, ὅτι ἐνίκησαν κλπ.).

Ἄν ὅμως ἤθελε συμβῇ νὰ εἶναι περισσότερο προσκεκολλημένη ἡ ἔκθεσις εἰς τὸ ὕλικόν μαθήματος προδιδασθέντος, πρέπει νὰ λάβῃ ἄλλην μορφήν καὶ ὄχι ξηρὰν ἐπανάληψιν τῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀνακοινωθέντων, ἢ παρατηρηθέντων ὑπὸ τῶν μαθητῶν. (Π. χ. εἶναι περίεργον, ἔλεγεν ὁ Βασιλάκης, πόσον ἐμεγάλωσεν ἡ λαδιά, ποῦ ἔπεσε χθὲς εἰς τὸ φόρεμά μου..... τριχοειδῆ φαινόμενα).

Σχετικαὶ πρὸς τὰς ἐκθέσεις ταύτας, ὑπὸ διάφορον ὅμως μορφήν ἐμφανιζόμεναι, εἶναι αἱ ἐλεύθεραι ἐργασίαι τῶν μαθητῶν, τὰς ὁποίας καταρτίζουν οὗτοι, χρησιμοποιοῦντες τὰς πηγάς. Αἱ ἐργασίαι αὗται δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν ἐκθέσεις. Ὅταν κατορθώσωμεν εἰς μεγαλυτέρας τάξεις νὰ ἐπεξεργάζωνται ἐλευθερώτερον πῶς οἱ μαθηταὶ τὰς ὕλας διαφόρων μαθημάτων καὶ μᾶς φέρουν γ ρ α π τ ῆ ν τὴν ἐργασίαν τῶν αὐτῶν (Γεωγραφία, Ἱστορία, Ἀνάγνωσις κλπ.), ὅπως εἴπομεν εἰς προηγούμενα φροντιστήρια, τότε καλλιεργοῦμεν ἐντονώτατα καὶ ὑποβοηθοῦμεν πρὸς διαρκὴ ἐξέλιξιν τὴν πρὸς τὸ ἐκθέτειν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν μας, διότι ἔτσι συνηθίζουν αὐτοὶ νὰ συγκεντρώνουν, κατατάσσουν τὴν ὕλην, διαρθρώνουν αὐτὴν αἰτιωδῶς, ἐξευρίσκουν τὰ κύρια νοήματα κλπ. Τὴν ἐργασίαν αὐτὴν (ἐκθεσιν), ἀνακοινώνουν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ ἐκεῖ διορθώνεται αὕτη κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἡμερολόγια τῶν μαθητῶν, εἰς τὰ ὁποία καταγράφουν οὗτοι σπουδαῖα συμβάντα τῆς ζωῆς τοῦ σχολικοῦ ἢ οἰκογενειακοῦ ἢ κοινωνικοῦ βίου αὐτῶν ἢ ἄλλας παρατηρήσεις καὶ πληροφορίας σχετικὰς μὲ τὰ μαθήματα, εἶναι σπουδαιότατον μέσον πρὸς ἄσκησιν εἰς τὸ ἐκθέτειν.

Ἐπανεργαζομαι εἰς τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως τῶν ἐκθέσεων.

Διὰ τὴν ἐπιτύχη καλύτερον ἢ ἐν τῷ σχολείῳ διὰ τῶν μαθητῶν διόρθωσις τῶν ἐκθέσεων, πρέπει νὰ διαβάξῃ αὐτὰς κατ' οἶκον ὁ διδάσκαλος προηγουμένως. Νὰ κρατήσῃ σημειώσεις ἐπὶ τῶν γενικῶν σημείων, τὰ ὁποῖα θὰ θίξῃ κατὰ τὴν διόρθωσιν, νὰ εὕρῃ τὰς ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας θὰ προβάλλῃ πρὸς μίμησιν, ἀκόμη δὲ καὶ ὑποδεστέρας μὲ λάθη ἐμφανῆ, τῶν ὁποίων τὴν διόρθωσιν θὰ ἐπιδιώξῃ, διὰ τὴν προφυλάξῃ τοὺς ἄλλους μαθητὰς ἀπὸ τοῦ νὰ περιπέσουν εἰς ὅμοια λάθη, ἢ νὰ στηρίξῃ λησμονηθέντα κανόνα π. χ. στίξεως κλπ.

Ὁ καλύτερος τρόπος τῆς διορθώσεως τῶν ἐκθέσεων εἶναι ὁ γινόμενος ἐν τῷ σχολείῳ, μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν μαθητῶν. Ἡ διόρθωσις ἐκθέσεως δι' ἀνταλλαγῆς τῶν τετραδίων δὲν γνωρίζω, ἂν θὰ ἐπιτύχῃ ὥς τὸ δοκιμάσωμεν ὅμως. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν τετραδίων μᾶλλον ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων γίνεσθαι ἐπιτυχέστερον ἢ διόρθωσις, διότι ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας καταφεύγουν ἐπὶ τέλους οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ βιβλίον, τὴν ἀλάνθαστον πηγὴν, καὶ διορθώνουν. Μποροῦμεν ὅμως εἰς ἡνωμένα σχολεῖα νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν διόρθωσιν ἐκθέσεων μικροτέρων μαθητῶν ὑπὸ ἄλλων μαθητῶν μεγαλυτέρας τάξεως, διότι αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι καταφανῶς ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἐνῶ ὅταν οἱ μαθηταὶ ἀνῃκουν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, μπορεῖ ἕνας χειρότερος μαθητὴς ν' ἀναλάβῃ τὴν διόρθωσιν ἐκθέσεως μαθητοῦ πολὺ ὑπερτέρου του καὶ τότε φαντασθῇτε, τί εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ.

Εἰς τὴν Δ'. τάξιν τοῦ Διδασκαλείου, ὅταν ἐγένετο λόγος περὶ μεθοδικῆς τῶν ἐκθέσεων, εἵπομεν ὅτι διορθῶν τὰς ἐκθέσεις κατ' ἰδίαν, χωρίζω τὰ λάθη εἰς δύο κατηγορίας: α') εἰς λάθη ὀρθογραφικά, τῶν ὁποίων προτάσω, ἢ μᾶλλον ἐπιτάσω—σεῖς θὰ κανονίσετε τὴν σειράν—τὴν διόρθωσιν, καὶ β') εἰς λάθη κυρίως ἐκθέσεως—ἐκφράσεως, (καλαισθητικοῦ, λογικοῦ περιεχομένου κλπ.). Ἀποχωρίζω λοιπὸν κατὰ τὰς περιστάσεις τὴν διόρθωσιν τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύω ὅσα ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ μαθηταὶ καὶ ἐκεῖνα, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ὀρμηθῶ νὰ διδάξω ὀρθογραφικὸν ἢ γραμματικὸν κανόνα (μερικὰ παιδιὰ ἔγραψαν «σὰς ἀκούομε» τὸ «με» μὲ αἰ, ἐγὼ τὸ διώρθωσα μὲ «ε», ἢ ἄλλως: ἔτσι νομίζετε ὅτι γράφεται;) Θὰ τὸ

εἶπωμεν αὖριον. Κυττάξατε εἰς τὸ βιβλίον σας νὰ βρῆτε ὅμοιες λέξεις. Δὲν ἀποδίδω τὴν πρωτεύουσαν σημασίαν ἀληθῶς εἰς τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, κατὰ τὸ μάθημα τῆς ἐκθέσεως, ἀλλὰ καὶ δὲν λέγω εἰς τοὺς μαθητὰς μου, δὲν μὲ μέλλει, ἐὰν κάνετε ὀρθογραφικὰ λάθη, διότι πιθανὸν νὰ παρεξηγηθῇ τοιαύτη δήλωσις, παρέχω ὅμως τὴν ἄδειαν νὰ μὲ ἐρωτοῦν, καθ' ὃν χρόνον γράφουν τὴν ἑκθεσιν, περὶ τῆς ὀρθογραφίας ἀγνώστων εἰς αὐτοὺς λέξεων, ὅπως ἐπιτρέπω καὶ εὐχομαι νὰ ἐρωτοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τοὺς οἰκείους των οἱ μαθηταί, ὅταν γράφουν ἑκθεσιν κατ' οἶκον. Εἰς τὸ σχολεῖον ὅμως δὲν τοὺς ἐπιτρέπω νὰ μὲ ἐρωτοῦν μεγαλοφώνως καὶ ὅταν θέλουν αὐτοὶ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν καταγραφὴν τῆς ἐκθέσεως ἐν σχεδίῳ, ἂν βέβαια χρησιμοποιήσουν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον σχέδιον οἱ μαθηταί, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως καὶ κατ' ἰδίαν, διότι ἂν ζητήσουν μεγαλοφώνως τὴν ὀρθογραφίαν λέξεων κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τακτοποιήσεως τῶν νοημάτων, πιθανὸν μία ἐρώτησις ἐνὸς μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον περὶ ὀρθογραφίας λέξεώς τινος, πιθανόν, λέγω, νὰ ἐμβάλῃ εἰς ταραχὴν τὰς σκέψεις τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι φόβος ὑπάρχει τώρα νὰ ἐπιζητήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν λέξιν αὐτήν, μεταβάλλοντες καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν νοημάτων των (π. χ. διατί αὐτὸς ὁ μαθητὴς ἐρώτησε διὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς λέξεως «περιδέрайον»; "Εἶσαι εἶναι δυνατόν νὰ σκεφθῇ ἕνας μαθητὴς. ἅς τὴν βάλω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἑκθεσίν μου). "Ὅπως καταλαβαίνετε αὐτὸς ὁ μαθητὴς τώρα ἔγινεν αἰχμάλωτος τῶν ιδεῶν τοῦ ἄλλου. Βέβαια εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ μαθηταί πρόχειρα ὀρθογραφικὰ λεξικά, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι δύσκολον. "Ἐχετε ὅμως ὑπ' ὄψιν σας ὅτι καὶ ἐκ τοιούτων ἐρωτήσεων τῶν μαθητῶν περὶ τῆς ὀρθογραφίας ὀρισμένων λέξεων, εἶναι δυνατόν νὰ λάβετε ἀφορμὴν πρὸς γραμματικὴν ἢ ὀρθογραφικὴν διδασκαλίαν.

"Ἄλλαι βοήθειαι, κρίνω καλὸν νὰ μὴ παρέχωνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, τοῦλάχιστον ἐκ τῶν προτέρων, διὰ τὴν διάταξιν ἰδίως τῶν νοημάτων, ἀλλὰ νὰ ἀφήνεται ἐλευθερία εἰς τοὺς μαθητὰς πρὸς τοῦτο.

Ἄν χρειάζεται δὲ κάποια παρέμβασις τοῦ διδασκάλου, νομίζω ὅτι ὠφελιμώτερον δύναται νὰ παρέχεται αὕτη κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τὴν διόρθωσιν τῆς ἐκ-

θέσεως κριτικήν ἐκεῖ δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπιτυχέστερον ὅτι τὸ νόημα τοῦτο μποροῦσε νὰ προηγηθῇ, ἐκεῖνο ν' ἀκολουθήσῃ κλπ.

Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τεμαχίων λογοτεχνικοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν κριτικῆς, οἱ μαθηταὶ συνηθίζουν εἰς τὴν λογικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῶν σκέψεών των. Δὲν νομίζω ὅτι ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καλυτέρων ἐκφράσεων τῶν μαθητῶν συνηχθησομένη ἐκθεσις (ταξικὴ ἐκθεσις), θὰ ἐπιφέρῃ τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, διότι καὶ κόπον πολὺ θὰ χρειασθῇ καὶ δὲν θὰ διαπνέεται ἀπὸ ἐνιαίου πνεύματος, τῆς ἐκφράσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ μαθητοῦ. Δὲν θὰ εἶναι ἀληθινὴ ἢ ἐκθεσις αὐτῇ ἄλλως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠφελεῖ ἐδῶ, εἶναι ἡ συζήτησις καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀσκουμένη κριτικὴ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δοκιμάσατέ το, ἂν θέλετε.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπεδιώχθη νὰ διορθωθοῦν αἱ ἀνωρθογραφημένοι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς λέξεις (φυτῶριον, χοιροστάσιον, προχωρήσαμεν...) ἦτο ἀνεπαρκὴς καὶ ἐγένεον ἄνευ τῶν δεουσῶν ἐπεξηγήσεων. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐτέθη καὶ ἐρώτημα ἢ ἄλλως δὲν προεκλήθη τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν τὴν αἰτίαν τῆς ὀρθῆς γραφῆς μιᾶς ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτάς, π. χ. τοῦ «προχωρήσαμεν», ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν. Αὐτὸ βέβαια θὰ τὸ ἐπιτύχετε, ὅταν εἰσθε τακτικοὶ διδάσκαλοι τῆς τάξεως· τότε θὰ γνωρίζετε τὰς γραμματικὰς δυνάμεις καὶ τὰς ὀρθογραφικὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν καὶ θὰ κανονίζετε καλύτερα τὴν ἐργασίαν σας.

Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος, ὑπὸ τὸν τίτλον «διόρθωσις ἐκθέσεως», εἶναι γραμμὴν ἢ ὑπόμνησις: «Λέξεις τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ τελειόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ». Ἡ ὑπόδειξις αὐτῇ ἐγράφη κατὰ σύστασιν τοῦ κ. Ὑποδιευθυντοῦ, σημαίνει δὲ ὅτι πρέπει νὰ καταβάλλεται φροντίς ἀπὸ τὸν διδάσκαλον νὰ γνωρίσῃ οὗτος ποῖας λέξεις συνηθέστερον μεταχειρίζονται γενικῶς οἱ τελειόφοιτοι μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τὰς λέξεις ταύτας περισυλλέγει καὶ ταξινομεῖ οὗτος, διδάσκει δὲ τὴν ὀρθὴν γραφὴν αὐτῶν, ὥστε νὰ μὴ περιπίπτουν εἰς λάθην, ὅταν γράφουν αὐτάς οἱ μαθηταί.

Β ο η θ η τ ι κ α ἰ ἐ ρ γ α σ ί α ἰ ἐ κ θ έ σ ε ω ς εἶναι κατὰ πρῶτον ἡ ἐπίμονος ἀπαίτησις τοῦ διδασκάλου, ἵνα εἰς ὅλα τὰ μαθήματα, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐκθεσιν,

ἐκφράζονται οἱ μαθηταὶ λογικῶς, σαφῶς καὶ ὀρθῶς· δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ γίνωνται καὶ ἐδῶ ὅσα συμβαίνουν μὲ τὸ ζήτημα τῆς καλῆς γραφῆς τῶν μαθητῶν, τὴν ὁποίαν διδάσκαλοί τινες ἀπαιτοῦν μόνον εἰς τὸ μάθημα τῆς καλλιγραφίας, ἀφήνουν δὲ ἀπαρατήρητα κακὰ γράμματα τῶν μαθητῶν εἰς ἄλλα μαθήματα.

Βεβαίως ἐνδείκνυται νὰ εἴμεθα ἡττον ἀπαιτητικοὶ εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις, ὅπου καὶ ἀτελεστέραν γλωσσικὴν ἐκφρασιν ἀνεχόμεθα, ἀκόμη δὲ καὶ ἰδιωτισμοὺς τῶν μαθητῶν, ἵνα μὴ σφραγίσωμεν αὐτῶν τὸ στόμα καὶ βλάψωμεν ἀνεπανορθῶτως τὴν πρὸς ἐκφρασιν ὁρμὴν τῶν μαθητῶν διὰ τῶν συχνῶν διορθώσεών μας, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν γλωσσικὴν ἀκρίβειαν καὶ λογικὴν σύνδεσιν τῶν νοημάτων αὐτῶν.

Ἔπειτα βοηθεῖ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἡ ἔννοια κατὰ τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως, αἱ ἐλεύθεραι περὶ ποικίλων πραγμάτων ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν, τὰς ὁποίας τόσον πολὺ εὐνοεῖ τὸ νεώτερον σχολεῖον, στενωτέρον δὲ αἱ κατὰ τὸ πρόγραμμα λεγόμεναι λεκτικαὶ ἀσκήσεις, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ὅτι ἔχουν ἰδιαίτερον προρισμὸν νὰ παρασκευάζουν τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Ἀπὸ ποίας τάξεως αἱ ἐκθέσεις. Τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα ὀρίζει χρόνον ἐνάρξεως τῶν γραπτῶν ἐκθέσεων τὴν Δ'. τάξιν, εἰς δὲ τὰς προηγουμένας τάξεις, ἀντὶ αὐτῶν, ὀρίζει τὰς (προφορικὰς) λεκτικὰς ἀσκήσεις κλπ. Διὰ νὰ μὴ πολυλογώμεν, αἱ γραπταὶ ἐκθέσεις πρέπει νὰ ἀρχίζουσιν ἀπὸ τῆς Α'. τάξεως. Ὅταν ὁ μαθητὴς μάθῃ τὰ ἀναγκαῖα γράμματα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἀνακοινώσῃ κάτι, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ σπουδαίου, νὰ ἐξωτερικεύσῃ μίαν σκέψιν τοῦ, μίαν ζωηράν ἐντύπωσιν τοῦ καὶ τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τὴν γράψῃ, ἔστω καὶ μὲ ἀνορθογραφίας (π. χ. θέλο φομή), γράφει ἐκθεσιν. Δὲν εἶναι δὲ ἀσυνήθη παραδείγματα μαθητῶν, δυναμένων κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους νὰ γράψουν ἐκθέσεις, μὲ ὠραία νοήματα καὶ πολλὰ, ἐννοεῖται, ὀρθογραφικὰ λάθη. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει ποτὲ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη νὰ θεωρηθοῦν τὸ ἄπαντον τῆς ἐκθέσεως, διότι τότε αὕτη μετατρέπεται εἰς ὀρθογραφικὸν γύμνασμα καὶ δὲν πρέπει νὰ λέγεται ἐκθεσις ἰδεῶν.

Διὰ νὰ διευκολυνθῇ ὅμως ἡ ἐργασία αὕτη, πρέπει νὰ δημιουργοῦμεν εὐκαιρίας, ἵνα οἱ μαθηταὶ μὲ προθυμίαν

καὶ χαρὰν ἐξωτερικεύουν τὸν ἑαυτὸν τοὺς ἢ ν' ἀνακοινώ-
νουν κάτι, τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι δὲν γνωρίζουν. "Ετσι
ὁλόκληρος ὁ μαθητὴς ὁρμᾷ πρὸς τοιαύτην ἀνακοίνωσιν,
ὁ δὲ διδάσκαλος καὶ οἱ συμμαθηταὶ τοῦ ἐκφέρουν ἀμέ-
σως τὴν σχετικὴν κρίσιν τῶν. Ἀντιλαμβάνεσθε τώρα
ὅτι ἡ κρίσις αὕτη δὲν θὰ εἶναι καὶ τόσον αὐστηρά, ὥστε
νὰ φονεύσῃ τὴν πρὸς ἀνακοίνωσιν ὁρμὴν τῶν μαθητῶν.
Οἱ περιορισμοὶ περὶ τὴν λογικὴν, καλλιτεχνικὴν κλπ.
ἐκφράσιν τῶν μαθητῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν
προηγουμένως, αὐξάνονται, καθ' ὅσον οἱ μαθηταὶ ἀνέρ-
χονται εἰς μεγαλυτέρας τάξεις. "Αλλως πρέπει νὰ
γνωρίζετε ὅτι ἡ φυσικότης, μὲ τὴν ὁποίαν γράφουν οἱ
μικροὶ μαθηταὶ, δὲν ἔχει ἀνάγκην πολλῶν διορθώσεων.
Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁμοῦς αὐτό, πρέπει νὰ δοθῇ μεγαλυτέρα
ἐλευθερία εἰς τὸ παιδί, ἡ δὲ Ἑνιαία Συγκεντρωτικὴ δι-
δασκαλία λάβῃ μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν εἰς τὸ σχολεῖ-
ον, τοῦλάχιστον εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις.

Σ κ ο π ὅ ς τ ῶ ν ἐ κ θ ἔ σ ε ω ν. Καταλαμβάνετε
τώρα, ἀπ' ὅσα εἵπομεν, ὅτι δὲν δυνάμεθα δι' ὁλόκληρον
τὸ δημοτικὸν σχολεῖον νὰ ὀρίσωμεν ἓνα, τὸν αὐτόν, σκο-
πὸν τῶν ἐκθέσεων" προχωροῦμεν καὶ εἰς τὸ ζήτημα αὐ-
τὸ ἐξελεγκτικῶς, ὅπως κάμνομεν καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα
ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν δια-
φόρων μαθημάτων. Ἐπαυξάνομεν σὺν τῷ χρόνῳ τὰς
ἀπὸ μέρους τῶν μαθητῶν ἀπαιτήσεις μας καὶ μεταβάλλο-
μεν φυσικὰ τὸν τρόπον τῆς ἐπεξεργασίας τῶν μαθη-
μάτων.

Ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ἐξῆς ζήτημα λύεται μὲ ὅσα εἵπομεν.
Μᾶλλον ἐλεύθεροι εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις πρέπει νὰ
εἶναι αἱ ἐκθέσεις (ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν, διαφορε-
τικῆς φύσεως τοῦ ἐνὸς μαθητοῦ ἀπὸ τοῦ ἄλλου), εἰς δὲ
τὰς ἀνωτέρας χωρὶς νὰ ἐξαφανισθοῦν αἱ ἐλεύθεραι, πα-
ρέχομεν πρὸς ἀνάπτυξιν θέματα κοινά, ὅπως εἶναι ἐ-
κεῖνα, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν προηγουμένως (ἐ-
λευθέρᾳ ἐπεξεργασίᾳ μαθημάτων) ἢ ἄλλαι πληροφο-
ρίαι παρεχόμεναι εἰς τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοὺς μαθη-
τάς. Ἐπίσης καὶ τὸ ζήτημα, ποῦ θὰ γράφονται αἱ ἐκθέ-
σεις, εἰς τὸ σπίτι ἢ εἰς τὸ σχολεῖον, λαμβάνει τὴν πρέ-
πουσαν λύσιν. Τὸ σπίτι εἶναι μᾶλλον ὁ ἐνδεδειγμένος
τόπος νὰ γίνωνται πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἐργασίας αὐτάς (κα-
ταγραφή ἐντυπώσεων πρὸς ἀνακοίνωσιν, πληροφοριῶν
πρὸς ἐπεξεργασίαν θέματος κλπ.). Πρέπει ὁμοῦς νὰ

λαμβάνη τὰ μέτρα του ὁ διδάσκαλος, διὰ νὰ μὴ δίδωνται περισσότεραι, ἀπὸ ὅσας πρέπει, βοήθειαι εἰς τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοὺς οἰκείους των. Εἰς ἡνωμένον ὅμως σχολεῖον αἱ ἐκθέσεις καὶ ὅλαι σχεδὸν αἱ ἔχουσαι τύπον ἐκθέσεως ἐργασίαι ὑπάρχει εὐκολία νὰ γίνωνται εἰς τὸ σχολεῖον, διότι καὶ χρόνος ὑπάρχει διαθέσιμος καὶ ἡ ποθητὴ συνεργασία τῶν μαθητῶν δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς βαθμὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον.

Ἡ γ λ ὠ σ σ α τ ὠ ν ἐ κ θ έ σ ε ω ν.—Εἶπομεν ὅτι εἶναι ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη δημοτικὴ, τοῦτο δέ, διότι δὲν ἔχουν οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου συνειρμούς καθαρευούσης, καθ' ὅσον οὐ μόνον τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων εἶναι γραμμένα εἰς τὴν δημοτικὴν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ προφορικὴ διδασκαλία γίνεται εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Καὶ γνωρίζω βεβαίως ὅτι εἰσῆχθη εἰς τὴν Ε'. καὶ ΣΤ'. τάξιν ἡ διδασκαλία τῆς καθαρευούσης, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀποβῇ ἐπαρκὴς ὀλιγοχρόνιος χρῆσις αὐτῆς νὰ μεταβάλῃ τοὺς γλωσσικοὺς συνειρμούς τῶν μαθητῶν ἐκτὸς τούτου ἢ ἔννοια τῶν ἀναγνωστικῶν τεμαχίων, εἰς οἷανδήποτε γλῶσσαν καὶ ἂν εἶναι γραμμένα ταῦτα, ἀποδίδεται εἰς τὴν δημοτικὴν. Πρέπει ὅμως ἐξ ἄλλου νὰ συνηθίζωμεν τὰ παιδιὰ εἰς τὴν σύνταξιν ὑπηρεσιακῶν ἐγγράφων, π. χ. αἰτήσεων, τῶν ὁποίων ὁ τύπος καθιερώθη εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν. Ἄς ἀρκεσθῶμεν εἰς αὐτὰ σήμερον περὶ τῶν ἐκθέσεων καὶ ἅς ἐκφράσωμεν τὰς εὐχαριστίας μας εἰς τὴν διδάξασαν Μαρίαν Δημητριάδου, ἡ ὁποία διὰ τῆς αὐτοθυσίας της ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν τόσα χρήσιμα πράγματα διὰ τὸ σπουδαῖον μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Χ. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ
ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ (*)

**Γενομένης υπό του Διευθυντού του Διδασκαλείου
Σερρών κ. Μιχαλοπούλου ἐν τῇ Δ'. τάξει του
Προτύπου Δημοτ. Σχολείου τὴν 24ην Μαΐου 1934.**

Μεθοδικὴ ἐνότης : «Διαίρεσις δεκαδικοῦ
δι' ἀκεραίου».

Πρακτικογράφοι : Μαρ. Τσακίρη, Ἀρεταῦσα Καρδάμη.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ φροντιστηρίου μία δόκιμος, κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Διευθυντοῦ, ἀναφέρει τὴν πορείαν, ἣν ἤκολούθησεν οὗτος κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ ἐξῆς κατὰ σημείωμα, τὸ ὁποῖον παρεδόθη ἀργότερον εἰς τὰς πρακτικογράφους.

Κατ' ἀρχὰς ὁ διδάξας ἐξήτασε τὸ προηγούμενον μάθημα. Ἐσήκωσε μαθητὴν εἰς τὸν πίνακα καὶ ἔλυσε ἓνα ἀπὸ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχε δώσει ἡ διδασκάλισά τους. Ἀφοῦ ἐξήτασε διὰ βραχέων τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔλυσε τὸ δοθέν πρόβλημα ὁ μαθητής, ἠρώτησε τοὺς ἄλλους μαθητάς, ἂν συμφωνοῦν μὲ τὸν τρόπον τῆς λύσεως καὶ τὸ ἐξαγόμενον τῆς πράξεως. Ἀκολουθῶς δ' εἰσῆλθεν εἰς τὸ νέον ὡς ἐξῆς :

«Προσέχετε τώρα νὰ σὰς δώσω καὶ ἐγὼ ἓνα πρόβλημα, διὰ νὰ ἴδωμεν πῶς θὰ τὸ λύσετε» καὶ δίδει τὸ ἐξῆς πρόβλημα :

«Μερικὰ παιδάκια ἤθελαν ν' ἀγοράσουν μολύβια καὶ ρώτησαν εἰς διάφορα βιβλιοπωλεῖα πόσον ἔχουν. Ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησαν καὶ ἀγόρασαν 9 μολύβια, διὰ τὰ ὁποῖα ἔδωσαν 18,90 δραχμάς· πόσον ἀγόρασαν τὸ κάθε μολύβι ;

Μετὰ μικρὰν σιγὴν, οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸ πρόβλημα. Τότε παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος

(*) Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 562 καὶ 563 φύλλα (1934) τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ περιοδικοῦ Ἑρμῆς, τοῦ κ. Καραγιάννη.

νά λύσουν με τὸν νοῦν τοὺς τὸ πρόβλημα, χωρὶς νὰ γράψουν τίποτε εἰς τὸ τετράδιόν τοὺς· πρὸς εὐκολίαν τοὺς δὲ ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ πίνακος, κατόπιν συντόμου μετὰ τῶν μαθητῶν διαλόγου, τοὺς ἀριθμοὺς : 18,90 δραχ. (ἔχουν) τὰ 9 μολ., πόσον τὸ 1 ; Οἱ μαθηταὶ μετ' ὀλίγον εὐρίσκουν ὅτι τὸ κάθε μολύβι κοστίζει 2, 10 δραχ. Τοῦτο δὲ λέγει εἰς μαθητῆς, καλούμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

Μετὰ ταῦτα ὁ διδάσκων ἠρώτησε τοὺς ἄλλους μαθητάς, ἂν συμφωνοῦν μετὰ τὸ εὑρεθὲν ἐξαγόμενον. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἠρώτησε τὸν πρῶτον μαθητὴν, πῶς ἔλυσε τὸ πρόβλημα, αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι ἔκαμε διαίρεσιν, δηλαδὴ διήρесе τὸ 18,90 δραχ. διὰ τοῦ 9, διότι.... κλπ.

Ἄλλοι μαθηταὶ ἐρωτηθέντες ἀπαντοῦν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔκαμαν διαίρεσιν. Διδ. Πῶς ἀκριβῶς ἐκάματε τὴν διαίρεσιν ; Μαθ. Διαιρέσαμεν πρῶτα τὸ 18, τὸν ἀκέραιον, ἔπειτα τὸ 0,90 τὸν δεκαδικὸν καὶ ὅ,τι εὐρήκαμε ἀπὸ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀκεραίου, τὸ ἐγράψαμε χωριστὰ καὶ χωριστὰ ἐγράψαμε ὅ,τι εὐρήκαμε ἀπὸ τὴν διαίρεσιν τοῦ δεκαδικοῦ.

Ἄς σημειώσω ἐγώ, λέγει ὁ διδάσκαλος, εἰς τὸν πίνακα, πῶς ἐκάματε καὶ γράφει κατόπιν συζητήσεως μετὰ τῶν μαθητῶν.

18,90 δραχ. : 9 μολ. = 2,10 δραχ. τὸ καθένα μολύβι.

Ἐπειτα καλεῖ τοὺς μαθητάς νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα αὐτὸ μόνοι τοὺς εἰς τὰ τετράδιά τοὺς. «Τί πράξη εἶπατε θὰ κάμετε ;» λέγει ὁ διδάσκων. «Διαίρεσιν». «Λοιπὸν, νὰ κάμετε τὴν διαίρεσιν, ὅπως ξεύρετε». Οἱ μαθηταὶ ἐργάζονται, ὁ δὲ διδάσκαλος περιέρχεται τὰ θρανία καὶ συζητεῖ χαμηλοφώνως μετὰ τῶν μαθητῶν. Ἀφοῦ εἰργάσθησαν ὀλίγον οἱ μαθηταί, ἐσήκωσεν ἕνα στὸν πίνακα, ὁ ὁποῖος λύει τὸ πρόβλημα διὰ τοῦ συνήθους τρόπου τῆς διαιρέσεως καὶ εὐρίσκει τὸ αὐτὸ πηλίκον, δηλαδὴ 2,10 δραχ. ἠρώτησε τότε ὁ διδάσκαλος τὸν μαθητὴν, ποῦ ἦτο ὀρθος εἰς τὸν πίνακα, πῶς εἰργάσθη, αὐτὸς δὲ ἐπανέλαβε : «Διαιρέσα πρῶτα τὸν ἀκέραιον 18 καὶ εὐρήκα πηλίκον 2, ἔπειτα δὲ τὸν δεκαδικὸν 0,90 καὶ εὐρήκα 0,10 καὶ ἔτσι εὐρέθη τὸ πηλίκον 2,10.

Ἐπειτα ὁ διδάσκαλος ἐρωτᾷ ἄλλον μαθητὴν, ἂν εὐρῆκεν τὸ ἴδιο ἐξαγόμενον κι' αὐτός. Καὶ ἐπὶ καταφατικῇ ἀπαντήσῃ, ἐρωτᾷ πάλιν ὁ διδάσκαλος, πῶς τὸ εὐρήκες αὐτό ; Διὰ καταλλήλου δὲ βοηθείας ἀποντᾷ : εἰ-

χαμεν νά διαιρέσωμεν δεκαδικόν με ἀκέραιον. διαιρέσαμεν χωριστά τὸν ἀκέραιον καὶ ἐβάλαμεν ὑποδιαστολήν, ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἀριθμόν, πού εὐρήκαμεν ἀπὸ τὴν διαιρέσιν τοῦ ἀκεραίου καὶ ἔπειτα διαιρέσαμεν τὸν δεκαδικόν..... (δηλαδή διὰ τοῦ τρόπου τούτου εὐρέθησαν τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ κανόνος τῆς διαιρέσεως δεκαδικοῦ δι' ἀκεραίου). Ἀκολουθῶς ὁ διδάσκων δίδει πρὸς λύσιν τὸ ἐξῆς πρόβλημα, τὸ ὁποῖον γράφομεν ἐν συντομίᾳ :

«Ἐδώσαμεν 30,60 δραχ.. διὰ 3 ὀκάδ. κουκιά, πόσο ἡ ὀκά ;»

Οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸ πρόβλημα καὶ λύουν αὐτὸ ἀπὸ μνήμης. Τὸ κατατάσσει ἔπειτα ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν πίνακα 30,60 δρχ. : 3 ὀκ. = 10,20 δρχ. ἡ ὀκά, καὶ ἀφοῦ διαλογικῶς ἐπανέλαβον πῶς εἰργάσθησαν, καλεῖ αὐτοὺς νά λύσουν γραπτῶς καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο. Οἱ μαθηταὶ ἐργάζονται, ὁ δὲ διδάσκαλος περιέρχεται τὰ θρανία, συζητεῖ μετ' αὐτῶν, ζητῶν ἐξηγήσεις καὶ παρέχων βοηθείας εἰς τοὺς ἀδυνάτους. Κατόπιν λύει ἕνας μαθητὴς τὸ πρόβλημα γραπτῶς εἰς τὸν πίνακα καὶ λέγει τὸν τρόπον, καθ' ὃν εἰργάσθη, οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ συμφωνοῦν.

Τέλος ἐξάγεται ὁ κανὼν «διὰ νά διαιρέσωμεν δεκαδικόν δι' ἀκεραίου, διαιροῦμεν....»

Ἀκολουθῶς ὁ διδάσκαλος δίδει τὸ ἐξῆς πρόβλημα, τὸ ὁποῖον περιέχει πρόσθετον δυσκολίαν. «Ἐνας ἐργάτης ἔσκαψεν ἕνα αὐλάκι 183,60 μέτρα μακρὺ, εἰς 12 ἡμέρας. Πόσα μέτρα ἔσκαψε τὴν ἡμέραν ;» Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἐπαναλαμβάνουν οἱ μαθηταὶ καὶ τὸ λύουν γραπτῶς, ἰδιαιτέρως καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐργαζόμενοι, ἕνας δὲ κατόπιν καὶ εἰς τὸν πίνακα ὀρθῶς, χωρὶς νά ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὴν δυσκολίαν, πού παρουσιάζει ὁ ἀκέραιος διαιρετέος, ἀφῆνων ὑπόλοιπον 3, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν δεκαδικόν 0,60, πρέπει νά γίνη $360 : 12 = 30$.

Ὁ διδάσκων τότε ἠρώτησεν αὐτὸν πῶς κοντὰ εἰς τὸ 3 κατέβασε καὶ τὸ 6 τοῦ δεκαδικοῦ καὶ ἔγινε 36 καὶ τὸ διήρεσε μετὰ τὸ 12 κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μαθητὴς δὲν ἐγνώριζε νά δώσῃ τὴν ἐξήγησιν οὔτε οἱ συμμαθηταὶ του, ὁ διδάξας εἶπεν : «αὐτὸ θὰ σᾶς τὸ εἰπῇ ἡ διδασκάλισσά σας».

Κατόπιν ἐκάλεσεν ἕνα τῶν τελειοφοίτων νά δώσῃ ἕνα πρόβλημα εἰς τοὺς μαθητάς πρὸς λύσιν. Δίδει δὲ ἡ δό-

κιμος Κ. Χρ. τὸ ἐξῆς : «Νὰ μοιρασθοῦν 132,25 ὀκ. εἰς 25 ἄτομα», τὸ ὅποῖον ὁμῶς εὐρέθῃ ἀκατάλληλον, διότι δὲν περιείχεν ἀριθμοὺς ὑποδιαιρουμένους φυσικῶς εἰς δεκαδικὰ κλάσματα καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκε τέλος ὁ διδάσκαλος προβλήματα νὰ λύσουν οἱ μαθηταὶ κατ' οἶκον, προέτρεψε δὲ αὐτοὺς νὰ εὑρουν καὶ αὐτοί, ἂν ἤμποροῦν. ἓνα ἢ δύο προβλήματα ὁ καθένας καὶ νὰ τὰ λύσουν. "Ἐκλείσει δὲ τὸ μάθημα μὲ τὴν ἐρώτησιν : Ἐμάθομεν λοιπὸν σήμερον ; Μαθ. : Νὰ διαιροῦμεν δεκαδικὸν δι' ἀκεραίου. Καὶ πῶς ;.... Μαθ...

Ἀφοῦ ἐξετέθη τὸ ἀνωτέρω διάγραμμα, ἐπηκολούθησεν ἡ συνηθισμένη συζήτησις :

Δ ι ε υ θ. Διεκρίνατε κατὰ τὴν διδασκαλίαν μου ἐνδομύχους προθέσεις ; ἐπέτυχον αὐταί ; ποῖα μέσα ἐχρησιμοποίησα πρὸς τοῦτο ; Γενικῶς δὲ πῶς μετεχειρίσθη τὴν διδασκτέαν ὕλην εἰς τὰ χέρια μου καὶ πῶς τοὺς μαθητάς ;....

Π α π α ε υ α γ γ ἑ λ ο υ. Μ' ἄρεσε ἐκεῖνο, πού, χωρὶς νὰ λέτε τί ζητᾶτε, ἐλύνατε προβλήματα.

Δ ι ε υ θ. Ἄλλοι ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ τί ἔχουν νὰ παρατηρήσουν ;

Χ α τ ζ η σ ο φ ι α ν ὁ ς. Ἀκολουθήσατε τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ μερικὰ προχωρήσατε εἰς τὰ γενικά.

Δ ι ε υ θ. Διὰ τί νὰ μεταχειρισθῶ πρῶτα τὴν ἀπὸ μνήμης λύσιν τῶν προβλημάτων ; Ζητῶ τὰς γνώμας σας καὶ πρῶτα ἡ Δ'. τάξις ἔχει τὸν λόγον.

Λ α μ π ρ ι ν ο ὺ. Διέκρινα ὅτι εἰς ὅλα τὰ προβλήματα σας εἵχατε ἀρτίους ἀριθμοὺς καὶ σχεδὸν τοὺς ἰδίους καὶ αὐτὸ τὸ κάνατε ἴσως, διὰ νὰ εἶναι τελεία ἡ διαίρεσις καὶ νὰ μὴ μένῃ ὑπόλοιπον.

Δ ι ε υ θ. Πολὺ ὀρθὴ παρατήρησις. Ἄλλος μπορεῖ νὰ δώσῃ καμμίαν ἄλλην ἐξήγησιν, διὰ τί ἔκαμα αὐτό, ἂν, ἐννοεῖται, ἐγκρίνῃ ὅ,τι ἔκαμα ;

Θ ε μ ε λ ῆ. Ἀπαντῶ εἰς τὴν Λαμπρινοῦ. Ἄν οἱ ἀριθμοὶ δὲν ἦσαν τέτοιοι, θὰ δυσκολεύονταν τὰ παιδιά.

Κ υ τ ὅ π ο υ λ ο ς. Μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν τὸ ἐξῆς : Ἐζητήσατε εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ σᾶς λύσουν τὰ προβλήματα ἀπὸ μνήμης. Μοῦ ἤρρεσεν αὐτό, διότι ἐπετύχατε τὸν σκοπὸν σας.

Δ ι ε υ θ. Λάθῃ τώρα παρατηρηθέντα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ; Ἐμπρός. Θάρρος.

Μ π ο ύ μ π α ς. "Όταν ένας μαθητής εύρη υπόλοιπον εις την διαίρεσιν καὶ ἐρωτήσῃ τὸν διδάσκαλον τί εἶναι αὐτό ; ἐκεῖνος τί θ' ἀπαντήσῃ ;

Δ ι ε υ θ. Ἐσὺ τί θ' ἀπαντοῦσες ;

Μ π ο ύ μ π α ς. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως καὶ νὰ δώσῃ τέτοια προβλήματα εἰς τὰ παιδιὰ, πού νὰ μὴ μείνῃ ὑπόλοιπον.

Δ ι ε υ θ. Ἡ διαίρεσις δεκαδικοῦ δι' ἀκεραίου θὰ διδασθῇ εἰς πολλὰ μαθήματα καὶ θὰ δώσωμεν τοιαῦτα προβλήματα, πού νὰ περιέχουν δυσκολίας βαθμηδὸν αὐξανόμενας. Ἐκτὸς τούτου ἅς ἐξετάσωμεν καὶ τὸ ἔξης : Δὲν εἶναι σφάλμα, πού τὰ προβλήματα δὲν τὰ ἐδώσαν οἱ μαθηταί, ἀλλὰ ἐγώ ;

Γ ε ω ρ γ ί ο υ. Ἦταν λάθος, μὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔπρεπε τὰ προβλήματα νὰ ἦσαν παρμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν, π. χ. τετράδια, μολύβια καὶ ἄλλα.

Δ ι ε υ θ. Καλά, πολὺ καλά.

Ἀ λ ε ξ. Ἄν ἦτο διδάσκαλος τῆς τάξεως, θὰ ἐμάζεψε τὸ ὑλικὸν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ὅλης τάξεως καὶ θὰ ἐπετύγχανε πειὸ πολὺ.

Δ ι ε υ θ. Μήπως διήρκεσε πολλὴν ὥραν ἡ διδασκαλία ; Πῶς θὰ μπορούσατε τέλος πάντων νὰ με δικαιολογήσετε ;

Ἀ λ ε ξ. Ἄν ἦσθε διδάσκαλος τῆς τάξεως, ἀσφαλῶς δὲ θὰ τρώγατε τόσην ὥραν. Μὰ τώρα, ἐπειδὴ εὐρήκατε δυσκολίας, ἐπιμένετε νὰ ξεκαθαρίσετε μερικὰ πράγματα καὶ δι' αὐτὸ βάσταξε ἡ διδασκαλία περισσότερον τοῦ δέοντος.

Μ π ο ύ μ π α ς. Ἡ συνάδελφος Γεωργίου εἶπεν ὅτι ἔπρεπεν οἱ μαθηταί νὰ εὗρουν τὰ προβλήματα. Ἐγὼ λέγω, ὅτι καλὰ κάνατε, πού δὲν ἀφήσατε τοὺς μαθητὰς νὰ εὗρουν αὐτοὶ προβλήματα, διότι θὰ ἦτο δύσκολο καὶ θὰ ἐπέφταμεν εἰς γκάφες.

Τ ρ ι α ν τ α φ. Μετὰ ὅμως ἀπὸ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος, ἔπρεπε νὰ ἀφήσετε τὰ παιδιὰ μόνον τοὺς νὰ εὗρουν προβλήματα.

Δ ι ε υ θ. Περί αὐτοῦ θὰ ὁμιλήσω καὶ εἰς τὴν ἀπολογία μου. Τώρα ὅμως λέγω ὅτι ἔχω μερικὰς ἀμφιβολίας, κατὰ πόσον θὰ ἐπετύγχανεν αὐτὸ ἡ ὄχι. Πάντως παρακαλοῦμεν τὴν διδασκάλισσαν τῆς τάξεως, διδα Λάππα, νὰ τὸ δοκιμάσῃ καὶ ὅταν ἐκ νέου συναντηθῶμεν, μὰς λέγει τ' ἀποτελέσματά της.

Χατζηαρχοντης. Είς τὸ ὑπόλοιπον 3, πού ἔμεινεν ἀπὸ τὴν διαιρέσεων τοῦ ἀκεραίου 183 τοῦ διαιρετέου 183,60, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἐξήγησις, διότι ἡμποροῦσεν ἓνα παιδί, νὰ διαιρέσῃ μόνον τὸν δεκαδικὸν καὶ ν' ἀφήσῃ τὸν ἀκέραιον.

Διευθ. Αὐτὸ ἐξηγήθη, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν πρόσεχες, φαίνεται.

Χατζηαρ. Τὰ προβλήματα, πού ἐδόθησαν ἀπὸ μίαν συνάδελφον, διὰ νὰ λύσουν τὰ παιδιὰ εἰς τὸ σπίτι, δὲν ἦσαν κατάλληλα, π. χ. «132,25 ὀκ. εἰς 25 άτομα». Ἐπειτα εἰς τὴν ἀρχήν, πού ἐδώσατε ἓνα πρόβλημα εἰς τοὺς μαθητάς, εἶπεν ἓνας μαθητής: «θὰ κάνωμεν διαιρέσεις». Διατί; Αὐτὸ δὲν ἐξηγήθη πλήρως.

Γεωργιτζίκης. Αὐτὸ ἐδόθη πολὺ καλὰ με κατὰλληλον ἐξήγησιν.

Διευθ. Καὶ αὐτὸ ἐδόθη πολὺ καλὰ, καὶ μάλιστα ἦτο ἐπαρκὴς ἡ ἐξήγησις. Ἐν βέβαια ἤμουν διδάσκαλος τῆς τάξεως, θὰ ἐγνώριζον τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν, καὶ θὰ ἐπέμενον περισσότερο, ἂν ἐνόμιζον ὅτι οἱ μαθηταὶ συναντοῦσαν δυσκολίας, δηλ. εἰς τὸ πότε θὰ κάμωμεν διαιρέσεις ἢ ὄχι. Ἄλλοι δόκιμοι ἔχουν νὰ παρατηρήσουν τίποτε;....

Οἱ κύριοι συνάδελφοι τί ἔχουν νὰ παρατηρήσουν ἐπὶ τῆς διδασκαλίας;

Αἱ δίδες Λάππα, Δημητριάδου καὶ κ. Ἀναγνωστόπουλος, διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου, ἐρωτηθέντες νὰ ἐκφέρουν τὴν γνώμην τους, εἶπον ὅτι ἡ διδασκαλία γενικῶς ἐπέτυχε.

Λύρας (διδάσκ. Προτύπου). Σχετικὰ μετὰ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας προηγείται ἡ διατύπωσις προβλημάτων, ὅπως πολὺ ὀρθὰ ἐτέθησαν. Κατὰ τὰς τρεῖς μορφάς, πού θὰ περάσωμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, ἀπὸ τὴν ἀπλοῦς εἰς τὴν μετὰ τὴν ἀπλοῦς καὶ ἐπὶ τὴν ἀπλοῦς, διὸν εἰς τὴν λογικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ κατ' αὐτὴν θὰ ἦτο ἴσως ἀποτελεσματικώτερον, ἂν ἐλύοντο ἀπορίαι τῶν μαθητῶν. Τὰ προβλήματα μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν εἶχον κατανοηθῇ, δι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθοῦν, διότι ἀπεδείχθη ὅτι μερικοὶ μαθηταὶ δὲν τὰ ἤξευραν. Τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ κατανοηθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς. Ἀκόμη, ἔπρεπε περισσότερο νὰ καλλιεργήσῃ τὴν συνεργασίαν τῶν μαθητῶν ὁ κ. Διευθυντής.

Υποδιευθ. Διὰ νὰ κατανοηθῇ τὸ πρόβλημα, πού

θὰ περιστρέφεται ; (πρόβλημα τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος).

Λύρας. Εἰς τὴν ἄμεσον κοινωνικὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν.

Βασίλειος. (Διευθ. Προτύπου). Ἦκουσα ὅτι δύο τρεῖς μαθηταὶ ἐπανέλαβον τὸ πρόβλημα ἐλευθέρως, ἐξ οὗ συμπεραίνω ὅτι κατενοήθη τοῦτο ὑπὸ τῆς τάξεως τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πλεῖστοι τῶν μαθητῶν ἔλυσαν τοῦτο νοερῶς. Ὅταν οἱ μαθηταὶ ἐργάζωνται ὀρθῶς, καλὸν εἶναι νὰ μὴ τοὺς πιέζωμεν. Μὲ τὴν ἀπὸ μνήμης ἐργασίαν ὁ κ. Διευθυντὴς ἤθελε νὰ εὑρουν τὸν τρόπον τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων οἱ μαθηταὶ γραπτῶς. Δὲν ἤξεύρω, ἂν νοερῶς λύοντες τὸ πρόβλημα, διαίρουσαν πρῶτον τὸν ἀκέραιον καὶ κατόπιν τὸν δεκαδικὸν ἢ ἂν ἠκολούθησαν ἀντίστροφον πορείαν μερικοὶ ἐξ αὐτῶν.

Πιθανότατα συνέβη τὸ πρῶτον, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν βεβαίωσιν τῶν μαθητῶν εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν τοῦ κ. Διευθυντοῦ, βάσει τῆς ὁποίας βεβαίως ἐξήχθη ὁ κανὼν τῆς διαιρέσεως δεκαδικοῦ δι' ἀκεραίου. Τὰ προβλήματα, ποὺ ἐδόθησαν, δὲν εἶχαν δυσκολίας καὶ μερικὰ, ποὺ εἶχαν τοιαύτας ὁ κ. Διευθυντὴς τὰς διεξῆλθεν ἐπιτυχῶς, διότι δὲν ἄφηνεν ὑπόλοιπον διὰ νὰ δυσκολευθοῦν οἱ μαθηταί. Δὲν μπορούσαν βέβαια καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ μποῦν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ διδάξαντος.

Υποδιευθ. Προκειμένου νὰ διδάξῃ ἀριθμητικὴν ὁ διδάσκαλος, ποίαν βιβλιογραφίαν, ποῖα βοηθήματα ἔα ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ;

Διευθ. Naί, αὐτὸ τὸ εἶχα ὑπ' ὄψιν νὰ τὸ εἶπω κατὰ τὸ τέλος, δὲν εἶναι ἐπείγον τώρα. Κυρίως ἔχω νὰ συστήσω τὴν μεθοδικὴν τοῦ Rude—Λάμψα, τὸν πρακτικὸν ὁδηγὸν τοῦ Ἀνδρεάδη, Καλλιὰφα καὶ ἄλλων. Πρὸ παντὸς ὅμως ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν ὕλην καὶ νὰ κινῆται ἀνέτως μέσα εἰς αὐτήν. Ἐφωδιασμένος λοιπὸν μὲ τὴν πλήρη γνώσιν τῆς ὕλης, λύει μὲ τοὺς μαθητὰς τὸ πρόβλημα καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος, δηλαδὴ μετὰ τὴν λύσιν θὰ γίνῃ ἡ λεγομένη ἐμβάθυνσις, συζήτησις διδασκάλου καὶ μαθητῶν, περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος. Περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ θὰ εἶπω περισσότερα εἰς τὸ τέλος.

Υποδιευθ. Προβάλλω τὸ ἐξῆς ἐρώτημα : Ἐμποροῦμεν νὰ μεταχειριζώμεθα προβλήματα, χωρὶς ἀριθμούς ; π. χ. ἂν γνωρίζετε τὰ χρήματα, ποὺ ἔδωσε καὶ

τὰ μολύβια. τοῦ ἀγόρασεν ἓνας μαθητῆς, πῶς θὰ βρῇ-
τε πόσον ἀξίζει τὸ καθένα ; Ἐν δηλ. μορῇ ὁ μαθητῆς
νὰ λύῃ προβλήματα χωρὶς ἀριθμούς, εἶναι ὑψίστης ἀξί-
ας, διότι αὐτὰ ἀπαιτοῦν σκέψιν· πῶς θὰ προχωρήσω νὰ
λύσω συγκεκριμένον πρόβλημα, χωρὶς νὰ ἔχω κάτι ὡ-
ρισμένον εἰς τὸν νοῦν ;

Δ ι ε υ θ. Τί λέγουν οἱ κ. κ. συνάδελφοι δι' αὐτό ; Εἶ-
ναι δυνατόν νὰ δοθοῦν τέτοια προβλήματα καὶ εἰς ποίαν
τάξιν ; Ἐρωτῶ μόνον αὐτούς, διότι οἱ δόκιμοι δὲν ἔ-
χουν ἀρκετὴν πείραν, διὰ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν μὲ ἀσφα-
λῇ δεδομένα.

Β α σ ι λ ε ῖ ο υ. Διὰ μαθητὰς τῆς Δ'. τάξεως εἶναι
ἀδύνατον νὰ γίνῃ αὐτό. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ε'. καὶ ΣΤ'.
τάξιν εἵμεθα ἠναγκασμένοι νὰ γενικεύσωμεν τὰ προ-
βλήματα, διότι πρέπει νὰ εἶναι χωνεμένα, διὰ νὰ διατυ-
πωθῇ ἓνας κανὼν· π. χ. πάντοτε, ὅταν ζητοῦμεν τὴν τι-
μὴν μιᾶς ὁκάς, κάμνομεν διαίρεσιν. Μετὰ τὴν λύσιν τῶν
προβλημάτων ἐξάγεται πάντοτε ὁ κανὼν καὶ πρέπει
εἰς κάθε πρόβλημα νὰ κάμῃ ὁ μαθητῆς καὶ τὴν σκέψιν.

Λ ύ ρ α ς. Τὸ νὰ δίδωνται προβλήματα χωρὶς σύμ-
βολα, ἀποκλείεται διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις. Μὲ τὰ
προβλήματα ὅμως αὐτὰ δὲν κάμνομεν τίποτε ἄλλο, πα-
ρὰ νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν κρίσιν τῶν μαθητῶν, πρᾶ-
γμα ἐπιτυχανόμενον μόνον εἰς τὰς μεγαλυτέρας τά-
ξεις, διότι ἐκεῖ τὰ παιδιὰ ὅπωςδήποτε λογικεύονται.

Δ ι ε υ θ. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ δοκιμάσετε μὲ κάποιαν
σταθερότητα ἐπιμένοντες, ἵνα οἱ μαθηταὶ κατανοοῦν
τὰς διὰ τῶν προβλημάτων ἐκφραζομένας σχέσεις. Ὁ κ.
Ὑποδιευθυντῆς ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τὴν γνώμην του.

Ὑ π ο δ ι ε υ θ. Ἐπὶ τῆς διδασκαλίας. Ἡ διδασκαλία
ἐπέτυχε. Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς εἰς
τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοιαύτης ἀκρι-
βείας καὶ ταχύτητος εἰς τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις, ὅποια
ἀπαιτεῖται εἰς τὴν συνήθη καθημερινὴν ζωὴν. Συνήθως
εἰς ἓνα σχολεῖον προοδευτικὸν εἶχον καὶ τὸν ἐξῆς τρό-
πον δι' ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀριθμητικὴν. Ἐτοποθέτουν ἓνα
μαθητὴν εἰς τὴν ἔδραν καὶ τὸν ἠρώτουν οἱ ἄλλοι διαφό-
ρους πράξεις. Ἐως ὅτου ἐπετύγχανεν εἰς τὰς ἀπαντή-
σεις, ποῦ ἔδιδεν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν ἄλλων, ἐξηκο-
λούθουν νὰ τὸν ἐρωτοῦν. Ἐν ἀποτυχίᾳ, κατελάμβανε
τὴν θέσιν τοῦ ὁ ὑποβάλλον τὴν ἐρώτησιν καὶ οὕτω καθ'
ἐξῆς. Τὰ προβλήματα τώρα πρέπει νὰ δίδωνται κατ' ἄλ-

λον τρόπον, πρωτίστως νά κατανοοῦν οἱ μαθηταὶ τοὺς ὅρους τοῦ προβλήματος καὶ πρέπει νά ἀντλῶνται αὐτὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν, ὅπως πολὺ ὀρθὰ παρατηρήσεν μία δόκιμος, ἥτοι ἔχομεν προβλήματα σχετιζόμενα α) μετὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν, β) μετὰ τὸν οἶκον, γ) μετὰ τὴν ἑξῶ ζωὴν καὶ δ) μετὰ τὸ παιγνίδιον καὶ διασκεδάσεις.

Διευθ. Σὰς εὐχαριστῶ ὅλους διὰ τὰς παρατηρήσεις σας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν θαρραλέαι καὶ χρήσιμοι, διότι ἐδῶ, ὅπως γνωρίζετε, ἀγωνιζόμεθα ὅλοι μαζὶ διὰ νὰ εὐρώμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ διὰ τοῦτο εὐχαρίστως ἤκουσα τὰς γνώμας σας. Κυρίως αἱ περισσότεραι παρατηρήσεις περιστράφησαν εἰς τὸ πόθεν πρέπει νὰ παίρνωμεν τὰ προβλήματα καὶ ἂν τὰ προβλήματα πρέπει νὰ δίδονται ἀπὸ τὸν διδάσκαλον ἢ τοὺς μαθητάς. Μερικαὶ ἀφεώρων τὴν ἐσωτερικὴν, τρόπον τινά, μεταχειρίσιν τῆς ὕλης καὶ τῶν μαθητῶν δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ νὰ μοῦ ἀπεδόθῃ σφάλμα ἢ παράλειψις ὥς πρὸς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν μέθοδον τῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ ἐκάστης τούτων ἀπαντῶ.

Ἐλέχθη λοιπὸν ὅτι τὰ διδόμενα προβλήματα πρέπει νὰ σχετίζονται μετὰ τὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν ἐν τῷ οἴκῳ, τῷ σχολείῳ, κατὰ τὰ παιγνίδια κλπ. Περὶ τούτου οὐδεμία ἀντίρρησης. Δὲν μοῦ εἶπεν ὅμως κανεὶς ἀπὸ σας τί εἶδους προβλήματα ἔπρεπε νὰ ἦσαν αὐτά, καίτοι ὅλοι εἴμεθα παρεσκευασμένοι διὰ τὸ σημερινὸν μάθημα. Τούναντίον μάλιστα, ὅταν ἠθέλησα νὰ καταφύγω εἰς τὴν βοήθειάν σας καὶ ἐζήτησα νὰ δώσῃ ἕνας ἀπὸ σας πρόβλημα εἰς τοὺς μαθητάς, εἶπατε ὅτι δὲν ἐπέτυχεν αὐτό, πού ἐδόθη καὶ δὲν ἐνεκρίνατε οὔτε σεῖς οἱ ἴδιοι τὸ πρόβλημα τῆς συναδέλφου σας. Ἀλλὰ ἐπὶ τέλους μετὰ τί ἡσχολοῦντο τὰ ἰδικά μου προβλήματα; Τὸ ἕνα ὠμίλει διὰ μολύβια, τὸ ἄλλο διὰ κουκιά, πού εἶναι τώρα τῆς ἐποχῆς, τὸ ἄλλο δι' ἕνα αὐλάκι, πού ἔσκαψεν ἕνας ἐργάτης....

Δὲν γνωρίζουν τὰς ὑπὸ τοῦ προβλήματος τούτου δηλουμένους σχέσεις μαθηταὶ τῆς Δ'. τάξεως καὶ μάλιστα εἰς τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους; Δὲν πιστεύω νὰ ἔχωμεν τὴν γνώμην ὅτι μετὰ μῆλα καὶ μετὰ κάστανα πρέπει νὰ ἀσχολούμεθα καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Τότε θὰ ἀναγνωρίσω σφάλμα μου, ἂν σήμερον μαζὶ μετὰ τὰ προβλήματα, πού ἔδωσα, διὰ νὰ ἐπιτύχω τοὺς σκοποὺς, πού ἠθελα, εἰσῆγον νέα πράγματα καὶ σχέσεις

τελείως άγνωστους εις τούς μαθητάς. "Αν λ. χ. έλεγα περί έργασίας εις τὰ μεταλλεία ή εις λιμένες, περί τών όποιων ουδεμίαν γνώσιν έχουν οί μαθηταί. Είχα καί άλλα έτοιμα' ένα άπ' αυτά λέγει περί άριθμού μέτρων, τὰ όποια διατρέχουν ομάδες έξ 8 μαθητών εις σκυταλοδρομίαν, διά νά εύρεθ ή πόσον διατρέχει έκαστος. "Αλλο, ότι 2 παιδικά καπέλλα τιμώνται 86,80 δραχ., πόσον τιμάται τó έν κλπ.

Ήδυνάμην νά δεχθώ παρατήρησίν σας, άν ήμουν διδάσκαλος τής τάξεως, τήν έξής: "Οτι δηλ. έξ άλλων μαθημάτων δέν έχρησιμοποίησα πράγματα καί σχέσεις διά τὰ σημερινά προβλήματα, ίνα έξ εκείνων μεταγγίσω τó διαφέρον πρós ταύτα. "Αλλά, όπως ξεύρετε, σήμεραν έπρόκειτο νά διδάξετε σεις καί διείδα έπιθυμίαν σας νά ήμην έγώ ό διδάσκων. Προσεφέρθη λοιπόν νά σας κάμω τήν χάριν, χωρίς νά γνωρίζω περί τών εις άλλα μαθήματα θιγόντων ζητημάτων, ή εις έκδρομάς ή παιγνίδια παρατηρηθέντων άντικειμένων ή σχέσεων καί συνεπώς τών διαφερόντων, τὰ όποια ανεπύχθησαν εις τούς μαθητάς. Δέν όμιλώ περί τής Ένιαίας Διδασκαλίας, ή όποία θά μου έδάνειζεν ύλην πρós κατασκευην προβλημάτων. Εύχομαι νά είναι έγγύς τó μέλλον, πού θά έχη κατορθώσει τó σχολείον νά έκφύγη άπό τó στάδιον τού πειραματισμού, ως πρós τήν άποψιν αύτήν τής Ένιαίας διδασκαλίας καί νά εύκολύνεσθε εις τήν έκλογήν τής ύλης τών μαθημάτων καί έπομένως καί τών άριθμητικών προβλημάτων. "Αλλά πρέπει νά γνωρίζετε ότι δέν είναι πάντοτε κατάλληλος ή έκ τής Ένιαίας Διδασκαλίας προσφερομένη ύλη πρós εμφάνισιν οίωδηποτε άριθμητικών φαινομένων καί έξαγωγήν τού σχετικού κανόνος ή τούλάχιστον άπαιτεί τεχνίτην έμπειρον νά μεταπλάση τήν ύλην συμφώνως πρós τούς άντικειμενικούς σκοπούς, τούς όποιούς επιδιώκει. Έδω π. χ. ήθέλαμεν νά διδάξωμεν τήν διαίρεσιν δεκαδικού δι' άκεραίου, δέν είναι δέ όποιαδήποτε άντικείμενα πρόσφορα καί σχέσεις μεταξύ αύτών παρατηρούμεναι νά μās δώσουν τὰ κατάλληλα προβλήματα, διότι έδω έπρεπε νά παρατάξωμεν άριθμούς παριστώντας πράγματα ύποδιαιρούμενα εις δεκαδικάς κλασματικές μονάδας, δέκατα, έκατοστά, χιλιοστά, διά νά μās έπιτρέπεται νά όμιλώμεν περί φυσικών προβλημάτων· τονίζω τήν λέξιν φυσικῶν. Δέν ήμπορούσαμε δηλαδή νά παραστή-

σωμεν ὀκάδας ἢ πήχεις ἢ μῆλα ἢ βώλους, ὑποδιαιρούμενα εἰς δέκατα, ἑκατοστά, χιλιοστά. Φυσικὴν δεκαδικὴν ὑποδιαίρεσιν ἔχουν μόνον αἱ δραχμαὶ καὶ τὰ μέτρα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ ὁ διδάσκαλος καὶ γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο εἶδη νὰ δημιουργήσῃ τὰ προβλήματα τοῦ.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχὴν ἔδωσα ἐγὼ τὰ προβλήματα καὶ δὲν ἐπέμενα νὰ μοῦ εὐρουν οἱ μαθηταί, διότι αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζαν τὰ πράγματα οὔτε τέλος τί ἐπεζήτουν ἐγὼ νὰ διδάξω. "Ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐγχείρημα ἦτο δύσκολον, ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεσε μία δόκιμος, ἡ ὁποία παρεσκευασμένη οὖσα νὰ διδάξῃ, δὲν ἡδυνήθη νὰ δώσῃ ἓνα πρόβλημα κατάλληλον εἰς τοὺς μαθητάς. Νὰ σὰς εἶπω δὲ καὶ ἓν ἄλλο. Συνεβουλεύθην τρεῖς ἀριθμητικὰς συλλογὰς, διὰ νὰ εὕρω κατάλληλα προβλήματα καὶ ἀπὸ καμμίαν δὲν ἔμεινα εὐχαριστημένος, διότι, ὡς γνωστόν, πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ τέτοια κατάλληλα βιβλία, διὰ νὰ εὐκολύνεται ὁ διδάσκαλος, ἐπειδὴ δὲν ἡμπορεῖ κάθε διδάσκαλος νὰ ἐφευρίσκῃ μόνος τὰ προβλήματα. Ἐπειτα δὲ δὲν ἔχει καὶ καιρὸν, διὰ τοῦτο δὲ λέγει πολλὰκις εἰς τοὺς μαθητάς τοῦ: νὰ μοῦ λύσετε τώρα τὸ δεῖνα πρόβλημα, ἀφοῦ, ἐννοεῖται, πεισθῇ ὅτι κατενόησαν προηγουμένως αὐτό.

Αὐτὸς ἦτο ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος δὲν ἐζήτησα ἀπὸ τοὺς μαθητάς νὰ εὐρουν καὶ αὐτοὶ προβλήματα. Ἀνέθεσα ὅμως εἰς αὐτοὺς νὰ μοῦ ἐτοιμάσουν τέτοια προβλήματα κατ' οἶκον, ἀφοῦ πλέον θὰ ἔχουν καταλάβει τί εἶδους προβλήματα εἶναι κατάλληλα. "Ὡστε ἐνσυνείδητος ἦτο ἡ παράλειψις αὐτῆ. Μὲ ὅσα λέγω, βέβαια, δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι δὲν ἐγκρίνω τὴν γνώμην τοῦ νὰ προβάλλουν καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ προβλήματα τοὺς" κάθε ἄλλο, λέγω μόνον πῶς ἐσκέφθην ἐγώ. Σεῖς δέ, ὅταν διδάσκετε, θὰ προσπαθῆτε νὰ κινήτε ἀκαταπαύστως τοὺς μαθητάς σας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Παραδέχομαι ὅτι κατηνάλωσα περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε χρόνον καὶ διὰ τοῦτο σὰς ἡρώτησα πρῶτος ἐγὼ νὰ μοῦ εἰπῆτε τὴν γνώμην σας δι' αὐτό. "Ἐγινεν ὅμως αὐτό, διότι ἐπεδιώξα πλοῦστερα τὴν συνεργασίαν τῶν μαθητῶν, ἐπειτα δέ, τὸ σπουδαιότερον, ἠναγκάσθην κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ νέου νὰ διασαφηνίσω μερικὰ πράγματα, τὰ

ὅποια προϋπέθετον γνωστὰ εἰς τοὺς μαθητάς· εἰς ἕνα τακτικὸν διδάσκαλον τῆς τάξεως τοιαῦτα δυσμενῆ ἀπρόοπτα δὲν θὰ παρουσιάζωνται συχνά· ἄλλως δὲ ἡμποροῦσα νὰ κλείσω τὸ μάθημα μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν δύο ἢ τριῶν προβλημάτων, μὴ παρουσιαζόντων δυσκολίας, νὰ βγάλω τὸν κανόνα καὶ νὰ τελειώσω εἰς 30 ἢ τὸ πολὺ 35 λεπτὰ τὸ μάθημα.

Ἀποκρούω ἀπολύτως ὅτι χωρὶς νὰ κατανοηθῇ τὸ πρόβλημα ἀπὸ τοὺς μαθητάς, ἐπεδίωξα τὴν λύσιν αὐτοῦ. "Ἰσα ἴσα ἐπέμενα πολὺ νὰ ἐπαναλάβουν καὶ νὰ κατανοοῦν τὰ παιδιὰ τὸ πρόβλημα καὶ τότε ἐξεκινούσαμεν πρὸς τὴν λύσιν. Τὸ ὅτι οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν ἔλυσαν ἀπὸ μνήμης τὸ πρόβλημα, τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι κατενόησαν αὐτό· ἀλλὰ, καὶ ἂν μένουν εἰς τοὺς μαθητάς ἀπορίαι τινές, οὐχὶ βεβαίως δύσλυτοι, αἱ ὅποιαι κινοῦν ἐντονώτερον τὴν σκέψιν, τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῇ εὐμενῆς ὄρος, ἵνα παρουσιάσῃ τὸ πρὸς τοὺς μαθητάς προβαλλόμενον ὡς ἀληθές· π ρ ό β λ η μ α πρὸς λύσιν. Παραδέχομαι ὅμως ὅτι δὲν ὑπεβοήθησα, ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο ἐρναζόμενος, τὴν μεταξὺ τῶν μαθητῶν συνεργασίαν καὶ ἀλληλοβοήθειαν αὐτῶν. Τοὺς ἄφηνα ὅμως νὰ ἐρωτᾷ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, τοὺς ὑποβοηθοῦσα καὶ ἐγὼ· ἀλλὰ ὁμολογῶ, δὲν τοὺς προέτρεψα εἰς συνεργασίαν. Μήπως μοῦ ἐφάνη ὅτι τὰ παιδιὰ δὲν εἶχαν ἀνάγκην ἀλληλοβοηθείας ;

Μὲ κατηγορήσεν ὁ φίλτατος Χατζηαρχοντῆς ὅτι ἐδέχθην τὴν δῆλωσιν ἐνὸς μαθητοῦ ὅτι θὰ κάμῃ διαίρεσιν τοῦ 183,60 : 12, χωρὶς νὰ ἐρωτήσω διατί ; Τὸν παρακαλῶ πολὺ νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν ἐπρόσεξε σ' αὐτό, διότι ἐγὼ, φοβούμενος ἴσα ἴσα, μήπως περιπέσῃ εἰς λάθος ὁ μαθητής, ἐπειδὴ ἔδωσα τὸ πρόβλημα νὰ λυθῇ ἀμέσως γραπτῶς, χωρὶς τὴν διὰ τῆς ἀπὸ μνήμης λογιστικῆς προετοιμασίαν, τὸν ἠρώτησα διατί ἔκαμεν διαίρεσιν καὶ μοῦ ἀπήντησε, διότι θέλω νὰ βρῶ, πόσον θὰ σκάψῃ εἰς μίαν ἡμέραν.

Τοῦτο ἄλλως τὸ ὁμολόγησαν καὶ πολλοὶ συνάδελφοί σου, ὅταν τὸ πρῶτον διευτύπως τὴν παρατήρησιν αὐτήν. Ἐπίσης πρῶτος ἐγὼ ἠρώτησα τὸν μαθητὴν διατί μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀκεραίου (τῆς διαιρέσεως τοῦ 183,60 διὰ τοῦ 12), ποῦ ἔμεινε ὑπόλοιπον 3, ἔγραψε κοντὰ εἰς αὐτὸ τὸ ψηφίον 6 τοῦ δεκαδικοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἔσεις σας· αἱ ὅποιαι ἦσαν θαρραλέαι καὶ χρήσιμοι, διότι γινε 36 καὶ ἔπειτα διήρεσε τὸ 36 αὐτὸ διὰ τοῦ 12 καὶ εὗ-

ρῆκε 3 πηλίκον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, τὸ ἐχώρισεν ἀπὸ τοῦ πρὸ αὐτοῦ εὐρισκομένου 15 μὲ ὑποδιαστολήν. Μάλιστα δὲν ἐγνώριζεν αὐτὸς τὴν αἰτίαν καὶ τὸν παρέπεμψα τότε εἰς τὴν διδασκάλισσάν του νὰ τὸ μάθῃ. (Εἰς ἄλλο μάθημα, ἐννοεῖται! πρόκλησις διαφέροντος!)

Ἐδῶ κυρίως τελειώνει ἡ ἀπάντησίς μου ἐπὶ τῶν παρατηρήσεών σας. Ἄς ἐξετάσωμεν ὁμῶς μερικά ζητήματα, τὰ ὁποῖα παρουσιάσθησαν κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ α')

Διατὶ προέταξα τὴν ἀπὸ μνήμης λογιστικὴν ἀπὸ τὴν γραπτὴν ; Ἐνας ἀπὸ σᾶς εἶπεν ὅτι τοῦ ἄρρεσεν αὐτό, πιθανῶς, διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέτυχα τὸν σκοπὸν μου. Αὐτὴν τὴν πρόθεσιν εἶχα. Ἔτσι καὶ σεῖς νὰ ἔχετε τὸν τρόπον αὐτὸν ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν, ὅπου τὰ πράγματα ἐπιτρέπουν, διὰ νὰ διευκολύνεσθε εἰς τὴν ἐργασίαν σας. Ἀλλὰ καὶ ἓνας ἄλλος λόγος ἐκτὸς τῆς διευκολύνσεως αὐτῆς, μὲ κάμνει νὰ χρησιμοποiew αὐτὴν καὶ νὰ συστήσω καὶ εἰς ἐσᾶς νὰ χρησιμοποiew τὴν ἀπὸ μνήμης λογιστικὴν, προτάσσοντες, ὅπου εἶναι δυνατόν, αὐτὴν τῆς γραπτῆς. Ἐνθυμοῦμαι κάποτε, ὅταν ἤμην δημοδιδάσκαλος καὶ ἐγὼ καὶ ἐδίδασκα εἰς τὴν Β' τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅταν ἔδιδκα εἰς τοὺς μαθητάς μου διάφορα προβλήματα, π. χ. $35 + 24$, ὅχι βέβαια ἔτσι, ὅπως σᾶς τὸ λέγω τώρα, μὲ ἀφηρημένους ἀριθμούς, ἀλλὰ μὲ συγκεκριμένους! λοιπὸν, ὅταν ἔδιδκα κανένα τέτοιο πρόβλημα, οἱ μαθηταὶ μοῦ ἔγραφον, χωρὶς καμμίαν σκέψιν, τοὺς ἀριθμοὺς τὸν ἓνα ὑποκάτω τοῦ ἄλλου, ὅπως τοὺς γράφομεν εἰς τὴν πρόσθεσιν καὶ μοῦ ἔλεγον $4 + 5 = 9$, $3 + 2 = 5$, 59 ὅταν ὁμῶς ἤθελα νὰ ἐρωτήσω τί ἔχει μέσα του αὐτὸ τὸ 59, ποῖα εἶναι ἡ ἀξία του καὶ ιδίως ποῖα ἡ σχέσις αὐτοῦ μὲ τοὺς ἐξ ὧν ἐσχηματίσθη ἀριθμοὺς 35 καὶ 24, δὲν ἠδύναντο, τοῦλάχιστον οἱ περισσότεροι, νὰ μοῦ ἀποκριθοῦν ἐπιτυχῶς, διότι δὲν κατενόουν τί ἀκριβῶς ἐσήμαινε τὸ 24 καὶ τὸ 35 κλπ. Κατέφυγα λοιπὸν εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης λογιστικὴν, ἡ ὁποία ἔσωσε τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζω, ὅπου μοῦ εἶναι δυνατόν, καὶ δὲν μένω δυσηρεστημένος. Ἀλλῶς εἶδατε τ' ἀποτελέσματα. Ἐκτὸς τούτου ἡμεῖς οἱ μεγαλύτεροι, ὅταν μᾶς δοθῇ κανένα ὁπωσδήποτε εὐκόλον πρόβλημα, καταφεύγομεν ἀμέσως εἰς τὸ χαρτὶ καὶ εἰς τὸ μολύβι ; Οχι ! λοιπὸν χρησιμοποiewστε, ὅπως μπορεῖτε πλατύτερα τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ δὲν θὰ μέινετε ζημιωμένοι. Ἔτσι διευκολύνετε

τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς.

β') Τώρα θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προσθέσω δύο λόγια περὶ τῆς μεθοδικῆς τῆς ἀριθμητικῆς. Κυριαρχεῖ, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος. Προκειμένου π. χ. περὶ ἐξαγωγῆς κανόνος ρυθμίζοντος τὸν τρόπον τῆς λύσεως προβλημάτων ὀρισμένης κατηγορίας παρουσιάζομεν ὅμοια προβλήματα, λύομεν αὐτὰ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως αὐτῶν συνάγομεν τὸν κανόνα. Περὶ αὐτοῦ πρέπει νὰ εἰμεθα ὅλοι σύμφωνοι. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς σὰς συνιστῶ τώρα, πού εἴσθε πρωτόπειροι τοῦλάχιστον, νὰ κάμετε ὅ,τι ἔκαμα ἐγώ. Δηλαδή μόλις λυθῇ ἓνα πρόβλημα, νὰ καλῆτε τοὺς μαθητάς σας νὰ σὰς ἐπαναλάβουν δι' ὀλίγων τὸν τρόπον τῆς λύσεως αὐτοῦ. Τί εἶχαμεν ἐδῶ ; Τί ἐκάμαμεν πρῶτον ; Δεύτερον ; Τί εὐρήκαμεν ; Γιατί τὸ ἐκάμαμεν ἔτσι ; κλπ... "Ετσι λοιπόν, μετὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῇν, τὴν ὁποῖαν καλοῦμεν βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν, χωρὶς νὰ καταλαμβάνουν οἱ μαθηταί, ἐξαίρομεν τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ σχετικοῦ κανόνος, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν μὲν ἡμεῖς ἐκ τῶν προτέρων, διαμορφοῦμεν ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν μας. Ἐξάγεται δὲ ὁ κανὼν οὗτος ἢ ἐξ ἀτελεστέρας τινὸς ἐπαγωγῆς, μετὰ τὴν λύσιν ἐνὸς μόνο προβλήματος, ἢ συνηθέστερον προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου στηριζόμενοι ἐπὶ εὐρυτέρας συγκεκριμένης βάσεως· δηλαδή, ἀφοῦ δώσωμεν δεύτερον πρόβλημα, ἐξαίρομεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν τὸν τρόπον τῆς λύσεως αὐτοῦ καὶ ἔτσι συνάγομεν ἀσφαλέστερον τὸν κανόνα, ὁ ὁποῖος θὰ ρυθμίξῃ εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαν ὁμοίαν σχέσιν. Καὶ ἔως ἐδῶ καλὰ πηγαίνουν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ δυνατόν νὰ μᾶς ἀντιταχθῇ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου εὐκολυνόμεθα μὲν εἰς τὴν γενίκευσιν, ὅπως ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀλλὰ δυνατόν νὰ παραβλέψωμεν τὴν πνευματικὴν δραστηριότητα τῶν μαθητῶν, διότι ἀπομακρύνομεν ἀπ' αὐτῶν τὰς δυσκολίας διὰ τῆς προηγουμένης ἐκκαθαρίσεως τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ ἡ ἐξ ἐνὸς παραδείγματος συναγωγή γενικοῦ τινος, ἔστω καὶ ἂν καταδικάζεται ὑπὸ τῆς παλαιότερας παιδαγωγικῆς, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ ὅσον τὸ δυνατόν πολλὰ παραδείγματα, τελείαν πὼς ἐπαγωγήν, ἔχει τοῦτο· τὸ προσόν ὅτι ἐνισχύει τὴν ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐνέρ-

γειαυ πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν ὀρθουμένων δυσκολιῶν. Καὶ ἐγὼ δηλαδὴ προηγουμένως, μετὰ τὸ πρῶτον παράδειγμα, ἡδυνάμην νὰ διατάξω, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν, εἰς τι εὐσύνοπτον σχῆμα τὸν τρόπον, καθ' ὃν εἰργάσθησαν οὗτοι καὶ νὰ προτρεψῶ αὐτοὺς πρὸς λύσιν τῶν ἐπομένων προβλημάτων. Ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὴν λύσιν ἐκάστου νέου προβλήματος, ζητῶν τὸν λόγον τῶν πραττομένων, θὰ ἐνίσχυα ἀποκαθαίρων τὸν συγκεχυμένως ἐν ἀρχῇ ἐξαχθέντα κανόνα. Σεῖς δύνασθε νὰ ἐργασθῆτε, ὅπως θέλετε. Ἀλλως τότε δὲν θὰ φοβῆσθε τὰ 90 μολύβια τῶν συναδέλφων σας, τὰ ὁποῖα θὰ καταδοκοῦν, ὅπως τώρα, μήπως κάμετε κανένα λάθος καὶ σὰς συλλάβουν.

Εἰς τὸ ἐξῆς, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος, βαίνομεν παραγωγικῶς, ἐφαρμόζοντες τὸν ἐξαχθέντα γνωστὸν κανόνα ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐμφανίζομεν νέας δυσκολίας καὶ νέας μερικωτέρας περιπτώσεις, μεταρρυθμίζομεν καὶ συμπληροῦμεν τὸν ἐξαχθέντα κανόνα π. χ. οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν ὅτι κάμνομεν πολλαπλασιασμόν, ὅταν γνωρίζωμεν τὴν τιμὴν τῆς μιᾶς μονάδος καὶ ζητοῦμεν τὴν τιμὴν τῶν πολλῶν μονάδων. Ὅταν φθάσουν εἰς τὰ κλάσματα καὶ διδαχθοῦν προβλήματα, ὡς τὸ ἐπόμενον: Ὁ πῆχυς ἐνὸς ὑφάσματος ἔχει 30 δραχ., πόσον ἔχουν τὰ 2)8, δηλαδὴ μέρος τῆς μονάδος, τότε βλέπουν ὅτι πάλιν πολλαπλασιασμόν κάμνομεν καὶ συμπληροῦν τὸν παλαιὸν κανόνα ὡς ἐξῆς: «Ὅταν γνωρίζωμεν τὴν τιμὴν τῆς μιᾶς μονάδος καὶ ζητοῦμεν τὴν τιμὴν τῶν πολλῶν μονάδων, ἢ μ ε ρ ο υ ς τ ῆ ς μ ο ν ᾶ δ ο ς, κάμνομεν πολλαπλασιασμόν»· ἀπαράλλακτα συμπληροῦμεν ἐν τῇ φυσικῇ τὸν νόμον «αἱ ἐλεύθεραι ἐπιφάνειαι τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὀριζοντίου ἐπιπέδου», ὅταν μετὰ τινα χρόνον γίνη λόγος περὶ τριχοειδῶν φαινομένων, προσθέτοντες: «πλὴν τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων». Ἐχομεν δὲ τὴν συνήθειαν, ὡς γνωστὸν, ὅταν πρόκειται νὰ διδάξωμεν νέον τι εἰς τὴν ἀριθμητικὴν, νὰ σηκώνωμεν εἰς τὸν πίνακα ἓνα μαθητὴν, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται, βοηθοῦμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ παρακολουθοῦν παθητικῶς τὴν ἐργασίαν τοῦ παρὰ τὸν πίνακα ἱσταμένου μαθητοῦ. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀξιοσώστατον ἐκ πείρας γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι, ὅταν μόνον βλέπωμεν μίαν ἐργασίαν, χωρὶς νὰ τὴν ἐκτελοῦ-

μεν οἱ ἴδιοι, δὲν μανθάνομεν ποτέ, διὰ τοῦτο δὲ ἐπιβάλλεται νὰ ἐργάζωνται ἐπὶ τῶν δεδομένων προβλημάτων, μετὰ τινας διασαφήσεις, ὅλοι οἱ μαθηταί. Μάλιστα δὲ δὲν ἐμποδιζόμεθα νὰ κάμωμεν αὐτὸ καὶ ἐπὶ ὅλως νέας ἐμφανιζομένης περιπτώσεως· δίδομεν δηλαδὴ ἓνα ὅλως νέον πρόβλημα, ὅχι βεβαίως ἄσχετον πρὸς τὰς μέχρι τοῦδε γνώσεις των, διὰ νὰ τὸ λύσουν οἱ μαθηταὶ καὶ ἄς ὑπάρῃ φόβος νὰ πλανηθοῦν τινες ἐξ αὐτῶν, διότι μετὸν τρόπον τοῦτον καὶ πνευματικὴ ἐνέργεια ἀξιόλογος θ' ἀναπτύχῃ πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος, τὸ ὅποιον παρουσιάζεται κατ' ἀρχὰς ὡς ἀληθινὸν $\pi\rho\acute{o}\beta\lambda\eta\mu\alpha$ εἰς τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ, ἢ σύγκρισις καὶ παραβολή, ἢ ὅποια θὰ γίνῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδιοῦ μεταξὺ τῆς σφαλερᾶς ὁδοῦ, τὴν ὅποιαν ἠκολούθησεν αὐτὸ κατ' ἀρχὰς καὶ τῆς ὀρθῆς, τὴν ὅποιαν θὰ μάθῃ ἀργότερα, συντελεῖ εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς γνώσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδίδαξα πέρυσιν ἐγὼ εἰς τὴν Ε' τάξιν καὶ δὲν εἶχα ἀποτελέσματα δυσάρεστα.

Τέλος πάντων, ἢ οὕτως ἢ ἄλλως, ἐξήχθη ὁ κανὼν· τίνα μέτρα θὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ;

Μερικοὶ ἀπαιτοῦν νὰ γράφεται ὁ κανὼν, ἢ ἀριθμητικὸς ἢ γραμματικὸς εἶναι οὗτος. "Ἄλλοι πάλιν, ἵνα ἐπιτύχουν μεγαλύτεραν αὐτενέργειαν παρὰ τῶν μαθητῶν, συνιστοῦν νὰ μὴ γράφεται ὁ κανὼν αὐτούσις, ὅπως ἐξήχθη, ἀλλὰ νὰ ληφθοῦν μέτρα πρὸς διατήρησίν του, τὰ ἐξῆς: Ὑπὸ τινα ἐπιγραφὴν δηλοῦσαν τὸν τίτλον τοῦ διατηρητέου κανόνος συνιστοῦν νὰ γράφονται ἐν ἡ δύο παραδείγματα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποίησαμεν πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος καὶ ἐκ τῶν ὁποίων νὰ διευκολύνεται διὰ τινος αὐτενεργείας ἢ διατύπωσός του, π. χ. τὸν σημερινὸν κανόνα θὰ τὸν διετηροῦμεν ὡς ἐξῆς:

Διαίρεσις δεκαδικοῦ δι' ἄκεραίου.

18,90 δρ. : 9 μολύβ. = 2.10 δρ. τὸ 1 μολύβι

30,60 δρ. : 3 ὀκ. κουκ. = 10,20 δρ. ἢ 1 ὀκά.

Κανὼν ;

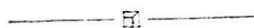
Ἐγὼ φρονῶ ὅτι πολλοὶ ὀλίγοι κανόνες πρέπει νὰ καταγράφονται ἢ ἄλλως πως νὰ διασφαλίζονται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν τοῦλάχιστον καὶ εἰς τὴν γραμματικὴν, διότι ἡ φύσις τῶν μαθημάτων τούτων εἶναι τοιαύτη, ὥστε διὰ νὰ προχωρήσῃ κανεὶς εἰς τὴν λύσιν δυσκολωτέρων ζητημάτων, πρέπει ν' ἐπαναλαμβάνῃ σχεδὸν πάντοτε τὰ

προηγούμενα. "Ολοι λοιπόν αἱ προγενέστεραι γενικεύσεις εἶναι ἀπαραίτητον νά εἶναι παροῦσαι εἰς τήν συνείδησιν τῶν μαθητῶν, ἄλλως δέν εἶναι δυνατή ἡ κατανόησις τῶν αὐτῶν ἐπομένων ζητημάτων.

Τοῦτο δέν μᾶς ἐμποδίζει νά διατυπώνωμεν, ὅπου εἶναι δυνατόν καί διὰ τύπων μερικοῦς κανόνas, π. χ. τὸν ρυθμίζοντα τήν λύσιν προβλημάτων τοῦ τόκου, τὸν ρυθμίζοντα τήν εὐρεσιν τοῦ ἐμβαδοῦ τοῦ κύκλου (πα2), τοῦ μήκους τῆς περιφερείας (2πα) κλπ.

Εἰς τήν γραμματικὴν τὸ πρᾶγμα διαφέρει κάπως, διότι, ὅταν διδάσκεται καλῶς ἡ γραμματικὴ, εἶναι δυνατόν νά συλλεγῇ τὸ ὕλικόν αὐτῆς ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τοῦς μαθητᾶς καί νά καταγραφῇ κατὰ κατηγορίας καί ὁμάδας· τότε καί ὁ τρόπος τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ κανόνος εὐκολύνεται καί ἡ διατύπωσις αὐτοῦ δέν ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερα μέτρα· γίνεται εὐκολώτατα ἐπὶ τόπου, ἐκεῖ δηλ. πού εἶναι συγκεντρωμένον τὸ ὕλικόν. Εὐχῆς ἔργον θά ᾔτο, ἂν κατορθώσετε νά ἐπιτύχετε παρομοίαν λύσιν καί διὰ τήν ἀριθμητικὴν. Ἐπὶ τέλους καί ἂν γράψετε τοὺς σπουδαιότερους κανόνas μὲ ὀλίγα παραδείγματα πρὸς στήριξιν, δέν ἔχετε νά ζημιωθῆτε. Θά ἴδετε βραδύτερον, κατὰ πόσον εἶναι ἀπαραίτητον νά ἐξακολουθήσετε τὸ μέτρον αὐτό.

Τελειώνω μὲ τήν σύστασιν ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος τῆς ἐπιτυχίας εἰς τήν ἀριθμητικὴν εἶναι, ὅπως καί εἰς τὰ ἄλλα μαθήματα, νά γνωρίζῃ καλῶς ὁ διδάσκαλος τήν ὕλην, νά ἐρευνᾷ, νά παρατηρῇ καί νά προσπαθῇ νά βελτιώνεται, ἐξελισσόμενος ἀκαταπαύστως. Νά μὴ λησμονῇ δὲ ὅτι ἡ ὀρθοτέρα μέθοδος διδασκαλίας ἀριθμητικῆς εἶναι ἡ ἐπαγωγή, ὅρος δ' ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς, εἶναι ἡ ἀφθόνως χρησιμοποιομένη ἐργασία τῶν μαθητῶν, δηλ. ἡ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν πρὸς λύσιν τῶν ἐκάστοτε εἰς αὐτοὺς διδομένων προβλημάτων.

ΧΙ. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

Γενομένης ὑπὸ τῶν δοκίμων Γεωργίου Μπούμπα καὶ Χαρ. Ξανθοῦλη ἐν τῇ Ε΄ καὶ ΣΤ΄ τάξει τοῦ Προτύπου τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν τὴν 19ην Μαΐου 1934.

Σ η μ. Τὰ κατωτέρω καταχωριζόμενα πρακτικά ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γυμναστικῶν μελετῶν ἐκδομένην «Ἑλληνικὴν ἀγωγὴν», (τευχ. 6—7, 1934), μετὰ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Γυμναστικῆς κ. Παυλίνῃ.

«Μίαν τῶν ἡμερῶν συνήντησα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας τὸν Διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν κ. Μιχαλόπουλον, κρατοῦντα ἀνὰ χεῖρας ἓνα βιβλίον διπλωμένον εἰς ρόλον. Σὰν γνήσιος Ἕλλην, πού εἰμαι, τὸν ἠρώτησα περὶ τοῦ πράγματος καὶ ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως μοῦ ἐνεχείρησε τὸν ρόλον. Ὁ ρόλος περιείχε τὰ πρακτικὰ Παιδαγωγικῶν Φροντιστηρίων τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν. Ξεφυλλίζοντάς το εἶδα μὲ χαρὰν μου ὅτι περιείχοντο καὶ πρακτικὰ φροντιστηρίου διδασκαλίας γυμναστικῆς, εἰς τὰ ὁποῖα εἶδον ὅτι οἱ καλοὶ μαθηταὶ τοῦ ἐν λόγω Διδασκαλείου εἶναι προικισμένοι μὲ εὐθυκρισίαν καὶ ζωηρὰν ἀντίληψιν. Ἐπειδὴ ἡ γυμναστικὴ εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελίξεώς της, νομίζω ὅτι τοιοῦτου εἶδους πρακτικὰ πρέπει νὰ γίνωνται κοινὸν κτῆμα καὶ τὰ ἔδωσα εἰς τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπὴν τῆς «Ἑλληνικῆς Ἀγωγῆς», κατόπιν συναινέσεως καὶ τοῦ κ. Μιχαλοπούλου, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ δημοσίευσίς των θὰ γίνῃ ἀφορμὴ συζητήσεως καὶ προσόδου εἰς τὴν λύσιν τῶν τεθέντων προβλημάτων. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰς δίδω ὀλίγας παρατηρήσεις, πού ἔκαμα κατὰ τὴν ἀνάγνωσίν των».

(Ἴδου αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ, αἱ ὁποῖαι καλὸν εἶναι νὰ ἀναγνωσθοῦν ἄλλην μίαν φορὰν

μετά την ανάγνωσιν τῶν ἐν τοῖς ἐπομένοις πρακτικοῖς ἐκφερομένων γνωμῶν).

«Τὸ πρόβλημα τῶν ὥρων τῆς Γυμναστικῆς κουράζει τὸν μαθητὴν διὰ τὰ μαθήματα. Τὰ μαθήματα κουράζουν τὸν μαθητὴν διὰ τὴν γυμναστικὴν. Δεδομένου ὅτι ἡ πνευματικὴ μόρφωσις τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν εἶναι ποτὲ σοβαρὰ καὶ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἄλλων ἀπαιτήσεων τῆς γυμναστικῆς, ὀρθῶς ἀπεφάνθη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ κ. Διευθυντής.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ καιροῦ ὀρθῶς ἀπεφάνθη ἐπίσης ὁ κ. Διευθυντής. Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῇ ἰδιαίτε-
 ρως ὅτι, ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι ψυχρὸς, δὲν δυνάμεθα μὲ
 τὴν κίνησιν νὰ καταπολεμήσωμεν τὸ ψῦχος, διότι θὰ ἀν-
 τικρύσωμεν τὴν κόπωσιν, ὅπως εἶπεν ὁ κ. Διευθυντής.
 Τοῦτο δέ, διότι ὑφίσταται πλάνη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα
 αὐτό.

Ἡ στολὴ εἶναι μία ἀνάγκη, ἡ ὁποία ἐφ' ὅσον εἶναι δυ-
 νατόν, πρέπει νὰ πληροῦται. Ὁ φόβος τῆς ψύξεως τῶν
 παιδιῶν δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάμνῃ διστακτικούς. Ὅπως,
 ὅταν δὲν ἔχουν στολὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὅταν ἔχουν,
 πρέπει νὰ προσέχωμεν τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ ψῦχος. Μὲ τὴν
 στολὴν μποροῦμεν νὰ κινήσωμεν περισσότερον ἐλεύθε-
 ρα τὰ παιδιά, δυνάμεθα νὰ τὰ ἐξαπλώσωμεν εἰς τὸ ἐ-
 δαφος κλπ.

Ὅρθῶς ἀπεφάνθησαν ὅλοι ὅτι ἀπὸ τοὺς μικροὺς μα-
 θητάς δὲν πρέπει νὰ ζητοῦμεν νὰ ἐκτελοῦν ἀσκήσεις,
 καθ' ὃν τρόπον καὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Πρέπει ὅμως
 νὰ δοθῇ ἰδιαίτερα προσοχὴ εἰς τὴν αἰτίαν τοῦ γεγονό-
 τος τούτου, διότι ἡ αἰτία αὕτη ὑφίσταται δι' ὅλας ἀνε-
 ξαιρέτως τὰς ἡλικίας καὶ ἐξουδετεροῦται μὲν εὐκολώ-
 τερον, ἐφ' ὅσον ἡ ἡλικία εἶναι μεγαλυτέρα, πάντοτε ὅ-
 μως ἀρκετὰ δυσχερῶς, ὥστε ν' ἀπαιτῆται νὰ ἔχῃ ὁ γυ-
 μνάζων τάλαντον. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι αἱ ἀσκήσεις εἶναι
 κινήσεις ἐξωθεν καθοριζόμεναι καὶ εἶναι δύσκολον νὰ
 τεθοῦν εἰς κίνησιν αἱ ἐσωτερικαὶ ἐνεργητικαὶ δυνάμεις
 τῶν γυμναζομένων. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ τεθοῦν εἰς κί-
 νησιν αἱ δυνάμεις αὗται, διότι ἐνέργεια, κατὰ τὴν ὁ-
 ποίαν αἱ δυνάμεις αὗται δὲν τίθενται εἰς κίνησιν, εἶναι
 ἐνέργεια γινομένη βίᾳ καὶ ἐπομένως ἀνιερὰ καὶ ἐπι-
 βλαβής. Δὲν δυνάμεθα, ἢ μᾶλλον δὲν συμφέρει νὰ θέτω-

μεν εἰς κίνησιν τοὺς γυμναζομένους, ἀποτεινόμενοι εἰς τὴν βούλησιν αὐτῶν. Πρέπει ν' ἀποτεινώμεθα εἰς τὸ συναίσθημα. Ὁ γυμναστής, ὁ ὁποῖος κατορθώνει νὰ θέτῃ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀσκήσεων εἰς κίνησιν τὰς ἐσωτερικάς ἐνεργητικὰς δυνάμεις τῶν γυμναζομένων μαθητῶν τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, δύναται, πλὴν τῶν παιγνιδίων, νὰ κάμῃ καὶ ἀσκήσεις. Ὁ γυμναστής, ὁ ὁποῖος δὲν κατορθώνει τοῦτο εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἢ καὶ τῆς ΣΤ' τοῦ Γυμνασίου, πρέπει νὰ περιορίζεται καὶ διὰ τὰς ἡλικίας αὐτὰς εἰς τὰς παιδιὰς.

Διὰ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δύναμεθα νὰ ἔχωμεν τὴν δοκὸν ἀνεστραμμένην εἰς χαμηλὸν ὕψος καὶ οἱ μαθηταί, χωρὶς νὰ ὀδηγηθοῦν, θὰ ὑπάγουν μόνοι τους νὰ κάμουν ἰσορροπον βάδισμα. Θὰ ἔχωμεν τὴν δοκὸν εἰς ἀνάλογον ὕψος καὶ θὰ ἐρωτήσωμεν, ποῖοι μαθηταί ἤμποροῦν νὰ φθάσουν μὲ τὰ χέρια τῶν τὴν δοκόν. Τοιουτοτρόπως θὰ κάμουν ἀνάτασιν τελείαν.

Θὰ ἐρωτήσωμεν, ποῖοι μαθηταί ἤμποροῦν νὰ πέσουν μὲ τὴν κοιλίαν εἰς τὸ ἔδαφος, χωρὶς νὰ ἐφάπτεται τοῦ ἐδάφους ὁ κορμὸς καὶ τὰ σκέλη. Τοιουτοτρόπως θὰ κάμψουν ἰσχυρῶς τὴν θωρακικὴν μοῖραν τῆς σπονδυλικῆς στήλης, θὰ κάμουν δηλ. τελείαν ὑπερέκτασιν.

Ἀκριβῶς δὲ διὰ νὰ ἐπιτυχῇται τοῦτο καὶ νὰ μὴ παρεμβάλλεται πρόσκομμα ἢ διδασκαλία τῆς νέας ἀσκήσεως, ἔχω νὰ παρατηρήσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ ἑξῆς :

Ἡ γύμνασις διὰ νὰ μὴ εἶναι ἀνιαιρά, πρέπει νὰ εἶναι συνεχής. Χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὁ λόγος τῆς κοπώσεως, δὲν πρέπει αὕτη νὰ διακόπτεται. Ἡ ἀνάγκη τῆς διδασκαλίας τῆς νέας ἀσκήσεως γίνεται αἰτία διακοπῆς τῆς συνεχείας. Διὰ τοῦτο ἡ περιγραφή τῆς νέας ἀσκήσεως πρέπει, ὅσον τὸ δυνατόν, ν' ἀποφεύγεται, νὰ γίνεται τῶν μαθητῶν ἰσταμένων εἴτε ἐν ἀναπαύσει, εἴτε ἐν προσοχῇ. Πολὺ περισσότερον πρέπει ν' ἀποφεύγεται ἡ μακρὰ περιγραφή καὶ πᾶν ὅτι σχετικόν.

Τώρα πῶς εἶναι δυνατόν νὰ περιγράψωμεν τὴν ἀσκήσιν, τῶν μαθητῶν εὐρισκομένων ἐν κινήσει ; Τοῦτο δὲν

γίνεται βεβαίως δι' ὅλας τὰς ἀσκήσεις, δύναται ὅμως νὰ γίνη διὰ πολλὰς. Π. χ. ἡ ἀκροστασία.

Ἐνῶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν μεσολαβήν, λέγει ὁ γυμναστής : Ἀ κ ρ ο σ τ α σ ί α : θὰ σηκωθῇτε εἰς τὰ δάκτυλα ἔ ν α ! ψηλά ! ἀκόμη πειὸ ψηλά !.... Μὴ ρίχνετε τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐμπρός, δ ὄ ο .

Τὸ ἴδιον : προσέχετε νὰ σηκωθῇτε ἴσια ἐπάνω ἔ ν α ! κάτω τοὺς ὠμους ! δ ὄ ο ! καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἄλλο παράδειγμα :

Ἐνῶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν μεσολαβήν, λέγει ὁ γυμναστής :

Ἐ κ β ο λ ῆ ἄ ρ ι σ τ ε ρ ᾶ, (εἶναι γνωστὴ) εἰς τριῶν ποδῶν ἀπόστασιν, ἔ ν !

Κά μ ψ ι ς τ ο ῦ π ρ ο σ θ ί ο υ σ κ ἔ λ ο υ ς β ρ α δ ῆ ω ς. Μὴν κρατῇτε τὸν κορμόν σας πίσω, ἀφήσατέ τον νὰ παρακολουθήσῃ, ἔ ν α ! δ ὄ ο !

Τὸ ἴδιον : μὴ στρέψῃ ὁ κορμός ἔ ν α !, τὸ κεφάλι εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ κορμοῦ δ ὄ ο ! καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, διορθώνονται τὰ σφάλματα, ἐπεμβαίνοντος τοῦ γυμναστοῦ καὶ διορθώνοντος τοὺς περισσότερον σφαλλομένους. Κατόπιν. Ἡ θέσις αὕτη λέγεται π ρ ο β ο λ ῆ. Θὰ πᾶτε μὲ τὸ ἔ ν ἀ π' εὐθείας ἀπὸ τὴν προβολήν. Κυττάξετε ἐμένα. Ἐτοιμοί : Π ρ ο β ο λ ῆ ἔ ν ! κλπ.

Περὶ τῶν δύο τελευταίων ζητημάτων ἔχω γράψει εἰς τὰ βιβλία μου «Ἡ Παιδιά» καὶ «Κινήσεις καὶ γυμνάσιον» καὶ εἰς τὸν Α' καὶ Β' τόμον τῶν «Ἐκπαιδευτικῶν χρονικῶν».

Διὰ τὸ ζήτημα τῆς καθιερωμένης ὀνοματολογίας ὁρθῶς ἀπεφάνθη ὁ κ. Διευθυντὴς ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιῇται. Τίποτε δὲ δὲν ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιῇται αὕτη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Διότι ἡ «σύμπτυξις» π. ν. εἶναι διὰ τὸ παιδί νέα ἔννοια καὶ ἐπομένως οἷονδήποτε ὄρον μονολεκτικὸν ἢ περιφραστικὸν καὶ ἂν χρησιμοποιήσωμεν, εἶναι τὸ ἴδιον. Ἐκτὸς τούτου γνωρίζω ἐκ πείρας ὅτι τὰ παιδιὰ ἀμέσως μανθάνουν τοὺς ὄρους αὐτοὺς.

Τὸ σημείωμα, τὸ ὁποῖον εἶπε ἡ δις Κραμβῆ ὅτι πρέπει νὰ κρατῇ ὁ πρωτόπειρος γυμναστής, εἶναι ἀπαραίτητον καὶ διὰ τὸν ἔμπειρον, ὁ ὁποῖος ἔχει περισσοτέρας τῆς μιᾶς ὁμάδας νὰ γυμνάσῃ. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνθυμῇται Ἐνωεῖται ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιῇ. ὅπως ὁ ἀναγνώστης τὸ ἀναγινωσκόμενον βιβλίον.

Διὰ τὴν ἀναλόγως τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως κατὰ-
ταξιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν γυμναστικὴν, δὲν δύναται
νὰ ὑπάρχη ἀντίρρησης, εἶναι ὁμῶς ζήτημα ὁργάνωσης
τοῦ σχολείου».

Ε. ΠΑΥΛΙΝΗΣ

Σύντομον διάγραμμα διδασκα- λίας Μπούπα.

Σύνταξις ἐπὶ τριῶν ζυγῶν, βηματισμός καὶ κατόπιν
αῤαίωσις.

Π ρ ο α σ κ ῆ σ ε ι ς : Προσαγωγή· ἀπαγωγή. Προσ-
αγωγή, σύμπτυξις, ἀνάτασις. Διάστασις, σύμπτυξις, ἔκ-
τασις. Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά, δεξιὰ. Ἔκτασις
τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. Πρόκυψις τοῦ κορμοῦ. Κάμψις τῆς
κεφαλῆς ὀπίσω. Στροφή τῶν παλαμῶν (ἀποθεραπεία).

Ὑ π ε ρ ε κ τ ᾱ σ ε ι ς. Προεκβολὴ ἀριστερά, δεξιὰ,
σύμπτυξις, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. Προεισαγωγικὸν
ἄλμα (ἀποθεραπεία). Κατὰ τὴν πρόοδον τῆς διδα-
σκαλίας ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου
ὁ δόκιμος νὰ θεωρήσῃ ὡς ἄγνωστον μίαν ἄσκησιν καὶ
νὰ διδάξῃ αὐτὴν ὡς νέαν εἰς τοὺς μαθητάς· οὗτος δὲ
ὡς νέαν ἄσκησιν ἐθεώρησε τὴν **π ρ ο ε κ β ο λ ῆ ν**,
ἣτις ἐδιδάχθη ὡς ἐξῆς: Ἐξετελέσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ
τοῦ διδασκάλου 2—3 φορές καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν μαθη-
τῶν, καθοδηγουμένων καὶ διορθουμένων ὑπὸ τοῦ διδα-
σκάλου.

Ἀκολούθως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ κ. Διευθυντοῦ νὰ συνε-
χίσῃ ἡ Ξανθοῦλη Χαρίκλεια, ἣτις ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς
πορείαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς. Ἐσυνέχισε τὰς ὑπερε-
κτάσεις.

Προεκβολὴ μετὰ ἀκροστασίας, ἀνατάσεως καὶ πτώ-
σεως τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. Πρόκυψις μετὰ συμπτύξεως
ἀνάτασις, ἐκτίναξις τῶν χειρῶν, ἀνόρθωσις, πτώσις τοῦ
κορμοῦ ἐκ τῆς διαστάσεως μετὰ ἀνακάμψεως. Τὰς ὑ-
παρεκτάσεις ἠκολούθησαν αἱ **ἐ ξ α ρ τ ῆ σ ε ι ς**. Νέα ἄ-
σκησις, τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν, ἦτο ἡ **π ρ ο β ο λ ῆ**, ἡ ὁ-
ποία ἐδιδάχθη ὡς ἐξῆς: Ἐκτέλεισις ὑπὸ τῆς δοκίμου,
περιγραφὴ τῆς ἀσκήσεως ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἐπανάλη-
ψις τῆς ἀσκήσεως ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης καὶ ἐκτέλεισις
ὑφ' ἐνὸς μαθητοῦ καὶ κατόπιν ὑφ' ὅλων.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπηκολούθησε συζήτησις, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος ἐκτὸς τῶν τελειοφοίτων, οἱ μαθηταὶ τῆς προτελευταίας τάξεως, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Προτύπου, οἱ καθηγηταὶ τῆς Γυμναστικῆς κ. Πετρόπουλος καὶ δις Κραμβῆ, ὁ κ. Ὑποδιευθυντῆς καὶ ὁ κ. Διευθυντῆς τοῦ Διδασκαλείου.

Ἐρωτηθεὶς ὁ διδάξας Μπούμπας ὑπὸ τοῦ κ. Διευθυντοῦ, ἂν ἔμεινεν εὐχαριστημένος ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του, ἀπήντησε : «Σχετικῶς μὲ τὴν διδασκαλίαν μου, εἶμαι εὐχαριστημένος, θὰ ἔμενα ὅμως περισσότερο εὐχαριστημένος, ἂν ἐκτελοῦσα καὶ τὸ δεύτερον μέρος, ἔπειτα ἔχασα καὶ τὴν σειρὰν τῶν ἀσκήσεων».

Διευθ. Σὲ παρημπόδισα ἐγώ ; Πόσας κατηγορίας ἐδίδαξες, ὥστε νὰ χάσῃς τὴν σειρὰν τους ;

Μπούμπας. Δύο κατηγορίας ἐδίδαξα.

Διευθ. Ἀποδίδεις τὴν μὴ πλήρη ἐπιτυχίαν σου εἰς τὸ ὅτι δὲν εἶχες προχέιρους τὰς ἀσκήσεις σου ; Ἄλλ' ὥς ἐξετάσωμεν μερικὰ πράγματα. Ἐδίδασκες καλὰ ; Οἱ μαθηταὶ σὲ ἤκουον, ἤσκοῦντο κανονικὰ ; Ἐπέτυχες εἰς τὴν νέαν ἀσκήσιν ;

Μπούμπας. Ὁχι.

Διευθ. Καλὰ θὰ τὰ ἐξετάσωμεν ἕνα ἕνα. Ἐπρεπε νὰ καταφύγῃς εἰς τὰς καταλλήλους πηγὰς καὶ ἐκεῖ θὰ ἔβλεπες, πῶς διδάσκεται ἡ γυμναστικὴ, καὶ πῶς θὰ ἀπεφύγοντο πολλὰ λάθη. (Ἀπευθυνόμενος εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ μαθητρίας, ἐπειδὴ δὲν εἶχον κληρωθῇ ἐπικριταί). Ὅποιος ἔχει κρατήσῃ σημειώσεις, ἄς λέγῃ.

Παπαευαγγέλου. Ἀπὸ τὴν ἀραιώσιν, ὅταν ἠθέλησε νὰ κάμῃ ζύγισιν, διὰ νὰ σχηματίσουν εὐθείας γραμμὰς, ἀφῆσε τὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἑκτασιν, ἔπειτα ἠθέλησε νὰ ἀραιώσῃ τὰ παιδιὰ ἀλλὰ δὲν ἔδωκε καλὰ τὸν χρόνον. (Παρήγγειλεν 1-2, 1-2), ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ (1, 2, 3, 4, 5, 6). Εἰς τὴν νέαν ἀσκήσιν τῆς προεκβολῆς μῆπῃκεν ἀπότομα· εἶπε : «Τώρα, παιδιὰ, θὰ σὰς διδάξω τὴν προεκβολήν», ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ : «Εἶδα ὅτι τὰ περισσότερα παιδιὰ αὐτὴν τὴν ἀσκήσιν δὲν τὴν κάνουν καλὰ· κυττάξατε πῶς τὴν κάνω ἐγώ».

Μαγκριώτου. Δὲν ἐγυμνάζετο μὲ τὰ παιδιὰ.

Διευθ. Θέτει τὸ ἐξῆς θέμα πρὸς συζήτησιν : Πρέπει νὰ συγγυμνάζεται ὁ διδάσκαλος ;

Μ α γ κ ρ. Πρέπει.

Δ ι ε υ θ. Θεωρείς πάντοτε την συγγύμνασιν ἀναγκαίαν ;

Μ α γ κ ρ. "Οχι πάντοτε, μόνον ὅταν ἡ ἄσκησις εἶναι νέα ἢ, ὅταν δὲν τὴν ἐκτελοῦν καλὰ οἱ μαθηταί. Κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ κορμοῦ ὀπίσω μετ' ἀνατάσεως, διώρθωσε τοὺς μαθητάς, κρατώντας αὐτοὺς εἰς τὴν κουραστικὴν ἐκείνην στάσιν καὶ φυσικὰ τοὺς κούραζε.

Δ ι ε υ θ. Θέτω καὶ ἄλλο ζήτημα. Πῶς διορθώνονται τὰ σφάλματα ; Διὰ τὰ ἀπαντήσωμεν δὲ καταλλήλως εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό, πρέπει πρῶτον νὰ διακρίνωμεν κατηγορίας σφαλμάτων καὶ ἔπειτα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διορθώσεώς των. Πόσα λοιπὸν εἶδη σφαλμάτων ἔχομεν καὶ πῶς πρέπει νὰ διορθώνωμεν αὐτά ; 2) Ἐθέσαμεν προηγουμένως τὸ ζήτημα, ἂν πρέπει νὰ συνασκήται ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, καὶ 3) τὸ πῶς διδάσκεται ἡ νέα ἄσκησις.

Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ῖ δ ο υ. "Οσον ἀφορᾷ τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ τότε, διότι προηγουμένως εἶχεν ἐκτελεσθῇ παρὰ τῶν μαθητῶν. Ἐπειτα δὲν ἦτο ἄσκησις τῆς κατηγορίας, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο οἱ μαθηταί, ἢ δὲ ἐπιτυχία αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἦτο γνωστή. Ὁ κύκλος τῶν προασκήσεων δὲν συνεπληρώθη.

Δ ι ε υ θ. Τί μικροκατηγορίας περιλαμβάνουν αἱ προασκήσεις ;

Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ. Ἐλαφράς ἀσκήσεις κεφαλῆς, κορμοῦ καὶ ἄκρων.

Δ ι ε υ θ. Ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς νέας ἀσκήσεως τί ἔχεις νὰ παρατηρήσης ; Ἀκόμη καὶ περὶ τοῦ ἐξῆς νὰ μᾶς εἴπῃς τὴν γνώμην σου : Πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκτελῇ τὴν ἄσκησιν μετὰ τῶν μαθητῶν ;

Τ ρ ι α ν τ α φ. Εἰς πολὺ γνωστάς ἀσκήσεις δὲν πρέπει νὰ συνασκήται.

Δ ι ε υ θ. Τὰ σφάλματα πῶς νὰ διορθώνωνται ;

Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ. Κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν νὰ βγάξῃ ἓνα μαθητὴν ὡς ὑπόδειγμα, ἐκείνον, ποὺ τὴν κάνει καλύτερα.

Δ ι ε υ θ. Πῶς θὰ φανῇ τότε τὸ σφάλμα τῆς ἀσκήσεως.

Τριανταφυλ. Νὰ τὴν κάμη ἐσφαλμένως ὁ διδάσκαλος.

Διευθ. Προκειμένου νὰ διορθώσω σφάλματα, πῶς θὰ διακρίνονται; καὶ τί εἶδους σφάλματα θὰ διορθώσω;

Παπαμάρκου. Τὰ σφάλματα διακρίνονται εἰς γενικά καὶ μερικά.

Διευθ. Ἀντὶ μερικά, λέγε καλύτερα ἀτομικά πῶς διορθώνονται τὰ γενικά;

Παπαμάρκου. Θὰ ἐκτελέσῃ ὁ διδάσκαλος τὴν ἀσκήσιν ἐσφαλμένως, ἐν ἀναπαύσει εὐρισκομένων τῶν μαθητῶν. Κυττάξατε, πῶς κάνετε τὴν ἀσκήσιν (ὕπερβολικώτερα).

Διευθ. Ὑπερβολικώτερα; Ὅπως συνήθως τὴν κάμνουν οἱ γυμνασταὶ καὶ σὰς κακοφαίνεται, ὅταν σεῖς κάμετε λάθῃ; Ὅχι! Λοιπὸν διὰ βραχυτάτου διαλόγου ἐξευρίσκονται τὰ σφάλματα καὶ ἔπειτα ἐκτελεῖται ἡ ἀσκήσις παρὰ τοῦ γυμναστοῦ ἢ ὑφ' ἐνὸς μαθητοῦ, ἀνευ λάθους. Ἐκτελεῖται δύο τρεῖς φορές ἀκόμη καὶ ἀφήνεται διὰ νὰ διορθωθῇ ἄλλην φοράν, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἐκτελεῖται ἀλάνθαστως ἀπὸ τοὺς μαθητάς, ἐπαφιέμεθα δὲ εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἐπιτυγχανομένην βελτίωσιν τοῦ σωματικοῦ ποιοῦ τοῦ μαθητοῦ διὰ τῆς προόδου τοῦ χρόνου, ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντελεῖ εἰς τὴν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῆς ἀσκήσεως, καὶ τότε παρουσιάζομεν πρὸς ἐκτέλεσιν τὰς πλημμελῶς ἐκτελεσθείσας ἀσκήσεις καὶ ἐπαυξάνομεν συγχρόνως τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ κανονικότητα αὐτῶν.

Σφάλματα ἀτομικά παρατηρήθησαν καὶ πῶς διορθώνονται αὐτά;

Μαγκριώτου. Ὑπάρχουν καὶ τὰ ἀτομικά σφάλματα, τὰ ὁποῖα διορθώνει ὁ γυμναστής, καθ' ὃν χρόνον γυμνάζονται οἱ ἄλλοι· ἐπίσης διὰ βραχέων ὑπομνήσεων διορθώνονται τὰ ἄλλα σφάλματα κεφαλῆς, κορμοῦ κλπ. καὶ αἱ κακαὶ θέσεις τῶν ποδῶν καὶ τῆς λεκάνης.

Διευθ. Ἴδου μερικὰ ἀπὸ τὰς βραχείας αὐτὰς ὑπομνήσεις. Κάτω οἱ ὠμοί, μέσα ἡ κοιλιά, μέσα τὸ σάγονι κλπ. Ἀκολουθῶς συγκεφαλαιῶνων τὰ λεχθέντα περὶ σφαλμάτων καὶ τῆς διορθώσεως αὐτῶν, ἐρωτᾷ:

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεχθέντων ἐπέτυχεν ὁ Μπούμπας καὶ οἱ ἄλλοι διδάξαντες ; Ἐπίσης ἐρωτᾷ : Ἡ διδασκαλία τῆς νέας ἀσκήσεως πῶς γίνεται ; Θὰ ἔπρεπε νὰ ὀρίσῃ τὸν ὅρον «Προεκβολή» πρὸ τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐξηγήσεως αὐτῆς ;

Μ α γ κ ρ. Δὲν τὴν ἔκανε καλὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως, διότι ἦταν γνωστή.

Δ ι ε υ θ. Θέτω καὶ ἓνα ἄλλο ζήτημα, καὶ περιμένω νὰ ἀκούσω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην σας. Ἐχετε διαβάσει ἓνα βιβλίον τοῦ κ. Θ. Παρασκευοπούλου ; Εἶναι ὁ ἴδιος, ποῦ ἔχει γράψῃ τὸ «Ὁ διδάσκαλος καὶ ἐξετάσεις». Τὸ βιβλίον λοιπὸν τοῦ κ. Παρασκευοπούλου, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Σωματικὴ ἀγωγή καὶ παιγνίδια», λέγει ὅτι ἡ Γυμναστικὴ γίνεται μὲ βάσιν τὰς παιδιάς. Ποιὸς λοιπὸν θέλει νὰ ἐκφέρῃ γνώμην καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἐπὶ τῆς σημερινῆς διδασκαλίας τῶν δοκίμων φυσικά ;

Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ῖ δ ο υ. Τὸ παράγγελμά του ἦτο βεβιασμένον. Ἀπὸ τοῦ προειδοποιητικοῦ μέχρι τοῦ ἐκτελεστικοῦ, δὲν ἄφηνε νὰ παρέλθῃ χρόνος τις ἦτο μὲν ἔντονον, ἀλλὰ βιασικόν.

Δ ι ε υ θ. Τί πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας κατὰ τὸ παράγγελμα ;

Ἀ λ ε ξ α ν. Νὰ εἶναι εὐκρινές, ἔντονον, σύντομον, ἢ χηρόν, νὰ εὐρίσκεται τρόπον τινὰ μεταξὺ ἁσματος καὶ φωνῆς.

Δ ι ε υ θ. Εἶπες ὅτι ἦτο βιασικόν διὰ νὰ μὴ περιπίπτωμεν εἰς τὸ λάθος αὐτό, πῶς μετροῦμεν τὸν χρόνον ; Γενικῶς δὲ πόσα μέρη τοῦ παραγγέλματος διακρίνομεν ;

Ἀ λ ε ξ. Δύο· προειδοποιητικὸν καὶ ἐκτελεστικόν, μετροῦμεν δὲ τὸν χρόνον φυσιολογικῶς. Μία εἰσπνοὴ καὶ ἔκπνοή.

Δ ι ε υ θ. Ἀφήνομεν δηλ. χρόνον, ὥστε νὰ ἀφομοιώσουν τὸ παράγγελμα οἱ μαθηταί.

Ἀ λ ε ξ. Εἰς τὰς προασκήσεις εἶπε πτῶσις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ : ἐλαφρὰ ἔκτασις τοῦ κορμοῦ.

Δ ι ε υ θ. Ποῦ λέγομεν κυρίως πτῶσις ;

Ἀ λ ε ξ. Εἰς τὰς ὑπερεκτάσεις. Οἱ ὅροι, τοὺς ὁποίους

μετεχειρίζετο, δὲν ἦσαν ἐπιστημονικοί, ἐνῶ πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα ἐπιστημονικούς ὅρους. Δὲν ἔκαμεν βραχείας ὑπομνήσεις.

Δ ι ε υ θ. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως πόσοι τὴν ἐκτελοῦν, ἓνας ἢ ὅλοι; Ἀκόμη καὶ τοῦτο: πρέπει νὰ προηγηται ὑποδειγματικὴ ἐκτέλεσις τῆς ἀσκήσεως :

Ἀ λ ε ξ. Ἡ χάραξις τῶν γραμμῶν, (ποῦ χαράσσουν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους), μετὰ τῶν ποδῶν τῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς προεκβολῆς, δὲν ἦτο ἀπαραίτητος, διότι οἱ μαθηταὶ ἤξευραν αὐτὴν τὴν ἀσκῆσιν.

Κ α ψ ι μ α λ ῖ δ ο υ. Ἐγὼ διαφωνῶ μὲ τὴν Ἀλεξανδρίδου εἰς τὸ ὅτι δὲν μεσολαβοῦσε χρόνος μετὰ τὴν προειδοποιητικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἀντιθέτως ἐγὼ εὐρίσκω ὡς τρωτὸν τὸ ὅτι ἄφηνεν πολὺν χρόνον, περισσότερον τοῦ δέοντος, μετὰ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἀσκήσεως.

Δ ι ε υ θ. Οἱ κύριοι συνάδελφοι.

Δ η μ η τ ρ ῖ ἄ δ ο υ (διδασκ. τοῦ Προτύπου). Γενικὰ σφάλματα δὲν διώρθωνεν, ὅπως οἱ ἄλλοι παρατήρησαν.

Ἀ ν α γ ν ω σ τ ὀ π ο υ λ ο ς (διδάσκ. Προτύπου). Σφάλματα ἐσημειώθησαν, ἀλλ' ἦσαν ἀναπόφευκτα, ἐφ' ὅσον μάλιστα πρόκειται περὶ δοκίμων. Δὲν προτίθεμαι νὰ ἐπιφέρω παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν σφαλμάτων, ἀφοῦ ἄλλως τε ἄρκετὰ ἐλέγχθησαν διὰ ταῦτα. Ἡδὴ θέλω νὰ ὑποβάλω μερικὰς ἀπορίας καὶ μάλιστα: α) ποίας ὥρας θεωρῶ καταλλήλους διὰ νὰ γίνεται ἡ γυμναστική.

Ἡ γνώμη μου εἶναι νὰ γίνεται ἡ γυμναστικὴ τὸ τελευταῖον πρωῒνόν ἢ ἀπογευματινὸν ἡμῶρον, διότι τὴν πρωτὴν πρωινήν ὥραν ὁ μαθητὴς κουράζεται, ἐνῶ τὴν γυμναστικὴν τὴν θεωροῦμεν κατ' ἐξοχὴν ὡς ξεκουραστικὸν μάθημα.

Κατὰ ταῦτα λαμβάνομεν καὶ τὴν ἐξῆς πρόνοιαν: διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν καταβολὴν πνευματικῆς ἐνεργείας, τοποθετοῦμεν ἐνώπιον τῶν ἀσκουμένων μαθητῶν συμμαθητὴν τῶν, ὅστις ἐκτελεῖ τὰς ἀσκήσεις, οὕτω δὲ οἱ γυμναζόμενοι, βλέποντες τὸν συμμαθητὴν τῶν, ἐκτελοῦν τὰς ἀσκήσεις, χωρὶς νὰ καταβάλουν πνευματικὴν ἐνέργειαν, διὰ νὰ τὰς ἐνθυμοῦνται.

Δ ι ε υ θ. Ἄν αἱ ἀσκήσεις εἶναι ἀπλᾶι :

Ἐφηρμοσμένη Διδακτικὴ Μιχ. Π. Μιχαλοπούλου

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Πρόκειται περί συνθέτων ασκήσεων.

Δ ι ε υ θ. Γίνονται τόσοι δύσκολοι ασκήσεις εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ;

Ὑ π ο δ ι ε υ θ. Μήπως ὁ ὑπερβολικὸς κάματος ἐκ τῶν μαθημάτων δὲν ὑποβοηθήσῃ τὴν γυμναστικὴν καὶ μάλιστα τὸ καλοκαίρι, τὴν τελευταίαν ὥραν τῶν μαθημάτων ;

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Τὰς πρώτας πρωϊνὰς περισσότερον κουράζονται οἱ μαθηταί, πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Ὑ π ο δ ι ε υ θ. Διαφωνῶ ριζικῶς.

Δ ι ε υ θ. Ἄν δὲν ἔχωμεν προαύλιον καὶ ἔχωμεν ἑξτάξεις, τότε τί θὰ κάνωμεν ἂν ἀφήσωμεν τὴν γυμναστικὴν ὅλου τοῦ σχολείου νὰ γίνῃ ταυτοχρόνως σχεδόν ;

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Ὁμιλοῦμεν ἐδῶ, κ. Διευθυντά, περὶ τοῦ εὐχῆς ἔργον....

Δ ι ε υ θ. Ἐκτὸς τούτου, ἓνας γυμναστὴς Γυμνασίου ἔχει 20 ὥρας ἑβδομαδιαίως ποῦ θὰ τοποθετηθοῦν αἱ ὥραι αὐταί, ἂν ὅλαι εἶναι ἀκραῖαι ;

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Τότε θὰ γίνωνται τὸ ἀπόγευμα 3 ὥραι γυμναστικῆς.

Δ ι ε υ θ. Πῶς εἶναι δυνατόν καὶ πρέπον ἀπὸ τὰς 2 ἢ 2 30' μ. μ. γυμναστικῆς ;

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Γνώμη μου εἶναι ἄλλως τε ἤκουσα καὶ τὸν γυμναστὴν κ. Πετρόπουλον νὰ λέγῃ : Ἀπόψε ἔχω τρεῖς ὥρας γυμναστικῆς.

Δ ι ε υ θ. Εἶναι καλοκαίρι τώρα καὶ ἔχομεν ὥραν.

Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς. Διαμαρτύρεται δι' ὅτι γίνεται μὲ τὰς ὥρας γυμναστικῆς λέγει δὲ ὅτι αὐτὸ συμβαίνει, διότι τὸ πρόγραμμα τὸ ἔκαμαν τέτοιο, ἐλλεῖπει ὥρων.

Δ ι ε υ θ. Ἄς θέσωμεν τὸ ζήτημα ποῖαι αἱ κατάλληλοι ὥραι γυμναστικῆς.

Ἄ ν α γ ν ω σ τ. Ἐν συνεχείᾳ λέγει ὅτι τὸ ἰσχυρὸν ἀναλυτικὸν πρόγραμμα χωρίζει διὰ συνδιδασκαλίαν εἰς τὰ μονοτάξια τὰς Α' καὶ Β' τάξεις εἰς ἓνα τμήμα, εἰς ἕτερον δὲ τμήμα τὰς ὑπολοίπους τάξεις καὶ προσθέτει : Ἐνταῦθα ἔχω διάφορον γνώμην, διότι ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι παῖδες ἡλικίας 6—9 ἐτῶν ἔχουν ἰσχυροτάτην τὴν ὁρμὴν πρὸς κίνησιν, νομίζω ὅτι δὲν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ ἐπιβάλωμεν τούτους εἰς συστηματικὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτας, αἵτινες ἐντοπί-

ζουν τὴν ἐνέργειαν εἰς κεχωρισμένας μυϊκὰς ομάδας ἢ ἀρθρώσεις. Διὰ τοῦτο χωρίζω τὸ σχολεῖόν μου (μονοτάξιον), ὡς ἑξῆς : ὡς πρῶτον τμήμα βάζω τὰς Α', Β', Γ' τάξεις, τὰς δὲ ὑπολοίπους ὡς δεύτερον τμήμα. Τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς ἐν τῇ πρώτῃ βαθμίδι ταύτης συνίσταται κατὰ κύριον λόγον εἰς παιδιὰς, αἵτινες θέτουσιν εἰς ἐνέργειαν τὸν ὅλον σωματικὸν ὀργανισμὸν καὶ ἀποτελοῦσι φυσικὴν συνέχειαν τῶν ἐλευθέρων παιδικῶν κινήσεων. Καὶ ἐν μὲν τῇ κατωτάτῃ τάξει τὰ μαθήματα τῆς γυμναστικῆς ἀποτελοῦνται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοιούτων παιδιῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ δευτέρου ἔτους εἰσάγονται βαθμιαίως αἱ ἀληθεῖς γυμναστικαὶ ἀσκήσεις, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ διάρκεια δὲν παρατείνεται πέραν τῶν πέντε πρώτων λεπτῶν τῆς ὥρας· τὸ ἴδιον γίνεται καὶ διὰ Γ' τάξιν. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις (Δ', Ε', ΣΤ') αἱ ἀληθεῖς γυμναστικαὶ ἀσκήσεις δὲν πρέπει νὰ υπερβαίνουν τὰ 15' λεπτὰ τῆς ὥρας. Ὁ τελευταῖος οὖτος πίναξ ἔχει ἐφαρμογὴν ἐπὶ πολυτάξιων σχολείων, ὅπου ἡ γυμναστικὴ διδασκεται κατὰ τάξεις. Ὁ εἰς τμήματα χωρισμὸς τοῦ Σχολείου, (μονοτάξιον καὶ διτάξιον) καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἡμερησίας γυμνάσεως, ἀποτελοῦν τὸ δεύτερον θέμα τῆς ὁμιλίας μου.

Ὡς τρίτον θέμα θίγω τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον μελετᾶται νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ σχολεῖα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς δὲν θὰ γίνεται κατὰ τάξεις, ἀλλὰ χωριζομένων τῶν μαθητῶν ἀπασῶν τῶν τάξεων εἰς ομάδας. Ἡ πρώτη ὁμάς θὰ περιλαμβάνῃ τοὺς ἰσχυροὺς τὴν σωματικὴν κατάστασιν, ἡ δευτέρα τὴν μέσην τοιαύτην, καὶ ἡ τρίτη τοὺς ἀποκλίνοντας πρὸς τὸν ἀσθενικὸν τύπον.

Διευθ. Πῶς πρέπει νὰ γίνεται αὐτὸς ὁ χωρισμὸς καὶ κατὰ ποίαν ὥραν θὰ γυμνάζωνται οἱ μαθηταί ;

Αναγνώστ. Εἰς τὸ μονοτάξιον γίνεται κάλλιστα.

Κραμβῆ (καθηγήτρια γυμναστικῆς). Μὰ ἡ ἡλικία δὲν θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ;

Διευθ. Ἔθεσα κάποιαν ἐρώτησιν, καὶ ὁ κ. Ἀναγνώστὸς πούλος μοῦ ἀπήντησεν ὅτι εἰς μονοτάξιον γίνεται κάλλιστα.

Αναγνώστ. Καὶ εἰς διτάξιον καὶ πολυτάξιον ἐπιτυχάνεται.

Ὑποδιεϋθ. Πῶς θὰ γίνῃ εἰς διτάξιον σχολεῖον ;
 Ἀναγνώστ. Δύναται, διότι ὁ ἕνας διδάσκαλος
 παίρνει τὰς τρεῖς τάξεις καὶ ὁ ἄλλος τὰς ἄλλας τρεῖς.

Διεϋθ. Νομίζετε ὅτι ὁ συνήθης χωρισμὸς τῶν μα-
 θητῶν εἰς γυμναστικὰς ομάδας, με βάσιν τὰς τάξεις,
 εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν οὗτοι, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς
 τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν ;

Ἀναγνώστ. Μάλιστα.

Λύρας (διδ. Προτύπου). Εἰδικὰ ὡς πρὸς τὰ ση-
 μεία, ποῦ ἔθιξεν ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος πῶς ὁ πίναξ
 τῆς ἡμερησίας γυμνάσεως δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ σήμερον,
 ἔχω τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις ὁ πίναξ
 τῆς ἡμερησίας γυμνάσεως πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ με
 παιδιάς. Ἐπίσης ἤμποροῦμεν νὰ διαθέσωμεν ἕνα ἐλεύ-
 θερον ἀπόγευμα διὰ γυμναστικὴν.

Διεϋθ. Μήπως θέλομεν εἰδικὸν εὐρυχώριον πρὸς
 τοῦτο ;

Λύρας. Προϋποτίθεται.

Ὑποδιεϋθ. Αὐτὸ δὲν σχετίζεται με τὸ ἄλλο πρό-
 γραμμα τῆς γυμναστικῆς.

Λύρας. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα αὐτὸ θὰ ἀσχολῶνται
 κατὰ ομάδας εἰς ἐλεύθερα παιγνίδια καὶ ἀγωνιστικά
 τοιαῦτα. Ἐπίσης με τὰς ἐκδρομὰς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐ-
 λευθέρα κίνησις ὅλων τῶν μελῶν τοῦ παιδιοῦ.

Ὑποδιεϋθ. Τί σχέσιν ἔχουν αἱ ἐκδρομαί ;

Λύρας. Συντελοῦν εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν.

Διεϋθ. Δηλαδή θέλετε τὰς ἐκδρομὰς καὶ πρὸς ἀ-
 νάπτυξιν τοῦ σωματικοῦ ποιοῦ ;

Λύρας. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τὰ σχολικὰ τα-
 ξίδια συντελοῦν καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἐλευθέραν γυμναστι-
 κὴν ἄσκησιν.

Διεϋθ. Πῶς με περιορισμένον χώρον καὶ με ὀλί-
 γους γυμναστὰς θὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς τῆς γυμναστι-
 κῆς κατὰ τὸ ἐλεύθερον ἰδίως ἀπόγευμα ;

Λύρας. Ἐξερχόμεθα εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἄλλο ζήτη-
 μα εἶναι τὸ ζήτημα τῆς στολῆς τῆς γυμναστικῆς. Ἄν ἡ-
 μποροῦσαν νὰ ἐνδύωνται ὁμοιόμορφα καὶ ὑγιεινά, (φα-
 νέλλα τὰ ἀγόρια, ἀνάλογη ἐνδυμασία διὰ τὰ κορίτσια).

Διεϋθ. Καὶ τὸν χειμῶνα ; Τὸ λέγω δὲ αὐτό, διότι
 κάμνει πολὺ κρύο τὸν χειμῶνα καὶ δὲν γνωρίζω, ἐάν

εἶναι ἱκανὸς ὁ γυμναστὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ κρατῇ θερμὰ τὰ παιδιὰ ὥς ἐκ τούτου δὲ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ κρυώσουν.

Λύρα ς. Εἰς αἰθούσας γυμναστικῆς.

Διευθ. Εὐχῆς ἔργον νὰ ὑπῆρχαν τοιαῦται αἶθουσαι.

Πετρόπουλος. (καθηγητὴς γυμναστικῆς). Συμφωνῶ πλήρως μὲ τοὺς κυρίους συναδέλφους, οἵτινες ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ παιδιῶν διὰ τὰς μικροτέρας ἡλικίας. Πρέπει ν' ἀφήνωμεν τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ παίζουν μέχρι τῆς Δ' τάξεως ὅταν δὲ φθάσουν εἰς τὸ 10—11 ἔτος, ὅποτε ἐπέρχονται μεταμορφώσεις εἰς τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ, τότε προσπαθοῦμεν διὰ τῆς γυμναστικῆς νὰ φέρωμεν καλλιτέρευσιν. Ἐλέχθη ὅτι πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ γυμναστικὴ διὰ παιδιῶν. Τὸ ἀγγλογερμανικὸν σύστημα παρουσιάζει μονομέρειαν, ἐνῶ τὸ Σουηδικὸν καθολικῶς γυμνάζει τὸ σῶμα.

Τὸ Ἀμερικανικὸν ποδόσφαιρον, τέννις, εἶναι καλὰ, ἀλλ' ὅταν ἓνα παιδί ἔχῃ σωματικὰς ἀτελείας, χρειάζεται ἡ συστηματικὴ γυμναστικὴ, ἐνῶ τὸ Ἀμερικανικὸν σύστημα τὸ ἀφήνει ἐλεύθερον ν' ἀσκηθῇ, χωρὶς νὰ φροντίζῃ νὰ γυμνάσῃ τὸ σῶμα τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ διορθῶνται αἱ παραμορφώσεις.

Υποδιευθ. Δὲν ἔχετε δίκαιον. Τὸ Ἀμερικανικὸν σύστημα δὲν ἀποκλείει τὴν Σουηδικὴν γυμναστικὴν, ἀλλὰ δίδει ἔμφασιν εἰς τὰ σπóρτ, ἀθλητισμὸν κλπ.

Πετρόπουλος. Ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσει τὴν σωμασίαν τῆς προσοχῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων κλπ. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ὥρας, καθ' ἃς πρέπει νὰ γίνεται ἡ γυμναστικὴ, λέγει, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὰς τελευταίας καὶ πρώτας ὥρας τῶν μαθημάτων καὶ ὄχι ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Περισσότερον ὅμως ὠφελεῖ ἡ γυμναστικὴ, ἂν γίνεται κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας.

Διευθ. Δὲν θὰ καταπονηθῇ ὁ ὀργανισμὸς καὶ τὸ πνεῦμα;

Πετρόπουλος. Δὲν καταπονεῖται καθόλου· τοῦναντίον ἐπέρχεται διαύγεια τοῦ πνεύματος. Εἶμαι τῆς γνώμης τελείως νὰ μὴ γίνεται γυμναστικὴ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας.

Κ ρ α μ β η. Ἐτέθη τὸ ζήτημα ὅτι εἰς τὰς μικρὰς τάξεις δὲν πρέπει νὰ γίνεται γυμναστική. Ἐγὼ δὲν συμφωνῶ. Ὅταν λέγωμεν γυμναστικὴν εἰς τὰς μικρὰς τάξεις, δὲν ἐννοοῦμεν νὰ βάλωμεν τὰ παιδιά εἰς τὴν γραμμὴν, διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὰς κατηγορίας τῶν ἀσκήσεων. Ἀλλὰ θὰ κάμωμεν, ὅπως ἡ Μοντεσσόρι, ὁ Φραϊμπέλ καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν νὰ γυμνάσουν τὰ παιδιά ἐν εἰδει παιγνιδίου, μὲ κινήσεις, μὲ τὰς ὁποίας γυμνάζεται ὅλον τὸ σῶμα τῶν καὶ μὲ τὰς ὁποίας κινήσεις συνδυάζεται ἡ γυμναστική.

Ἀ ν α γ ν ω σ τ. Αὐτὸ εἶπομεν καὶ ἡμεῖς, δεσποίνις.

Δ ι ε υ θ. Ὅλοι αὐτὸ λέγομεν, ἀλλὰ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὄρων διαφωνοῦμεν.

Κ ρ α μ β η. Δὲν θ' ἀφήσω μόνον παιδιάς, ὅπως οἱ συνάδελφοι λέγουν, ἀλλὰ θὰ συνδυάσω τὰς παιδιάς μὲ κινήσεις καταλλήλους πρὸς ἀσκήσιν.

Δ ι ε υ θ. Ἦμπορῶ νὰ ἐρωτήσω τώρα τοὺς μαθητάς μας, ἂν κουράζονται μὲ τὴν γυμναστικὴν, ποὺ κάμνουν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς τὴν πρώτην πρωϊνὴν ὥραν;

Τ σ ι κ ο ὗ δ η. Βέβαια κουραζόμεθα τώρα, διότι ἐκτελοῦμεν ἓνα ὀγκωδέστατον πρόγραμμα.

Κ ρ α μ β η. Αὕτῃ ἡ γυμναστική, ποὺ γίνεται τώρα, εἶναι μία ἐξαιρέσις· ἐνὸς τετάρτου ὅμως γυμναστικὴ προετοιμάζει τὸ μυαλὸ διὰ νὰ δεχθῇ τὸ ἄλλο ὕλικόν. Τὴν γυμναστικὴν κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας τὴν ἐπιδιοκιμάζω.

Δ ι ε υ θ. Πρέπει νὰ γυμνάζωμεν τοὺς μαθητάς, χωρίζοντες αὐτοὺς ἀναλόγως τοῦ σωματικοῦ ποιοῦ, ὅπως ἐλέγχομεν προηγουμένως;

Κ ρ α μ β η. Ὅχι· ἀναλόγως τῆς ἡλικίας.

Δ ι ε υ θ. Μαθητὰς τῆς ΣΤ' τάξεως Ἦμπορῶ νὰ τοὺς πάρω καὶ νὰ τοὺς γυμνάσω μὲ μαθητὰς τῆς Δ' τάξεως;

Υ π ο δ ι ε υ θ. Μήπως θιχθῇ ἡ φιλοτιμία τοῦ μαθητοῦ; Εἶναι πολὺ ἀντιπαιδαγωγικόν αὐτό.

Ἀ ν α γ ν ω σ τ. Δὲν νομίζω ὅτι πρόκειται νὰ τοῦ θίξω τὴν φιλοτιμίαν.

Υ π ο δ ι ε υ θ. Ἐφαρμόζεται αὐτὸ εἰς κανένα σχολεῖον;

Ἀ ν α γ ν ω σ τ. Βέβαια, εἰς τὸ Πειραματικὸν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἵπ ο δ ι ε υ θ. Μά εἰς τὸ Πειραματικὸν πειραματίζονται, ὅπως εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ Μοντεσσόρι, εἰς τὸ Βέλγιον ὁ Δεκρολύ, εἰς τὰς Ἰνδίας ὁ Ταγκόρ, ὁ Dewey εἰς τὴν Ἀμερικὴν κλπ., δὲν ἐτροποποίησαν ὅμως τὰ ἔθνη τῶν διὰ μιᾶς τὰ συστήματα τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῶν. Σκοπὸς τῶν πειραματικῶν σχολείων εἶναι, ὅπως δι' αὐτῶν ἐρεθίζωμεν τὴν φύσιν νὰ ἀπαντᾷ εἰς ὠρισμένους ἐρωτήσεις πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων.

Δ ι ε υ θ. Ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μπούμπα καὶ τῶν ἄλλων, τί ἔχετε νὰ παρατηρήσετε, δις Κραμβῇ ;

Κ ρ α μ β ῇ. "Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μπούμπα δὲν ἔμεινα εὐχαριστημένη· πρῶτα-πρῶτα ἔπρεπε νὰ βάλῃ τὰ παιδιὰ νὰ κινηθοῦν διὰ νὰ βαδίσουν, νὰ γίνουν δηλαδὴ τὰ προκαταρκτικά, νὰ πάρῃ κι' αὐτὸς θάρρος κι' ὕστερα νὰ παρατάξῃ τὰ παιδιὰ μὲ τὸν ἀπαιτούμενον τρόπον. Πρὶν ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀραίωσιν ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ κατὰ παραγωγὴν ἀραίωσις. Μεταξὺ τοῦ προαγγελτισμοῦ καὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ παραγωγέματος μεσολαβοῦσεν ὑπὲρ τὸ δέον χρόνος καὶ αὐτό, διότι δὲν κατεῖχε καλὰ τὰς ἀσκήσεις, τὰς ὁποίας προσπαθοῦσε τότε νὰ θυμῇ. Δὲν θεωρῶ λοιπὸν προσβολὴν κάθε πρωτόπειρος διδάσκαλος νὰ συμβουλευέται ἕνα σύντομον σημείωμα κατὰ τὰς ἀναπαύσεις τῶν μαθητῶν, διὰ νὰ βλέπῃ τὰς ἀκολουθούσας ἀσκήσεις. Ἡ νέα ἀσκήσις δὲν ἐδιδάχθη καλῶς. Ἡ θέσις τοῦ διδασκάλου ἀκατάλληλος· ἡ 12 ἐξὰς δὲν τὸν ἐπρόσεχε καθόλου. Ἐπρεπε νὰ σταθῇ εἰς τὸ μέσον τῆς παρατάξεως, διὰ νὰ φαίνεται ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητάς. Καὶ ἔπειτα νὰ τὴν ἐδίδασκεν ὡς ἐντελῶς νέαν καὶ μὲ τέτοιον τρόπον, ποὺ νὰ ἐφαίνετο πολὺ φυσικὴ. Ἡ στιγμή τῆς διδασκαλίας ἦτο καταλληλοτάτη. Ἡ νέα ἀσκήσις, ἅμα διδαχθῇ, θὰ ἐπαναληφθῇ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ ἔπειτα ὁμαδικῶς δύο τρεῖς φορές θὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς, τῶν ὁποίων θὰ διορθώσωμεν τὰ σφάλματα. Τὴν αἰτίαν τοῦ γενικοῦ σφάλματος θὰ τὴν ἀναζητήσῃ ὁ διδάσκαλος καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, μήπως δὲν τὴν ἐδίδαξε καλὰ. Θὰ βγάλω λοιπὸν ἕνα μαθητὴν, ποὺ κάνει ἐσφαλμένως τὴν ἀσκήσιν, καὶ τότε θὰ εὕρεθον τὰ σφάλματα.

Κρίσεις ἐπάνω εἰς τὴν ἀσκήσιν, ἡμποροῦν νὰ ἐκφέρουν τὰ παιδιὰ, πρᾶγμα, ποὺ δὲν ἔκαμεν ὁ Μπούμπας.

Τὰ ἴδια λέγω καὶ διὰ τὴν Ξανθούλη· δὲν διώρθωναν καὶ θόλου οὔτε τὰ κατὰ τὴν ἀφειτηρίαν, τροχίαν καὶ τελικὴν μορφήν τῆς ἀσκήσεως παρατηρούμενα σφάλματα. Τὸ παράγγελμα καὶ τῶν δύο δὲν ἦτο καλόν, πολὺ μονότονον. Ἡ Ξανθούλη δὲν ἄλλαξε μέτωπον κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως ὑπὸ τῆς Ξανθούλης, ἔχω νὰ εἶπω πὺς παρεσύρθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐφώναζον: «Τὴν ξέρομεν, δεσποινίς, τὴν ξέρομεν»· αὐτὴ ὅμως ἀμέσως ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ τὴν διδάξῃ ὡς νέαν, διότι αὐτὸ τὸ θέμα τῆς ἐτέθη.

Ὑποδιευθ. Ὁ οἶκος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν δίδει τίποτε ἄλλο εἰς τὰ παιδιά, παρὰ τροφήν καὶ ἐνδυμασίαν· τὸ πᾶν ἀνετέθη εἰς τὸ σχολεῖον. Λέγοντες φυσικὴν ἀγωγὴν δὲν ἐννοοῦμεν ἀπλῶς Σουηδικὴν ἀσκήσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα σπóρτ, παιδιὰς, ἀθλητισμὸν καὶ χορόν. Πολὺ ὀρθῶς σὰς συνέστησαν, καὶ σὰς συνιστῶ καὶ ἐγώ, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Παρασκευοπούλου, τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μπούμπα δὲν μὲ ἱκανοποίησε. Τὴν ἤθελα νὰ ἐπεκτείνεται πέραν τῶν Σουηδικῶν ἀσκήσεων. Θὰ ἤθελα παιγνίδια, χοροὺς ἐθνικοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἰδίως ἔχουν δώσει μεγάλην σημασίαν. Αἱ ἐκδρομαὶ καὶ τὰ ταξίδια εἶναι ἄσχετα, ὡς συμπλήρωσις τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ ἔχουν ἀξίαν δι' ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ ψυχαγωγίαν. Τὸ ἐλεύθερον ἀπόγευμα δὲν πρέπει νὰ τὸ στερήσωμεν ἀπὸ τὸ παιδί. Σχετικῶς μὲ τὴν ὥραν τῆς γυμναστικῆς ἐξαρτᾶται αὕτη ἀπὸ πολλὰ πράγματα. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν κάνουν δύο ὥρας μάθημα καὶ 25 λεπτὰ γυμναστικὴν καὶ κατόπιν ἄλλας δύο ὥρας μάθημα. Πάντως μὲ κουρασμένο μυαλὸ δὲν τὸ ἐπιδοκιμάζω νὰ γίνεταί γυμναστικὴ. Προτιμῶ τὴν γυμναστικὴν τῶν πρώτων ὥρων, ἰδίᾳ μετὰ τὸν Ἀπρίλιον.

Διευθυντής. Ὁ διδάξας τί ἔχει νὰ εἴπῃ;

Μπούμπας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διόρθωσιν τῶν γραμμῶν, ἐπεὶδὴ εἶχαν ἔκτασιν οἱ μαθηταί, δὲν ἔπρεπε, λέγουσιν, νὰ γίνη. Ἡμπορεῖ ὅμως νὰ γίνη αὐτὸ, διὰ νὰ μὴ χάσουν καιρόν. Ὅσον διὰ τὸν χρόνον τῆς ἀραιώσεως, λέγω ὅτι δὲν εἶναι λάθος καὶ ὁ διακεκομμένος χρόνος τὸν ὅποιον ἐφήρμοσα ἐγώ, 1-2, 1-2, ἀντὶ 1-2-3-4-5-.

6. Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως ἡ ὥρα ἦτο πολὺ ἀκατάλληλη. Ὅσον διὰ τὴν συγγύμνασίν μου μετὰ τῶν μαθητῶν, νομίζω ὅτι δὲν ἦτο ἀναγκαία, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον νέαι ἀσκήσεις καὶ δὲν παρουσιάσθη ἀνάγκη.

Διευθ. Ἐπιδοκιμάζεις αὐτό, ποῦ εἶπεν ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος, ὅτι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας ἀσκήσεως πρέπει νὰ βγάζωμεν ἓνα μαθητὴν ὡς ὑπόδειγμα;

Μπούμπας. Δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ κάμω, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ἄγνωστος ἡ ἀσκήσις. Εἰς τὸ παράγγελμα μοῦ φαίνεται πὺς δὲν ἔπρεπε νὰ βιάζωμαι καὶ τόσο καὶ δι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ὁ ρυθμὸς, ποῦ ἠκολούθησα, ἦτο ὁ πρεπών. Ὁ ὅρος πτωσίς τοῦ κορμοῦ εἰς τὴν ὑπερέκτασιν κυριολεκτεῖται. Ἐπίσης καὶ ἡ χάραξις τῶν γραμμῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ, τὸ παραδέχομαι. Δὲν παραδέχομαι ὅμως ὅτι δὲν διώρθωνα σφάλματα, διότι πραγματικὰ τὰ διώρθωνα.

Τὸ πρόγραμμα πραγματικὰ δὲν ὀλοκληρώθηκεν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐδίδαξα ὅλο ἐγώ, διότι ἔβγαλεν ἄλλον νὰ συνεχίσῃ ὁ κ. Διευθυντής.

Διευθ. Ἄν ἐτελείωνες τὸ πρόγραμμα θὰ μᾶς ἔφθανεν ἡ ὥρα διὰ νὰ κάμωμεν παιδιάς καὶ χορόν;

Μπούμπας. Ἐδίδαξαμεν καὶ νέας ἀσκήσεις.

Διευθ. Μένεις εὐχαριστημένος;

Μπούμπας. Μάλιστα.

Διευθ. Ἐσύ, Ξαιθούλη, τί ἔχεις νὰ παρατηρήσῃς διὰ τὴν διδασκαλίαν σου; Ἦκουσες πολλὰς παρατηρήσεις διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μπούμπα. Μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς ἀφοροῦν καὶ σένα.

Ξανθούλη. Τὸ παράγγελμά μου εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἦτο καλόν, μὰ ἔπειτα ἔγινε ἔντονον. Εἰς τὰς ἐξαρτήσεις εἶχα ὑπ' ὄψιν μου νὰ γυμνασθῶ καὶ ἐγὼ μαζὶ μετὰ τὰ παιδιά, ἀλλὰ δὲν ἔγινεν αὐτό, διότι τὰ παιδιά τὴν ἡξευραν τὴν ἀσκήσιν αὐτήν. Ἡ διδασκαλία τῆς νέας ἀσκήσεως δὲν ἔγινεν, ὅπως ἤθελα. Βραχείας ὑπομνήσεως ἔκανα, μὰ ὅχι συχνὰ καὶ λεπτομερῶς.

Διευθ. Ἐπρεπε νὰ γίνῃ καὶ μία γενικὴ διδασκαλία γυμναστικῆς, ὅπως ἔγινε καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων διότι δὲν ἔχει μόνον μεγάλην σπουδαιότητα τὸ μάθημα τοῦτο, ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὸν μεγάλον σκοπόν.

τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, τὴν ἐξασφάλισιν τῆς υγείας τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἐκ τῶν μαθημάτων ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ τὴν ἐπιτύχην κανεῖς, δὲν ἄρκει νὰ εἶναι θεωρητικῶς ἀρτίως κατηρτισμένος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχη καὶ ἀρκετὴν δεξιότητα οὐ μόνον διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἀσκήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ παραγγέλματος, τὴν διοίκησιν τῶν ἀσκουμένων καὶ τὴν πολυμερῆ γύμνασιν αὐτῶν.

Αὐτὰ τὰ πράγματα μόνον διὰ συνεχοῦς καὶ ἐπιτυχοῦς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ἐπιτυγχάνονται. Ἐκτὸς ὅμως τούτων δὲν σὰς ἀποκρύπτω ὅτι ἐσχάτως κατέλαβε καὶ ἐμὲ κάποια ἀμφιβολία οὐχὶ περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ Σουηδικοῦ συστήματος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ τοῦτο εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τοῦλάχιστον, ἀπαρασαλεύτως, ὅπως συνιστᾷ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα μὲ τοὺς πίνακας ἡμερησίας γυμνάσεως, οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνονται εἰς τὰ εἰδικὰ προγράμματα τῆς γυμναστικῆς καὶ εἰς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Εὐτυχῶς δὲ ἠκούσθησαν ἐνταῦθα μεταξὺ ἄλλων, καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διάφοροι γινῶμαι, ὥστε νὰ μελετηθῇ τὸ πρᾶγμα κάπως συστηματικώτερα. Ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Τώρα θὰ εἰπῶμεν ὀλίγα περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν δοκίμων· κυρίως δὲ θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν παρατηρηθέντων κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μπούμπα καὶ ἅς κρίνουν ἐξ αὐτῶν οἱ ἄλλοι περὶ τῶν λαθῶν, εἰς τὰ ὁποῖα περιέπεσαν καὶ αὐτοί, διότι, ὅπως πολλάκις εἴπομεν, σκοπὸς τῶν φροντιστηρίων τούτων εἶναι ὄχι ἡ ἐξεύρεσις τῶν λαθῶν, ἀλλ' ἡ βελτίωσις τῶν διδακτικῶν μεθόδων ἐκ τῶν ἐπιτυχίων τῶν διδασκόντων καὶ ἐκ τῶν παρατηρουμένων κατὰ τὰς διδασκαλίας σφαλμάτων. Λοιπὸν δὲν ἐσημείωσαν μεγάλην ἐπιτυχίαν οἱ διδάξαντες· δὲν λέγω πῶς ἀπέτυχον, διότι ἡ διδασκαλία τῆς γυμναστικῆς καὶ ἡ ἐπιτυχία εἰς αὐτὴν εἶναι δύσκολον πρᾶγμα, δυσκολώτερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ εἰς ἄλλα μαθήματα. Λοιπὸν δὲν ἐσημείωσαν μεγάλην ἐπιτυχίαν οἱ διδάξαντες, διότι ἠμέλησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ τετράδιόν των τῆς διδακτικῆς, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς γυμναστικῆς, καὶ εἰς τὰ σχετικὰ βιβλία, ἵνα βοηθηθοῦν ἐκεῖθεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου.

Ὁ πρῶτος διδάξας, ὅπως τοῦ παρετήρησα, ἐκίνησε τὴν φάλαγγα, χωρὶς νὰ θέσῃ εἰς προσοχὴν τοὺς μαθητάς, ἔπειτα δὲν ἔκαμε τὴν μικρὰν ἀραίωσιν, ζυγίσιν κανονικά. Εἶπεν ἀκόμη: «Ὅλοι σας τ ρ ί α (3) βήματα ἀριστερά», ἐνῶ δὲν θὰ βαδίσουν 3 βήματα ὅλοι πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ὁ ρυθμὸς τοῦ κατὰ τὴν ἀραίωσιν καὶ γενικῶς εἰς τὰ μεταξὺ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀσκήσεως διαστήματα καὶ μεταξὺ μιᾶς ἀσκήσεως καὶ ἄλλης, ἦτο βραδύτερος τοῦ δέοντος καὶ ἔχανε τὸ μάθημα τὴν ζωηρότητά του. Τοῦτο δὲ προήλθεν, ὡς εἶπεν ὁ δόκιμος, διότι ἄλλος ἐκληρώθη νὰ διδάξῃ τὸ πρῶτον μέρος, αὐτὸς δὲ διὰ τοῦτο ἐπέστησε τὴν πρὸς προσοχὴν του εἰς τὰς ἐπομένους κατηγορίας. Εἶναι ὅμως γνωστὸν, ὅτι ὅλοι παρεσκευάσθημεν διὰ τὴν σημερινὴν διδασκαλίαν καὶ ἔχομεν μελετήσει καὶ ἐτοιμάσει τὸ ἡμερήσιον πρόγραμμά μας. Ἀλλ' ἂν οἷς διαφεύγῃ ἡ σειρά ἀσκήσεων, τότε κάμετε ὅ,τι υἱὰς εἶπεν ἡ καθηγήτριά σας. Δηλαδή τώρα, ποῦ εἴσθε πρῶτόπειροι, σημειώνετε εἰς ἓνα χαρτάκι τὰς ἀσκήσεις, διὲ νὰ ἔχετε αὐτὰς προχείρους δὲν εἶναι ἐντροπὴ αὐτό. Ἐπειτα ἐγὼ ἐπροτίμησα, διὰ νὰ διδάξῃ πρῶτος ἀπὸ τὰς κληρωθείσας ἄλλας δύο μαθητρίδας, τὸν δόκιμον Μπούμπαν, ὡς ἄνδρα, διὰ νὰ συντάξῃ, κινήσῃ καὶ παρατάξῃ τὴν ὁμάδα.

Κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἀναπαύσεως εἰς τὴν προσοχὴν μετὰ βασιν τῶν μαθητῶν ἔχει ἐπικρατήσει συνήθεια νὰ κτυποῦν μὲ ὀρμὴν οἱ μαθηταὶ τὰ χέρια εἰς τοὺς μηρούς των καὶ ἐκ τούτου γεννᾶται ἓνας ἔντονος ἤχος, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὸ αὐτὶ τῶν ἀκροατῶν ἀρέσει, χρησιμεύει δὲ νὰ καθηλῶνῃ πραγματικῶς τοὺς μαθητάς εἰς τὴν προσοχὴν. Ἡ συνήθεια αὕτη νομίζω ὅτι ἐλήφθη ἀπὸ τὸν στρατόν, ὅπου ἐφαρμόζεται δι' εἰδικoὺς λόγους διὰ νὰ συνθίσουν δηλαδή τοὺς στρατιώτας εἰς ζωηροτέραν στάσιν προσοχῆς, δέχονται ἢ μᾶλλον ὑποδεικνύουσι τὴν βιαίαν κίνησιν τῶν χειρῶν πρὸς τοὺς μηρούς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζεται ἀπὸ τὸ κτύπημα τῆς ξιφολόγχης ἓνας ἐπιβάλλων κρότος, ὁ ὁποῖος συντελεῖ εἰς τὴν ταχείαν λήψιν τῆς στάσεως τῆς προσοχῆς καὶ τὴν ἐπὶ μακρότερον χρόνον διατή-

ρῆσιν αὐτῆς. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὴν παιδαγωγικὴν γυμναστικὴν δὲν ἐνδείκνυται ἡ κίνησις αὐτῇ.

Διόρθωσις σφαλμάτων. Ἀνωτέρω ἔγινε λόγος ἀρκετὸς διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων γενικῶν καὶ ἀτομικῶν. Ἐπαναλαμβάνω καὶ τώρα τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως αὐτῶν. (Παραλείπεται ἐδῶ ἡ ἐπανάληψις αὐτῇ), τονίζω δὲ καὶ τοῦτο, τὸ ὅποιον ἅμα δὲν λησμονήσετε, δὲν θὰ κάμετε μεγάλα λάθη.

Ἐγινε μία ἄσκησις (ιδίως νέα) ; ἀμέσως ἐπακολουθεῖ κριτικὴ : «Μερικὰ παιδιὰ τὴν ἔκαμαν ἔτσι» ἐξευρίσκονται τὰ σφάλματα καὶ διορθώνονται. Πῶς διορθώνονται, εἴπομεν προηγουμένως. Λοιπὸν, κριτικὴ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀσκήσεως, ἐπέμβασις τοῦ διδασκάλου εἰς τοὺς ἀτομικῶς σφαλλομένους καὶ βραχεῖαι ὑπομνήσεις.

Μὲ αὐτὰς τὰς τελευταίας οὐ μόνον διορθώνετε τὰς ἐκ συνηθείας κακὰς θέσεις μερῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ δίδετε καὶ ζωηρότητα εἰς τὸ μάθημα (κάτω οἱ ὦμοι !)

Δὲν ὠμίλησε κανεὶς, ἂν ἦτο λελογισμένη ἡ ἐκλογὴ καὶ βαθμιαία ἡ πρόοδος τῶν ἀσκήσεων, ἐκ τῶν ἐλαφροτέρων δηλαδὴ πρὸς τὰς ἐντονωτέρας. Νομίζω ὅτι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν αἱ κατηγορίαι διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην, ὅπως ἐπιστημονικῶς κατατάσσει αὐτὰς ἡ γυμναστικὴ, παρὰ τὴν ἐπιστημονικὴν λοιπὸν διάταξιν, δὲν διέκρινε κανεὶς παντοῦ τὴν βαθμιαίαν πρόοδον τῶν ἀσκήσεων. Δὲν καταλογίζω αὐτὸ ὡς μεγάλο λάθος, ἀλλ' ἄς προσέχωμεν καὶ εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἡ διδασκαλία νέων ἀσκήσεων ἐλέχθη ὅτι δὲν ἐπέτυχε, διευτυπώθησαν δὲ αἱ σχετικαὶ κρίσεις. Ἀκούσατε τώρα καὶ τὴν ἰδικὴν μου γνώμην, ποίαν πορεῖαν δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀσκήσεως. Πῶς θὰ τὴν ἀναγγεῖλω εἰς τοὺς μαθητάς ; Ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ πως ἡ νέα ἄσκησις ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ της ὅρου, δίδομεν αὐτὸν τοῦτον τὸν ὅρον ὡς σκοπὸν. Τώρα θὰ μάθωμεν μίαν νέαν ἄσκησιν, τὴν προεκβολὴν (οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν τὴν ἐκβολὴν καὶ δύνανται ν' αὐτοσχεδιάσουν τὴν νέαν ἄσκησιν). Ἐκτελεῖ τότε ὁ διδάσκαλος τὴν ἄσκησιν αὐ-

τὴν ὑποδειγματικῶς, μιμοῦνται αὐτὸν οἱ μαθηταί, ἐκτελοῦντες δις ἢ τρίς τὴν νέαν ἄσκησιν, εὐρίσκονται καὶ διορθώνονται, καθ' ὃν τρόπον ἀνωτέρω εἵπομεν, τὰ παρατηρηθέντα λάθη· ἐπαναλαμβάνεται δις ἢ τρίς ἀκόμη καὶ ἐγκαταλείπεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ νέα ἄσκησις, διὰ τὴν ἐπαναληφθῆ μετὰ τινὰ χρόνον κανονικώτερον. Ἄν ὅμως ὁ ἐπιστημονικὸς ὅρος εἶναι ἀκατάλληλος εἰς τοὺς μαθητάς, τότε ἀρκούμεθα νὰ δηλώσωμεν: «Καλὰ κἀνεντε τὰς ἀσκήσεις αὐτάς». «Ἄς μάθωμεν τώρα μίαν νέαν ἄσκησιν». «Πῶς θὰ φέρωμεν τὰ χέρια εἰς τοὺς ὤμους». Ἐκτελεῖ ἄμέσως ὁ διδάσκαλος τὴν νέαν ἄσκησιν, ἐπακολουθεῖ ἡ περιγραφή, ἐν συνεργασίᾳ διδασκάλου καὶ μαθητῶν καὶ ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ εἶδεται τρόπον τινὰ παρεμπιπτόντως ἡ ἐπιστημονικὴ ὀνομασία αὐτῆς «Σύμπτυξις», χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιμένωμεν πολὺ καὶ νὰ καταναλίσκωμεν ὥραν πολύτιμον νὰ μανθάνουν τὰ παιδιὰ καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν λέξεις· μετὰ τὴν ἐπανάληψιν δὲ τῆς ἀσκήσεως ἐπαναλαμβάνομεν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ὀνομασίαν αὐτῆς καὶ ὅταν πεισθῶμεν πλέον μετὰ ἓν ἢ δύο ἢ τρία ἔτη ὅτι ἀφωμοίωσαν ἄνευ κινδύνου παρανοήσεως τὸν ἐπιστημονικὸν ὅρον οἱ μαθηταί, τότε χρησιμοποιοῦμεν αὐτόν, ἄνευ περαιτέρω ἐπεξηγήσεως. Γενικῶς, λέγω, ὅτι κάποτε πρέπει νὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ὀρων τὸ τρίτον ἢ τέταρτον σχολικὸν ἔτος, δὲν γνωρίζω πότε, ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς τῶν μαθητῶν ἀναπτύξεως καὶ ἐννοεῖται ὑπὸ οἰομένηποτε γλωσσιστικὸν ἔνδυμα θέλετε (σύμπτυξη), εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις. Σὺν τῷ χρόνῳ τροποποιοῦμεν. Ἄλλως θὰ μᾶς εἶναι ἀδύνατος ἡ ταχεία, ἀσφαλὴς συνεννόησις μετὰ τῶν μαθητῶν μας καὶ ἡ ἐξασφάλις τῆς ζωηρότητος εἰς τὴν γυμναστικὴν. Φαντασθῆτε, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ παραγγείλωμεν τὴν ἄσκησιν: «Ἀνάτασις, διάστασις διὰ σύμπτξεως», ἂν δὲν μεταχειρισθῶμεν τοὺς καθιερωμένους ὅρους· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ παραγγείλωμεν: «Τὰ χέρια ἐπάνω, ἀπὸ τοὺς ὤμους, μετὰ τὰ πόδια ἀνοικτὰ» (ἢ χωρισμένα). Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σὰς ὑπενθυμίζω νὰ διδάσκετε τὴν νέαν ἄσκησιν ἐν ἀναπαύσει ἐρισκομένων τῶν μαθητῶν σας. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ εἰδικὸν παράγγελμα: «Πρὸς διδασκαλίαν

ἀνάπαυσις». Ἐπίσης νὰ μὴ διορθώνετε τὰ σφάλματα τῶν μαθητῶν σας κρατοῦντες αὐτοὺς ἐπὶ μακρὸν εἰς κουραστικὰς στάσεις, διότι ἕως ὅτου διορθώσετε τὸν ἕνα, κουράζεται ὁ ἄλλος καὶ κάμνει σφάλμα. Πηγαίνετε σεῖς νὰ διορθώσετε τὸ σφάλμα ἐκεῖνο, σφάλλεται ἄλλος καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, θυμώνετε σεῖς τότε καὶ... παρφέρεσθε...

Δὲν βλέπω ἐπίσης σκόπιμον νὰ τοποθετῶμεν πρὸ τῶν μαθητῶν συστηματικῶς ἕνα μαθητὴν, ἐκ τῶν καλυτέρων πάντοτε, ἵνα ἔχουν τοῦτον ὡς ὑπόδειγμα οἱ ἄλλοι διὰ νὰ μὴ κουράζωνται πρὸς ἀναπόλησιν τῶν δυσκόλων ἀσκήσεων. Διότι δὲν πιστεύω νὰ δίδωνται τόσον πολυσύνθετοι ἀσκήσεις εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ὥστε αὐταὶ ν' ἀπαιτοῦν ἰδιαίτεραν πνευματικὴν προσπάθειαν πρὸς παραμονὴν ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦτο, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, γίνεται εἰς τὸν στρατόν, ὅπου ἰδιαίτεροι συνθῆκαι ἐπικρατοῦν. Συγγυμνάζεται μόνον ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν του, ὅταν ἡ ἀσκήσις τὸ πρῶτον διδάσκεται καὶ βραδύτερον, ὡσάκις νομίζει τοῦτο πρέπον ὁ γυμναστής, ὅταν δηλ. διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον βλέπῃ ὅτι ἡ ἀσκήσις δὲν ἐκτελεῖται καλῶς.

Αἱ ἀντὶ ἐξαρτήσεως τιθέμεναι κάμψεις καὶ τάσεις τῶν χειρῶν δὲν ἐξετελέσθησαν μετὰ τὸν πρέποντα ρυθμόν. Τοῦτο δέ, διότι ἡ διδασκάλισσα διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀσκήσεων αὐτῶν ἀμέσως, ἄνευ τῆς προπαρασκευῆς, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ ἐξῆς: "Ἡ ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴ τὰς ἀσκήσεις ἐν ρυθμῷ καὶ νὰ βλέπουν οἱ μαθηταί, ἡ τοῦλάχιστον ἔπρεπε νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὸν ρυθμόν μόνον, χωρὶς νὰ ἐκτελῇ τὰς ἀσκήσεις, διὰ νὰ γεμίσῃ τὸ αὐτὶ τῶν μαθητῶν μετὰ τὸν ἐπιθυμητὸν ρυθμόν τῶν ἀσκήσεων ἕν, δύο, ἕν, δύο κλπ. Μὴ βλέπετε πού ἐπιτυχάνετε σεῖς τὰς ἀσκήσεις αὐτάς, ἄνευ ἰδιαίτερας προετοιμασίας εὐθὺς μετὰ τὸ παράγγελμα τῆς γυμναστρίας σας: «Ἀρξασθε»· τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἐμπετισμένα μετὰ τὸν συνεχῆ καὶ κανονικὸν ρυθμόν, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκτελοῦνται αἱ ἀσκήσεις αὐταί.

Ὁ Μπούμπας εἶχε καὶ παιδιὰν καὶ χορὸν νὰ διδάξῃ, ἀλλὰ τὸν διέκοψα ἐγώ.

"Ἀς κλείσωμεν ἐδῶ τὰς παρατηρήσεις μας ἐπὶ τῶν

γενομένων κατὰ τὴν διδασκαλίαν σφαλμάτων. "Αλλως δὲ εἶπατε σεῖς τὰ περισσότερα. Ἐθίγησαν ὅμως κατὰ τὴν συζήτησιν μερικὰ ζητήματα, τὰ ὅποια καλὸν εἶναι νὰ διευκρινισθοῦν. "Ὅσον ἀφορᾷ τὰς καταλλήλους ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γίνεται ἡ γυμναστική, νομίζω ὅτι, ἂν γίνεται καλῶς ἡ γυμναστική, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ φόβος δι' αὐτῆς νὰ καταπονηθοῦν οἱ μαθηταί, ἅς τοποθετῆται εἰς ὁποιαδήποτε ὥραν τῆς ἡμέρας, πλὴν, ἐννοεῖται, τῶν πρώτων ἀπογευματινῶν, ὅτε ὁ φυσιολογικὸς παράγων τῆς πέψεως ἐμποδίζει τὰς βιολογικὰς κινήσεις κατὰ τὰς ὥρας ταύτας. Τοιαύτην ἐλευθερίαν δυνατόν νὰ τὴν εὖνοῃ καὶ ἡ εὐκίνησις τοῦ νέου Σχολείου.

Ἐν τούτοις εἰς τὸ δημοτ. σχολεῖον ἐγὼ νομίζω καταλληλοτέρας ὥρας γυμναστικῆς κατὰ τὸν χειμῶνα τὴν 10—11, ὅταν εἶναι τελευταία ὥρα ἐργασίας, καὶ τὴν 11—12, διότι τότε ὁ ἥλιος εὐρίσκεται ἀρκετὰ ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα καὶ ἔχει θερμανθῇ κάπως ἡ ἀτμόσφαιρα, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ φόβος νὰ κρυώσουν τὰ παιδιά, ἐνῶ, ἂν κάμωμεν γυμναστικὴν κατὰ τὰς πρώτας πρωινὰς ὥρας τὸν χειμῶνα, ἀσφαλῶς θὰ κρυολογήσουν τὰ παιδιά, διότι, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, δὲν μπορεῖ ἢ δὲν εἶναι εἰς θέσιν ὁ διδάσκαλος νὰ ὀρίσῃ ἐντόνους ἀσκήσεις καὶ νὰ κρατήσῃ δι' ὅλης τῆς ὥρας θερμὰ τὰ παιδιά.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁμιλοῦμεν περὶ γυμναστικῆς δημοτικοῦ σχολείου, μὲ μικρὰ παιδιά, ἐκτὸς ἐὰν ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀσκήσεις ὁ διδάσκαλος διὰ ζωηρᾶς δρομικῆς παιδιᾶς· ἀλλὰ τότε θὰ κουρασθοῦν τὰ παιδιά. "Αν δὲ δι' οἷονδήποτε λόγον (ἀνεπάρκεια προαυλίου, ὀλίγοι διδάσκαλοι-γυμνασταί ἐν τῷ πολυταξίῳ σχολείῳ) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τὰς τελευταίας πρωινὰς ὥρας ἡ γυμναστική, τότε τάσσομεν αὐτὴν τὴν δευτέραν (ἢ καὶ τρίτην) ὥραν τοῦ ἀπογεύματος. Προτιμῶ δὲ νὰ τοποθετῆται ἡ γυμναστική τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ μαθήματος 10—12 τὸ πρωῒ, καὶ 3½—4½ τὸν χειμῶνα, ἐκτὸς τῶν λόγων, ποὺ εἶπαμεν, καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς κοπώσεως. Μήπως δηλ. κουρασθοῦν τὰ παιδιά καὶ πάῃ χαμένον τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν γυμναστικὴν ἐπόμενον μάθημα.

Τὸ καλοκαίρι, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνεται ἡ

γυμναστική τὰς τελευταίας πρωϊνὰς ὥρας, ἔνεκα τοῦ υπερβολικοῦ καύσωνος, τοποθετοῦμεν αὐτὴν μᾶλλον τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ ἀπογεύματος καὶ ἐν ἑλλείψει ὥρων καὶ ὑποστέγου, κάμνομεν γυμναστικὴν τὴν πρῶτην πρωϊνὴν ὥραν. Ὡς πρῶτην δὲ πρωϊνὴν ὥραν δὲν θεωρῶ κατάλληλον τὴν 7—8 π. μ., διότι οἱ μαθηταὶ θὰ εἶναι ἡναγκασμένοι νὰ ἐγείρωνται ἐκ τοῦ ὕπνου λίαν ἔνωρις καὶ εὐκολώτερον κουράζονται καὶ νυστάζουν κατὰ τὸ ἀκόλουθον μετὰ τὴν γυμναστικὴν μάθημα τοῦλάχιστον, τὸ γινόμενον τὴν 8—9 ὥραν· διὰ τοῦτο ἄς γίνεταί τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς μετὰ τὴν 7.30 καὶ ὑπάρχοντος ὑποστέγου καὶ μετὰ τὴν 9ην ὥραν.

Ἡ διαρκεία τῆς ἡμερησίας γυμνασέως. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, δὲν πρέπει νὰ παρατείνεται ἐπὶ μίαν ὥραν τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς, ἰδίως δὲ τὸ καλοκαίρι, διότι δυστυχῶς δὲν ἔχουν τὰ σχολεῖα ὑπόστεγα καὶ εὐκόλα καταπονοῦνται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τὸν ἥλιον· τότε βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη ἀξίωσις νὰ ἐκτελεσθῇ ὁλόκληρον τὸ πρόγραμμα τῆς μερησίας γυμνασέως, (προασκήσεις, ὑπερεκτάσεις, ἐξαρτήσεις κλπ.), ὅταν μάλιστα τοῦτο περιέχῃ ἐν αὐτῷ καὶ περισσότερας πὺς νέας καὶ συνεπῶς ἀγνώστους ἀσκήσεις, ἀπαιτούσας ἰδιαιτέραν διδασκαλίαν. Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἀπαλλάξωμεν τὰς μικρότερας τάξεις ἀπὸ τὸν καταναγκασμὸν τῆς προσοχῆς ὅπως ἔννοεῖ τοῦτον ἡ γυμναστική, διότι ὄχι μόνον τὸ παιδί δὲν μπορεῖ νὰ προσέχη, ὅπως θέλομεν ἡμεῖς, ἀκίνητο·ν δηλ., ἐπὶ μακρότερον πὺς χρονικὸν διάστημα, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι παρὰ τὴν φύσιν τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἔξης: ἂν δὲν ἀφήνωμεν νὰ παίξῃ ἀρκετὸν πὺς χρόνον, στεροῦμεν αὐτὸ εὐκαιρίας διὰ πολυμερεστάτην καὶ πλουσίαν κίνησιν, συνδεομένην μὲ ἀκράτητον χαρὰν καὶ διαφέρον προσωπικὸν καὶ ἄμεσον. Μᾶλλον λοιπὸν αἱ παιδιὰ θὰ κυριαρχοῦν μέχρι τῆς τρίτης τοῦλάχιστον τάξεως καὶ μέσα εἰς αὐτάς κινήσεις τινὲς πρὸς εὐθειασμὸν τοῦ κορμοῦ καὶ ἄλλαι καταμεριστικαὶ καὶ ἀποθεραπευτικαὶ τῆς ἐκ τοῦ παιγνιδίου κατώσεως καὶ τῆς ἐκ τοῦ καθιστικοῦ βίου ἐπὶ τῶν θραυίων βλάβης. Ἐνα σφύριγμα τοῦ γυμναστοῦ σταματᾷ

τούς μαθητάς, εἰς ἣν εὐρίσκονται θέσιν ἢ λαμβάνονται ἀπλοῖ σχηματισμοί, ἔστω καὶ κύκλος ἄτεχνος καὶ ἐκτελοῦνται ὀλίγαι κινήσεις.

Ἡ διαίρεσις τοῦ σχολείου ὅλου εἰς τμήματα γυμναστικῆς, ἀνεξάρτητα τῶν τάξεων, εἰς τὰς ὁποίας φοιτοῦν οἱ μαθηταί, θεωρητικῶς δικαιολογεῖται. Ὁπως γίνεται σύστασις, καὶ ἐπετεύχθη ἀλλαχοῦ, νὰ κατατάσσονται οἱ μαθηταί εἰς τάξεις ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς καὶ ὄχι τῆς χρονικῆς αὐτῶν ἡλικίας, ἔτσι δυνάμεθα καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν νὰ κατατάξωμεν τοὺς μαθητάς ἀναλόγως τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ ὄχι τῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν. Τὸ μέτρον ἄλλως τοῦτο ἔχει ἐφαρμοσθῇ ἐπιτυχῶς εἰς διάφορα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι προσηρτημένα cours ξένων γλωσσῶν. Εἰς τὰ cours αὐτά, ὡς γνωστόν, συμπαρακάθονται μαθηταί δημοτικοῦ μετὰ μαθητῶν γυμνασίου, χωρὶς οὐδεμίαν βλάβην εἰς κανένα ἔνεκα τούτου νὰ προσγίνεται. Ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν ὁμως αὐτοῦ ἐφαρμογὴν διὰ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς εὐρίσκω τὴν ἐξῆς δυσκολίαν: ὅτι θὰ παραστῇ ἀνάγκη κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας, ὅποτε κατ' ἀνάγκην θὰ γίνεται τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς, νὰ διαλυθῇ τὸ σχολεῖον καὶ νὰ σχηματισθοῦν ἐκ τῶν μαθητῶν τὰ διάφορα γυμναστικά τμήματα, διότι θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἑνας σωματικῶς ἀδύνατος μαθητῆς τῆς Γ' τάξεως νὰ συγγυμνάζεται μὲ μαθητὰς τῆς Α', ἄλλος μαθητῆς τῆς Γ', σωματικῶς ἀνεπτυγμένος, νὰ συγγυμνάζεται μὲ μαθητὰς τῆς Δ' ἢ καὶ τῆς Ε', μαθηταί δὲ τῆς ΣΤ' νὰ συγγυμνάζονται μὲ μαθητὰς ἀνήκοντας εἰς τὴν Δ' τάξιν. Εἰς ἕνα ἐξατάξιον λοιπὸν σχολεῖον ἔχομεν ταυτοχρόνως σχεδὸν ἀνάγκην ἕξ γυμναστῶν καὶ ἑνὸς χώρου λίαν ἐκτεταμένου, ἵνα κινῶνται ἀνέτως 350, διὰ νὰ μὴ εἴπω 500 μαθηταί. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα διάταξις ἀπαιτεῖ σχολεῖον—μηχανήν, ὑποχρεωμένον δηλ. εἰς ὠρισμένην ὥραν (π. χ. 11—12 τὴν Τρίτην), νὰ κάμῃ γυμναστικὴν εἰς ὅλας ἢ πολλὰς τάξεις· τὸ νεώτερον ὁμως σχολεῖον εἶναι ἕνας εὐκίνητος ὁργανισμὸς καὶ οὐδόλως ἔννοεῖ τὸν ἀνωτέρω καταναγκασμόν. Ἡ Ἑνιαία Διδασκαλία, τὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν, αἱ ἀνάγκαι τῆς στιγμῆς,

διὰ νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς μόνον αὐτά, εἶναι παράγοντες, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν προτέρων. Ἐὰν οἱ μαθηταὶ μιᾶς τάξεως θελήσουν νὰ ἐπισκεφθοῦν κάτι ἔξω τοῦ σχολείου τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ γυμνασθοῦν μετὰ τῶν μαθητῶν ἄλλων τάξεων, τί θὰ συμβῇ;

Ὅντως οἱ μαθηταὶ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ μονοτάξιου σχολείου δύνανται νὰ σχηματίσουν ὁμοιογενέστερον τμήμα γυμναστικῆς καὶ ἄλλο τμήμα αἱ τρεῖς ὑπολειπόμεναι τάξεις Δ', Ε' καὶ ΣΤ', διότι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τμήματι ἔχομεν μαθητὰς ἡλικίας 7, 8 καὶ 9 ἐτῶν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μαθητὰς ἡλικίας 10, 11 καὶ 12 ἐτῶν (ὁ μικρότερος δηλαδὴ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον μαθητὴν ἑκατέρου τμήματος διαφέρει κατὰ τεκμήριον κατὰ 2 ἔτη) παρὰ ἂν ἔχωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ προγράμματος ἐπιβαλλομένην διαίρεσιν, δηλαδὴ ἐν τμήμα ἢ Α' καὶ Β' τάξεις μὲ μαθητὰς διαφέροντας κατὰ ἕτος μεταξύ των, καὶ ἄλλο τμήμα ἢ Γ', Δ', Ε' καὶ ΣΤ' μὲ μαθητὰς διαφέροντας ἀλλήλων κατὰ 3 ἔτη. Δυστυχῶς λόγοι ἀναποτρέπτου ἀνάγκης, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐπέβαλον καὶ ἐδῶ τὴν τοιαύτην διαίρεσιν. Εἰς τὸ μονοτάξιον πρότυπὸν μας ἔχομεν 45 μαθητὰς, ἐκ τούτων οἱ 25 ἀνήκουν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας. Καὶ ἂν λοιπὸν διαιρεθοῦν εἰς δύο τμήματα, τοῦ ἑνὸς περιλαμβάνοντος μαθητὰς τῆς Α', Β' καὶ Γ', τοῦ δὲ ἑτέρου περιλαμβάνοντος μαθητὰς Δ', Ε' καὶ ΣΤ', δὲν εἶναι ἡ διαφορὰ μεγάλη ὥς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν· τὸ ἕνα τμήμα, τὸ μικρότερον, θὰ ἔχη 25 μαθητὰς, τὸ δὲ ἄλλο 20' (ἢ 30 καὶ 20)· οὐδέτερον εἶναι δυσδιόικητον· ἂν ὅμως τὸ μονοτάξιον σχολεῖον ἔχη 80 μαθητὰς, (δὲν λέγω 120, ἀληθῶς καὶ 40 εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη) καὶ διαιρεθῇ εἰς τμήμα κατώτερον, περιλαμβάνον τὰς τρεῖς μικροτέρας τάξεις καὶ ἀνωτερον μὲ τὰς τρεῖς μεγαλυτέρας, τότε τὸ κατώτερον τμήμα θὰ περιλαμβάνῃ 55 ἕως 60 μαθητὰς καὶ τοὺς λοιποὺς τὸ ἀνωτερον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πολὺς ἀριθμὸς τοῦ κατωτέρου τμήματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐννοεῖ καὶ τόσον ἀπὸ τάξιν, θὰ ἦτο μέγα ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον διεξαγωγὴν τοῦ μαθήματος. Καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρ-

χει διαθέσιμος ὥρα νὰ μερισθοῦν εἰς τρία ἐγγύτερον ἀλλήλων φυσιολογικῶς εὐρισκόμενα τμήματα οἱ μαθηταὶ τοῦ μονοταξίου δημοτ. σχολείου ($A' + B'$, $\Gamma' + \Delta'$, $E' + \Sigma T'$), τὰ πράγματα μοιραίως θὰ παραμείνουν, ὅπως εἶναι διατεταγμένα εἰς τὸ πρόγραμμα· ἂν ὅμως οἱ μαθηταὶ τοῦ μονοταξίου δημοτικοῦ σχολείου εἶναι ὀλιγώτεροι τῶν 50, δύνασθε νὰ προβαίνετε εἰς συνδιδασκαλίαν διὰ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς A' , B' καὶ Γ' τάξεως ἀφ' ἑνὸς καὶ Δ' , E' $\Sigma T'$ ἀφ' ἑτέρου.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐλευθέρων ἀπογευμάτων γυμναστικῆς. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν παραγόντων καὶ πρῶτον ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ καιροῦ, ἣν δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἄλλ' ἄς μὴ ὑπολογίσωμεν καθόλου τὸ ἐμπόδιον αὐτό, πρέπει ὅμως νὰ ἐξασφαλίσωμεν διδάσκαλον εὐκίνητον καὶ φαιδρὸν, διατεθειμένον νὰ ζωογονῇ τὴν κίνησιν αὐτὴν διδάσκαλον, ὅστις οὐ μόνον θὰ παρעւρίσκεται καὶ αὐτὸς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐλευθέρου ἀπογεύματος μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ συμπαίξῃ μετ' αὐτῶν ἐκτὸς τούτου ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀπαιτεῖ ἐκτεταμένον εὐρυχώριον—ὄχι βεβαίως διὰ νὰ περιλάβῃ ταυτοχρόνως παίζοντας ὅλους τοὺς μαθητὰς ἑνὸς σχολείου, διότι τοιοῦτον εὐρυχώριον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ—ἀλλὰ τοῦλάχιστον μαθητὰς μίᾳς ἢ καὶ δύο τάξεων, καθόσον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπύπτουν ὅλων τῶν τάξεων τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα γυμναστικῆς, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τινὰ στοιχειώδη γυμναστικὴν ἐγκατάστασιν, ἵνα οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἀφθονά πως τὰ σχετικὰ ἐρεθίσματα καὶ παίζουν μετὰ προθυμίας. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται νὰ λάβῃ χώραν τὸ ἐλεύθερον ἀπόγευμα καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν, ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ παίξουν τὰ παιδιὰ ἐλεύθερα παιγνίδια καὶ ἀγωνιστικὰς παιδιὰς.

Ἄν ὅμως ἕνας διδάσκαλος ὁδηγήσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐξοχὴν, θὰ πρέπει νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν, διὰ νὰ κάμῃ καὶ ἄλλας παρατηρήσεις φυσιολογικοῦ καὶ πατριδογνωστικοῦ περιεχομένου καὶ ἔτσι χρησιμοποιεῖται καὶ δι' ἄλλους σκοποὺς τὸ ἀπόγευμα τοῦτο. Μποροῦν ὅμως νὰ παίξουν τὰ παιδιὰ κατὰ τὰς

ήμερησίας ἐκδρομάς τῶν σχολείων καὶ ἀληθῶς παίζουν τὰ παιδιὰ κατὰ τὰς ἐκδρομάς αὐτάς, ἀλλὰ μένουν συνήθως ἀνεπιτήρητα καὶ δὲν μετέχει τοῦ παιγνιδίου ὁ διδάσκαλος, ὥστε νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ σοβαρωτέραν μορφήν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐπισήμου τρόπον τινὰ λειτουργίας. Καὶ πόσα τοιαῦτα ἐλεύθερα ἀπογεύματα γυμναστικῆς εἶναι δυνατόν νὰ ὀργανωθοῦν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ; Νομίζω ὅτι 5—6 θὰ εἶναι ἀρκετά, διότι ἐκτὸς τούτων οἱ μαθηταὶ παίζουν καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτῶν κατ' ἰδίαν καὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς γυμναστικῆς, κατὰ τὰς ὁποίας, εἵπομεν τοῦλάχιστον διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, πρέπει νὰ κυριαρχῇ τὸ παιγνίδι. Τέλος πάντων ἅς μελετηθῇ καὶ ἅς ἐφαρμοσθῇ τὸ ἀπόγευμα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου σχολικοῦ ἔτους καί, εἰ δυνατόν, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν διαίρεσιν τῶν μαθητῶν εἰς γυμναστικά τμήματα, ὅπως ἀνωτέρω εἵπομεν, καὶ ἅς ἴδωμεν τί εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ ἐξ αὐτῶν, διότι, ὅπως ὅλοι γνωρίζομεν, δυνατόν νὰ ἀποτύχῃ ὁ κύριος σκοπός, δι' ὃν προωρίσθῃ μία ἐργασία, νὰ ἀνακύψουν δὲ ἐξ αὐτῆς ἄλλα διαφέροντα, τὰ ὁποῖα καταλλήλως καλλιεργοῦμενα πιθανόν νὰ ἐμφανίσουν ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχομεν ὑπολογίσει. Συνιστῶ κατὰ τὰ ἀπογεύματα αὐτά, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ αὐθόρμητος συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν, νὰ χρησιμοποιῶνται ἐπιχώριοι παιδιὰ, νὰ κεντρίζωνται δὲ οἱ μαθηταὶ πρὸς ἐξεύρεσιν νέων τοιούτων.

Αἱ ἐκδρομαὶ συντελοῦν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγείας τῶν μαθητῶν καὶ ὥς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο συναντῶνται μὲ τὸν σκοπὸν τῆς γυμναστικῆς, ἀλλὰ γίνονται δι' εἰδικοὺς λόγους, ὅπως καὶ τὰ ταξίδια τὰ ὁποῖα, ὅπως αὐτοπρόσωπος πείρα μᾶς ἔχει διδάξει, διὰ διδακτικοὺς σκοποὺς κυρίως γινόμενα, καταπονοῦν τοὺς μαθητάς.

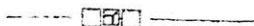
Περὶ σχολῆς τῶν μαθητῶν. Κατὰ τὴν γυμναστικὴν εἵπομεν ὅτι εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ εἶχον οἱ ἄρρενες φανέλλας καὶ κοντὰ πανταλονάκια. Φοβοῦμαι ὅμως νὰ σᾶς συστήσω νὰ ἀπαιτήσετε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου τούτου καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λόγον, μήπως κρυώσουν τὰ παιδιὰ, ἐκτιθέμενα τὸν χειμῶνα ἰδίως εἰς τὸ κρύο, χωρὶς αἰθούσας γυ-

γυμναστικῆς ἢ ὑπόστεγα καὶ διδάσκαλον κατάλληλον νὰ κρατῇ αὐτὰ ζεστά, μέ τὰς ἀναλόγους κινήσεις.

Αὕτῃ εἶναι ἡ γνώμη μου ἐπὶ τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπρόβαλαν οἱ κ. κ. συνάδελφοι, τῶν ὁποίων δικαιο-
λογῶ τὰς ἀνησυχίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἐπὶ τινων λε-
πτομερειακῶν ζητημάτων τοῦ μαθήματος τῆς γυμναστι-
κῆς καὶ ὑπέβαλα ταύτας ὑπὸ τὴν κρίσιν ὅλων ἡμῶν
καὶ βέβαια πιθανὸν νὰ μὴ λύσωμεν ἡμεῖς σήμερον ἐδῶ
τὰ ζητήματα αὐτά, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀντιμετωπίσα-
μεν αὐτά, ἔστω καὶ ἀνεπιτυχῶς καὶ τὰ ἐφέραμεν εἰς συ-
ζήτησιν, τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπαρχὴν τῆς λύσεώς των.

Πρὶν τελειώσω τὴν ὁμιλίαν μου, θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ
τονίσω διὰ μίαν φορὰν ἀκόμη τὴν μεγίστην ἀξίαν, τὴν
ὅποιαν ἔχει τὸ γυμναστικὸν παράγγελλμα.

Γνωρίζετε πόσον ἓνα καλὸ παράγγελμα συντελεῖ εἰς
τὸ νὰ κρατῇ δεσμίους τοὺς μαθητὰς ὑπὸ τὴν βούλησιν
τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ εἰς αὐτὸν τοὺς εὖ-
νοϊκοὺς ὅρους διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἀσκήσεων
καὶ γενικῶς τὴν κανονικὴν διεξαγωγὴν τοῦ μαθήματός
του. "Ας μὴ ἐπαναλάβωμεν λοιπὸν τὰ γνωστά τοῦτο
μόνον σὰς συνιστῶ. Τὰ κορίτσια πρέπει νὰ προσπαθῇ-
στε νὰ μιμηθῇτε τὸ παράγγελμα τῆς γυμναστρίας ἢ
καὶ οἷονδήποτε ἄλλο καλὸν παράγγελμα, τώρα ἀκόμη,
ποῦ εἰσθε μαθήτριά, ἀργότερα δὲν θὰ σὰς δίδεται συ-
χνά εὐκαιρία πρὸς τοῦτο· ἔπειτα σεῖς δὲν θὰ ὑπάγετε
εἰς τὸν στρατόν, διὰ νὰ τελειοποιήσετε ἐκεῖ, ἔστω καὶ
ἐπὶ τὸ ἥρωικώτερον τὸ γυμναστικὸν παράγγελμα, ἐνῶ
εἰς τοὺς ἄρρενας ὁ στρατὸς θὰ χρησιμεύσῃ ὥς ἐπιμορ-
φωτικὸν σχολεῖον τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἔντονον, εὐρυ-
θμον (καὶ μελωδικήν, ἅς ἐλπίσωμεν), ἐκφώνησιν τοῦ
γυμναστικοῦ παραγγέλματος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ

ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1934-1935

«Πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἀντίληψις, καθ' ἣν εἶναι τις ὑποχρεωμένος ν' ἀκολουθῇ ἀπαρασαλεύτως τύπους τινὰς διδασκαλιῶν, ἵνα διδάσκη «μεθοδικῶς», ἀποβαίνει μέγιστος ἐχθρὸς τῆς ἀβιάστου ἐξελίξεως καὶ τῆς μεθοδικῆς εὐκινήσιας τοῦ διδασκάλου, ὅστις ταύτην τὴν ὑποχρέωσιν μόνον ἔχει, νὰ συμμορφοῦται πρὸς τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐναλλασσομένας περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε εἶναι αἱ αὐταὶ οὔτε ἀποτελοῦν τι ἔμπεδον». (Μ. Μιχαλοπούλου, Ἑπετηρὶς τοῦ Μον. Διδασκαλείου Καστορίας, σελ. 35).

Παρὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τινὰς τῶν ἐν Μαρασλείῳ Διδασκαλείῳ γενομένων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1934-35 ὑποδειγματικῶν διδασκαλιῶν ἡμῶν, ὧν οἱ μαθηταὶ ἡμῶν ἐκράτησαν ἀκριβεῖς πὺς σημειώσεις, ἵνα χρησιμεύσουν καὶ αὐταὶ ὡς μία ἐπὶ πλέον ἀφορμὴ εἰς προοδευτικοὺς διδασκάλους πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς ἀλλαγῆς τῶν διδακτικῶν μεθόδων.

Σημειοῦμεν ὅτι καὶ αἱ διδασκαλῖαι αὐταί, ὡς τοῦλάχιστον δημοσιεύονται ἐνταῦθα, φαίνονται ὅτι δὲν ἀποτελοῦν μέρος ἀναπόσπαστον ὅλου τινός, διὰ τῆς Ἑνιαίας Διδασκαλίας ὀργανικῶς συγκρατουμένου, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται πᾶσαι πρὸς τοὺς μικροὺς μαθητάς ὡς τι βιωτικὸν πρόβλημα πρὸς λύσιν. Ἡ ἑλλειψις αὕτη φυσικὸν εἶναι νὰ παρατηρηῇται, ὅταν πρόσωπον ξένον πρὸς τοὺς μαθητάς, κατ' ἀραιότατα χρονικὰ διαστήματα εἰσερχόμενον εἰς τὴν τάξιν, ἐπιχειρῇ τοιαύτας ἐργασίας, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὸ νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἀεὶ παρόντα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν διαφέροντα καὶ τὰ συγ-

κινούντα αὐτοὺς ζητήματα. Ἄλλ' ὅμως δὲν παραλείπεται εἰς τὰ δημοσιευόμενα δείγματα, ἔνθα εἶναι δυνατός, ὁ προσήκων συσχετισμὸς τῆς ἐκάστοτε διδασκομένης ὕλης πρὸς προηγουμένην τῆς τάξεως ἐνασχόλησιν. Οὕτω δ' ἐπιδιώκεται ἀβίαστος διέγερσις ἀπροσποιήτου διαφέροντος παρὰ τοῖς μαθηταῖς διὰ τὸ μάθημα. Ἄλλως δὲ αἱ διδασκαλῖαι αὐταὶ στοχάζονται εἰδικοῦ σκοποῦ, τῆς ὑποδείξεως δηλ. τρόπου, ἑνὸς τρόπου ἀπὸ τοὺς ὑπάρχοντας πολλοὺς τρόπους, ἐργασίας, ὁ ὁποῖος ἐφηρμόσθη ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ δεδομένων ὠρισμένων, ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἐνώπιον ὠρισμένων προσώπων. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα θεωροῦμεν ἡμεῖς ὡς ἄξια λόγου στοιχεῖα τῶν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ δημοσιευομένων διδασκαλιῶν. Ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἐλεύθερος ν' ἀποδεχθῇ ἢ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀποψιν ἡμῶν ταύτην ἢ καὶ νὰ διαπιστώσῃ καὶ τι ἄλλο προσὸν πέραν τῶν ὑφ' ἡμῶν τονιζομένων.

Ἄλλὰ τοῦ λόγου ὄντος περὶ διδασκαλιῶν, ἐν προτύπῳ δημοτικῷ σχολεῖῳ γενομένων, καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν πρὸς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, ἥτις παρεχώρησεν ἡμῖν τὰ πρότυπα αὐτῆς πρὸς τε τὴν διεξαγωγὴν τῶν διδασκαλιῶν τούτων καὶ τὴν ἄλλην ἄσκησιν τῶν δοκίμων τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου εἰς τὸ διδάσκειν.

Μ. Π. Μ.

Ι. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Γενομένη εἰς τὴν Β' τάξιν τοῦ Προτύπου ὑπὸ τοῦ κ.
Μ. Μιχαλοπούλου, διευθυντοῦ τοῦ Μαρασλείου
Διδασκαλείου, τὴν 2)11)34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΖΕΥΓΟΛΑΤΗΣ ΚΑΙ ΑΛΕΠΟΥΔΕΣ»

Παροῦσα ἡ διδασκά)σα τῆς τάξεως δις Μ. Ἐδελσταῖν.

Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ θέμα

Ὁ κ. Δ. τὸ πρῶτον σήμερον εἰσέρχεται εἰς τὴν Β' τάξιν.—Δ. Αὐτὰ τὰ παιδιά ποίας τάξεως εἶναι ;—Μ. Τῆς δευτέρας.—Δ. Ἐσεῖς εἴσθε, ποῦ πήγατε χθὲς ἐκδρομῇ ; —Μ. Μάλιστα.—Δ. Τί εἶδατε, παιδιά, εἰς τὴν ἐκδρομὴν ; —Τὰ παιδιά ἀνακοινῶνουν ὅ,τι εἶδον.—Δ. Εἶπατε ὅτι εἶδατε καὶ γεωργούς ;—Μ. Μάλιστα. Ὡργωναν. Δ. Μὲ τί ὥργωναν ;—Μ. Μὲ κάτι σάν μαχαίρι, ποῦ τὸ τραβοῦσαν ἄλογα.—Δ. Τί ἄλλο εἶδατε ;—Μ...—Δ. Τώρα, παιδιά, θὰ σᾶς πῶ ἓνα παραμυθάκι γιὰ τὸ γεωργό. Καὶ ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὸ κάτωθι παραμῦθι τοῦ ὁποῖου μόνον τὴν περίληψιν καταχωρίζομεν :

Μερικὲς ἀλεπούδες μιὰ φορὰ ἐκαιροφυλάκτησαν ἓνα γεωργόν, ποῦ ὥργωνε καὶ ἔκλεψαν τὰ λουριά τῶν βοδιῶν του καὶ τὰ μετέφεραν στὴν φωλήα τους. Ὁ γάϊδαρος τότε τοῦ γεωργοῦ, μὲ ἔξυπνον τρόπον, κατῶρθωσεν ὅχι μόνον τὰ λουριά νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν γεωργόν, ἀλλὰ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς αὐτὸν δεμένες μὲ τὰ λουριά καὶ αὐτὲς τὶς ἀλεπούδες ζωντανές, τὶς ὁποῖες ἐσκότωσεν ὁ γεωργός, ἐνῶ εἰς τὸν γάϊδαρόν του ἐχάρισεν ἓνα δροσερὸ λειβάδι ὡς ἀνταμοιβήν. (Βλέπε τὸ παραμῦθι ἐκτενέστερον εἰς τὸν «Ὀδηγὸν διδασκαλίας παραμυθίων» Δ. Ἀνδρεάδη).

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ παραμυθιοῦ ὁ Δ., ἅμα ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον, ποῦ μία ἀλεπού ἐκρυφοκύτταζε τὸν γεωργόν, διὰ νὰ ἴδῃ, ποῦ θὰ βάλῃ τὰ λουριά, διὰ νὰ τὰ κλέψῃ τὸ βράδυ, λέγει : Τὴν ξεύρετε τὴν ἀλεπού ; —Μ.

Εἶναι κάποιο ζῷο... Τρώγει κότες... κάμνει πονηρίες.
(Δ. Δεικνύει τὴν εἰκόνα τῆς ἀλώπεκος).

Μετὰ τὴν διήγησιν τοῦ παραμυθιοῦ ὁ Δ. σταματᾷ ὀλίγον χρόνον, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ σιωποῦν. "Ἐπειτα ἀρχίζουν καὶ συζητοῦν μεταξύ των, Δ. Τί λέγετε, παιδιὰ ; Π. Γιά τὸ παραμῦθι. Δ. Σᾶς ἄρεσε ; Π. Ναί. Δ. Μήπως θέλει νὰ τὸ εἶπη ἓνα παιδί, τί ἔκαμεν ὁ γεωργὸς εἰς τὸ χωράφι του ; "Ἐνα παιδί διηγεῖται τὸ σχετικὸν μέρος κλπ. "Ἄλλος μαθητὴς διηγεῖται ἄλλο μέρος. Δ. Μήπως θέλετε νὰ παίξωμε τὸ παραμῦθι ; Π. Μάλιστα. Δ. Ποῖα παιδιὰ θέλουν ; Σηκώνονται 9—10 παιδιὰ προθύμως. Δ. Τί χρειάζεται, παιδιὰ, γιὰ νὰ παίξωμε ; "Ἐνα παιδί λέγει : Λουριά. Προβάλλεται ἡ ἀπορία, ποῦ θὰ εὑρουν. Εὐρίσκουν διὰ λουριά δύο τρεῖς ζῶνες τῶν κοριτσιῶν. Δ. Τί ἄλλο χρειάζομεθα ; "Ἐνα παιδί λέγει, φωληὰ τῶν ἀλεπούδων καὶ ὑποδεικνύει ὡς φωληὰ ἓνα τραπέζι. Δ. Ποῖο πρόσωπο ἀπὸ τὸ παραμῦθι θέλει νὰ παίξη ὁ καθένας σας ; "Ἐνα παιδί θέλει νὰ γίνη γαῖδαρος. "Ἐπειτα 4—5 παιδιὰ γίνονται ἀλεπούδες. Δ. Τί θὰ κάμουν οἱ ἀλεπούδες ; Μ. Θὰ πάρουν τὰ λουριά ἀπὸ τὸ γεωργό. Δ. Τί θὰ κάμη ὁ γαῖδαρος ; Τὸ παιδί, ποῦ θὰ κάμη τὸν γαῖδαρο, λέγει : Θὰ πάω νὰ κάμω τὸν ψόφιο καὶ μετὰ θὰ τρέξω καὶ θὰ τραβήξω καὶ τὶς ἀλεπούδες. Δ. Τί θὰ κάμη ὁ γεωργός ; Τὸ παιδί, ποῦ ἀνέλαβε τὸν ρόλον τοῦ γεωργοῦ, λέγει : Θὰ ὀργάνω. Παιδιὰ. Βόδια ὅμως δὲν ἔχουμε. Ἀναλαμβάνουν δύο παιδιὰ νὰ γίνουν βόδια. Καὶ ἔτσι ἀρχίζει ἡ δραματικὴ ἀναπαράστασις ἥτοι : Ὁ γεωργὸς ὀργάνει μὲ τὰ βόδια. Ὁ Διευθυντὴς ἔρωτᾷ τὰ ἄλλα παιδιὰ : Τί κάμνει ὁ γεωργός ; Π. Ὁργώνει (τοῦτο τὸ κάμνει διὰ νὰ γίνη ἀναδιήγησις). Ἀφοῦ τελείωσε τὸ ὄργωμα, ὁ γεωργὸς ξεζεύει καὶ κοιμᾶται. Οἱ ἀλεπούδες παίρνουν τὰ λουριά. Ὁ γεωργὸς ξυπνᾷ καὶ ζητᾷ τὰ λουριά μονολογῶν. Ὁ γαῖδαρος προθυμοποιεῖται νὰ φέρῃ τὰ λουριά (διάλογος γεωργοῦ καὶ γαῖδαρου) καὶ πηγαίνει καὶ ξαπλώνεται ἔξω ἀπὸ τὴ φωληὰ τῶν ἀλεπούδων. Οἱ ἀλεπούδες βγαίνουν ἀπὸ τὴν φωληὰ τους. Βλέπουν τὸν γαῖδαρο (συζητήσεις μεταξύ των), τρέχουν μὲ τὰ λουριά, τὸν δένουν, δένονται κι' αὐτὲς καὶ ἀρχίζουν νὰ τὸν σέρνουν. Ὁ γαῖδαρος τότε σηκώνεται καὶ σέρνοντας καὶ τὶς ἀλεπούδες τρέχει

πρὸς τὸν γεωργόν, ὁ ὁποῖος εὐχαριστεῖ μὲ λίγα λόγια τὸν γαῖδαρο καὶ φοβερίζει τὶς ἄλεπουδες.

Ὁ Δ. ἐρωτᾷ : Παιδιά, τὸ παίξανε καλὰ ; Μ. Ναί. Δ. Μήπως ἄφησαν τίποτε λόγια ; Μ. Ὁχι. Δ. Τὰ εἶπαν τὰ λόγια, πού εἶπαν οἱ ἄλεπουδες ; Μ. Μάλιστα.

Δ. Λοιπόν, παιδιά, πῶς σᾶς ἐφάνη τὸ παραμῦθι ;... Μ... μᾶς ἄρεσε, γιατί μᾶς εἶπατε γιὰ τὸ γεωργό. Τὸ παιδί, πού ἔπαιξε τὸν γαῖδαρο, λέγει : Γιατί πῆγα καὶ πῆρα τὰ λουριά καὶ τὶς ἄλεπουδες μαζί καὶ τὶς πῆγα στὸ γεωργό. Δ. Καὶ τί μ' αὐτό ; Μ. Νά, τὶς ἔπιασε ὁ γεωργός. Δ. Οἱ ἄλεπουδες τί ἀπέγιναν ; Μ. Γοῦνες. Δ. Μὴν ἔκλεβαν κι' αὐτὲς τὰ λουριά τοῦ καυμένου τοῦ γεωργοῦ ! Καλὰ νὰ πάθουν !

Δ. Παιδιά, τί θέλετε νὰ κάμετε τώρα ; Μ. Νὰ ζωγραφίσουμε τὸ παραμῦθι. Καὶ τὸ καθένα ἀρχίζει νὰ ζωγραφίζῃ σκηνὰς ἀπὸ τὸ παραμῦθι, τὰς ὁποίας δείχνουν εἰς τὸν Δ. καὶ τοὺς δοκίμους.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω διδασκαλίαν ὁ Διευθυντὴς ἐπεξηγῶν τὴν πορείαν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε, συνώψισεν ὡς ἐξῆς τὰς παρατηρήσεις του : Τὸ παραμῦθι τὸ διηγούμεθα ὁλόκληρον συνεχῶς, χωρὶς νὰ τὸ διαιρέσωμεν εἰς τμήματα. Μετὰ τὴν διήγησιν ἀφήνομεν νὰ παρέλθῃ μικρὸν χρονικὸν διάστημα καὶ ἐρωτῶμεν τοὺς μαθητάς, ἂν θέλουν νὰ ἀναδιηγηθοῦν κι' αὐτοί. Ἄν τὰ παιδιὰ θέλουν νὰ ἀναδιηγηθοῦν, ἀναδιηγούνται κομμάτια ἀπὸ τὸ παραμῦθι, κατὰ προτίμησιν τὰ σπουδαιότερα. Τὰ μεταξὺ δύναται νὰ συμπληρώσῃ ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ διηγηθῇ ἄλλην μίαν φορὰν τὸ παραμῦθι, ἂν παραστῇ ἀνάγκη. Ἡ καλυτέρα ἀναδιήγησις εἶναι ἡ δραματοποιήσις. Κατὰ τὴν δραματοποίησιν ἐρωτῶμεν τὰ παιδιά, τί θὰ κάμουν ἢ τί εἶπον ἢ πῶς ἐσκέφθησαν τὰ δρῶντα πρόσωπα, διὰ νὰ ἐπιτυχάνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἀναδιήγησις καὶ ἡ βαθυτέρα διεύρυσιν εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ παραμυθιοῦ. Ἄν ἡ δραματοποιήσις δὲν μᾶς ἱκανοποίησεν, εἶναι δυνατόν νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ σχετικὴ κριτικὴ ἐπὶ τῶν δραματικῶς ἀναπαρασταθέντων. π. χ. αὐτὸ δὲν ἔγινε καλὰ, ἐκεῖ εἶπαν ἢ ἔκαμαν ἔτσι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κάμουν αὐτὸ κλπ. Ἡ κριτικὴ αὕτη θὰ λείψῃ, ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ οἱ μαθηταὶ συνηθίσουν εἰς δραματοποιήσεις ἱστοριῶν ἢ ἄλλης διηγημα-

τικῆς ὕλης· ἐπίσης δὲν θὰ ὑπάρχῃ λόγος νὰ λαμβάνωνται ὅσα προφυλακτικὰ μέτρα ἐλήφθησαν σήμερον ἀπὸ ἐμὲ κατὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς δραματοποιήσεως. (Τί ἄλλο χρειάζεται. Τί θὰ κάμῃ ὁ γαῖδαρος, κλπ.). Ἀκόμῃ καὶ τοῦτο νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν. Νὰ μὴ νομίζετε ὅτι διὰ μιᾶς δραματικῆς ἀναπαραστάσεως πρέπει νὰ «παίζου» ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁλόκληρον τὸ παραμῦθι τὰ παιδιὰ. Τὰ σπουδαιότερα μέρη δραματοποιούμεν, τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν καὶ νὰ μὴ συνέχωνται μεταξύ των χρονικῶς.

Ἡ δραματοποίησις ἀποφεύγεται εἰς θρησκευτικοῦ περιεχομένου διηγήσεις. Πάντοτε δὲ πρέπει νὰ ὀρμώμεθα ἀπὸ βιωτικὰ συμβάντα, κινήσαντά πως τὸ διαφέρειν τῶν μαθητῶν, διὰ νὰ διηγηθῶμεν παραμῦθι, ὅπως περίπου εἰς τὴν σημερινὴν περίπτωσιν «οἱ ἄλεποῦδες καὶ ὁ ζευγολάτης». Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐκλέγωμεν τὸ θέμα καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον καὶ γενικῶς ἀπὸ τὰ ἄλλα μαθήματα.

Ἡθικὴ κρίσις ἐπίτηδες ἐπαγομένη ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐν τῷ παραμυθίῳ συναντωμένων προσώπων πρέπει νὰ ἀποφεύγεται. Ἡ καλὴ διήγησις τοῦ διδασκάλου ἢ ἐπικάριοι αὐτοῦ δηλώσει κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀναπαράστασιν (π. χ. καλὰ νὰ τὴν πάθουν!), εἶναι ἀρκεταὶ νὰ βοηθήσουν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἠθικῆς συνειδήσεως τοῦ μαθητοῦ.

(Κατάλληλον βοήθημα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν παραμυθιῶν σᾶς συνιστῶ «τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος» τοῦ ἱ. Γεωργοπούλου).

II. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Γενομένη εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ Προτύπου ὑπὸ τοῦ
κ. Μ. Μιχαλοπούλου, Διευθυντοῦ τοῦ Μαρασλείου
Διδασκαλείου, τὴν 7) 11) 34.

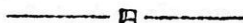
Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΤΑΞΙΔΙΟΝ ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΚΑΙ
ΓΥΡΩ ΕΙΣ ΟΛΟΝ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ»., «Πάπυρος, Περγα-
μηνή, Χάρτης», σελ. 193, ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ «Ἑλλη-
νικὸς κόσμος», Ν. Κοντοπούλου.

Διευθυντής. Σήμερον θὰ κάμωμεν μαζὶ ἀνά-
γνωσιν. Ἀνοίξατε τὰ βιβλία σας εἰς τὴν σελίδα 193.
Νὰ μοῦ διαβάσῃ ἓνα παιδί ἐπάνω τί λέγει ; «Ἐνα παιδί
διαβάζει τὴν ἐπιγραφὴν : «Ταξίδιον μέσα εἰς τὴν τάξιν
καὶ γύρω εἰς ὅλον τὸν κόσμον». Δ. Μήπως μπορεῖτε νὰ
καταλάβετε, παιδιά, ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα τί θέλει νὰ
μᾶς εἴπῃ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ; Οἱ μα-
θηταὶ ἐκφέρουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀνεπιτυχεῖς
γνώμας. Δ. Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως φέρει κάτω ὡς ὑπότιτλον
καὶ τὰς λέξεις «Πάπυρος, Περγαμηνή, Χάρτης». Μήπως
μποροῦμεν νὰ βοηθηθῶμεν ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτάς ; Ξεύ-
ρετε τί ἦτο ὁ πάπυρος, ἡ περγαμηνὴ καὶ ὁ χάρτης ; Οἱ
μαθηταὶ ἐκφέρουν διαφόρους γνώμας καὶ δημιουργεῖ-
ται συζήτησις. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἡμποροῦν νὰ καθορίσουν
ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ κεφαλαίου καὶ τί ἐννοεῖ ἡ
ἐπικεφαλὴς, λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Δ. καὶ εἰσάγει αὐτοὺς
εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ὡς ἑξῆς : Δ. Παιδιά, νὰ διαβάσετε
τώρα τὸ κεφάλαιον αὐτό, ὁ καθένας ὅμως μόνος του καὶ
μέσα του καί, ὅπου βρῆτε δυσκολίας εἰς τὰς ἀγνώστους
λέξεις καὶ φράσεις, νὰ τὰς υπογραμμίσετε, διὰ νὰ τὰς
ἐξηγήσωμεν ὕστερα. Ἀκολουθεῖ σιωπηρὰ ἀνάγνωσις,
μετὰ τὴν ὁποίαν, ὁ Δ. : Παιδιά, ἐκαταλάβατε τώρα τί
λέγει εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς : Ποιὸς θὰ
μοῦ εἴπῃ μὲ λίγα λόγια τί λέγει ἐδῶ μέσα ; Ἐνα παι-
δί λέγει μὲ λίγα λόγια τὴν ἔννοιαν. Δ. Πρὸς τοὺς ἄλ-
λους μαθητάς. Μήπως ἄφησε τίποτε σπουδαῖον, ποῦ
δὲν τὸ εἶπε ; Τὰ παιδιὰ συμπληρώνουν ὅτι νομίζουν ὡς

σπουδαίον. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν κατενόησαν ὅλα, λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Δ. καὶ λέγει, ὥς διαβάσωμεν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ βιβλίον καὶ ἔτσι ἕνας μαθητὴς διαβάζει μέχρις ἑνὸς σημείου· συνεχίζει δεύτερος, τρίτος, μέχρι τέλους τοῦ κεφαλαίου. Δ. Μήπως ἔκαμες λάθος πουθενά ἢ καὶ ἐσκόνταψες εἰς κανένα μέρος ; Οἱ ἀναγνώσαντες μαθηταὶ ὑποδεικνύουν, ποῦ συνήντησαν δυσκολίαν ἢ ποῦ νομίζουν ὅτι ἔκαμαν λάθος καὶ γίνεται ἡ διόρθωσις. (Διόρθωσις ἀναγνωστικῶν σφαλμάτων). Ἀκολουθῶς οἱ μαθηταὶ ὑποβάλλουν καθένας μὲ τὴν σειρὰν τοῦ λέξεως ἢ φράσεις ἀγνώστους πρὸς ἐξήγησιν. (Συσσωρεύονται, καταρρακώνουν, ὀρείχαλκος κλπ.). Ἐξηγοῦνται αὐταὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς μαθητὰς καὶ ὅσας δὲν ξέχουν αὐτοὶ ἐξηγεῖ ὁ Δ. διὰ περιφράσεων.

Κατόπιν ὁ Δ. προβάλλει ὠρισμένα ἐρωτήματα εἰς τὰ παιδιά. π. χ. μήπως ξέυρετε. ποῦ ἔγραφαν οἱ ἄνθρωποι, προτοῦ ἀνακαλυφθῆ ὁ πάπυρος ; Τὰ παιδιά λέγουν μερικὰς γνώμας, ποῦ ἔχουν ἀποκομίσει ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν, π. χ. Κλεάνθης ὁ φρεάντλης κλπ. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἔχουν σαφῆ γνώσιν μερικῶν πραγμάτων, συμπληρῶναι ὁ Δ., δι' ἄλλας δὲ ἀπορίας (π. χ. τί ἦτο ἡ περγαμνὴ ;), παραπέμπει εἰς σχετικὰ βιβλία, διὰ νὰ διαβάσουν τὰ παιδιά καὶ ἀνακοινώσουν ἔπειτα εἰς τὴν τάξιν. Καὶ τέλος Δ. : Παιδιά, μήπως ἐκαταλάβετε τώρα, πῶς ἔγινε τὸ ταξίδιον μέσα εἰς τὴν τάξιν καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ; Ἕνας μαθητὴς μετὰ συζήτησιν : Ἀρχίσαμεν ἀπὸ τὰ βιβλία, ποῦ εἶναι ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι τῆς τάξεως, ἐπὶ γεν ὁ νοῦς μας εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ποῦ ἔγραφαν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν κηρόν, μάρμαρον, πάπυρον, περγαμνὴν· ὠμιλήσαμεν διὰ τὴν Ἀμερικὴν, Ἀσίαν, Ἀφρικὴν κ.λ.π. Δ. Θὰ συμπληρωθῇ τὸ ταξίδιον αὐτό, ἅμα διαβάσωμεν καὶ τὸ ἄλλο κεφάλαιον, ποῦ εἶναι παρακάτω. Μάλιστα δὲ πρέπει νὰ τὸ διαβάσετε μόνοι σας (τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἐπιγράφεται : «Τὰ βιβλία.—Ἡ τυπογραφία»). Μετὰ ταῦτα οἱ μαθηταὶ κατόπιν σχετικῆς ἐρωτήσεως τοῦ Δ. ὀρίζουν τὸ πρὸς ἀντιγραφὴν τεμάχιον καὶ δικαιολογοῦν τὴν γνώμην των, διατὶ ἐπροτίμησαν αὐτό· λοιπὸν ἕνα παιδί ὑποδεικνύει τὸ ἐξῆς : «Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὁ ἄνθρωπος ἠθέλησε νὰ χαράξῃ τὰς σκέψεις του καὶ διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησε τὸν ὀρείχαλκον, βραδύτερον ἐχρησιμοποίησε δέρματα ζώ-

ων εἰς τὴν Πέργαμον». Ἄλλο παιδί ὑποδεικνύει τὸ κάτωθι: «Καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα παράγομεν βάμβακα εἰς τὴν Κωπαῖδα καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, συνεπλήρωσεν ἄλλος...». Ἀκολουθῶς ὁ Δ. λέγει εἰς τὰ παιδιὰ νὰ παρατηρήσουν καὶ νὰ περιγράψουν τὴν εἰκόνα τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, (ἢ ὅποια παριστᾷ κατασκευὴν χάρτου). Τελευταῖον δὲ γίνεται καὶ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις ὑπὸ τοῦ Δ. καὶ λήγει τὸ μάθημα.

III. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Γενομένη ἐν τῇ Δ' τάξει τοῦ Προτύπου ὑπὸ τοῦ κ. Μ.
Μιχαλοπούλου, Διευθυντοῦ τοῦ Μαρασλείου
Διδασκαλείου, τὴν 8)11)34.

Μεθοδικὴ ἐνότης: «**Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΘΕΤΟΥ**».

Τὴν διδασκαλίαν παρηκολούθησε καὶ ὁ Διευθυντὴς
τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Παλαιο-
λόγος καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως δνίς Ἄννα Λα-
ζαρίδου.

Οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν μόνον τὸν ὄρον ὀνόματα, ἡ δὲ
διδασκαλία ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου,
ἐκ τοῦ ὁποίου τὴν προηγουμένην ἡμέραν οἱ μαθηταὶ εἴ-
λον διδασχτὴ τὸν Σπῖνον, (σελὶς 158, «Ἡ καλὴ καρδιά».
Ἀθ. Μπρούστα).

Διευθ. Μοῦ εἶπεν ἡ διδασκάλισσά σας ὅτι χθὲς ἐ-
διαβάσατε κάτι διὰ τὸν σπῖνον· ἐκάματε περιλήψεις ;
Μ. Ὁχι. Δ. Μήπως μπορεῖτε νὰ εἰπῆτε καὶ σ' ἐμὲ τί λέ-
γει τὸ βιβλίον σας δι' αὐτὸ τὸ πουλάκι ; Μ. Ὁ σπῖνος
εἶναι ζωηρὸ καὶ ἔξυπνο πουλάκι. Δ. Ἄς τὸ γράψῃ ἕνα
παιδί αὐτὸ εἰς τὸν πίνακα. Γίνεται καὶ ἀναγινώσκεται
ἀπὸ ἄλλον μαθητὴν. Ὁ Δ. ἀναγινώσκει βραδέως : «Ὁ
σπῖνος—εἶναι—ζωηρὸ—καὶ—ἔξυπνο—πουλάκι. Τί πουλάκι
εἶναι ὁ σπῖνος, λέγει τὸ βιβλίον ;—Ζωηρὸ—καὶ ἔξυπνο. Δ.
Αὐτὰς τὰς λέξεις, τὰ ὀνόματα, πού μᾶς λέγουν τί λογῆς
πουλάκι εἶναι ὁ σπῖνος, θὰ τὰς ὑπογραμμίσω· νά! ἔτσι.
Ἄλλο ὄνομα, πού μᾶς λέγει τί (λογῆς) πουλάκι εἶναι
ὁ σπῖνος ; Μ. Χαρούμενο, Γράφεται εἰς τὸν πίνακα. Λοι-
πὸν ἔχομε τρία ὀνόματα : ζωηρό, ἔξυπνο, χαρούμενο.
πού μᾶς λέγουν τί (λογῆς) πουλάκι εἶναι ὁ σπῖνος. Ἐ.
αὐτὰ τὰ ὀνόματα λέγονται.... ἐ π ῖ θ ε τ α.

Ἐ π α ν ἄ λ η ψ ι ς. Δ. Διατί λέγονται ἐπίθετα ; Μ.
Διότι μᾶς λέγουν (φανερώνουν) τί (λογῆς) πουλάκι εἶ-
ναι ὁ σπῖνος. Δ. Παρατηρήσατε τὸ βιβλίον σας, μήπως
ἔχει κανένα ἄλλο ἐπίθετο διὰ τὸν σπῖνον ; Μ. Εὐθυμο.

Δ. Είναι επίθετο τὸ εὐθυμο ; Συμφωνοῦν οἱ ἄλλοι ; Μ. Ναί. Δ. Διατί καὶ τὸ ὄνομα εὐθυμο τὸ λέγομεν ἐπίθετο ; Μ. Διότι μᾶς φανερώνει τί λογῆς πουλάκι εἶναι ὁ σπῖνος. Δ. Θέλω νὰ μοῦ βρῆτε καὶ ἄλλα ἐπίθετα γιὰ τὸ σπῖνο. Κυττάξατε καὶ εἰς τὸ βιβλίον σας, ἂν θέλετε. Μ. Ὡραῖο εἶναι ἐπίθετο, διότι μᾶς λέγει τί λογῆς εἶναι ὁ σπῖνος. Δ. Καλά. Μ. Ὁ σπῖνος κελαδεῖ. Τὸ κελαδεῖ εἶναι ἐπίθετο. Ἄλλοι μαθηταί : Δὲν εἶναι, διότι δὲν μᾶς φανερώνει τί λογῆς εἶναι ὁ σπῖνος, ἀλλὰ τί κάμνει. Δ. Ὑπογραμμίσατε, παιδιά, αὐτὴν τὴν λέξιν «κελαδεῖ», ποῦ μᾶς λέγει, τί κάμνει ὁ σπῖνος καὶ θὰ σᾶς εἴπη ἡ διδασκάλισσά σας ἢ κανέννας ἀπὸ τοὺς μαθητάς ἐδῶ (τοὺς δοκίμους), πῶς λέγεται ἡ λέξις, ποῦ μᾶς λέγει τί κάμνει ὁ σπῖνος. Τώρα θέλω ἐπίθετα καὶ ὄχι πειὰ διὰ τὸν σπῖνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλα πράγματα. Μ. Καλὸ παιδί, καλὸς ἄνθρωπος, κακὸς ἄνθρωπος. Τὸ καλὸς καὶ κακὸς εἶναι ἐπίθετα, διότι... Γράφονται καὶ αὐτὰ εἰς τὸν πίνακα. Δ. Αὐτὰ τὰ ἄλλα ὀνόματα, πουλάκι, παιδί, ἄνθρωπος, ποῦ κοντὰ σ' αὐτὰ κολλοῦν τὰ ἐπίθετα, πῶς τὰ λέγομεν ; ξεύρετε ; Ἕνας μαθητής : Οὐσιαστικά. Δ. Πῶς τὸ ξεύρετε αὐτό ; (Προέρχεται ἀπὸ ἄλλο σχολεῖον). Μ. Διότι μᾶς φανερώνουν τὴν οὐσία. Δ. Ναί, οὐσιαστικὰ λέγονται αὐτὰ τὰ ἄλλα ὀνόματα· ἀργότερα θὰ εἴπωμεν περισσότερα δι' αὐτὰ τὰ οὐσιαστικά, αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὅμως δὲν ἔχομεν καιρόν. Τώρα θέλω νὰ μοῦ γράψῃ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς μόνος του εἰς τὸ τετράδιόν του ἐπίθετα μαζὶ μὲ οὐσιαστικά. Οἱ μαθηταὶ γράφουν καὶ μετ' ὀλίγον ἀναγινώσκουν : γλυκὸ σταφύλι, ὠραῖο παιδί, χαλασμένη φάκα, κακὸς ποντικός, χαρούμενος ἄνθρωπος, καλὸς δρόμος, ἄσχημη γυναῖκα κ.λ.π. Δ. Καλά ! Θέλω νὰ μοῦ γράψετε χωριστὰ τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ οὐσιαστικὰ πάλιν χωριστὰ σὲ ἰδιαίτερες στήλες, νά, ἔτσι. Οἱ μαθηταὶ γράφουν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίθετα τὰ ἐπίθετα ὀνόματα καὶ παραπλεύρως τὰ οὐσιαστικὰ ὑπὸ ἰδίαν ἐπιγραφὴν. Δ. Καλά· ἀρκοῦν αὐτά. Τώρα θὰ σᾶς εἴπω ἕνα οὐσιαστικὸ καὶ σεῖς νὰ βάλετε πλάγι του ἕνα ἐπίθετο. «Αὐλή». Μ. Καλή, μικρή, καθαρή. Δ. Ὅταν εἶναι γεμάτη ἀπὸ χαρτιὰ ἢ αὐλή ; Μ. Ἀκάθαρτη κλπ. κλπ.

Δ. Φθάνουν αὐτά. Ἄν σᾶς ἐρωτήσῃ ὅμως κανεὶς, τί ἐμάθαμε σήμερα, τί θὰ τοῦ εἴπητε ; Μ. Ἐμάθαμε, τί εἶναι ἐπίθετα. Δ. Τί εἶναι ἐπίθετα ; (μετὰ μικρὰν συζή-

τησιν). Μ. «Ἐπίθετα εἶναι τὰ ὀνόματα, πού μᾶς φανε-
ρώνουν τί λογῆς εἶναι τὰ οὐσιαστικά.» Δ. Ναί, ἀλλὰ δὲν
ξεύρομεν τί εἶναι οὐσιαστικά. Μᾶς εἶπε κάποιος τὰ ὀ-
νόματα, πού φανερώνουν οὐσίαν. Δὲν φθάνει αὐτό. Διὰ
τοῦτο αὐτὰ θὰ τὰ μάθωμεν εἰς ἄλλο μάθημα. Διὰ νὰ
τὰ μάθωμεν ὅμως εὐκολώτερα, τί πρέπει νὰ κάμετε
σεῖς; Οἱ μαθηταὶ ἐκφέρουν διαφόρους γνώμας καὶ τέ-
λος γίνεται δεκτὸν νὰ φέρουν γραμμένα εἰς τὸ τετρά-
διόν των, εἴτε ἀπὸ τὸ βιβλίον εἴτε ἀπὸ τὸ μυαλό των,
ὕπὲρ τὰ δέκα ἐπίθετα καὶ οὐσιαστικά εἰς ἰδίας στήλας.
Οὕτως ἐγράφησαν εἰς τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν δια-
τὸ ἐπόμενον μάθημα:

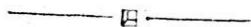
Ἐπίθετα	Οὐσιαστικά	Ἐπίθετα	Οὐσιαστικά	Ἐπίθετα	Οὐσιαστικά
καινούργια	σάκχα	μαύρη	θάλασσα	δυνατός	ἄνεμος
χαρούμενη	στιγμή	ψηλά	δουνά	μικρός	πίνακας
καλὸ	ἕψο	μεγάλο	δαπύρι	στενὴ	αὐλή
πιστὸ	σκυλί	πυκνὸ	δάσος	καλὴ	πολυθρόνα
ὠραῖος	σκύλος	ἔξυπνος	ἄνθρωπος	ὠμορφη	κόρη

Σ η μ. Ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεξηγῶν τὰ τῆς πορείας,
τῆς διδασκαλίας του εἶπε μεταξὺ τῶν ἄλλων.

Βλέπετε ὅτι ἠκολούθησα ἐπαγωγικὴν μέθοδον κατὰ
τὴν διδασκαλίαν μου. Συνήγαγον ὅμως ἐξ ἀτελεστεράς
ἐπαγωγῆς τὸ γενικόν, δηλαδὴ ἐκ σχετικῶς ὀλίγων πα-
ραδειγμάτων. Δὲν ἐσταμάτησα ὅμως ἐκεῖ τὴν ἐργασίαν
μου, ἀλλὰ προσεπάθησα νὰ ἀναπτύξω τὴν ἔννοιαν δι' ὅ-
σον τὸ δυνατόν περισσοτέρων παραδειγμάτων, τὰ ὅ-
ποια κατέβαλον προσπάθειαν νὰ προσφέρωνται ἀπὸ
τοὺς μαθητάς. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθην ὡς πρόχειρον
ἄφεταιριον τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον καὶ μάλιστα τὸ κε-
φάλαιον, πού οἱ μαθηταὶ εἶχον ἐπεξεργασθῇ τὴν προη-
γουμένην ἡμέραν. Ἔτσι ἐπεδίωξα νὰ μεταγγίσω τὸ ἐκ
τῆς ζωῆς τοῦ σπίνου ἐπεγεργασθῇ διαφέρον τῶν μαθητῶν
εἰς τὸ ἀνιερὸν θεωρούμενον μάθημα τῆς γραμματικῆς
Ἄν δὲ ἤμην τακτικὸς διδάσκαλος τῆς τάξεως, θὰ προ-
ητοίμαζον τὴν σημερινὴν διδασκαλίαν ἀπὸ πολὺ ἐνωρί-
τερον. Μὲ καταλλήλους δηλαδὴ εὐκαιρίας θὰ συνεκέν-
τρωνον μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸ ἀπαραίτητον ὕλικόν καὶ
ὅταν ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο εἶναι ἐπαρκές, θὰ ἀνέθετον εἰς
τοὺς μαθητάς τὴν βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν καὶ συστη-
ματοποιήσιν του. Τότε πλέον δὲν θὰ μοῦ ἐχρειάζετο πε-

ρισσότερος χρόνος από 10' διὰ τὴν διδασκαλίαν μου, ὅπως δὲν θὰ χρειασθῇ περισσότερος χρόνος διὰ τὸν διδάξοντα περὶ τῶν οὐσιαστικῶν, καθ' ὅσον οἱ μαθηταὶ θὰ ἔχουν ἄφθονον ὕλικόν συλλέξει τοιούτων ὀνομάτων. Μάλιστα δὲ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω προϋπόθεσιν τῆς συγκεντρώσεως δηλ. ποικίλου ὕλικου (οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων), ὅπως τὸ καταγραφὲν σήμερον, ἡδυνάμην νὰ διδάξω ἐκ παραλλήλου καὶ τὰ οὐσιαστικὰ δι' ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὰ ἐπίθετα, ἀφοῦ ἡ διδασκαλία τούτων δὲν εἶχε προηγηθῇ τῆς τῶν ἐπιθέτων, ὡς θὰ ἐνεδεικνύετο, καὶ θὰ ἐνετυποῦντο ἐπίσης καλῶς καὶ ταῦτα.

Πῶς ἐπωφελοῦμαι παρουσιαζομένης εὐκαιρίας πρὸς συγκέντρωσιν ὕλικου μᾶς ἔδειξε τὸ παράδειγμα τοῦ ρήματος «κελαδεῖ», τὸ ὁποῖον εἰς μαθητῆς προέβαλεν ὡς ἐπίθετον καὶ οἱ συνάδελφοί του ἀπέκρουσαν εἰπόντες ὅτι αὐτὸ μᾶς φανερώνει τί κάμνει ὁ σπῖνος, πρὸς δὲ καὶ ἡ σχετικὴ δήλωσίς μου: «ὑπογραμμίσατε, παιδιά, τὴν λέξιν «κελαδεῖ», ποῦ μᾶς λέγει τί κάμνει ὁ σπῖνος». Βραδυτέρον παρατηροῦμεν μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ ὑπογραμμίζομεν ἄλλο ρῆμα, π. χ. κτυπᾷ κ.τ.λ., καί, ὅταν προστεθῇ τρίτον καὶ τέταρτον παράδειγμα, συστηματοποιοῦμεν ἀνέτως.

IV. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

Γενομένη εις τὴν Ε' τάξιν τοῦ Προτύπου,
τὴν 26) 11) 34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΛΑΣΜΑΤΙΚΗΣ ΜΟΝΑ-
ΔΟΣ» (καὶ γενικῶς τοῦ κλάσματος).

Παρὼν καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως κ. Ἰ. Γεννηματᾶς.
Σ η μ. Ὅπως καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας οἰασθῇποτε
ἄλλης ὕλης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσχυρίζεται τις ὅτι ὁ τρό-
πος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ, εἶναι ὁ καταλληλότερος, οὐ-
τως, ἢ μᾶλλον κατὰ μείζονα λόγον δὲν πρέπει νὰ ἐπι-
μένῃ ὅτι ἐφαρμόζει τὴν ἐπιτυχεστέραν ὁδὸν προκειμέ-
νου περὶ αἰσθητοποιήσεως τῆς ἐννοίας τῆς κλασ. μονά-
δος καὶ γενικῶς τοῦ κλασμ. ἀριθμοῦ, διότι ἐπὶ διαφόρων
ἑκάστος δεδομένων στηρίζει τὴν διδασκαλίαν του. Οὐ-
τω, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν πλείστας ἄλλας περιπτώ-
σεις, καθ' ἃς οἱ μαθηταί, ἐκτὸς τοῦ κοινοχρήστου ἡμί-
σεος, ἔχουν χρησιμοποιήσει συνηθεστάτας κλασματικὰς
μονάδας, ἢ καὶ κλασματικούς ἀριθμούς, π. χ. 1|3, 1|4,
1|5, 1|8, 3|8 κ.λ.π. εἰς τε τὸν σχολικὸν καὶ τὸν ἄλλον βίον
αὐτῶν, περιοριζόμεθα μόνον νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰς ἀ-
παιτήσεις τοῦ ἐπισήμου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος.

Τὸ Πρόγραμμα λοιπὸν καταλείπει μὲν τὴν συστηματι-
κὴν διδασκαλίαν τῶν κλασμάτων διὰ τὴν Ε' τάξιν, ὁ-
ρίζον ὅτι δέον νὰ διδασχθῶν ἐν αὐτῇ : «1) τὰ κλάσματα,
τὸ ἥμισυ, τὸ τέταρτον, τὸ ὄγδοον, τὸ πέμπτον, τὸ δέκα-
τον κ.λ.π. Αἰσθητοποιήσεις τούτων· σύγκρισις κλασματι-
κῶν μονάδων, ὅροι κλασμάτων κ.λ.π.», λαμβάνει ὁμως
πρόνοιαν, ἵνα οἱ μαθηταί ὀδηγηθῶν ἀπὸ τῶν μικροτέ-
ρων τάξεων νὰ χρησιμοποιοῦν τὰς στοιχειωδεστέρας
τῶν κλασματικῶν ἐννοιῶν, διότι ἀναγράφει ρητῶς, ὡς
διδασκτέα : α') ἐν τῇ Β' τάξει : «... 11) Τὰ κλάσματα 1|2,
1|4, 1|5. 12) Ἀσκήσεις προφορικαὶ πρὸς εὗρεσιν τοῦ 1|2,
1|4, 1|5 τῶν ἀριθμῶν 1—100. β') Ἐν τῇ Γ' τάξει... 7) Ἡ
ἐννοια τοῦ 1|2, 1|4, 1|5, 1|10. 8) Ἀσκήσεις προφορικαὶ
πρὸς εὗρεσιν 1|2, 1|4, 1|5, 1|10 διαφόρων ἀριθμῶν ἐντὸς

IV. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

Γενομένη εις τὴν Ε' τάξιν τοῦ Προτύπου,
τὴν 26) 11) 34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΛΑΣΜΑΤΙΚΗΣ ΜΟΝΑ-
ΔΟΣ» (καὶ γενικῶς τοῦ κλάσματος).

Παρὼν καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως κ. 'Ι. Γεννηματᾶς.
Σ η μ. "Ὅπως καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας οἰασθήποτε
ἄλλης ὕλης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσχυρίζεται τις ὅτι ὁ τρό-
πος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ, εἶναι ὁ καταλληλότερος, οὐ-
τως, ἢ μᾶλλον κατὰ μείζονα λόγον δὲν πρέπει νὰ ἐπι-
μένῃ ὅτι ἐφαρμόζει τὴν ἐπιτυχεστέραν ὁδὸν προκειμέ-
νου περὶ αἰσθητοποιήσεως τῆς ἐννοίας τῆς κλασ. μονά-
δος καὶ γενικῶς τοῦ κλασμ. ἀριθμοῦ, διότι ἐπὶ διαφόρων
ἑκάστος δεδομένων στηρίζει τὴν διδασκαλίαν του. Οὐ-
τω, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν πλείστας ἄλλας περιπτώ-
σεις, καθ' ἃς οἱ μαθηταί, ἐκτὸς τοῦ κοινοχρήστου ἡμί-
σεος, ἔχουν χρησιμοποιήσει συνηθεστάτας κλασματικὰς
μονάδας, ἢ καὶ κλασματικούς ἀριθμούς, π. χ. 1|3, 1|4,
1|5, 1|8, 3|8 κ.λ.π. εἰς τε τὸν σχολικὸν καὶ τὸν ἄλλον βίον
αὐτῶν, περιοριζόμεθα μόνον νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰς ἀ-
παιτήσεις τοῦ ἐπισήμου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος.

Τὸ Πρόγραμμα λοιπὸν καταλείπει μὲν τὴν συστηματι-
κὴν διδασκαλίαν τῶν κλασμάτων διὰ τὴν Ε' τάξιν, ὁ-
ρίζον ὅτι δέον νὰ διδαχθοῦν ἐν αὐτῇ : «1) τὰ κλάσματα,
τὸ ἥμισυ, τὸ τέταρτον, τὸ ὄγδοον, τὸ πέμπτον, τὸ δέκα-
τον κ.λ.π. Αἰσθητοποιήσεις τούτων σύγκρισις κλασματι-
κῶν μονάδων, ὅροι κλασμάτων κ.λ.π.», λαμβάνει ὁμως
πρόνοιαν, ἵνα οἱ μαθηταί ὀδηγηθῶν ἀπὸ τῶν μικροτέ-
ρων τάξεων νὰ χρησιμοποιοῦν τὰς στοιχειωδεστέρας
τῶν κλασματικῶν ἐννοιῶν, διότι ἀναγράφει ρητῶς, ὡς
διδασκτέα : α') ἐν τῇ Β' τάξει : «... 11) Τὰ κλάσματα 1|2,
1|4, 1|5. 12) Ἀσκήσεις προφορικαὶ πρὸς εὗρεσιν τοῦ 1|2,
1|4, 1|5 τῶν ἀριθμῶν 1—100. β') Ἐν τῇ Γ' τάξει... 7) Ἡ
ἐννοια τοῦ 1|2, 1|4, 1|5, 1|10. 8) Ἀσκήσεις προφορικαὶ
πρὸς εὗρεσιν 1|2, 1|4, 1|5, 1|10 διαφόρων ἀριθμῶν ἐντὸς

τῶν ἀριθμῶν 1—1000. γ') Ἐν τῇ Δ' τάξει... 3) Οἱ δεκαδικοὶ ἀριθμοί. Ἀπαγγελία καὶ γραφή τούτων. Μετακινήσεις τῆς ὑποδιαστολῆς. Προσθήκη μηδενικοῦ πρὸς τὰ δεξιά τοῦ δεκαδικοῦ. Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμός καὶ διαίρεσις δεκαδικῶν» κ.λ.π. Ἄλλ' ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, περὶ διδασκαλίας δηλαδὴ δεκαδικῶν ἀριθμῶν, εἶναι αὐτονόητον ὅτι θὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ δεκαδικῶν κλασμάτων καὶ τῆς συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τε τὰς ἀκεραίας μονάδας καὶ τὰ λοιπὰ κοινὰ κλάσματα. Πάντα λοιπὸν ταῦτα δεικνύουν ὅτι οἱ μαθηταὶ τῆς Ε' τάξεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὡς εἵπομεν, συστηματικῶς διδάσκονται τὰ κλάσματα, δὲν εἶναι, καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι, πάντῃ ἀδαεῖς περὶ τὰς σχετικὰς ἐννοίας. Διὰ τοῦτο διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε τὴν τάξιν του ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ γνωρίζει τί οἱ μαθηταὶ του γνωρίζουν περὶ κλασμάτων ἔκ τε τοῦ ἐπισημοῦ μαθήματος τῆς ἀριθμητικῆς, ἀλλὰ καὶ ἔκ τῶν συνομιλιῶν, τὰς ὁποίας καθημερινῶς μετ' αὐτῶν συνάπτει, κατὰ διάφορον καὶ ἴσως ἐπιτυχέστερον, παρ' ὃν ἡμεῖς κατωτέρω ἐπιχειροῦμεν, τρόπον, θὰ διδάξῃ τὸ μάθημα τοῦτο εἰς τὴν Ε' τάξιν. Θὰ πρόκηται κυρίως τότε περὶ συστηματοποιήσεως καὶ κατατάξεως διαχύτου ὕλικου, συγκεκριμένου τὸ πλεῖστον, ἀφθόνως καὶ διὰ πολλῶν πηγῶν, ἀπὸ πολλοῦ χρόνου συγκομισθέντος. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ σχετικὴ ἐργασία ἀνήκει μᾶλλον εἰς τοὺς μαθητάς, ὁ δὲ διδάσκαλος δευτερεύοντα θὰ παίξῃ ρόλον. Ὁ διδάσας ὅμως ἐν τῷ Προτύπῳ τὴν προκειμένην μεθοδικὴν ἐνότητα, τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς διδασκαλίας εἰσελθὼν εἰς τὴν τάξιν, ἐθεώρησε τοὺς μαθητάς οὐδὲν ἢ ὀλίγα, πάντως ἀνεπαρκῆ, γνωρίζοντας διὰ τὴν, ἣν ἐπρόκειτο νὰ διεξαγάγῃ, διδασκαλίαν διὰ τοῦτο δὲ κατέφυγεν εἰς στοιχειώδη καὶ διὰ πολλῶν προφυλάξεων περικεχαρακμένον τρόπον ἐργασίας. Εὐτυχῶς οἱ φόβοι τοῦ ἀπεδείχθησαν ἀβάσιμοι, διότι οἱ μαθηταὶ ἐγνώριζον ἀρκετὰ πράγματα, καὶ διηκούλυναν τὴν διδασκαλίαν. Παρὰ ταῦτα ὅμως καταχωρίζεται ἐνταῦθα, ὅπως ἔγινεν αὕτη, ἕκαστος δὲ εἶναι ἐλεύθερος, ἂν ᾔθελεν ἐγκρίνει τὴν κατωτέρω διαγραφομένην πορείαν, νὰ παραλάβῃ ἐξ αὐτῆς ὅ,τι χρήσιμον ᾔθελε νομίσει διὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ του δημιουργημένην κατάστασιν.

Ἡ αὐτὴ κατάστασις θὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν παραδειγμάτων, βαθύτερον τοὺς μαθητὰς συγκινούντων, ὥστε καὶ τὸ διαφέρον αὐτῶν νὰ κινήσῃ, νὰ ἐξασφαλίσῃ δὲ αὐτενεργότεραν τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν.

Δ. Ἐγὼ διδάξει εἰς σᾶς καμμιά φορά ; Μ. Ὁχι. Δ. Θὰ διδάξω σήμερα. Παιδιά, ξεύρετε σεῖς ἀριθμητικὴν, δηλ. διαίρεσιν, πολλαπλασιασμόν, πρόσθεσιν, ἀφαίρεσιν ; Μ. Μάλιστα. Δ. Βέβαια ξεύρετε· δὲν εἴσθε μικροὶ ἐσεῖς ! Ἐμαθα ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν σας ὅτι ἐπεράσατε τοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμούς. Πῶς καταλαβαίνετε ἐσεῖς τὰ δέκατα ; π. χ. τὰ $3 \frac{1}{10}$ τῆς δραχ. ; Μ. Ὅτι εἶναι τρία μέρη ἀπὸ τὰ δέκα, πὺ χωρίζομεν τὴν δραχμὴν, δηλ. τρεῖς δεκάρες. Δ. Τὸ $1 \frac{1}{10}$ τῆς δραχμῆς πόσον εἶναι ; Μ. Εἶναι 10 λεπτά. Δ. Καὶ τὰ $3 \frac{1}{10}$; Μ. εἶναι 30 λεπτά. Δ. Καλὰ, παιδιά, ἔχω ἐδῶ 4 κουλούρια καὶ θέλω νὰ τὰ μοιράσω σὲ τρία παιδιά. Πῶς θὰ τὰ μοιράσω ; Μοίρασέ τα ἐσύ. Τὰ δίδει εἰς ἕνα μαθητὴν, διὰ νὰ τὰ μοιράσῃ. Αὐτὸς δὲ δίδει ἕνα ἀκέραιον κουλούρι εἰς καθένα ἀπὸ τὰ τρία παιδιά καὶ τὸ ἄλλο τὸ κόβει εἰς τρία ἴσα μέρη καὶ τὸ διανέμει εἰς αὐτὰ τὰ τρία παιδιά, δίδων ἀπὸ ἕνα κομμάτι ἀκόμῃ. Δ. Αὐτὰ τὰ κομμάτια ποῦ τὰ βρῆκες καὶ τὰ ἔδωσες ; Μ. Ἐκοψα τὸ ἕνα κουλούρι, πὺ περίσσευε, εἰς τρία μέρη καὶ ἔδωσα εἰς τὸ κάθε παιδί καὶ ἀπὸ ἕνα κομμάτι. Δ. Νὰ τὸ γράψω, παιδιά, αὐτό, πὺ φανερώνῃ τὰ κομμάτια. (γράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος) $1 \frac{1}{3}$ (κομμάτια ἐπῆρε τὸ κάθε παιδί). Δ. Ξεύρετε πῶς λέγετε διαφορετικὰ αὐτό ; Μ. $1 \frac{1}{3}$ ἢ $\frac{4}{3}$. Ἄλλα παιδιὰ φωνάζουν $1 \frac{1}{3}$ (ἕν τρίτον). Δ. Ἀπὸ ποῦ τὸ ξεύρετε αὐτό ; Μ. Τὸ ἔχομε ἀκούσει. Δ. Καὶ ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι δὲν τὸ ξεύρετε καὶ ἤμουν ἔτοιμος νὰ σᾶς τὸ εἶπω. Ἄς μοῦ τὸ εἴπῃ καὶ ἕνα παιδί ἀκόμῃ. Γίνεται. Τί θὰ εἴπῃ $1 \frac{1}{3}$ τοῦ κουλουριοῦ ; Μ. Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὰ τρία..... Δ. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ κομμάτια, πὺ ἐκόψαμε τὸ κουλούρι, πῶς εἶναι μετὰξὺ των ; μήπως εἶναι κανένα μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ; Μ. Ὁχι· εἶναι καὶ τὰ τρία ἴσα. Δ. Λοιπὸν $1 \frac{1}{3}$ τί θὰ εἴπῃ ἀκριβῶς ; Μ. Ἐνα ἀπὸ τὰ τρία ἴσα μέρη. Δ. Καλὰ· πρωτύτερα πῶς εἶπατε τὰ 3 ἀπὸ τὰ 10 κομμάτια ; Μ. $3 \frac{1}{10}$. Δ. Τί φανερώνῃ τὸ $3 \frac{1}{10}$; Ἄς τὸ εἴπωμεν χωρὶς λάθος τώρα. Ἐνα παιδί λέγει : κόβομε τὴν δραχμὴν

σέ 10 ἴσα μέρη καὶ παίρνομε τὰ $3=3|10$ · τὸ ἐπαναλαμβάνει ἄλλος μαθητής. Δ. Τώρα ἓνα μῆλο, ποῦ ἔχω, ποιός θὰ μοῦ τὸ κόψῃ ; Μ. Ἐγώ. Δ. Σέ πόσα μέρη ; Μ. Σέ 4 μέρη. Τὸ παιδί τὸ κόβει. Δ. Σέ πόσους μαθητὰς θὰ τὸ μοιράσῃς ; Μ. Σέ τέσσαρες· καὶ τὸ μοιράζει. Δ. Πόσο ἔδωσες εἰς τὸν καθένα ; Μ. Ἐνα κομμάτι. Δ. Τί κομμάτι ; Ποῦ εὗρέθη τὸ κομμάτι αὐτό ; Μ. Ἐκοψα τὸ μῆλο εἰς 4 κομμάτια. Δ. Δηλαδή ἔδωσες ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἢ $1|4$, λέγει τὸ παιδί. Δ. Νὰ εἶναι ἄρα γε σωστό ; Μ. Μάλιστα. Δ. Μήπως εἶναι $1|3$; Μ. Ὁχι. Δ. Διὰ τί ; Μ. Διότι τὸ μῆλο τὸ χώρισα σέ τέσσαρα μέρη ἴσα καὶ ἔδωσα ἓνα στὸν καθένα. Δ. Παιδιά, εἰς τὴν ἀριθμητικὴν δὲν γράφονται αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ γράμματα καὶ φράσεις $1 \div 3$, ἀλλὰ κάπως διαφορετικώτερα, μὲ ἀριθμούς. Ποιός θὰ μοῦ τὸ γράψῃ ; Ἐνα παιδί γράφει $1|3$. Δ. Τί θὰ εἰπῇ αὐτό ; Μ. Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὰ 3 ἴσα. Δ. Γράψε το καὶ ἓνας ἄλλος. Τὸ $1|4$ τί θὰ εἰπῇ ; Μ. Ἐνα ἀπὸ τὰ 4 ἴσα κομμάτια. Δ. Σύμφωνοι καὶ οἱ ἄλλοι ; Μ. Ναί. Δ. Δηλαδή ; Μ... Δ. Παιδιά, ἀκούστε, θὰ σὰς εἰπῶ κι' ἐγὼ κάτι ἄλλο : Τὸ ἓνα ρούπι τί φανερώνει, τὸ ξεύρετε ; Ἐνα παιδί λέγει 1 μέρος ἀπὸ τὰ 8 ἴσα κομμάτια τοῦ πήχεως. Σέ πόσα ὄγδοα διαιρεῖται ὁ πήχυς ; Μ. Σέ 8. Ἄλλο παιδί λέγει σέ 8 ρούπια καὶ τὸ $1|8$ εἶναι ἓνα ρούπι (γράφεται εἰς τὸν πίνακα $\frac{1}{8}$). Δ. Παιδιά, ὅταν πηγαίνετε ἐκδρομὴ, παίρνετε ὁλόκληρο ψωμί μαζί σας ; Ἄλλοι μαθηταὶ λέγουν ναί, ἄλλοι ὄχι. Δ. Πόσο παίρνετε ἐσύ, παιδί μου ; Μ. Μισό. Δ. Ποιός θὰ μοῦ τὸ γράψῃ τὸ μισό ; Σηκώνεται ἓνα παιδί καὶ γράφει $1|5$. Λάθος, φωνάζουν τὰ ἄλλα. Καὶ τότε ὁ κ. Διευθυντής, ποῦ κρατοῦσε μιὰ βέργα εἰς τὸ χέρι του, λέγει εἰς τὸ παιδί : Ἐχω αὐτὴ τὴ βέργα καὶ τὴν κόβω σέ 5 ἴσα μέρη, καὶ τὴν κόβει, καὶ παίρνετε ἐσύ τὸ ἓνα κομμάτι. Πόσα θὰ ἔχῃς ; Μ. Θὰ ἔχω ἓνα ἀπὸ τὰ 5. Δ. Ποιὰ 5 κομμάτια ; Μ. Τὰ 5 κομμάτια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκόψαμε τὴ βέργα. Δ. Τὸ 1 λοιπὸν κομμάτι τί εἶναι ; Μ. Τὸ $1|5$. Δ. Γράψε το. Γίνεται. Δ. Ποιός τώρα θὰ μοῦ γράψῃ τὸ μισό ; Μ. Ἐγώ· καὶ γράφει εἰς τὸν πίνακα τὸ $\frac{1}{2}$. Δ. Ἐγὼ ὅμως εἶπα τὸ μισὸ νὰ μοῦ γράψῃς. Μ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μισό. Δ. Γιατί ; Μ. Διότι κόβουμε τὸ ψωμί εἰς δύο κομμάτια καὶ παίρνομε τὸ 1 ἀπὸ τὰ 2. Δ. Καλὰ, παιδιά· ἐμάθαμε σήμερα νέους ἀριθμούς· μήπως ξεύρετε πῶς λέγονται ; Μ. Λέγονται κλά-

σματα. Δ. Δηλαδή κομμάτια.. Παρακατώ θά τὰ μάθωμε καλύτερα αὐτὰ τὰ «κλάσματα». Δ. Μὲ πόσους ἀριθμοὺς γράφονται τὰ κλάσματα ; Μ. Μὲ δύο ἀριθμούς. Δ. Καλά· τί θά εἶπη, εἶπατε, $1|3$ τοῦ κολουριού ; Μ. "Ενα κομμάτι ἀπὸ τὰ τρία. Δ. "Όταν ἔχωμεν ἕνα κουλούρι πόσα κομμάτια ἔχομεν ; Μ. "Ενα. Δ. Πάλιν ἕνα ; Μ. "Ενα, ἀλλὰ εἶναι ἀκέραιο. Δ. Πῶς θά τὸ ξεχωρίζωμε τὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ ἀκέραιον πρᾶγμα ; Μετὰ συζήτησιν διευκρινίζεται ὅτι καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο εἶναι μονάδες, ὅτι δὲ τὸ ἀκέραιον πρᾶγμα λέγεται ἀκεραία μονάς, ἡ δὲ ἄλλη μονάς, πού εἶναι μόνον κομμάτι, λέγεται κλασματική μονάς (δηλ. ἕνα ἀπὸ τὰ ἴσα κομμάτια, πού ἐκόψαμε τὴν ἀκεραίαν μονάδα).

"Ενα παιδί ἐπαναλαμβάνει τὸν ὀρισμόν. Δ. Παιδιά, νὰ μοῦ εἰπῆτε καὶ ἄλλας κλασματικὰς μονάδας.. Τὰ παιδιὰ λέγουν. Παιδιά, νὰ σᾶς εἶπω καὶ ἐγὼ κλασματικὰς μονάδας $1|20$ δρχ., $1|10$ ὀκ. κλπ. "Αν ἀκούσετε $2|5$ τί εἶναι αὐτὸ τὸ $2|5$; Μπορεῖτε νὰ γράψετε $2|5$; Κανεῖς ; Τὸ γράφει ὁ κ. Δ. Δ. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ $2|5$; Μ. Χωρίζομεν τὴν ἀκεραίαν μονάδα εἰς 5 ἴσα μέρη καὶ πέρνομε τὸ $2=2|5$. "Ε ! αὐτὸ δὲν λέγεται πλέον κλασματική μονάς, διότι δὲν παίρνω ἕνα μόνον κομμάτι ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ἴσα, πού ἔκοψα τὴν ἀκεραίαν μονάδα, ἀλλὰ περισσότερα· λέγεται λοιπὸν κ λ α σ μ α τ ι κ ὸ ς ἀ ρ ι θ μ ὸ ς ἢ καὶ μὲ λιγώτερα λόγια : κλάσμα. ("Επαναλαμβάνεται). Δ. Δίδει ἕνα κουλούρι καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ δώσουν τὰ $3|5$ · ἕνα παιδί τὸ κόβει τὸ κουλούρι εἰς 5 ἴσα μέρη καὶ δίδει τὰ τρία εἰς τὸν κ. Διευθυντή, δηλ. τὰ $3|5$. Δ. Πῶς λέγεται τὸ $3|5$; Μ. Κλασματ. ἀριθμὸς ἢ κλάσμα. "Ενα ἄλλο παιδί κόβει ἕνα κουλούρι εἰς 6 μέρη καὶ δίδει τὰ 4 εἰς ἕνα συμμαθητὴν του. "Αλλο παιδί κόβει ἕνα πορτοκάλι εἰς 4 μέρη καὶ δίδει τὰ 3. "Αλλὰ παιδιὰ χωρίζουν φύλλα χάρτου εἰς 4 καὶ 8 κομμάτια καὶ κάμνουν τοὺς κλασ. ἀριθμοὺς $4|6$, $3|4$, $5|8$ κλπ. "Αλλο παιδί κόβει ἄλλο κουλούρι εἰς 8 ἴσα μέρη καὶ παίρνει τὰ 3 καὶ τὰ δίδει εἰς ἄλλον συνάδελφόν του. Δ. Πόσα ἔδωσες ; Πόσα μᾶς ἔμειναν ; Πῆτε μοῦ καὶ σεῖς (κλασματικούς ἀριθμούς) κλάσματα. Γίνεται.... Τί φανερῶνουν αὐτά, πού εἶπατε ; $3|20$ τῆς δρχ. $2|3$ τοῦ αὐγοῦ, $7|12$ τοῦ ἔτους κλπ. Μ... Δ. Τί ἐμάθαμε σήμερα ; Μ. Τὰ κλάσματα. Δ. Μὲ πόσους ἀριθμοὺς γράφονται

τὰ κλάσματα ; Μ. Μὲ δύο. Δ. Πῶς λέγεται ὁ ἐπάνω ; Μ. Ἀριθμητής. Δ. Πῶς λέγεται ὁ κάτω ; Μ. Παρανομαστής. Δ. Τί φανερώνει ὁ ἀριθμητής καὶ τί ὁ παρανομαστής. Δ. Τί φανερώνει ὁ ἀριθμητής καὶ τί ὁ παρονο-

Ἀριθμητῆς
Παρονομαστῆς καὶ γράψετε το καὶ σεις. Δ. Παιδιά.

ξεύρετε, πῶς λέγονται καὶ οἱ δύο ἀριθμοὶ τοῦ κλάσματος μαζί ; Μ... Δ. Λέγονται ὅροι τοῦ κλάσματος. Δ. Τί λοιπὸν ἐννοοῦμεν ὡς ὅρους κλάσματος ; Μ. Τὸν ἀριθμητὴν καὶ τὸν παρονομαστήν. Δ. Καλά. Ἡ κλασματικὴ μονάς τί ἀριθμητὴν ἔχει ; Τὸ κλάσμα ; Θὰ μπορέσετε νὰ μοῦ φέρετε γραμμένα ἀπὸ τὸ σπίτι τρία κλάσματα καὶ τρεῖς κλασματικὲς μονάδες καὶ νὰ ξεύρετε τί φανερώνει καθένα ἀπὸ αὐτά, πού θὰ ἔχετε γραμμένα ; Μ. Ναί. Δ. Καλά ! Θὰ τὸ ἶδω.

Υ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Γενομένη εἰς τὴν ΣΤ΄ τάξιν τοῦ Προτύπου,
τὴν 7-12-34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΟΝΟΜΑΤΑ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΛΙΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ».

Παρὼν καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ προτύπου κ. Ἰ. Κατσούλης.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε προητοιμασμένον ὑλικόν διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας ἀναγκάζεται ὁ Δ. νὰ δημιουργήσῃ μίαν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ προχείρου. Εἰσερχόμενος λοιπὸν εἰς τὴν τάξιν λέγει : Σήμερον θὰ κάμωμεν μαζὶ μάθημα· καὶ ἐρωτᾷ : Μήπως ἀκούσατε, παιδιὰ, καμμίαν φορὰν τὴν φράσιν «τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ». Ξεύρετε τί σημαίνει ; Τὰ παιδιὰ, ἐπειδὴ τὸ ἤξευραν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, εἶπαν ὅτι αὐτὴ ἡ φράσις σημαίνει «εἰς τὸν ἀγνώστον θεόν», ἦταν δὲ γραμμένη ἐπάνω εἰς ἓνα βωμὸν ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας τότε, ποῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν καὶ ὅτι τὸν ἀγνώστον αὐτὸν θεὸν τὸν ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης κ.λ.π.

Δ. Καλὰ, παιδιὰ, τώρα θὰ σᾶς γράψω εἰς τὸν πίνακα (καὶ γράφει) τὴν φράσιν «τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ»· θὰ τὴν ἐξετάσωμεν σήμερον καὶ γραμματικῶς· ἄς πάρωμεν ἓνα ἓνα τὰ ὀνόματα αὐτά, καὶ ἄς πάρωμεν πρῶτα «τῷ Θεῷ»· ποῖος ἀπὸ σᾶς γνωρίζει νὰ μοῦ γράψῃ εἰς τὸν πίνακα τὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὰς ἄλλας πτώσεις τοῦ ὀνόματος ; Ἕνας μαθητὴς γράφει : Ὀν. ὁ Θεός, Γεν. τοῦ Θεοῦ, Αἵτ. τὸν Θεό, καί, μετὰ μικράν συζήτησιν. Κλητ. Θεέ. Δ. Καλὰ αὐτὸ ἐδῶ «τῷ Θεῷ», τί εἶναι ;... καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸ γνωρίζει κανεὶς, Δ. εἶναι μιὰ νέα πτώσις, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ καθαρεύουσα καὶ ἐξηγεῖται «εἰς τὸν Θεόν». (Ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν). Δ. Λέγεται Δοτική, τὴν βάζομεν δὲ μετὰ τὴν Γεν. Ἀκολουθῶς κλίνεται τὸ ὄνομα ἀπὸ ἓνα μαθητὴν καὶ γράφεται εἰς τὸν πίνακα ὁλόκληρος ὁ Ἑνικός αὐτοῦ εἰς τὴν καθαρεύου-

σαν, παραπλεύρως πρὸς τοὺς τύπους τῆς δημοτικῆς, ἀφοῦ διωρθώθη καὶ ἡ Αἰτιατικὴ τὸν Θεό(ν). Δύο ἢ τρία παιδιὰ κλίνουν τὸ ὄνομα καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰς καταλήξεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν χωρισθῇ μὲ μικράς γραμμάς, ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ ὁ κανὼν τοῦτονισμοῦ «ἡ μακροκατάληκτος γενικὴ καὶ δοτικὴ, τονιζομένη εἰς τὴν λήγουσαν, περισπᾶται», διὰ τὸν ὁποῖον ἐδόθη ἀφορμὴ ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ ἐνικοῦ. Ἀκολουθῶς κλίνουν οἱ μαθηταὶ καὶ τὸ ὄνομα ἄγνωστος, ὁρμηθέντες ἀπὸ τὴν δοτικὴν «τῷ ἀγνώστῳ» καὶ ἐπειδὴ σχηματίζουν τὴν γενικὴν τοῦ ἄγνωστου, τονίζοντες εἰς τὴν προπαραλήγουσαν, κατὰ τὴν δημοτικὴν, διορθώνει ὁ κ. Δ. «τοῦ ἀγνώστου». Ἔτσι τονίζεται, ὅπως ξεύρετε, καὶ τὸ «τῷ ἀγνώστῳ», ἡ δοτικὴ δηλαδή, καὶ ἀπὸ αὐτὸ δίδεται ἀφορμὴ καὶ διδάσκεται ὁ κανὼν «ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρὰ ἡ προπαραλήγουσα δὲν τονίζεται».

Ἔπειτα γράφεται ὁ πληθυντικὸς τῶν αὐτῶν ὀνομάτων, πρῶτα τοῦ Θ ε ὀ ς καὶ ἔπειτα τοῦ ἄ γ ν ω σ τ ὀ ς, ὑπὸ τῶν μαθητῶν, διορθώνεται, χωρίζονται αἱ καταλήξεις καὶ διαβάζονται ὑπὸ ἑνὸς μαθητοῦ, ἐπαναλαμβάνονται δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων.

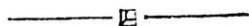
Γίνεται λόγος εἰδικῶς διὰ τὴν δοτικὴν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν καταλήξεων καὶ τονισμὸν αὐτῶν, ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἡ παρατήρησις καὶ ἐπὶ ἄλλων παραδειγμάτων.

Συγκρίνεται ἔπειτα ὁ πληθυντικὸς τῆς δημοτικῆς μὲ τὸν πληθυντικὸν τῆς καθαρευούσης. Οἱ μαθηταὶ φέρουν καὶ ἄλλα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα κλίνουν. Ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπιμένει ἰδιαίτερος διὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς δοτικῆς, ἰδίως τοῦ ἐνικοῦ, διὰ τοῦτο δὲ καλεῖ τοὺς μαθητὰς νὰ φέρουν παραδείγματα, κυρίως μὲ τὴν «ἐν», ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλας προθέσεις, (ἐν τῷ κήπῳ, σὺν τῷ χρόνῳ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν καιρῷ, ἐπὶ τῷ ὄρῳ κλπ.).

Ἔπειτα γράφονται εἰς τὸν πίνακα τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἔκλιναν οἱ μαθηταὶ καὶ χωρίζονται αἱ καταλήξεις «ος», «ου» κλπ. Ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κατάληξιν τῆς ὀνομαστ. «ος» καὶ τέλος σχηματίζεται ὁ κανὼν, ὅτι τὰ ἄρσενικά αὐτὰ ὀνόματα, ποὺ τελειώνουν εἰς «ος» πηγαίνουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμάδα καὶ ἀποτελοῦν τὴν δευτέραν κλίσιν τῆς καθαρευούσης.

Εἰς αὐτὴν τὴν κλίσιν, προσθέτει ὁ κ. Διευθ., ἀνήκουν

καὶ ἄλλα ὀνόματα θηλυκὰ καὶ οὐδέτερα, τὰ ὅποια θὰ τὰ μάθετε ἀργότερα. Εἰς τὸ τέλος, λέγει, εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ κλίνουν, ἂν θέλουν, ἀπὸ τὸ σπίτι τους τέτοια ὀνόματα (ἄρσενικὰ εἰς —ος) καὶ νὰ φέρουν χωριστὰ γραμμένα μερικὰ παραδείγματα διὰ τὴν δοτικὴν τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ. Κλείει τὴν διδασκαλίαν μὲ τὴν ἐρώτησιν: Ὡστε «τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ», τί εἶναι; Μ. Εἶναι δοτικὴ πτῶσις ὀνομάτων Β' κλίσεως τῆς καθαρευούσης.

VI. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Γενομένη εἰς τὴν Δ' τάξιν τοῦ Προτύπου ὑπὸ τοῦ κ.
Μ. Μιχαλοπούλου, διευθυντοῦ τοῦ Μαρασλείου
Διδασκαλείου, τὴν 12-12-34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «Ο ΙΗΣΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑΕΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΝΑΩ».

Τὴν διδασκαλίαν παρηκολούθησεν ὁ Διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Παλαιολόγος καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως δνὶς Ἄννα Λαζαρίδου.

(Ἡ κατωτέρω διδασκαλία ἐγένετο, διὰ νὰ δείξωμεν εἰς τοὺς δοκίμους, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ εἰκὼν ὥς μέσον πρὸς ἀφορμὴν διδασκαλίας ἢ πρὸς αὐτενεργὸν ἐκπόρισιν τοῦ νέου, διότι, ὥς γνωστόν, μέχρι τινὸς συνηθεστέρα χρήσις τῆς εἰκόνος ἐγένετο κατὰ τὴν βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν ἢ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διὰ τῆς διηγήσεως ἢ καὶ δι' ἄλλης διδακτικῆς μορφῆς προσφερομένου μαθήματος. Διὰ τοῦτο δὲ δημοσιεύομεν μέρος μόνον τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καὶ μάλιστα τὸ ἀφορῶν τὴν εἰσαγωγὴν (διὰ τῆς εἰκόνος) εἰς τὸ νέον μάθημα καὶ τὴν κατὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅτε ἐπεδείχθη πάλιν ἡ εἰκὼν, συμπλήρωσιν τοῦ ἱστορήματος διὰ τοῦ περιεχομένου τῆς εἰκόνος, τὸ ὁποῖον ἀσαφὲς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ μαθήματος εἰς τοὺς μαθητὰς προβαλλόμενον, διευκρινίσθη κατὰ μικρὸν ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν διὰ τῆς ὑπὸ διδασκάλου διηγήσεως τῶν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, τῆς ἐκ νέου ἐπιδείξεως τῆς εἰκόνος, διαδραματισθέντων. Ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς διδασκαλίας ἔχουν οἱ μαθηταί, ὅτι γνωρίζουν ἐκ προηγουμένων μαθημάτων πάντα τὸν μέχρι τῆς ἡλικίας αὐτῆς βίον τοῦ Ἰησοῦ, ἀσφαλῶς δὲ ἔχουν ἴδει ἐπὶ διαφόρων εἰκόνων (εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς βιβλία κ.λ.π.) τὸν Ἰησοῦν, ὥστε εἶναι βέβαιον ὅτι ἀμέσως θ' ἀναγνωρίσουν αὐτὸν ἐπὶ οἵσῳδήποτε εἰκόνος παριστώμενον. Ἐπὶ τῆς προκειμένης ὁμῶς περιπτώσεως τοιαύτη ἀναγνώρι

σις δὲν ἀναμένεται εὐκολος, καθ' ὅσον δὲν εἶναι συνήθης ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰησοῦ εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν.

Ἡ χρησιμοποιηθεῖσα εἰκὼν εἶναι ἀπὸ τὰς συνήθεις, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς πολλὰ σχολεῖα, ἔκδοσις τοῦ βιβλιοπωλείου—Hachette καὶ Cie, Paris—μέ τὸν τίτλον εἰς τὸ κάτω μέρος : «Ὁ Ἰησοῦς διδάσκων ἐν τῷ μέσῳ τῶν γραμματέων»).

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν λοιπὸν τοῦ προηγουμένου μαθήματος (γέννησις καὶ...) φυγὴ τοῦ Ἰησοῦ εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐπιστροφή ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὁ διδάσκων λέγει : Καλὰ τὰ εἶπατε αὐτά... Τώρα σὰς ἔφερα ἐδῶ μίαν εἰκόνα νὰ τὴν παρατηρήσετε· παρουσιάζει τὴν εἰκόνα ἀφοῦ προηγουμένως ἐκάλυψε τὸν τίτλον «ὁ Ἰησοῦς διδάσκων ἐν τῷ μέσῳ τῶν γραμματέων». Οἱ μαθηταὶ παρατηροῦν, σιωπῶντες ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν σιγὰ σιγὰ νὰ συνομιλοῦν μεταξύ των δεικνύοντες ὀρισμένα μέρη τῆς εἰκόνης. Φυσικὰ ἐξέχει ἡ μορφή τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει τὰ βλέμματα ὅλων τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὴν εἰκόνα προσώπων καὶ δὴ τῆς μητρὸς του, ἥτις, προσκλίνουσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τεταμένην πρὸς αὐτόν, φανερώνει ὅτι κάτι θέλει νὰ εἶπῃ, ἢ ὅτι κάτι ζητεῖ ἀπ' αὐτόν.

Δ. Τί παρατηρήσατε λοιπὸν ; Ἐγνωρίσατε κανένα πρόσωπον ; Μερικοὶ μαθηταὶ μέ τινα δισταγμὸν : Αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ Ἰησοῦς. Δ. Πῶς τὸν ἐγνωρίσατε ; Μ. Νὰ ! φαίνεται. Δ. Μὰ πόσων ἐτῶν ἀφήσαμεν τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ σπίτι του ; τώρα πῶς ἐμεγάλωσε ; Πόσων ἐτῶν φαίνεται εἰς τὴν εἰκόνα ; Μ. Δέκα, δώδεκα, δεκατεσσάρων ἐτῶν.... Δ. Εἶναι ἴσα μετὰ τὰ παιδιὰ αὐτά ; (δεικνύει τοὺς δοκίμους). Μ. Ὁχι, μικρότερος. Δ. Ἰσα μετὰ σὰς ; Μ. Μεγαλύτερος... Δ. Ἰσα μετὰ τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' ; Μ. Ναί. Δ. Προσέξατε, παιδιὰ, τί ἔχει γύρω γύρω εἰς τὸ κεφάλι τὸ παιδί αὐτό.... Λοιπὸν εἶναι ὁ Ἰησοῦς. Οἱ ἄλλοι, ποῦ εἶναι γύρω του ; Ποιὰ εἶναι ἐκείνη ἡ γυναῖκα, ποῦ ἔχει τεντωμένα τὰ χέρια της ; Μ..... Ἄλλος μαθ. Μήπως εἶναι ἡ μητέρα του ; Δ. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ; Μ. Αὐτοὶ εἶναι μεγάλοι καὶ κρατοῦν στὰ χέρια τοὺς κάτι ρόλους ἀπὸ χαρτί, ποῦ καθὼς εἶναι ξετυλιγμένοι φαίνονται καὶ κάτι γράμματα γραμμένα κ.λ.π. Δ. Τί ἄνθρωποι νὰ εἶναι αὐτοί ; καὶ τί θέλει ὁ Ἰησοῦς μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ; Μ..... Δ. Ἐ ! Αὐτὸ θὰ μάθωμεν σημερα.

Πῶς εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς μαζί με αὐτούς καὶ τί κάμνει ἐκεῖ μέσα.... (Ὁ διδάσκων ἐπαναλαμβάνει βραδέως καὶ κάπως χαμηλοφώνως καὶ σκεπτόμενος τὸ ἐρώτημα αὐτό). Εἶναι προφανές ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιδιώκομεν νὰ ἐπεγεῖρῳμεν μεγαλύτερον διαφέρον εἰς τοὺς μαθητάς διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς Ἱστορίας ὡς ἀπέδειξε δὲ ἡ διάθεσις τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν διήγησιν, ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ἐπετεύχθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Δ., ἀφοῦ παρεμέρισε τὴν εἰκόνα, ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὸ ἱστορήμα. Προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τὴν διήγησίν τοῦ ζωντανὴν καὶ παραστατικὴν με τὰς σχετικὰς χειρονομίας καὶ διακοπὰς καὶ χρωματισμοὺς τῆς φωνῆς, κατὰ τὰ γνωστά, μέχρις ὅτου ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, πού οἱ γονεῖς τοῦ Ἰησοῦ μὴ συναντήσαντες αὐτὸν μετὰ τῶν συγγενικῶν ὁμίλων κατὰ τὸν πρῶτον σταθμὸν τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς Ναζαρέτ, ἐπέστρεφαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐπὶ τέλους εὕρισκουν αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν σοφῶν.... Δ. Τὸν ρωτοῦσαν λοιπὸν οἱ γραμματεῖς, οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα εὕρισκαν γραμμένα εἰς τὰ μεγάλα τοὺς βιβλία, πού εἶδατε ἀνοικτὰ καὶ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀπαντοῦσε με μεγάλην εὐκολίαν καὶ ἐπιτυχίαν καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτό, πού ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ τοὺς ἐρωτοῦσε καὶ αὐτὸς διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα μόνον ἄνθρωποι πολὺ μεγαλύτεροί του καὶ πολὺ σοφοὶ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν. Ὅλα αὐτὰ δὲ τοὺς ἔκαμαν νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ παρατηροῦν με μεγάλην ἀπορίαν τὸν Ἰησοῦν. Ποῦ ἔμαθε τόσο μικρὸ παιδί τόσα πολλὰ πράγματα! ἔλεγον, ὥστε καὶ αὐτούς, πού ἦσαν σοφοί, νὰ τοὺς διδάσκη ὁ Ἰησοῦς! Διότι δὲν ἤξευραν ὅτι ὁ μικρὸς Ἰησοῦς ἦτο υἱὸς τοῦ Θεοῦ... Ἐκεῖ λοιπὸν, πού ἐγίνοντο αὐτὰ μέσα εἰς τὸν ναόν, ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία, ἀφοῦ δὲν τὸν βρῆκαν οὔτε ἔξω εἰς τοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλὴμ, πού ἔψαξαν, εἶπαν: δὲν πηγαίνομεν καὶ εἰς τὸν ναόν, μήπως ἀπεκοιμήθη καὶ μένει ἀκόμη ἐκεῖ, ἢ ἔχασε τὸν δρόμον καὶ ἐπῆγε πάλιν εἰς τὸν ναόν; Καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τὸν ναόν. Μόλις ὁμως ἐμπῆκαν μέσα, τί νὰ ἴδουν... τὸν Ἰησοῦν νὰ συζητῇ με τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς γραμματεῖς!..... Δεῖξίς πάλιν τῆς εἰκόνης καὶ διακοπὴ ἐπὶ τινὰ δευτερόλεπτα τῆς διηγήσεως. (Οἱ μαθηταὶ ἀναγνωρίζουν τώρα ὅλα τὰ πρόσωπα, τοὺς γραμματεῖς, τὴν Μαρίαν, τὸν Ἰωσήφ).

Δ. Ποία εἶναι αὐτή, εἶπατε ; Μ. Ἡ Μαρία. Δ. Τί νὰ ζητῇ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν ; Μ. Κάτι λέγει. Δ. Τί νὰ λέγῃ ; Μ. Θὰ λέγῃ : ποῦ ἦσουν, παιδί μου..., ποῦ σὲ ζητοῦμεν τόσον καιρὸν ; Ἀνησυχήσαμε κλπ. Δ. Ναί, αὐτὰ εἶπεν ἡ Μαρία εἰς τὸν Ἰησοῦν. Δὲν ξεύρετε ὅμως τί ἀπάντησιν ἔδωσαν ὁ Ἰησοῦς. Γιά κυττάξατε καλὰ... κάτι φαίνεται νὰ λέγῃ μὲ τὸ προσωπάκι του γελαστὸ καὶ ἥσυχο. Λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς λέγει... Διατί ν' ἀνησυχήσετε, μητέρα ; Δὲν γνωρίζετε ὅτι θὰ ἤμουν εἰς τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου ; Τὰ λόγια αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ διδάσκαλος ἄργά ἄργά : «Θὰ εἶμαι—εἰς—τὸ σπίτι—τοῦ—πατέρα μου. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον θὰ βρῇτε γραμμένα τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια : «Θὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου». Δὲν ἐκατάλαβεν ὅμως κανεὶς τί σημαίνει αὐτό. Μόνον ἡ Παναγία ἐφύλαξε αὐτὰ τὰ λόγια μέσα εἰς τὸ μυαλό της. Σεῖς μορεῖτε νὰ καταλάβετε, τί φανερώνουν αὐτοὶ οἱ λόγοι, ποῦ ἔχετε ἀκούσει πολλὰ πράγματα διὰ τὸν Ἰησοῦν ; εἶπεν ὁ Ἰησοῦς ; Θὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. (Οἱ μαθηταὶ εὐκόλως ἔδωσαν τὴν ἐξήγησιν ὅτι ὁ πατὴρ του ἦτο ὁ Θεός, οἶκος δὲ τοῦ πατρός του, ἡ ἐκκλησία).

Δ. Ναί, παιδιά, αὐτὸ σημαίνει. Λοιπὸν μόλις εἶπαν αὐτὰ τὰ λόγια εἰς τὸν ναόν, ἐπῆραν τὸν Ἰησοῦν ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωσήφ καὶ ἐγύρισαν πίσω εἰς τὴν Ναζαρέτ....

Οἱ μαθηταὶ διηγήθησαν δι' ὀλίγων τὴν ἱστορίαν, ὁ δὲ κ. Διευθ. ἐρωτᾷ : τί ἐμάθαμε λοιπὸν σήμερα ; Οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καταλλήλους προτάσεις ὡς γενικὴν ἐπιγραφὴν. Δ. Διαβάσετε ἐδῶ τί γράφει εἰς τὸ κάτω μέρος ἡ εἰκὼν : «Ὁ Ἰησοῦς διδάσκων ἐν τῷ μέσῳ τῶν γραμματέων». Τέλος ὁ κ. Δ. προσθέτει : Ἄν εἰς μερικὰ βιβλία βρῇτε κανένα κεφάλαιον, ποῦ νὰ ἔχῃ ὡς ἐπικεφαλίδαν αὐτὰ τὰ λόγια : «Ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετῆς ἐν τῷ ναῷ», θὰ καταλάβετε, τί θέλει νὰ φανερῶσιν ;...

Σημ. 1. Ἐδῶ ἔληξε τὸ μάθημα, χωρὶς νὰ προστεθῇ ἄλλη ἐργασία σχετικὴ μὲ τὸ διδαχθὲν καὶ μάλιστα : Ἐκφράσεις συγκεκριμένῃ (π. χ. ἰχνογράφησις)· πρῶτον διότι οἱ μαθηταὶ εἶδον τὴν εἰκόνα καὶ ἡ φαντασία αὐτῶν θὰ ἐδεσμεύετο πρὸς ἐλευθέραν καὶ δημιουργικὴν ἐκδήλωσιν. Πιθανῶς δουλικὴ μίμησις θὰ παρήγετο, ἐξηρ-

τημένη κατά κύριον λόγον ἐκ τῆς εἰκόνης. "Επειτα δὲ τοιαύτη ἐνασχόλησις θὰ ἡμβλυνε τὴν βαθεῖαν συναισθηματικὴν ἐντύπωσιν, ἣτις ἐφάνη ὅτι παρήχθη ἐκ τῆς διηγήσεως. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας θεωρεῖται περιττὴ καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν διὰ λόγου ἀναπαράστασις (ἐπαναδιήγησις τοῦ διδασχθέντος).

Σ η μ. 2. Δείγματα ἐναργοῦς καὶ ζωντανῆς ἐκθέσεως ἱστορικῆς ὕλης παρέχει ἡμῖν ὁ ἐν τῷ Προτύπῳ τῆς Παιδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν συνάδελφος κ. Χαρ. Δημητρακόπουλος εἰς τὰ ἀξιόλογα βιβλία του «Τὰ θρησκευτικὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου».

VII. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

Γενομένη ἐν τῇ Ε' τάξει τοῦ Προτύπου τῆν 17, 12/34

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΠΡΟΣΘΕΣΙΣ ΟΜΩΝΥΜΩΝ
ΚΛΑΣΜΑΤΩΝ».

Παρὼν καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως κ. Ἰ. Γεννηματῆς.

Δ. Πάλιν, βλέπετε, ἦλθα νὰ κάμωμεν μαζί μάθημα· τί μάθημα ἔχετε ; "Ας σηκωθῇ ἓνας μαθητὴς εἰς τὸν πίνακα νὰ μᾶς λύσῃ κανένα ἀπὸ τὰ προβλήματα, ποὺ ἔχετε. Εἰς μαθητὴς λύει ὑπαγορευθὲν αὐτῷ ὑπὸ συναδέλφου τοῦ πρόβλημα. Δ. Καλὰ τὸ ἐλύσατε αὐτό· θέλω νὰ ἴδω, ἂν μπορῇτε νὰ λύσετε καὶ ἓνα ἰδικόν μου πρόβλημα. Προσέχετε : "Ενα παιδί ἔδωσε 5 | 10 τῆς δραχμῆς καὶ ἀγόρασε μία πέννα , ἔδωσεν ἀκόμη 4 | 10 τῆς δραχμῆς καὶ ἀγόρασε μία καραμέλλα , πόσα λεπτὰ ἔδωσεν ὅλα ὅλα, διὰ νὰ ἀγοράσῃ μαζί τὴν πέννα καὶ τὴν καραμέλλα ; Αὐτὸ τὸ πρόβλημα θέλω νὰ τὸ λύσετε ὅλοι μαζί καὶ μάλιστα πρῶτα μὲ τὸν νοῦν σας καὶ ἔπειτα θὰ τὸ λύσωμεν καὶ μὲ ἀριθμοὺς εἰς τὸν πίνακα. Τί εἶπα ; "Επανάληψις ὑπὸ μαθητοῦ. Δ. Γράφω εἰς τὸν πίνακα τοὺς ἀριθμοὺς, διὰ νὰ μὴ τοὺς ξεχάσετε.... Ποῖος τὸ ἔλυσε ; Μ. "Εγώ. Δ. Τί εὐρῆκες ; Μ. 9 | 10. "Ερωτῶμενοι οἱ ἄλλοι, συμφωνοῦν. Δ. Καλὰ· πῶς τὸ εὐρήκατε ; Μ. Εἶπα 5 δέκατα διὰ τὴν πέννα καὶ 4 δέκατα διὰ τὴν καραμέλλα, γίνονται 9 δέκατα. Δ. Νὰ ἔλθῃ ἓνας νὰ τὸ γράψῃ εἰς τὸν πίνακα καὶ οἱ ἄλλοι εἰς τὰ τετράδιά των. "Ενας μαθητὴς γράφει 5 | 10, 4 | 10 καὶ παραπλεύρως τὸ ἄθροισμα 9 | 10. Δ. Πῶς τὸ εὐρήκες, εἶπες ; Μ. "Επρόσθεσα τὸ 5 | 10 καὶ τὸ 4 | 10 καὶ βρῆκα 9 | 10. Δ. Καλὰ· ἀλλὰ τὸ 5 | 10 καὶ τὸ 4 | 10 ἔχουν δύο ἀριθμοὺς, δύο ὄρους, τὸν ἀριθμητὴν καὶ τὸν παρονομαστήν. "Ολους αὐτοὺς τοὺς ἐπρόσθεσες ; Μ. "Οχι, τὸ 5 καὶ τὸ 4. Δ. Σεῖς οἱ ἄλλοι ἔτσι ἐκάματε ; Καλὰ· τὸ 5 καὶ τὸ 4 τί εἶναι εἰς τὰ κλάσματα 5 | 10 καὶ 4 | 10 ; Μ. (μετὰ τινα συζήτησιν). "Επροσθέσαμε τοὺς ἀριθμητὰς καὶ ὅ,τι εὐρήκαμε ἀπὸ αὐτοὺς, τὸ ἄθροισμα, τὸ ἐγράψαμε ὡς ἀριθμητὴν, τὸν δὲ παρονομαστήν ἀφήσαμε τὸν ἴδιον. Δ.

Δίδει οδηγίας και καταστρώνεται τὸ πρόβλημα ἐπὶ τέλους ὡς ἑξῆς : $5|10 + 4|10 = 9|10$. "Ολοι ἔτσι τὸ ἐγράψατε ; Νὰ μοῦ ἐπαναλάβῃ ἓνα ἄλλο παιδί, πῶς βρῆκε τὸ $9|10$. Γίνεται. Δ. Μήπως ἐκάμαμε λάθος ; Πραγματικῶς $9|10$ ἔδωσε τὸ παιδί διὰ νὰ ἀγοράσῃ τὴν πέννα καὶ τὴν καραμέλλα ; Μ. Ναί, διότι $5|10$ εἶναι 5 δεκάρες καὶ $4|10$ εἶναι 4 δεκάρες, 5 δεκάρ. + 4 δεκάρ. = 9 δεκάρες, δηλ. $9|10$. Δ. Καλὰ τὸ ἐλύσατε αὐτό. Διὰ νὰ λύσετε ὅμως τὸ πρόβλημα αὐτό, τί πρᾶξιν ἐκάματε ; Μ. Πρόσθεσιν. Δ. Καὶ τί ἐπροσθέσατε κ.λ.π. καὶ καταλήγουν : ὅτι ἐδῶ εἴχαμε νὰ προσθέσωμεν ὁμώνυμα κλάσματα, τῶν ὁποίων ἐπροσθέσαμεν τοὺς ἀριθμητὰς κλπ.

Δ. Θὰ σὰς δώσω καὶ ἓνα ἄλλο πρόβλημα (ἀποτεινόμενος δὲ εἰς μίαν μαθήτριαν) : Τί ὕφασμα εἶναι αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον σοῦ ἔχει κάμει ἡ μητέρα σου γιακᾶ ; Μ. Πικές. Δ. Ξεύρεις πόσον πικὲ ἔχρειάσθῃ ἡ μητέρα σου, διὰ νὰ σοῦ κάμῃ τὸν γιακᾶ ;... Μ. 2 ἢ 3 ὄγδοα. Δ. Καλὰ ἂν θέλῃ νὰ κάμῃ γιακᾶ καμμιά ἀπὸ τὰς δεσποινίδας αὐτὰς (τοῦ Διδασκαλείου), πόσον θὰ χρειασθῇ ; Μ. 3 ἢ 4 ὄγδοα. Δ. Λοιπόν, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι δι' ἓνα μικρὸν γιακᾶ θὰ χρειασθοῦν $3|8$ τοῦ πήχεως πικὲ καὶ ἄλλα $4|8$ δι' ἓνα μεγαλύτερον, πόσα ὄγδοα πικὲ θὰ χρειασθῶμεν διὰ τοὺς δύο γιακάδες ; (ἐπανάληψις ἀπὸ ἓνα μαθητὴν). Συγχρόνως ὁ Δ. ἐπιδεικνύει ἓνα πῆχυν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ μαθηταὶ διακρίνουν τὰς ὑποδιαίρέσεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν καὶ ρούπια. Λύουν οἱ μαθηταὶ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπὸ μνήμης, ὅπως τὸ προηγούμενον, ἔπειτα δὲ γραπτῶς εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὰ τετράδιά των καὶ καταλήγουν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πίνακος γραφείσαν παράστασιν, τὴν ἑξῆς : $3|8 + 4|8 = 7|8$. Ὁ Δ. περιέρχεται τὴν τάξιν καὶ συζητεῖ χαμηλοφώνως, μὲ τοὺς μαθητὰς ἐργαζομένους. Μὲ ἐρωτήσεις δὲ ἐξάγεται ὅτι, διὰ νὰ λύσουν καὶ τὸ πρόβλημα αὐτό, ἐπρόσθεσαν ἀριθμητὴν μὲ ἀριθμητὴν, παρονομαστὴν δὲ ἄφησαν τὸν ἴδιον καὶ ἔτσι βρῆκαν τὸ $7|8$, ὅτι δὲ καὶ τὰ κλάσματα αὐτὰ εἶναι ὁμώνυμα. Γίνεται ἔπειτα ἐπαλήθευσις τοῦ εὐρεθέντος ἀθροίσματος $7|8$ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἐπάνω εἰς τὸν πῆχυν ὡς ἑξῆς : $3|8$ τοῦ πήχ. εἶναι ἀπὸ ἐκεῖ ἕως ἐδῶ καὶ $4|8$ ἕως ἐδῶ γίνονται ὅλα ὅλα $7|8$, ἀπὸ τὴν ἄκρην τοῦ πήχεως ἕως ἐδῶ. Ἀκολουθῶς παραβάλλεται ὁ τρόπος τῆς λύσεως καὶ τῶν δύο προβλημάτων καὶ διατυπῶνται ὁ κανὼν :

“Όταν ἔχωμεν νὰ προσθέσωμεν (δύο) ὁμώνυμα κλάσματα, προσθέτομεν τοὺς ἀριθμητὰς αὐτῶν κλπ.

Μ. ἔχω μίαν ἀπορίαν· ἅμα τὰ κλάσματα εἶναι ἑτερόνυμα, τί θὰ κάμωμεν ; Δ. Τί λέγουν οἱ ἄλλοι ; Πολλοὶ μαθηταὶ : Πρέπει νὰ τὰ τρέψωμεν εἰς ὁμώνυμα. Δ. Οἱ ἄλλοι ; Τινὲς διστάζουν. Διευθ. Δίδει πρόβλημα προσθέσεως ἑτερονύμων, τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταὶ ἀδυνατοῦν νὰ λύσουν, διότι δὲν μποροῦν νὰ τὰ τρέψουν εἰς ὁμώνυμα, λύουν δὲ εὐκόλως πρόβλημα συντόμως καταχωριζόμενον ἐδῶ $2\frac{1}{5}$ δρχ. + $3\frac{1}{10}$ δραχμῆς = $7\frac{1}{10}$ δρχ., διότι ἀσυνειδήτως ἔτρεψαν τὸ $2\frac{1}{5}$ (δύο εἰκοσάλεπτα) εἰς 40 λεπτά ($4\frac{1}{10}$) καὶ $30\frac{1}{10}$ λεπτά ($3\frac{1}{10}$) = $70\frac{1}{10}$ λεπτά δηλαδή ($2\frac{1}{5} =$) $4\frac{1}{10} + 3\frac{1}{10} = 7\frac{1}{10}$, 70 λεπτά. Ἐκ τούτου ἐβεβαιώθη τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταλήξει προηγουμένως, ὅτι διὰ νὰ προσθέσωμεν ἑτερόνυμα κλάσματα, πρέπει πρῶτα νὰ τὰ τρέψωμεν εἰς ὁμώνυμα (τὰ εἰκοσάλεπτα ἔγιναν δεκάρες, δέκατα). Δ. Πῶς τρέπομεν ἑτερόνυμα κλάσματα εἰς ὁμώνυμα, θὰ τὸ μάθετε ἀργότερα. Ἄλλην ἀπορίαν γεννᾷ τὸ ἕκ τινος προβλήματος εὐρεθὲν ἄθροισμα $13\frac{1}{8}$ πῆχ. Δ. Τί θὰ εἶπη $13\frac{1}{8}$ τοῦ πήχεως ; Διότι, πῶς μποροῦμε νὰ πάρωμε 13 κομμάτια, ρούπια, ἀφοῦ ὁ πῆχυς κόβεται εἰς 8 μέρη ; “Ενας μαθητής : Κόβομε δύο πῆχεις, τὸν ἕνα εἰς 8 καὶ τὸν ἄλλον εἰς 8 καὶ παίρνομε τὰ 13 κομμάτια. Δ. Δηλ. πόσον ἐπήραμε ; Μ. 1 πῆχυν καὶ $5\frac{1}{8}$. Δ. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἔχομεν καὶ ἄλλα κλάσματα, διαφορετικώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ ἐγνωρίσαμεν ἕως τώρα· θὰ τὰ ἐξετάσωμεν ἀργότερα καὶ αὐτά. Τώρα πρέπει νὰ συνηθίσωμεν νὰ προσθέσωμεν με μεγαλύτεραν εὐκολίαν ὁμώνυμα κλάσματα, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ βρῆτε καὶ σεῖς προβλήματα. Λύουν οἱ μαθηταὶ τοιαῦτα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν εἶναι πολὺ ἐπιτυχῆ. π. χ. $3\frac{1}{7}$ δρχ. + $2\frac{1}{7}$ δρχ. ἢ $4\frac{1}{15}$ ὀκ. + $7\frac{1}{15}$ ὀκ., διότι εἰς αὐτὰ ἡ ἀκεραία μονάς δὲν ὑποδιαιρεῖται εἰς τὰ φυσικὰ τῆς μέρη. Δ. Φθάνουν αὐτά· θὰ ἤθελα ὅμως νὰ μοῦ εἰπῆτε, τί ἐμάθαμεν σήμερα. Μ. Νὰ προσθέτωμεν ὁμώνυμα κλάσματα. Δ. Πῶς ; Μ. “Όταν ἔχωμεν νὰ προσθέσωμεν ὁμώνυμα κλάσματα κ.λ.π. (κανών).

Δ. Καλά. Ἄν σᾶς ἄρεσαν αὐτὰ τὰ προβλήματα, νὰ μοῦ βρῆτε καὶ σεῖς εἰς τὸ σπίτι σας καὶ νὰ μοῦ λύσετε δύο τέτοια προβλήματα.

VIII. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ

Γενομένη ἐν τῇ ΣΤ΄ τάξει τοῦ Προτύπου, τὴν 20) 12) 34.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΠΕΡΙ ΜΑΓΝΗΤΙΣΜΟΥ»

Τὴν διδασκαλίαν παρηκολούθουν ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος κ. Σέκερης, ὁ Ὑποδιευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Ζαμάνης, ὁ καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν ἐν τῷ Μαρασλείῳ Διδασκαλείῳ κ. Πέτριτς καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Προτύπου κ. Κατσούλης.

Δ. Ἔχετε φέρεи ψαλίδια καὶ μαγνήτες ; ἐρωτᾷ ὁ Διευθυντὴς, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχεν εἰδοποιήσει τὰ παιδιὰ νὰ φέρουν ψαλίδια καὶ μαγνήτες. Μήπως ἔχετε κανένα ψαλίδι μαγνητισμένο ; Μ. Ὁχι ! ἀλλὰ ξεύρομεν ὅτι ἡ μύτη τοῦ ψαλιδιοῦ εἶναι μαγνητισμένη καὶ τραβᾷ καρφίτσες, πέννες· λέγουν δὲ αὐτὸ τὰ παιδιὰ, διότι ἔχουν δοκιμάσει καὶ ὁμιλοῦν κατόπιν παρατηρήσεως. Δ. Παιδιά, ἔχω ἐγὼ ἓνα μαγνήτη· τὸν παρουσιάζει καὶ τὸν πλησιάζει εἰς πρόκες καὶ ἀμέσως ὁ μαγνήτης τραβᾷ τὶς πρόκες. Δ. Βλέπετε, παιδιά, τί γίνεται ἐδῶ ; Μ... λέγουν ὅτι παρατηροῦν. Δ. Τί εἶναι, παιδιά, ὁ μαγνήτης ; Μ. Εἶναι ἓνα σίδηρο σὰν ὀρθογώνιο παραλληλεπίπεδο καὶ τραβᾷ τὶς πρόκες. Δ. Πλησιάζει τὸν μαγνήτη σὲ πέννες. Οἱ μαθηταὶ περιγράφουν ὅτι βλέπουν. Ἐνα παιδὶ λέγει : Ὅταν πλησιάσωμεν εἰς τὴν μαγνητικὴν βελόνην καρφιά καὶ πέννες, ἡ μαγνητικὴ βελὸν στρέφεται καὶ πηγαίνει καὶ κολλᾷ εἰς αὐτά. Δ. Ἀπὸ ποῦ τὸ ξεύρετε αὐτό ; Μ. Ἐδιαβάσαμεν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸ μας βιβλίον διὰ τὴν μαγνητικὴν βελόνην καὶ τὴν πυξίδα. Δ. Καλά, θὰ τὸ ἐξηγήσωμεν αὐτὸ παρακάτω.

Ἐπειδὴ δὲ ἐγίνε παρατήρησις ὅτι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ μαγνήτης τραβᾷ μέταλλα, δι' αὐτὸ ὁ κ. Διευθ. ἐρωτᾷ : Παιδιά, ὅλα τὰ μέταλλα τὰ τραβᾷ (τὰ ἔλκει) ὁ μαγνήτης ; ... Τί λέγετε ἐσεῖς ; Ἀς ἴδωμεν συγχρόνως κάμνουν Διευθυντὴς καὶ μαθηταὶ πειράματα εἰς διάφορα μέταλ-

λα. Δοκιμάζουν με τὸν χαλκόν, με τὸν χρυσόν, (δακτυλίδι), με τὸν κασσίτερον, τὸ νίκελ (εἰκοσάλεπτον παλαιόν), τσίγκον. Ἐπειτα συνοψίζουν καὶ βγάζουν τὸ συμπέρασμα μετὰ συζήτησιν ὅτι ὁ μαγνήτης ἔλκει τὸ σίδηρον καὶ τὸ ἀτσάλι (σίδηρος με ἀνθρακὰ), ἀπὸ τὰ μέταλλα. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Δ. παίρνει μίαν βαρκοῦλαν χαρτίνη, πού ἔχει ἓνα σύρμα σιδερένιον εἰς τὸ ἄκρον, καὶ τὴν ρίχνει μέσα εἰς μίαν λεκάνην με νερό. Μ. Μπορεῖ ἐμαγνήτης νὰ τραβήξῃ τὴν βαρκοῦλα ; Δ. Νὰ δοκιμάσωμεν. Δοκιμάζουν καὶ βλέπουν πῶς τὴν τραβᾷ. Δ. Διατί ; Μ. Διότι ἔχει σύρμα. Δ. Βλέπομεν ὅτι... κ.λ.π. οἱ μαθηταὶ συνοψίζουν. Ὁ Διευθυντὴς ἐν τῷ μεταξύ παίρνει ἓνα φύλλον χάρτου καὶ ρίχνει ἐπάνω ρινίσματα σιδήρου καὶ μέσα εἰς αὐτὰ κυλίνει μαγνήτην εἰς σχῆμα ράβδου ὀρθογωνίου πρίσματος· βλέπουν τότε οἱ μαθηταί, πῶς ἔλκει ὁ μαγνήτης τὰ ρινίσματα καὶ παρουσιάζεται ὡσάν νὰ ἔχη μαλλιά εἰς τὰ ἄκρα. Δ. Πῶς ἔγινεν ἔτσι ; Μ. Διότι ὁ μαγνήτης τραβᾷ (ἔλκει) τὰ ρινίσματα. Δ. Καὶ εἰς ποῖον μέρος τοῦ μαγνήτου εἶναι περισσότερα ρινίσματα ; Μ. Εἰς τὰ ἄκρα τραβᾷ πειὸ πολύ, ἐνῶ εἰς τὸ μέσον ὄχι τόσον. Δ. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι... Μ. ὁ μαγνήτης τραβᾷ (ἔλκει) εἰς τὰ ἄκρα πειὸ πολύ, ἐνῶ εἰς τὸ μέσον ὄχι. Ἐνας μαθητής : Ἔχω μίαν ἀπορίαν. Πῶς ἔγιναν αὐτοὶ οἱ θύσανοι ; Ἄλλος μαθητὴς ἐξηγεῖ : Τὸ ἓνα ρινίσμα μαγνητίζει τὸ ἄλλο, τὸ ἄλλο μαγνητίζει τὸ ἄλλο καὶ γι' αὐτὸ σχηματίζεται ἔτσι στίς ἄκρες. Δ. Ἐρωτᾷ : Ἐμεινες ἱκανοποιημένος ; Μ. Ναί. Ὁ Δ., διὰ ν' ἀποδείξῃ πλατύτερα αὐτὰ, κάμνει τὸ ἑξῆς : Παίρνει τὸν μαγνήτην καὶ τὸν πλησιάζει εἰς ἓνα καρφί, τὸ ὁποῖον τραβᾷ ὁ μαγνήτης. Ἐτσι, ὅπως εἶναι τὸ καρφί κολλημένον εἰς τὸν μαγνήτην, τὸ πλησιάζει εἰς ἄλλο καρφί καὶ βλέπομεν πῶς τὸ πρῶτον καρφί ἔλκει τὸ δεύτερον, τρίτον, τέταρτον, καὶ ἔτσι γίνεται μία γραμμὴ ἀπὸ τέσσαρα καρφιά. Μ. (μετὰ συζήτησιν) : Ἀποδείξεις ὅτι ὁ μαγνήτης δίδει μαγνητικὴν δύναμιν εἰς τὸ καρφί καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἄλλο καὶ ἔτσι τὸ ἓνα τραβᾷ (ἔλκει) τὸ ἄλλο. Δ. Ἐ ! αὐτό, πού ἔγινεν ἐδῶ ἔτσι, ὅπως τὸ βλέπετε, λέγεται μαγνητικὴ ἄλυσις. (ἐπανάληψις). Δ. Ἀς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ πείραμά μας με τὰ ρινίσματα τοῦ σιδήρου· τί παρατηροῦμεν ἐδῶ ; Μ. Ὅτι εἰς τὰ ἄκρα ἔλκει ὁ μαγνήτης περισσότερα ρινίσματα

καί εἰς τὸ μέσον σχεδὸν διόλου· καὶ μετὰ τινὰ συζήτησιν εἰς τὰ ἄκρα ὁ μαγνήτης ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν. Δ. Αὐτὰ τὰ ἄκρα τοῦ μαγνήτου λέγονται π ὁ λ ο ι. (ἐπανάληψις ὑπὸ μαθητοῦ). Δ. Ἡ μεσαία γραμμὴ, ποῦ δὲν ἔλκει, δὲν ἔχει μαγνητικὴν δύναμιν, λέγεται οὐδετέρᾳ γραμμῇ. Γίνεται ἐπανάληψις καὶ αὐτοῦ καὶ σύνοψις τῶν μέχρι τοῦ σημείου τούτου λεχθέντων.

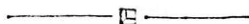
Ἄς ἴδωμεν τώρα αὐτό, ποῦ λέγεται μαγνητικὴ βελόνη. τί εἶναι ; Παρουσιάζει τὴν μαγνητικὴν βελόνην καὶ πλησιάζει ἕνα καρφὶ εἰς τὸν ἕνα τῆς πόλον, ὁ ὁποῖος πηγαίνει κοντὰ εἰς τὸ καρφὶ καὶ κολλᾷ εἰς αὐτό· τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τὸν ἄλλον πόλον τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Ἐπανάληψις ὑπὸ μαθητοῦ. Δ. Ποῖος θὰ μοῦ περιγράψῃ τὴν μαγνητικὴν βελόνην ; Τί σχῆμα, χρῶμα κ.λ.π. ἔχει ; Μ. Ἐχει σχῆμα ρόμβου, τὸ ἕνα ἄκρον εἶναι ἄσπρο καὶ τὸ ἄλλο μαῦρο. Δ. Πρὸς ποῦ διευθύνεται πάντοτε ἡ μαγνητικὴ βελόνη ; (Περιστρέφει τὴν μαγνητικὴν βελόνην καὶ αὐτὴ λαμβάνει πάντοτε τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν. Τὰ παιδιὰ παρατηροῦν καὶ κάποιος λέγει) : Τὸ σκοῦρο διευθύνεται πρὸς βορρᾶν καὶ τὸ ἄσπρο πρὸς νότον. Δ. Ἀφοῦ καὶ αὐτὰ τὰ ἄκρα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἔχουν μαγνήτην, πῶς λέγονται ; Μ. Λέγονται πόλοι. Δ. Πρέπει δηλ. ὅ,τι πλησιάζομεν νὰ τὸ ἔλκουν ; Καλὰ. Αὐτὸ ἄλλως τὸ εἶδαμεν. Παρατηρήσατε ὅμως ἐδῶ· παίρνει τὸν μαγνήτην καὶ τὸν πλησιάζει εἰς τὸν ἕνα πόλον τῆς μαγνητικῆς βελόνης, εἰς τὸν βόρειον. Προτοῦ ὅμως ὁ μαγνήτης πλησιάζῃ καλὰ τὴν βελόνην, αὐτὴ ἀπομακρύνεται. Δ. Τί βλέπετε παιδιὰ ; Μ. Δὲν θὰ ἐνώθοῦν, ὅσο καὶ ἂν πολεμᾶμε. Ὁ αὐτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα, ποῦ εἶναι γραμμένα ἐπάνω εἰς τοὺς πόλους (North, sud) ἐξηγεῖ τί ἔκαμεν, ὅτι δηλ. ἐπλησίασε τὸν βόρειον πόλον τοῦ μαγνήτου εἰς τὸν βόρειον πόλον τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Δ. Ἐπομένως, παιδιὰ, τί βλέπομεν ; Μ. Ὁ βόρειος πόλος μὲ τὸν βόρειον σπρώχνονται (ἀπωθοῦνται) ἔτσι θὰ τὸ βλέπετε γραμμένο εἰς τὰ βιβλία). Δ. Κάμνετε τὸ ἴδιο πείραμα καὶ μὲ τοὺς νοτίους πόλους. Λοιπὸν τί βλέπομεν ; Μ. Ὅτι οἱ δύο ὅμοιοι πόλοι δὲν πλησιάζουν, ἐνῶ οἱ μὴ ὅμοιοι ἐνώνονται. Δ. Παιδιὰ, οἱ ὅμοιοι πόλοι λέγονται ὁμώνυμοι, ἐνῶ οἱ μὴ ὅμοιοι ἐτερώνυμοι. Δ. Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ τὸ ξεύρετε, παιδιὰ, αὐτό ; Μ. Ἀπὸ τὰ κλάσματα. Τὸν νόμον ἐπαναλαμβάνουν 2—3 παιδιὰ. «Οἱ ὁμώνυμοι πόλοι ἔλκονται καὶ οἱ ἐτερώνυμοι

ἀπωθοῦνται». Ἐπειτα ὁ Δ. δείχνει μίαν μαγνητικὴν δέσμη καὶ ἐρωτᾷ : Μήπως ξεύρετε πῶς λέγεται αὐτό ; Μ... Δ. Νὰ σᾶς τὸ εἶπω ἐγώ. Πρῶτα ὅμως νὰ μοῦ τὸ περιγράψετε. Μ. Δὲν εἶναι ἕνας μαγνήτης μόνον, ἀλλὰ τρεῖς δεμένοι μαζί. Δ. Λοιπὸν λέγεται μαγνητικὴ δέσμη. Μήπως ξεύρετε διατί ἔκαμαν ἔτσι τὸν μαγνήτην αὐτόν ; Μ. Διὰ τὴν ἔχῃ μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ νὰ τραβᾷ (ἔλκῃ) περισσότερον. Ἀκολουθῶς ὁ Διευθυντὴς τοὺς δείχνει ἕνα πεταλοειδῆ μαγνήτην καὶ πειραματιζόμενος μὲ αὐτὸν ἐρωτᾷ τί εἶναι, οἱ δὲ μαθηταὶ εὐρίσκουν καὶ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον τὸν κατεσκεύασαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Εἰς τὸ τέλος ὁ Δ. μοιράζει τοὺς μαγνήτας, πού εἶχε, διὰ νὰ μαγνητίσουν οἱ μαθηταὶ τὰ ψαλίδια τους (οἱ μαθηταὶ μεταβάλλουν τὰ ψαλιδία τους εἰς μαγνήτας. Μαγνητισμὸς διὰ τριβῆς· τρόποι μαγνητισμοῦ διὰ τριβῆς). Δ. Αὐτοὶ οἱ μαγνήται, πού ἔχετε ἐμπρὸς σας, ξεύρετε, πῶς ἔχουν γίνει ; Μ... Δ. Διὰ τριβῆς καὶ λέγονται τεχνητοί. Ἐνα παιδί ὑποβάλλει τὴν ἀπορίαν, πῶς ἔγιναν οἱ πρῶτοι μαγνήται, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἔγιναν οἱ τεχνητοί. Δ. Οἱ πρῶτοι μαγνήται βγῆκαν ἀπὸ τὴν γῆ καὶ δι' αὐτὸ λέγονται φυσικοί. Καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουν εἰς μερικὰ μέρη φυσικοὶ μαγνήται. Ἄλλο παιδί ὑποβάλλει τὴν ἀπορίαν : Ἀμα μαγνητισθοῦν τὰ ψαλίδια διατηροῦν τὴν μαγνητικὴν δύναμιν ; Δ. Σεῖς τί λέγετε ; Τί γνωρίζετε ; Μ. Ναί. Δ. Διατί ; ... Τὸ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Δ.· διότι τὰ ψαλίδια εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ ἀτσάλι (χάλυβα) καὶ ὁ χάλυψ ὁ βαμμένος (ἐξηγεῖ, πῶς βάφεται ὁ χάλυψ) ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ διατηρῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν μαγνητικὴν του δύναμιν, ἐνῶ ὁ μαλακὸς σίδηρος χάνει ἀμέσως τὴν μαγνητικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο τὸν χρησιμοποιοῦμεν εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς τηλεγράφους. Νὰ τὸ ἐνθυμηθῆτε, νὰ σᾶς τὸ εἴπωμεν καλύτερα, ἅμα φθάσωμεν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τῆς Φυσικῆς. Πῶς δηλ. ὁ μαλακὸς σίδηρος μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ γίνεται ἀμέσως μαγνήτης καὶ ἅμα παύσῃ ἡ ἐνέργεια αὐτῇ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, χάνει τὴν μαγνητικὴν του δύναμιν καὶ δὲν ἔλκει τὸν σίδηρον κ.λ.π. (πρόβλημα πρὸς ἐξήγησιν !). Τέλος γίνεται μία ἐπανάληψις. Δ. Παιδιά, τί ἐμάθαμεν σήμερα ; Μ. Διὰ τοὺς μαγνήτας. Λέγουν λεπτομερῶς. Δ. Καλά, εἰς τὸ ἐπόμενονον μάθημα θὰ συμπληρώσωμεν κάτι, πού μᾶς ἔμεινεν.

Μάθημα δεύτερον

22—12—34.

Οί μαθηταί ἐπαναλαμβάνουν καὶ συστηματοποιοῦν ἔτι ἐλέχθη εἰς τὸ προηγούμενον περὶ μαγνητῶν φυσικῶν καὶ τεχνητῶν, οὐδετέρας γραμμῆς, μαγνητικῆς δέσμης, μαγνητικῆς βελόνης κ.λ.π. Τί χρησιμεύει, εἵπομεν, ἡ μαγνητικὴ βελόνη ; Μ. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ναυτικὴν πυξίδα, διὰ νὰ μᾶς δεικνύῃ τὴν διεύθυνσιν, ποῦ ἀκολουθοῦν τὰ πλοῖα. Περιγραφή τῆς πυξίδος. Δ. Καλὰ ἀλλὰ πῶς συμβαίνει ἡ μαγνητικὴ βελόνη νὰ λαμβάνῃ πάντοτε τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ; Οἱ μαθηταί θέλουν νὰ ἐκφέρουν σχετικὰς γνώμας, ἀλλὰ ὁ Δ. διακόπτει· ἀκούσατε, δὲν τὸ ξεύρετε· θὰ σᾶς τὸ εἶπω ἐγὼ· λοιπόν, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ποῦ στρέφεται πάντοτε τὸ ἓνα ἄκρον τῆς πρὸς βορρᾶν, παραδέχονται ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἓνας παμμέγιστος, πελώριος, μαγνήτης (γῆινος μαγνήτης) καὶ ἔχει καὶ αὐτὸς τοὺς πόλους του, ὅπως καὶ κάθε μαγνήτης. Οἱ πόλοι τοῦ γῆινου μαγνήτου εὐρίσκονται εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς πόλους τῆς γῆς. Νά, ἐκεῖ ! (δείξεις ἐπὶ γῆινης σφαίρας). Λοιπὸν ἡ γῆ ἔχει μαγνητικὴν ἐνέργειαν καὶ μάλιστα ποῦ θὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν ; Μ. Εἰς τοὺς πόλους. Δ. Ναί· καὶ πῶς θὰ λέγεται ὁ πόλος τοῦ γῆινου μαγνήτου, ποῦ εἶναι εἰς τὸν Β' γεωγραφικὸν πόλον τῆς γῆς ; Μ. Βόρειος, ὁ δὲ ἄλλος, νότιος· τέλος κατόπιν ἐρωτήματος τοῦ Δ. εὐρίσκουν ὅτι ὁ Β. πόλος τῆς μαγνητικῆς βελόνης πρέπει νὰ λέγεται νότιος, ὁ δὲ νότιος βόρειος, διότι οἱ ὁμώνυμοι πόλοι ἀπωθοῦνται, οἱ δὲ ἐτερόνυμοι ἑλκονται. Δ. Ἔτσι εἶναι· ἔχετε δίκαιον· ἀλλ' ἡμεῖς λέγομεν τὸν πόλον τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ποῦ στρέφεται πρὸς Β., βόρειον, ἔτσι καταχρηστικῶς, καὶ τὸν ἄλλον νότιον. Τέλος γίνεται λόγος διὰ τὴν χρησιμότητα τοῦ μαγνητισμοῦ : α) μᾶς δίδει τὴν μαγνητικὴν βελόνην, χρήσιμον διὰ τὴν πυξίδα τῶν πλοίων καὶ β) χρησιμεύει εἰς τὸν τηλεγραφον, ὅπως θὰ μάθωμεν καλύτερα.

ΙΧ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΡΩΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Γενομένη τὴν 12ην Φεβρουαρίου τοῦ 1935.

Μεθοδικὴ ἐνότης : Τὸ γράμμα ξ, Ξ, σελ. 31 τοῦ
ἀλφαβηταρίου Δ. Γιαπαϊωάννου

Προοῦσα καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς Α΄ τάξεως δις Ἀποστόλου.

Μετὰ τὰς πρώτας τυπικὰς ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς μαθητάς... Δ. Ποιὰ παιδιὰ θέλουν νὰ διαβάσουν τὸ χθεσινὸ μάθημα ; (Διαβάζει εἰς μαθητὴς τρεῖς στίχους τῆς πινακίδος «Ζήτω τὸ χιόνι», σελ. 30, τοῦ ἀλφαβηταρίου Δ. Γιαπαϊωάννου, δύο δὲ ἄλλοι μαθηταὶ συμπληρῶνουν τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς).

Διδ. Τί λέγει αὐτὸ τὸ μάθημα, ποῦ ἐδιαβάσατε ; Λέγεται ἡ ἐννοια τῆς πινακίδος (ἔρχονται τὰ παιδιὰ, ἡ Πόπη καὶ ἡ Ρίτα, βρίσκουν τὴν γιαγιά νὰ τηγανίζει τηγανίτες κλπ.). Δ. Καλὰ... Ξεύρετε τί ἄλλο ἔκαμαν αὐτὰ τὰ παιδιὰ ; Μ.... Δ. Τὴν εἰκόνα, ποῦ ἔχει τὸ βιβλίον σας εἰς τὴν ἄλλην σελίδα, τὴν εἶδατε ; Μ. Μάλιστα, κύριε, τὴν εἶδαμε. Δ. Τί νὰ φανερῶν (παριστάνη) αὐτὴ ἡ εἰκόνα ; Κυττάξετε στὸ βιβλίον σας. Μ. Ἦλθε ὁ ξυλᾶς καὶ φέρνει ξύλα καὶ βγῆκε ὁ Πᾶνος καὶ παίρνει ξύλα ἀπὸ τὸν ξυλᾶ. Δ. Γιατί νὰ παίρνη ἀπὸ τὸν ξυλᾶ τὰ ξύλα ὁ Πᾶνος ; Μ. Θέλει νὰ πάη καὶ αὐτὸς μέσα. Δ. Βέβαια θέλει νὰ β ο η - θ ἢ σ η τὸν ξυλᾶ ὁ Πᾶνος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πᾶνο, ποίος ἄλλος εἶναι ἐκεῖ στὴν εἰκόνα ; Μ. Ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ Πόπη καὶ ἔχει τὰ χέρια της τεντωμένα ἔμπρός. Δ. Γιατί ἡ Πόπη ἔχει τὰ χέρια της ἔτσι ; Ἀλλὰ παιδιὰ λέγουν ὅτι θέλει νὰ πάρη κι' αὐτὴ ξύλα, νὰ τὰ φέρη μέσα καὶ ἄλλα λέγουν ὅτι ἡ Πόπη στέκεται ἔτσι, διότι εἶναι ἀκριβὰ τὰ ξύλα κλπ. Δ. Καλὰ, παιδιὰ, θὰ διαβάσωμε στὸ βιβλίον μας τί θέλει νὰ εἰπῇ ἡ Πόπη.... Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ βιβλίον μας λέγει ὅλο γιὰ ξύλα, μπορεῖ κανένα παιδί νὰ μοῦ γράψῃ τὴν λέξιν ξύλα ; Μ. Μποροῦμε. Δ. Πῶς ; Μὲ ποῖα

γράμματα ; Μ. Μὲ ξ-ύ-λ-α. "Ένας μαθητὴς γράφει εἰς τὸν πίνακα τὴν λέξιν ξ ύ λ α. Δ. "Έδω βλέπω κάποιο νέο γράμμα. Μ. Τὸ ξ. Δ. "Ας τὸ μάθωμε καλύτερα καὶ γι' αὐτὸ θέλω νὰ τὸ εἰπῇτε ἄλλη μιὰ φορά. Μ. ξ. "Άλλη λέξη, ποὺ νὰ ἔχη τὸ ξ μπορεῖτε νὰ μοῦ βρῇτε ; Μ. ξείδι, ξυράφι. Δ. Καλὰ. "Αμα λέμε τὴν συλλαβὴ «ξυ», στὴν λέξη ξύλα, τὸ ξ μὲ ποιό ἄλλο γράμμα εἶναι μαζί ; Μ. Μὲ τὸ υ. Δ. Καὶ ἅμα λέμε ξερό, ἢ συλλαβὴ «ξε» μὲ τί γράμματα γράφεται ; Μ. Μὲ ξ καὶ ε. "Εξακολουθοῦν παρόμοιαι ἀσκήσεις. Τώρα θέλω νὰ μοῦ βρῇτε μιὰ λέξη, ποὺ νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ «ξα». Μ. Ξανθός. Δ. "Απὸ «ξο» Μ. Ξοδεύω. Δ. Νὰ μοῦ πῇτε ἄλλη λέξη μὲ τὸ «ξε». Μ. Ξέρω. Δ. Καλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις ποῖο γράμμα ἔχουν μέσα τους ; Μ. Τὸ ξ. Δ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μάθωμε νὰ γράψωμε αὐτὸ τὸ ξ. Τὸ ἔγραψε ἓνας ἀπὸ σᾶς στὸν πίνακα. Θὰ σᾶς δείξω καὶ ἐγὼ ἓνα ξ. Νὰ ! Σὰν τί μοιάζει αὐτό ; Μ. Σὰν ζ. "Άλλος μαθητὴς. Ναί, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ ξ ἔχει καὶ μιὰ γραμμίτσα ἀκόμη στὸ μέσο. Δ. Θὰ τὸ γράψω καὶ στὸν πίνακα. Κυττάξετε.... Τὸ γράφω ἄλλη μιὰ φορά. Γίνεται. Οἱ μαθηταὶ τὸ διαβάζουν. Δ. "Εμπρός, νὰ τὸ γράψωμε τώρα ὅλοι στὸν ἄερα. Γίνεται. Δ. "Άλλη μιὰ φορά καὶ στὸ θρανίον σας μὲ τὸ δάκτυλό σας. Γίνεται. Δ. Ποιὸ παιδί θὰ τὸ γράψῃ στὸν πίνακα ; Σηκώνονται ὅλα τὰ παιδιά καὶ γράφει καθένα στὸν πίνακά του τὸ γράμμα ξ. Δ. Μερικὰ παιδιά γράφουν κι' ἓνα ἄλλο γράμμα. Νὰ, αὐτό, Ξ· πῶς τὸ λέμε αὐτό ; Μ. Ξ. Δ. Ξ κι' αὐτό ; Μ. Ναί, Ξ κεφαλαῖο ἢ μεγάλο. Δ. Πῶς τὸ γράφομε αὐτό ; Μ. Μὲ τρεῖς γραμμές. Δ. Καλὰ... Πάλιν θὰ σᾶς ρωτήσω γι' αὐτό. Τώρα νὰ γράψωμε ὅλοι τὴν λέξη ξύλα· ποιά συλλαβὴ θὰ γράψωμε πρώτη ; Μ. Τὴν «ξύ». Δ. "Εμπρός λοιπόν. Μερικοὶ μαθηταὶ γράφουν ξ καὶ ι. Δ. "Εχομε κι' ἄλλο ι ; Μ. "Εχομε τὸ «η», ἔχομε καὶ τὸ «υ». Νὰ τὴν γράψετε καὶ μὲ αὐτὰ τὰ ι. Γίνεται. Δ. Πῶς ὅμως πρέπει νὰ τὴν γράψωμε τὴν συλλαβὴν «ξυ», ἅμα εἶναι στὴν λέξη ξύλα ; Μ. Μὲ ξ καὶ υ. "Εμπρός, γράψετε καὶ τὴν ἄλλη συλλαβὴ, διὰ νὰ διαβάσω με τὴν λέξη ξύλα. Γίνεται. Δ. Παιδιά, τὸ βιβλίον σας λέγει ὅτι ὁ Πᾶνος ἔ φ ὦ ν α ξ ε ἄ π' ἔ ξ ω· πῶς θὰ γράψωμε τὸ ἔ φ ὦ ν α ξ ε ; "Ας ἔλθῃ ἓνας στὸν πίνακα νὰ μᾶς τὸ γράψῃ. Γίνεται. Δ. Τί λείπει ἀπὸ τὴν λέξη «ἐφῶναξε» ; ἀκοῦστε ἐμένα νὰ τὸ εἰπῶ· ἐ-φ ὦ ν α ξ ε. Μ. (μετὰ

συζήτησιν). Θά βάλωμε τόνο στή συλλαβή «φώ». Δ. Πώς θά γράψωμε τήν λέξη ξ ξ ω ; Νά τὸ γράψωμε κι' αὐτό. Γίνεται. Τόνος κλπ. Δ. Ἐξεχάσαμε πὼς λέγεται ὁ ξυλάς. Μ. Ξάνθος. Δ. Ἔλα ἕνας νά γράψῃ τὴ λέξη αὐτὴ στὸν πίνακα. Ἐνας μαθητὴς γράφει τὴν λέξιν μὲ κεφαλαῖον Ξ. Δ. δεικνύει τὸ Ξ. Τὸ εἶχαμε καὶ προηγουμένως γράψει. Ἄς διαβάσῃ κι' ἕνα ἄλλο παιδί τὴ λέξη αὐτή. Γίνεται. Δ. Πὼς λέγει ἡ πρώτη συλλαβή νά αὐτή ; Μ. Ξάν. Δ. Μὲ τί γράμμα εἶναι μαζί τὸ Ξ ; Μ. Μὲ α... Δ. Ξεξα ! Ἐπαναλαμβάνει εἰς μαθητὴς. Δ. Θά σὰς γράψω τώρα στὸν πίνακα κάτι, ποὺ λέγει τὸ βιβλίον μας γιὰ τὸν Πᾶνο, νά μοῦ τὸ διαβάσετε καὶ γράφει ὁ Δ. «ξύλα ξερά ξ ξ α ν α φ ὠ ν α ξ ε φ ο ρ τ ω μ έ ν ο ς ὁ Πᾶνος». Νά διαβάσῃ ἕνα παιδί αὐτὴν τὴν λέξη (ξεαναφώνασε)... ἄλλος αὐτὴν (φορτωμένος)..., ἄλλος αὐτὴς... (Ξάνθο ξελεγαν τὸν ξυλά).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν σποραδικὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπὶ τοῦ πίνακος γεγραμμένων λέξεων. Δ. Ἀνοίξτε τώρα τὸ βιβλίον σας καὶ νά διαβάσετε τὸ μάθημα ἀπὸ τὸ βιβλίον, ἀλλὰ μέσα σας. Θέλω νά μοῦ εἰπῆτε τί λέγει γιὰ τὰ ξύλα τὸ βιβλίον σας (σιωπηρὰ ἀνάγνωσις)... Δ. Τώρα θέλω νά διαβάσετε δυνατὰ ὅ,τι ἐδιαβάσατε μέσα σας. Ποιό παιδί θέλει νά διαβάσῃ ; Μ... Δ. Οἱ ἄλλοι νά προσέχουν, μήπως κάμῃ κανένα λάθος ὁ Γιαννάκης, γιὰ νά τὸν διορθώσωμε. Ἐμπρός ! Ἀναγινώσκουν 3 ἢ 4 μαθηταὶ καὶ διορθώνονται τὰ λάθη των. Δ. Προσέξτε τώρα νά τὸ διαβάσω καὶ ἐγώ καὶ ἀναγινώσκει ὁλόκληρον τὸ μάθημα βραδέως ὁ κ. Δ., τονίζων χαρακτηριστικῶς τὸ ξ μὲ τὰς συνδέσεις του. Μετὰ ταῦτα ζητεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς πινακίδος, τέλος δέ : Δ. Ποιό νέο γράμμα ἐμάθαμε σήμερα ; Μ. Τὸ ξ (Ξ). Δ. Καλά. Μπορεῖτε νά βρῆτε ἴσως κι' ἄλλες λέξεις, ποὺ νά ἔχουν ξ μέσα τους ; Μαθηταὶ τινες εὐρίσκουν. Δ. Καλά, καλά. Θέλετε νά μοῦ φέρετε γραμμένες αὐριο δύο ἢ τρεῖς λέξεις, ποὺ νά ἔχουν τὸ ξ στὴν ἀρχὴ ἢ στὸ μέσον ;

Δικαιολογῶν ὁ κ. Δ. τὴν πορείαν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε διὰ νά διδάξῃ τὸν φθόγγον ξ, εἶπε τὰ ἐξῆς περίπου : Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ προηγουμένου μαθήματος εἰσηλθὼν ἀμέσως εἰς τὸ νέον, χωρὶς νά παρασκευάσω, ὡς ἴσως θά ἐπεβάλλετο κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

τὴν διδασκαλίαν τοῦ νέου φθόγγου οὔτε διὰ πραγματογνωστικῆς συζητήσεως οὔτε διὰ διηγήσεως μυθαρίου περιλαμβάνοντος καὶ τὸν φθόγγον. Εἶπα δηλ. εἰς τοὺς μαθητάς : καλὰ εἶπατε αὐτά, (τὴν ἔννοιαν τοῦ προηγουμένου), ἀλλὰ ξεύρετε, τί ἄλλο ἔκαμαν αὐτὰ τὰ παιδιὰ ; (Ιἱανος, Πόπη) ; Μ... Δ... Κυττάξετε τὴν εἰκόνα, ποῦ ἔχει τὸ βιβλίον στὴν ἄλλη σελίδα κλπ. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ὁρμῶμαι ἐκ τῆς εἰκόνας καὶ προσπαθῶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἐξαγάγω τὸ περιεχόμενον τῆς πινακίδος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαίρω μερικὰς λέξεις (ξύλα... ἔξω..), αἱ ὁποῖαι περιέχουν τὸν φθόγγον, τὸν ὁποῖον προτίθεμαι νὰ διδάξω. Κάμνω δὲ τοῦτο, διότι οἱ μαθηταὶ ἔχουν πλεον προχωρήσει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ δὲν εἶναι ἐνδεδεδιγμένον νὰ περιμένω, ἵνα διὰ τεχνητῶν μέσων ἐξεργίω τὸ διαφέρον αὐτῶν διὰ τοὺς νέους φθόγγους, διότι εἶναι γνωστὸν, καὶ τὸ εἶδατε κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ὅτι γνωρίζουν, θυμοσόφως πως συμπεραίνοντες ἢ διότι βοηθοῦνται ἀπὸ τὸ σπίτι, τὴν ἀκολουθοῦσαν πρότυπον λέξιν (θὰ διαβάσωμε στὰ «ξύλα» ἢ θὰ πᾶμε στὰ «ξύλα», λέγουν), καὶ τὸ παριστῶν τὸν νέον φθόγγον ἄγνωστον γράμμα (ξ). Λοιπὸν θεωρῶ ματαιοπονίαν νὰ χάνωμεν πολὺτιμον χρόνον, ἵνα ἐφευρίσκωμεν ἐξεζητημένας συνδέσεις ἢ νὰ μετερχώμεθα ἄλλα μέσα, διὰ νὰ παρακινήσωμε τοὺς μαθητάς διὰ τὸν νέον φθόγγον. Ἐχομεν δὲ καὶ ἄλλοτε τόνισαι, ὅτι ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως μεταβάλλεται πολὺ περισσότερον ραγδαίως ἀπὸ ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἄλλων μαθημάτων. Ἀληθῶς ἢ Ἐν. Συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία θὰ προσφέρῃ πολὺτιμους ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα ὅταν ὁμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παράσχη αὕτη ἀβιάστως τὰς ὑπηρεσίας τῆς, οἱ δὲ μαθηταὶ εἶναι προχωρημένοι, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸ σημερινὸν μάθημα, ἐπιβάλλεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ὁρμώμεθα ἐκ τῆς εἰκόνας καὶ δι' ἀναλύσεως αὐτῆς νὰ εὑρίσκωμεν τὸν διδακτέον φθόγγον καὶ μέρος τοῦ περιεχομένου τῆς πινακίδος. Δυσκόλους λέξεις ἢ φράσεις τῆς πινακίδος, τὰς ὁποίας δὲν ἐξεπορίσαμεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς εἰκόνας, καλὸν εἶναι νὰ τὰς γράψωμεν ἀμέσως εἰς τὸν πίνακα μὲ οἰανδήποτε προσχηματικὴν δήλωσιν (π. χ. καὶ κάτι ἄλλο λέγει διὰ τὸν Πᾶνο τὸ βιβλίον θὰ σᾶς τὸ γράψω ἢ θὰ ἴδω τώρα,

ποιός θά μοῦ διαβάσῃ αὐτό, πού θά σᾶς γράψω κλπ.).

Εἶδατε ἐπίσης ὅτι ὁ ἐπέμενα πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀσκῶ τοὺς μαθητὰς εἰς συνδέσεις τοῦ νέου γράμματος (ξ) μὲ γνωστὰ ἤδη φωνήεντα εἰς τοὺς μαθητὰς α, ε, υ. Παρελείφθη δὲ ἡ ἐργασία αὕτη, διότι οἱ μαθηταὶ παρουσιάζονται σήμερον κάπως ἔμπειροι περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ εὐκόλως, ὅπως εἶδατε, εὕρισκον ἢ καὶ ἀνεγίνωσκον συλλαβάς περιεχοῦσας τὸ νέον γράμμα (ξα—ξε...). Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅμως τοῦ σχολικοῦ ἔτους φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ παρουσιάζεται ἡ παρατηρηθεῖσα σήμερον εὐκολία. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ πρέπη νὰ θέσετε εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ ἐκ τῆς παλαιότερας μεθόδου γνωστὰ ταξιδάκια (ξξξο), πρὸς ἔνωσιν τῶν νέων γραμμάτων μὲ τὰ παλαιὰ διὰ τὸν ἀπαρτισμὸν συλλαβῶν κλπ.

Τὴν λέξιν $\Xi \alpha \nu \theta \omicron \varsigma$ ἐνθυμεῖσθε, τὴν ἔγραψεν ὁ μαθητὴς ἀμέσως εἰς τὸν πίνακα μὲ κεφαλαῖον Ξ φαίνεται ὅτι εἶχε βοηθηθῇ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἡδύνατο ὅμως νὰ τὴν γράψῃ καὶ μὲ μικρὸν ξ. Τότε παρεμβαίνων ὁ διδάσκαλος ἡδύνατο νὰ εἴπῃ : Ποῖον ἔλεγαν Ξ άνθον ; Μ. Τὸν ξυλᾶ. Δ. Βέβαια, τὸ ὄνομα τοῦ ξυλᾶ ἦταν Ξ άνθος. Μήπως ξεύρετε τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν, πού βλέπομε στὸ βιβλίον μας ; Μ. Πόπη, Πᾶνος, Ρίτα. Δ. Πῶς γράφεται τὸ πρῶτο γράμμα στὸ ὄνομα Πᾶνος ; Μ. Μὲ κεφαλαῖον κλπ. Δ. Λοιπὸν καὶ τὸ ὄνομα Ξ άνθος θὰ γραφῇ στὴν ἀρχὴ μὲ μεγάλο Ξ νά, μὲ αὐτὸ τὸ Ξ . Πῶς λέγει ἐδῶ ; Μ. Ξ ,... Ξ α κλπ.

Καὶ τώρα σᾶς ἐρώτῳ : Πῶς δύναται νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ διδασκαλία μὲ ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ ἀπορρεύσουν ἀνέτως ἐξ αὐτῆς ; Δόκιμοι. 1) Μὲ ἀσκήσεις ἀριθμητικῆς. Μποροῦν π. χ. νὰ λογαριάσουν οἱ μικροὶ μαθηταὶ καὶ νὰ λύσουν προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν τιμὴν τῶν ξύλων ἢ εἰς τὸ πρῶτον τῶν ὁκάδων ξύλων, πού ἠγόρασαν. 2) Μὲ Ὡδικήν ἄδεται δηλ. ἓνα κατάλληλον τραγούδι, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς μέσον κοπῆς τῶν ξύλων ἢ εἰς τὴν φωτιὰν συντηρουμένην μὲ τὰ ξύλα κλπ. 3) Μὲ ἰχνογράφησιν σκηνῶν κοπῆς ξύλων κλπ. Κατάλληλον βοήθημα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, σᾶς συνιστῶ τὸ «Πρῶτον σχολικὸν ἔτος» τοῦ Ι. Γεωργοπούλου ἄριστον βιβλίον.

Χ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Γενομένη εις τὴν Ε' τάξιν τοῦ Προτύπου, τὴν 14)2/35.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «Η ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ
ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ».

Παρὼν καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς τάξεως κ. Ἰ. Γεννηματᾶς.

Δ ι ε υ θ. "Ἦθελα νὰ κάμωμεν μαζὶ μάθημα, καὶ μάλιστα Γεωγραφίαν, καὶ διὰ τοῦτο χθὲς ἦλθα εἰς τὴν τάξιν σας καὶ εἶπατε, πῶς θέλετε νὰ ἐξετάσωμεν σήμερα τὴν Ἀφρικὴν.

Ἀπὸ ποῖο μέρος θέλετε ν' ἀρχίσωμεν ; Μ. Ἀπὸ τὸ βόρειον. Δ. Ποιὸ παιδὶ θὰ μοῦ τὸ δείξῃ τὸ βόρειον μέρος ; Σηκῶνεται ἓνα παιδὶ καὶ δείχνει πρῶτα γύρω γύρω ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔπειτα τὸ βόρειον μέρος. Οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἐνώπιόν των χάρτας καὶ Ἀτλαντας. Δ. Παιδιά, εὐρῆκατε τὸ βόρειον μέρος εἰς τοὺς χάρτας σας ; Μ. Μάλιστα. Δ. Παρατηρήσατε καλὰ τὸ βόρειον μέρος, παιδιά, καὶ συγκρίνατέ το, καθὼς πηγαίνετε ἀπὸ Δ πρὸς Α. Τί βλέπετε ; Ἐχει τὴν αὐτὴν μορφολογίαν ; δηλαδὴ ἔχει τὰ ἴδια βουνά, πεδιάδες, ποταμούς ; Ἐνα παιδὶ δείχνει καὶ λέγει ὅτι τὸ ΒΔ μέρος εἶναι ὄρεινόν, ἐνῶ τὸ ΒΑ εἶναι πεδινόν. Τὰ παιδιά, πού βρῆκαν εἰς τὸν χάρτην τὴν ὀροσειρὰν τοῦ Ἀτλαντος εἰς τὸ Β. μέρος τῆς Ἀφρικῆς, λέγουν : Εἶναι ὁ Ἀτλας. Δ. Παιδιά, πόσο μᾶκρος ἔχει τὸ ὄρος αὐτό ; Τὰ παιδιά δὲν ξεύρουν καὶ τότε ὁ Διευθυντὴς μετρᾷ μὲ τὸν χάρακα τὸ μᾶκρος τοῦ ὄρους ἐπάνω εἰς τὸν χάρτην καὶ λέγει : Παιδιά, τί λέγετε, μόνον τόσο μᾶκρος ἔχει, ὅσο μᾶκρος ἔχει αὐτὸς ὁ χάρακας ; Μ. Ὁχι ! Κάποιο παιδὶ λέγει ὅτι ἔχει καμμιά δεκαριά χιλιόμετρα μᾶκρος αὐτὸ τὸ ὄρος. Δ. Δηλ. δύο φοράς ὅσον εἶναι ἀπ' ἐδῶ εἰς τὸ Φάληρον ; ... Ἐχει μᾶκρος πολλὰς χιλιάδας χιλμ. καὶ μᾶς τὸ δείχνει ἡ κλίμαξ τοῦ χάρτου, πού εἶναι εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ δὲν γνωρίζουν τὴν χρῆσιν τῆς, μετρᾷ τὴν Ἑλλάδα κατὰ μῆκος μὲ τὸν χάρακα καὶ βλέπουν ὅτι τὸ μῆκος τῆς Ἑλλάδος χωρεῖ

τρεις φορές εις τὸ μακρὸς τοῦ ὄρους καὶ προσθέτει : Κάποτε ἄποτε θὰ μάθωμεν πῶς νὰ μεταχειριζώμεθα τὴν κλίμακα αὐτήν.

Δ. Πόσον ὕψος ἔχει ; Μ. 4500 μ. Δ. Ἐχομεν ἐμεῖς ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κανένα βουνὸ τόσο μεγάλον ; Μ. Ὁ Ὀλυμπος εἶναι 3000 μέτρα. Δ. Παιδιά, μπορεῖτε μὲ τὸ χέρι σας νὰ γράψετε ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι σας τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὄρους ; Γίνεται. Μ. Τὸ ὄρος ἔχει δύο ὀροσειράς. Δ. Ποῖαν διεύθυνσιν ἔχουν αὐταὶ αἱ ὀροσειραὶ ; Ἐνα παιδί σηκώνεται καὶ κάμνει δύο γραμμὰς εἰς τὸν πίνακα. Δ. Καλὰ τίς ἔγραψε ; Μ. Ἐπάνω κάτω, καλὰ. Δ. Μήπως φαίνεται εἰς τὸν χάρτην σας, ποία εἶναι ἡ ὑψηλότερα ἀπὸ τὰς δύο ; Μ. Ἡ κάτω ἔχει μεγαλύτερον ὕψος. Δ. Αὐτὴ λέγεται Ὑψηλὸς Ἀτλας. Ἡ ἄλλη ὀροσειρὰ πῶς λέγεται ; Μ. Μικρὸς Ἀτλας. Δ. Τὰ νερά, ποῦ τρέχουν ἀπὸ τὸν Ὑψηλὸν Ἀτλαντα, ποῦ νὰ πηγαίνουν ; Τὰ παιδιά παρατηροῦν εἰς τοὺς χάρτας των καὶ κάποιον λέγει, πῶς τρέχουν πρὸς τὴν ἔρημον Σαχάραν. Δ. Γιὰ παρατηρήσατε, παιδιά, ἔχει νερά πρὸς τὸ μέρος τῆς Σαχάρας ; Τὰ παιδιά παρατηροῦν καὶ λέγουν ὅχι. Δ. Γιατί, παιδιά, δὲν ἔχει πολλὰ νερά πρὸς τὸ μέρος αὐτό ; Μ. Διότι εἰς τὴν ἔρημον κάμνει πολλὴ ζέστη. Δ. (μετὰ τινὰς ἐρωτήσεις). Ἐκεῖ κάτω τὸ κλίμα εἶναι θερμὸν καὶ πολὺ ξηρὸν καὶ δὲν ἔχει δένδρα καὶ γενικὰ βλάστησιν. Διὰ τοῦτο πολὺ σπανίως βρέχει καὶ φυσικὰ δὲν μποροῦν νὰ σχηματισθοῦν πηγὲς καὶ ποτάμια. Βλέπετε πόσον τὰ πράγματα αὐτά, νερά, βλάστησις, εἶναι ἀλληλένδετα ; Ἀς ἴδωμεν τώρα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, πρὸς Βορρᾶν, ἃν τρέχουν νερά. Μ. Τρέχουν πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ἐχει μεγάλα ποτάμια πρὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος ; Μ. (μετὰ παρατήρησιν). Ὁχι. Δ. Μήπως δὲν βρέχει οὔτε πρὸς τὰ ἐκεῖ ; Μ. Δ. Νὰ σᾶς εἰπῶ ἐγώ. Βρέχει πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. διότι τὸ κλίμα εἶναι διαφορετικόν, καθὼς θὰ ἴδωμεν παρακάτω, ἀπὸ ὅ,τι εἶναι εἰς τὸν Ἀτλαντα, ποῦ βλέπει πρὸς τὴν Σαχάραν καὶ βλάστησιν ἔχει, ἀλλὰ μόλις τὰ νερά φύγουν ἀπὸ τὸ βουνό, φθάνουν ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν προφθάνουν νὰ σχηματίσουν μεγάλα ποτάμια, ποῦ νὰ φαίνωνται εἰς τὸν χάρτην, σὰν τὰ μεγάλα ποτάμια τῆς Εὐρώπης.

Τώρα ἂς ἴδωμεν, τί γίνονται τὰ νερά, ποῦ χύνονται

ἀπὸ τὰ πλάγια, πού εὐρίσκονται μεταξύ τῶν ὄροσειρῶν τοῦ Μεγάλου καὶ Μικροῦ Ἄτλαντος.

Τὰ παιδιὰ παρατηροῦν καὶ λέγουν, πὼς χύνονται εἰς λίμνας μεταξύ τῶν δύο ὄροσειρῶν. Δ. Τὸ νερό τῶν λιμνῶν εἶναι ἀλμυρόν, δὲν εἶναι ὅμως μόνον λίμναι ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἔλη. Δ. Ποιός θὰ μοῦ εἶπη τί εἶπαμε ἕως τώρα ; “Ενα παιδί ἐπαναλαμβάνει ἐν συνεχεῖ λόγῳ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα. Δ. Παιδιά, πὼς τὸ βλέπετε τὸ ἔδαφος, ὄρεινόν ἢ πεδινόν ; Μ. Ὀλίγον πρὸς τὴν θάλασσαν, μία μικρὰ λωρίδα εἶναι πεδινόν. (Ἐδῶ γίνεται λόγος ἰδιαίτερος, πὼς ξεχωρίζουν εἰς τὸν χάρτην τὸ πεδινόν καὶ ὄρεινόν μέρος). Μαθ. Τὸ ἄλλο μέρος εἶναι ὄρεινόν. Διευθ. Τί κλίμα νὰ ἔχη γενικῶς τώρα ; Τὸ ἴδιο εἰς τὰ βόρεια μέρη καὶ εἰς τὰ νότια, τὸ ἴδιο εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰς πεδιάδας ; Κάτι εἶπαμε προηγουμένως διὰ τὸ κλίμα. Μ. (μετὰ συζήτησιν). Εἰς τὰ βόρεια παραθαλάσσια μέρη εἶναι σάν τῆς Ἑλλάδος, διότι τὸ μέρος αὐτὸ εὐρίσκεται εἰς τὴν βόρειον εὐκρατον ζώνην. Ἄλλο παιδί λέγει ὅτι ἐκεῖνα τὰ μέρη, πού εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐρήμου, ἔχουν ξηρόν καὶ πολὺ θερμόν. Ἄλλο παιδί λέγει ὅτι ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ τὸ κλίμα θὰ εἶναι ψυχρόν. Δ. Μήπως βλέπομεν καὶ τίποτε ἄλλο, διὰ νὰ καταλαβαίνωμεν τὸ κλίμα ἐνὸς τόπου ; Μ... Δ. Τί γραμμὴ εἶναι αὕτη ; Μ. Ὁ ἰσημερινός. Δ. Τί σχέσιν ἔχει ὁ ἰσημερινός πρὸς τὸ κλίμα ; Μ... Δ. (μετὰ τινὰς ἐρωτήσεις). Ἀκούσατε. Γύρω ἀπὸ τὸν ἰσημερινόν τὸ κλίμα εἶναι θερμόν ὥσῳ ὅμως ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ αὐτόν καὶ πηγαίνομεν εἴτε πρὸς Β εἴτε πρὸς Ν, τὸ κλίμα παύει νὰ εἶναι τόσον θερμόν καὶ σιγὰ σιγὰ γίνεται δροσερώτερον. Αὐτὸ τὸ μέρος, πού ἐξετάζομεν τώρα, ἐπεὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν εὐκρατον ζώνην καὶ πλησίον τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἔχει κλίμα γλυκύ, ὅπως τῆς Ἑλλάδος (Μεσογειακόν). Εἰς αὐτὰ τὰ μέρη ἔρχονται καὶ τὰ ἀποδημητικὰ πτηνά. Δ. Ποῖος θὰ μοῦ εἶπη ποῖα πτηνὰ ἀποδημοῦν ; Μ. Ἡ χελιδὼν, πελαργὸς κ.λ.π. Δ. Μήπως ξεμυρετὶ προϊόντα βγαίνουν εἰς τὰ βόρεια μέρη ; Μ. Βαμβάκι, ζάχαρι καὶ μερικά συμπληρώνει ὁ Διευθυντής. Ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ ἀμπέλια καὶ παράγουν κρασί καὶ εὐδοκιμοῦν καὶ λαχανικά, ὑπάρχουν δὲ καὶ ἐσπεριοειδή. Ἐπίσης ὑπάρχουν μεταλλεύματα σιδήρου, χαλκοῦ, (τὰ ὁποῖα παραβάλλονται πρὸς τὰ τοῦ

Λαυρείου). Μεταξύ τῶν δύο ὁροσειρῶν δὲν παράγεται τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα χόρτον ὡσάν σχοῖνος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κάμνουν σχοινιά καὶ χάρτην. Δύο τρεῖς μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰ περὶ κλίματος, ἐδάφους, προϊόντων κλπ. Δ. Καὶ τώρα ἄς ἴδωμεν τί ἄνθρωποι κατοικοῦν εἰς τὰ ἐδάφη αὐτά. "Ας διαβάσωμεν ἀπὸ τὸ βιβλίον. "Ενας μαθητὴς διαβάζει περὶ τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἐκ τῆς Γεωγραφίας Γ. Μέγα, συμπληρῶνει δὲ ὁ Διευθυντής, ἐπεξηγῶν ὅσα εἶναι δυσνόητα ἢ χρειάζονται ἱστορικὰς γνώσεις πρὸς κατανόησιν. "Αλλος διαβάζει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας ἐκ τῆς Γεωγραφίας Δ. Δημητράκου. Τέλος γίνεται λόγος περὶ πολιτικῆς καταστάσεως καὶ πρῶτον ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέρος. Μαρόκον. Εὐρίσκουν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς σπουδαιότερας πόλεις: Φέζ, Μαρόκον, Καζαμπλάκαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Δ. Τὸ Μαροκὸν πόσον πληθυσμὸν ἔχει; Μ. "Οσον καὶ ἡ Ἑλλάς. Δ. Ἄλλὰ ὑπερτριπλασίαν ἔκτασιν. Διὰ τί; Τί προϊόντα εἰδικῶς παράγει τὸ Μαρόκον; Μήπως ἔχετε ἀκούσει νὰ λέγωμεν κάτι πράγματα Μαροκινὰ; Μ. (Μαροκέν). Μαροκινὰ ὑφάσματα. Δ. Τὰ γνωρίζετε; Ἰδού! (Δεῖξις). "Εχομεν ἀκόμη Μαροκινὰ δέρματα νὰ! ὅπως αὐτά αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπομίμησις ἂν εὕρω γνήσιον Μαροκινὸν δέρμα θὰ σᾶς φέρω νὰ ἴδετε. Σᾶς λέγω ὅμως ὅτι μερικὰ Εὐαγγέλια εἶναι ντυμένα ἀπὸ τέτοιο δέρμα. "Αλλος μαθητὴς διαβάζει ἀπὸ τὸ βιβλίον περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ Μαρόκου καὶ μετὰ συμπλήρωσιν ὑπὸ τοῦ κ. Δ. ἀποδίδεται ὡς ἑξῆς περίπου: Τὸ Μαρόκον διευθύνει Σουλτάνος καὶ δι' αὐτὸ λέγεται καὶ Σουλτανάτον τοῦ Μαρόκου, ἀλλὰ αὐτὸς μόνον κατ' ὄνομα εἶναι κυρίαρχος. Πραγματικῶς κύριος τοῦ μέρους εἶναι ἡ Γαλλία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ Μαρόκου, ἀπὸ ἐκεῖ ἕως ἐκεῖ. Πολὺ λίγο μέρος, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν νὰ! αὐτὸ ἐκεῖ, (Δεῖξις), ἀνήκει εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς, περίπου 150 χιλ. κάτοικοι.

Δ. "Ας προχωρήσωμεν ἀνατολικά. Ποία χώρα εἶναι αὕτη; Μ. Ἡ Ἀλγερία. Οἱ μαθηταὶ παρατηροῦν εἰς τὸν χάρτην καὶ εὐρίσκουν τὰς σπουδαιότερας πόλεις: Ἀλγερίον καὶ Ὁράνην ἀναγινώσκουν καὶ ὅσα περὶ τοῦ Ἀλγερίου γράφει τὸ βιβλίον. Δ. Πόσον πληθυσμὸν ἔχει ἡ χώρα; Μ. "Οσον περίπου καὶ τὸ Μαρόκον, ἐνῶ ἡ ἔκτα-

σεις της είναι πολύ μεγαλύτερα του Μαρόκου. Καί τὸ Ἀλγέριον εἶναι κτῆσις τῆς Γαλλίας.

Δ. Μήπως ξεύρετε τίποτε διὰ τὸ Ἀλγέριον ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν ; Μ. Ἀλγερίνοι πειραταὶ κ.λ.π. Τέλος γίνεται λόγος περὶ τῆς συγκοινωνίας Μαρόκου καὶ Ἀλγερίας ἐκ τῶν ἐνδείξεων τοῦ χάρτου. Δ. Τί ἐξητάσαμεν σήμερον ; Μ. Τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀτλαντος. Δ. Ποίαν καὶ ποίαν χώραν ; Μ. Τὸ Μαρόκον καὶ τὸ Ἀλγέριον. Δ. Ὑπολείπεται... Μ. Ἡ Τυνησία (καὶ ἀνατολικώτερον ἢ Τρίπολις). Αὐτὰς θὰ τὰς ἐξετάσωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον μάθημα. Μάλιστα, ἂν θέλετε, ρίψατε μιὰ ματιὰ εἰς τὸ βιβλίον σας ὅσοι ἔχετε, καὶ εἰς τὸν χάρτην καὶ μᾶς λέγετε κάτι καὶ δι' αὐτάς, διότι θὰ ἐξετάσωμεν ἄλλην μίαν φορὰν ὅλας αὐτάς τὰς χώρας μαζί. Ἐπειτα πρέτει νὰ συνηθίσετε καὶ μόνοι σας νὰ ἐξετάζετε τὰς διαφόρους χώρας μὲ τὸν χάρτην καὶ μὲ τὰ βιβλία.

ΧΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΦΥΤΟΛΟΓΙΑΣ

Γενομένη εἰς τὴν Δ' τάξιν τοῦ Προτύπου, τὴν 18)2)35.

Μεθυστική ἐνότης : «**Η ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ**».

Παροῦσα καὶ ἡ διδασκάλισσα τοῦ Προτύπου δις Ἀν. Λαζαρίδου.

Εἶναι τὸ πρῶτον φυτόν, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη εἰς τοὺς μαθητάς.

Εἰς τὸν κήπον τοῦ Μαρασλείου εὐρίσκονται δύο ἀμυγδαλαί, μία μεγαλυτέρα κατὰ τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἄλλη μικροτέρα κατ' ἀμφοτέρα. Περὶ τὴν μεγάλην, διότι ἡ ἀνthesis τῆς εἶναι ζωηροτέρα, συνεκεντρώθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ μαθηταὶ (τελειόφοιτοι τοῦ Διδασκαλείου καὶ οἱ τῆς Δ' τοῦ Προτύπου, μετὰ τῆς διδασκαλίσσης των). Δ. Παιδιά, σὰς εἶχαμεν εἶπει κάποτε, ὅτι θὰ ἐξετάζαμεν καὶ κανένα ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου, πού νὰ εἶχε καὶ ἀνthesis. Ἡ μυγδαλιά, βλέπετε, μᾶς προσκαλεῖ ὥς τὴν ἐξετάσωμεν. Ἐμπρός, παρατηρήσατε. "Ενας μαθητής : Εἶναι πολὺ ψηλὴ, κύριε, καὶ στραβὸς ὁ κορμὸς τῆς ἄλλος : δὲν ἔχει ἀκόμη φύλλα, ἀλλὰ μόνον ἀνthesis, ἄλλος : διατί ἔκοψαν τὸν κλάδον αὐτόν ; "Ἄλλος : ὁ φλοιὸς τοῦ κορμοῦ εἶναι ξηρὸς καὶ τρίβεται. "Ἄλλος : ὥς ἐξετάσωμεν ἕνα ἀνθος κ.λ.π. Αἱ ἄτακτοι αὐταὶ παρατηρήσεις, μετὰ συζήτησιν, διατάσσονται ὡς ἐξῆς περίπου. Ἡ μυγδαλιά μας εἶναι ψηλὴ ὡς 7 μέτρα (τὸ ὕψος καθορίζεται μὲ ἕνα μακρὺ σκουπόξυλο), ἔκοψαν δὲ τὸν κλάδον, πού λείπει, διότι ἔφθισαν πρὸς τὸ μέρος, πού ἀπλώνοταν ἐκεῖνος, τὸ ὑπόστεγο καὶ δὲν ὑπῆρχε χώρος διὰ τὸ γεῖσον τοῦ ὑποστέγου εἰς τὴν τομὴν τοῦ κλάδου φαίνονται οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι αὐξήσεως, οἱ ὁποῖοι φανερώνουν πόσων ἐτῶν εἶναι τὸ δένδρον καὶ αἱ ἀκτίνες ἐντεριώνης, πού χρησιμεύουν νὰ τρέφουν τὸν κορμὸν μὲ χυμὸν κ.λ.π. Ὁ κορμὸς εἶναι ἀπ' ἔξω ἀνώμαλος, ὁ δὲ φλοιὸς τρίβεται εὐκόλως καὶ ἔχει χρῶμα φαῖον. Οἱ μαθηταὶ πέρνουν μαζί των κομμάτια

φλοιού, διὰ νὰ ἐξετάσουν εἰς τὴν τάξιν, ὡς καὶ κλάδους ἀνθοφόρους. Ἀκολουθῶς Διευθυντῆς καὶ μαθηταὶ ἐπισκέπτονται τὴν μικροτέραν ἀμυγδαλὴν, αἱ περὶ τῆς ὁποίας παρατηρήσεις συνοψίζονται, ὅτι εἶναι μικροτέρα εἰς ὕψος, 4 μέτρα περίπου, ἔχει πολὺ λίγα ἄνθη, ὁ δὲ φλοιὸς τοῦ κορμοῦ τῆς δὲν εἶναι ξηρὸς καὶ δὲν τρίβεται εἰς μικρότερα κομμάτια, ὅπως ὁ φλοιὸς τῆς μεγαλύτερας ἀμυγδαλῆς, ἀλλὰ εἶναι κολλημένος ἐπάνω εἰς τὸν κορμόν· λοιπὸν ἐκείνη θὰ εἶναι μεγαλύτερα τὴν ἡλικίαν ἀπὸ αὐτὴν.

Τέλος ὁλόκληρος ἡ συνοδεία ἐπισκέπτεται ἄλλην ἀμυγδαλὴν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μετὰ πολλῶν ἄλλων δένδρων, κυπαρίσσω, ἐλαιῶν, εὐκαλύπτων εἰς τὸν περίβολον τοῦ παρακειμένου παρὰ τὸ Μαράσλειον θεραπευτηρίου ὁ «Εὐαγγελισμός». Παρατηροῦν ὅτι αὕτῃ ἔχει ἀνθήσει ἐνωρίτερον, διότι ἔχει πολλὰ καὶ ζωηρά ἄνθη, μέλισσαι δὲ πολλαὶ πετοῦν μετὰ τῶν ἀνθέων τῆς, διὰ νὰ ρουφήξουν μέλι, νέκταρ· ἐκ τῆς λευκῆς περιβολῆς τῆς κάποιος τὴν ὀνομάζει νυφούλα, ἀπαντῶν εἰς ἐρώτησιν τοῦ Δ. (βλέπετε, σὰν τί μοιάζει μὲ τὰ λευκά τῆς ἄνθη;) Ἀπὸ δὲ τὴν ἀντίθεσιν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται μετὰ τῆς «νυφούλας» καταλεύκου ἀμυγδαλιάς καὶ τῶν ἄλλων περὶ αὐτὴν σκυθρωπῶν δένδρων ἐλαίας κ.λ.π. δημιουργεῖται κατάλληλος ἀφορμὴ καὶ ἀπαγγέλλει ὁ Δ. τὸ ἐξῆς ποίημα :

1

Ἡ νυφούλα ἀμυγδαλιά
ἔβαλε τὰ νυφικά της
καὶ μιὰ γέρικη ἐλῆξά
καμαρώνει τὰ προικιά της.

2

Μυγδαλιά μου, μυγδαλιά,
ἄκουσε κι' ἐμέ, νὰ ζήσης·
γιατὶ ἐβιάστηκες ν' ἀνθίσης ;
δὲν φοβᾶσαι τὸν χιονιά ;

3

Ἄκου ἐμένα πῶχω χρόνιά
κι' ἡ καλή μας μυγδαλιά
ἐστολίσθηκε διπλᾶ
μὲ λουλούδια καὶ μὲ χιόνια.

Τὸ ἄνωτέρω ποίημα ἀπήγγειλε καὶ δευτέραν φοράν ὁ Διευθυντὴς βραδέως, ἐφάνη δὲ ὅτι ἐνεποίησεν εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τοὺς μαθητάς, οἱ ὅποιοι ἐπρόσεχον συγχρόνως, διὰ τὰ ἀνακαλύψουν ἐπὶ τῆς ἐνώπιόν των εὐρισκομένης ἀμυγδαλῆς τὰ ὑπὸ τοῦ ποιήματος παριστώμενα. Μετὰ τινὰς ἄλλας παρατηρήσεις οἱ μαθηταὶ ἐπανήλθον εἰς τὸ Μαράσλειον.

Δ ε υ τ έ ρ α ὤ ρ α.—Πάντες οἱ ἄνωτέρω εἶναι ἤδη συγκεντρωμένοι μέσα εἰς τὴν τάξιν. Εἰς ἕκαστον μαθητὴν δίδεται καὶ ἀνὰ ἓν ἄνθος ἀμυγδαλῆς, κλάδος δὲ φυλλοφόρος μὲ ὀλίγα καὶ μικρὰ φύλλα εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Δ. Ἐζητήσατε τὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἄνθος ἐκεῖ ἔξω. Ἄς τὸ κάμωμεν ἐδῶ μέσα μὲ ἡσυχίαν. Παρατηρήσατε· τί βλέπετε εἰς τὸ ἄνθος. Οἱ μαθηταὶ ἀνακοινῶνουν ἀτάκτους καὶ πολὺ ἐλλιπεῖς τὰς παρατηρήσεις των, αἱ ὁποῖαι μετὰ συζήτησιν συστηματοποιοῦνται καὶ κατανέμονται: α) εἰς τὸν κάλυκα, ὁ ὁποῖος ἔχει σχῆμα κωδωνοειδές, μὲ πέντε (φύλλα), σέπαλα βαθυέρυθρα, καὶ β) εἰς (τὴν στεφάνην, μὲ πέντε, ἀλλὰ καὶ μὲ ἕξ) πέταλα λευκὰ καὶ ὀλίγον ροδίζοντα.

Ἀκολουθῶς οἱ μαθηταὶ περιγράφουν ἀπὸ τὸ ἄνθος κάτι, ποὺ μοιάζουν σὰν κλωστὲς καὶ ξεφυτρώνουν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πετάλων. Δ. Στήμονες λέγονται αὐτά. Οἱ μαθηταὶ μετροῦν καὶ εὐρίσκουν ὅτι κάθε ἄνθος ἔχει ἀπὸ 25—35 στήμονας. Δ. Διὰ τὰ εὐρώμεν πόσοι ἀκριβῶς στήμονες εἶναι, πρέπει νὰ τοὺς κόπτωμεν ἓναν ἓναν καὶ νὰ τοὺς ἀφήνωμεν ἐπάνω εἰς τὸ τραπεζάκι μας. Προσέχετε ὅμως, προτοῦ τοὺς κόψετε, νὰ παρατηρήσετε ἂν ὅλοι οἱ στήμονες εἶναι τὸ ἴδιο μεταξὺ των, μήπως δηλ. κανένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι μεγαλύτερος· εὐκόλως οἱ μαθηταὶ διακρίνουν τὸν ἐν τῷ μέσῳ ὑπάρχοντα ὑπερον. Δ. Προσέξατε νὰ μὴ πειράξετε τὸν στήμονα αὐτόν· θὰ τὸν ἐξετάσωμεν ἰδιαιτέρως· τέλος ἀπογυμνοῦται ὁ ὑπερος ἀπὸ τοὺς στήμονας, πέταλα, σέπαλα. Δ. Σὰν τί σχῆμα ἔχει αὐτό, ποὺ ἔμεινεν εἰς τὸ χέρι σας; Ἐλᾶτε μερικοὶ νὰ τὸν ἰχνογραφήσετε εἰς τὸν πίνακα. Δύο μαθηταὶ ἰχνογραφοῦν τὸν ὑπερον εἰς τὸν πίνακα, τέλος δὲ καὶ ὁ Δ., ὁ ὁποῖος λέγει: αὐτό, ποὺ κρατεῖτε στὰ χέρια σας λέγεται ὑπερος (γραφὴ τῆς λέξεως καὶ παρομοίωσις τοῦ ἰχνογραφηθέντος μὲ τὸ χερί γουδιού)· οἱ μα-

θηταὶ καλούμενοι περιγράφουν τὸν ὑπερον, τοῦ ὁποίου διακρίνουν τὸν στῦλον καὶ τὴν ὠοθήκην (περὶ στίγμα-
τος δὲν ἔγινε λόγος εἰς τὸ μάθημα τοῦτο). Δ. "Ἄς ἴδωμεν
τί ἔχει μέσα ἡ ὠοθήκη. Οἱ μαθηταὶ μεταφράζοντες τὴν
λέξιν λέγουν, θὰ ἔχη αὐγά. Δ. Παρατηρήσατε. Οἱ μαθη-
ταὶ ἀνοίγουν μὲ τὸ νύχι των τὴν ὠοθήκην καὶ εὐρίσκουν
μικρὰ ὠάρια. Δ. Ἐπεριμένατε νὰ βρῆτε αὐγὰ σὰν τῆς
κότας ἢ σὰν τῶν πουλιῶν, ποὺ πετοῦν στὸν ἀέρα ; Μ....
Δ. Ναί· αὐτὰ τὰ μικρὰ φυτραδάκια, ποὺ ἐλυώσατε εἰς
τὰ δάκτυλά σας, εἶναι τὰ αὐγὰ τοῦ ἄνθους. Τώρα τί
χρησιμεύουν τὰ αὐγὰ εἰς τὸ ἄνθος ; Μήπως μπορεῖ κα-
νεῖς νὰ τὸ φαντασθῇ ; Μ. Βγαίνουν τὰ ἄνθη ἀπ' αὐτὰ
κ.λ.π. Δ... δὲν τὸ ξεύρετε· μήπως ξεύρετε, πῶς ἡ ἀμυ-
γδαλιά κάμνει τοὺς καρπούς, ποὺ μᾶς δίδει, τὰ μύγδα-
λα ; Μ. Οἱ καρποὶ τῆς γίνονται ἀπὸ ἐκείνους τοὺς σπό-
ρους, ποὺ ἔχουν οἱ στήμονες εἰς τὸ ἐπάνω μέρος (ἐννοεῖ
τοὺς ἀνθήρας, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔγινε λόγος). Δ.
Δὲν τὸ ξεύρετε· ἀκούσατε νὰ τὸ μάθετε. Τώρα, ποὺ ἐκό-
βατε σιγὰ σιγὰ τοὺς στήμονας, ἕνας ἀπὸ σὰς μοῦ ἔδει-
ξε τὸ δάκτυλό του, ποὺ ἐκιτρίνισε λιγάκι. Μ. Καὶ τὸ
δικό μου. Δ. Καλὰ. Ἀπὸ τί ὅμως ἐκιτρίνισε τὸ δάκτυλο
τῶν παιδιῶν αὐτῶν ; Ἐπάνω εἰς τὰ ἄνθη εἶναι μία σκόνη
κίτρινη· τὴν βλέπομε αὐτὴν καλύτερα εἰς τὸ ἄνθος τῆς
κολοκυθιάς· εἶδατε πόσον τὸ ἄνθος ἐκείνο εἶναι μέσα κί-
τρινο ; καὶ ἅμα βάλωμε τὸ δάκτυλό μας μέσα... Μ. κι-
τρινίζει. Δ. "Ε, λοιπόν, αὐτὴ ἡ λεπτὴ καὶ κίτρινη σκόνη
λέγεται «γῦρις» (γραφή). Θυμηθῆτε τώρα τίς μέλισσες
καὶ τὰ ἄλλα ἔντομα, ποὺ πηγαίνουν εἰς τὰ ἄνθη, διὰ νὰ
ροφήξουν νέκταρ· πηγαίνουν εἰς τὸ ἔνα ἄνθος, πη-
γαίνουν εἰς τὸ ἄλλο καὶ καθὼς κάθηνται ἐπάνω
εἰς τὰ ἄνθη, κολλάει εἰς τὰ πτερά τους, εἰς τὴν
κοιλιά τους καὶ εἰς ὅλο τὸ σῶμά τους ἡ γῦρις,
τὴν ὁποίαν, χωρὶς νὰ θέλουν, τὴν μεταφέρουν εἰς τὰ ἄλ-
λα ἄνθη· λοιπὸν μερικὰ σπειράκια (κόκκοι) ἀπὸ αὐτὴν
τὴν γῦριν, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἄλλα ἄνθη, κολλοῦν ἐδῶ ἐ-
πάνω (δεῖξεις τοῦ στίγματος τοῦ ὑπέρου) καὶ τότε ἀρχί-
ζει σιγὰ σιγὰ ἡ γῦρις νὰ κατεβαίνει πρὸς τὸ κάτω μέρος
εἰς τὸν στῦλον, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ κοῖλος, σὰν... Μ. τὸ
καλάμι. Δ. Ναί· καὶ φθάνει εἰς τὴν ὠοθήκην. Μόλις δὲ
ἡ γῦρις φθάσῃ εἰς τὴν ὠοθήκην, τότε τὰ αὐγουλάκια
μὲ τὴν ὠοθήκη μαζὶ γίνονται καρπός, ἕνα τόσο δά, ἕνα μι-

κρό μυγδαλάκι, πού ἀρχίζει σιγά σιγά νά μεγαλώνη. "Ε, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, πού ἡ ὠσθήκη μεταβάλλεται εἰς καρπὸν, λέγεται «γονιμοποιήσις» (γραφὴ)· ἔτσι θὰ τὸ βλέπατε εἰς τὰ βιβλία. Ποιὸς τώρα θὰ μοῦ εἶπη, πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ γονιμοποιήσις εἰς τὴν μυγδαλιά; Γίνεται ὑπὸ μαθητοῦ κ.λ.π. Δ. "Ετσι ἐμάθαμε, πῶς γίνεται τὸ μύγδαλο. Δὲν μοῦ λέγετε ὅμως, ἔτσι βγαίνει ἀπὸ τὴν μυγδαλιά τὸ μύγδαλο, ὅπως τὸ ἀγοράζομεν ἀπὸ τὰ μαγαζεῖα; Μ. "Οχι, εἰς τὴν ἀρχὴν εἶναι πράσινο. Δ. Καὶ λέγεται; Μ. Τσάγαλο καὶ ἔπειτα... Δ. Καλά· αὐτὸ ἀφήνω σέ σᾶς νὰ τὸ παρακολουθήσετε, ἐδῶ στὶς μυγδαλιές μας, πῶς θὰ μεγαλώνη. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ γράφετε εἰς τὸ σημειωματάριόν σας, πῶς θὰ φανερωθῇ ἓνα μύγδαλο, πῶς θὰ γίνῃ ἔπειτα ἀπὸ 10—15 ἡμέρας κ.λ.π., τότε θὰ μάθετε, πῶς ἀπὸ αὐτὸ τὸ μύγδαλο γίνεται ἡ μυγδαλιά, δηλ. πῶς πολλαπλασιάζεται... Ποιὸς θὰ θυμηθῇ τώρα νὰ ἰχνογραφήσῃ εἰς τὸν πίνακα, πῶς εἶδαμε κάτω τὸν κομμένο κλάδο στὴν κοψιά του (τομῇ). Δύο ἢ τρεῖς μαθηταί, τέλος δὲ καὶ ὁ Διευθυντής, ἰχνογραφοῦν τὴν τομὴν τοῦ κλάδου ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνονται οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι αὐξήσεως καὶ αἱ ἀκτίνες ἐντεριώνης. Οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰ περὶ χρησιμότητος αὐτῶν. Δ. Παρατηρήσατε καὶ αὐτὸν τὸν κλάδον, πού ἔφερα (καὶ δεικνύει τομὴν κλάδου ἀμυγδαλῆς, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνονται εὐκρινῶς οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι αὐξήσεως καὶ αἱ ἀκτίνες ἐντεριώνης). Δ. Πάρετε τώρα καὶ ἐξετάσατε ἄλλην μίαν φορὰν αὐτὰ τὰ κομμάτια τοῦ φλοιοῦ, πού ἐφέραμεν ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν μυγδαλιά. Πῶς νὰ ἐγινεν ἔτσι ὁ φλοιός; Ἡ μικρὴ μυγδαλιά γιατί δὲν ἔχει τέτοιον φλοιόν; Ξεύρετε;..... ἀκούσατε· ὅσο μεγαλώνει τὸ δένδρον, τόσον ὁ ἐξωτερικὸς φλοιὸς γίνεται χονδρότερος καὶ δὲν μπορεῖ πειὰ νὰ τραφῇ ἀπὸ τὰς ἀκτίνες ἐντεριώνης καὶ ξηραίνεται καὶ πέφτει· ἀπὸ κάτω ὅμως ἀπὸ αὐτὸν πρὶν πέσῃ εἶδατε ἔχει γίνῃ ἄλλος φλοιὸς ἀπὸ τὴν ἐπιδερμίδα τοῦ δένδρου, ὅπως καὶ εἰς ἡμᾶς συμβαίνει, ὅταν κτυποῦμε καὶ μιὰ φορὰ τὸ νύχι μας καὶ πέφτῃ· πρὶν πέσῃ ὅμως τὸ κτυπημένον, ἔχει φυτρώσῃ ἄλλο νύχι νέον καὶ γερὸν κατὰ ἀπὸ τὸ νεκρὸ!.....

Παρατηρήσατε τώρα τὰ φύλλα τῆς μυγδαλιᾶς. Μετὰ

ουζήτησιν οἱ μαθηταὶ μανθάνουν ὅτι τὰ φύλλα εἰναι λογχοειδῆ, πριονωτὰ (ἰχνογράφησις, γραφή...). Δ. Φθά-
νουν διὰ σήμερον αὐτὰ, ποῦ ἐμάθατε διὰ τὴν μυγδαλιά.
Θὰ μάθετε σιγὰ σιγὰ καὶ ἄλλα.

Σ η μ . α') Ἐξηγῶν τὰ τῆς διδασκαλίας του ὁ
κ. Διευθυντῆς εἰς τοὺς δοκίμους, εἶπε, μεταξὺ ἄλλων,
ὅτι, ἂν καὶ οἱ μαθηταὶ παρηκολούθουν μὲ κάποιον ἐν-
διαφέρον τὸ μάθημα, ἐν τούτοις τὰ διδαχθέντα ἦσαν πε-
ρισσότερα ἀπὸ ὅσα ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ διδαχθῶν, ὅτι
ἡ διδασκαλία ἦτο περισσότερο ἐπιστημονικὴ, οἱ δὲ μα-
θηταὶ δὲν προσέφερον πολλὰ ἐξ ιδίων πρὸς ἀπαρτισμὸν
τοῦ νέου μαθήματος, εἴτε διότι εἶναι τὸ πρῶτον δέν-
δρον, τὸν ὁποῖον ἐξετάζουν, εἴτε διότι δὲν εἰδοποιήσαν
ἐγκαιρῶς, ἵνα προσκομίσουν τὰς ἀναγκαίας πληροφο-
ρίας. Δικαιολογῶν δὲ τὸν ἐπιφορτισμὸν τοῦτον ὁ Δ., εἶ-
πεν ὅτι ἀποβαίνει ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ διαθέσῃ περισ-
σοτέρας ὥρας πρὸς τινὰ ἀνετώτερον τρόπον διδασκα-
λίας, μᾶλλον δ' ἐπείγεται νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μικροὺς
μαθητάς, (ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς δοκίμους ἀκόμη), νὰ ἐν-
νοήσουν τί γενικῶς ἔχουν νὰ ἐξετάσουν ἀπὸ ἓν δένδρον,
ἵνα δύνανται, δοθείσης εὐκαιρίας, νὰ κάμουν τὴν ἐρ-
γασίαν αὐτὴν μόνοι των, μὲ βάσιν τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν φυ-
σιογνωστικὸν ἀντικείμενον καὶ βοηθοὺς τὰ κατάλληλα
βιβλία καὶ τὸν διδάσκαλον. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἐ-
θεωρήθη ἀναγκαία καὶ ἡ κάπως ἐσπευσμένη παροχὴ
τῶν κυριωτέρων ἐπιστημονικῶν ὄρων, ἵνα ἔχουν τούτους
ὑπ' ὅψιν οἱ μαθηταὶ διὰ τὴν, ἣν προορίζομεν αὐτοὺς
αὐτενεργὸν ἐπεξεργασίαν ὁμοίων φυσιογνωστικῶν ἀν-
τικειμένων, καθ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσουν
τούτους (ὑπερος, πέταλα, ὠοθήκη κ.λ.π.), καὶ εἰς βοη-
θητικὰ βιβλία, ἀπὸ τῶν ὁποίων πιθανὸν ν' ἀντλήσουν
τὰς σχετικὰς γνώσεις ὑπὸ τὰς συνθήκας δὲ ταύτας ἐνο-
μίσῃ ὅτι αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας θὰ προσεκόμιζον
οἱ μαθηταὶ διὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν δένδρον, θὰ ἦσαν πενι-
χραί. Εἰς τὰ σχολεῖά σας, ἐπιλέγει ὁ Δ., θὰ πρέπη νὰ
κανονίσετε τὰ ζητήματα αὐτὰ μὲ ρυθμὸν βραδύτερον
καὶ ἀναπαυτικώτερον.

Σ η μ . β'). Τὴν ἐπακολουθήσασαν τρίτην ὥραν τῆς
περὶ ἀμυνδαλῆς διδασκαλίας τοῦ Δ., μία δόκιμος ἐδί-
δαξεν Ὡδικὴν τὸ ἄσμα :

Μέσ' στὸν κήπο δές, πῶς ξεπροβάλλει,
 μὲ τὰ ὠραία καὶ ἀνθισμένα της κλαδιά...
 ἡ ἀμυγδαλιά μας, ποὺ καὶ πάλι
 τὴν γλυκειά της σκορπίζει εὐωδιά.

τὴν μεθεπομένην δέ, τετάρτην ὥραν, ἰχνογράφησαν οἱ μαθηταὶ ἄνθη, φύλλα τῆς ἀμυγδαλῆς, τὴν ἐγκαρσίαν τομὴν κλάδου αὐτῆς, ἓνας δὲ μαθητῆς ἰχνογράφησεν ὁλόκληρον ἀμυγδαλὴν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς ἀνεβασμένον νὰ μαζεύῃ ἀμύγδαλα.

Εἰς ἄλλην ὥραν οἱ μαθηταὶ ἔλυσαν προβλήματα διαιρέσεως ἄκεραίου διὰ διψηφίου διαιρέτου, καὶ προσθέσεως δεκαδικῶν ἀριθμῶν, ὧν τὸ περιεχόμενον ἦτο σχετικὸν μὲ τὴν ἀμυγδαλὴν καὶ τὰ ἀμύγδαλα. Ἐπίσης ἔκλιναν ὀνόματα γένους θηλυκοῦ, ὀρμηθέντες ἀπὸ τὸ ὄνομα μυγδαλιά. Πρὸς τούτοις ἐδόθη ἔκθεσις «τί λέγει ἡ ἀμυγδαλιά μὲ τὴν ἐλῆά ἢ μὲ ἄλλα δένδρα», τῆς ὁποίας ἡ διόρθωσις ἐγένεν ὑπὸ δύο δοκίμων ἐν γενικῇ διδασκαλίᾳ εἰς δύο ὥρας, εἰς ἃς προσετέθησαν ἄλλαι τρεῖς ὥραι πρὸς κρίσιν τῶν διδασκαλιῶν τούτων καὶ διδασκαλίαν γραμματικῆς· τέλος δὲ οἱ μικροὶ μαθηταί, μετὰ τινος ἡμέρας ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας, ἤρχισαν καταγράφοντες εἰς τὰ σημειωματάρια των τὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀμυγδάλου, μετὰ τῶν σχετικῶν ἰχνογραφημάτων.

ΧΙΙ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ

Γενομένη εἰς τὴν Β' τάξιν τοῦ Προτύπου, τὴν 20)2) 35.

Μεθοδικὴ ἐνότης : «Ο ΟΡΙΖΩΝ. — ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΑΥΤΟΥ».

Παροῦσα καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως δις Μ. Ἐ-
δελσταίν.

Σ η μ. α'. Ἡ διδασκάλισσα τῆς Β' τάξεως τοῦ Προτύ-
που ἐσκόπει νὰ διδάξῃ ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς τάξε-
ως τὸ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «εἰς τὸ χωράφι τοῦ
κυρ Νικολῆ», ὁ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου ἐνόμιζεν
ἐξ ἄλλου ὅτι ἔπρεπεν οἱ τελειόφοιτοι τοῦ Διδασκαλείου
νὰ γνωρίσουν ἀπαραίτητά τινα στοιχεῖα πρὸς ἐπιτυχῇ
διδασκαλίαν τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος, ὁ ὀρίζων καὶ
τὰ κύρια σημεῖα αὐτοῦ, διὰ τοῦτο δὲ συνεννοήθησαν νὰ
γίνῃ μία ἐκδρομὴ τῆς Β' τάξεως τοῦ Προτύπου εἰς μέ-
ρος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπληροῖ ἀμφοτέρους τοὺς προανα-
φερθέντας ὅρους. Λοιπὸν δύο μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλεί-
ου ἀνέλαβον νὰ ἐξεύρουν τὸν κατάλληλον διὰ τοὺς
σκοποὺς τῆς ἐκδρομῆς χῶρον (χωράφι—ὑψωμα) καὶ ἐ-
κινήθησαν πρὸς σχετικὴν ἐξερεύνησιν. Ἀφοῦ δὲ ὁ χῶ-
ρος ἐξευρέθη, ἀπεφασίσθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐκδρομῆς
καὶ εἰδοποιήθησαν οἱ μικροὶ μαθηταὶ περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ
σκοποῦ τῆς. Διὰ παρεμπεσοῦσαν ὁμῶς κακοκαιρίαν ἀ-
νεβλήθη ἡ ἐκδρομὴ, ὅτε πλέον οἱ μικροὶ μαθηταὶ ἤρχι-
σαν ἐπεξεργαζόμενοι τὴν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἐνότητα δι'
ἀνακοινώσεών των πρὸς τὴν διδασκάλισσαν καὶ ἐξ ἀνα-
γνώσεως ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ οἰκείου κεφαλαίου. Τὴν ἀ-
νάγνωσιν ἐπηκολούθησαν ἀσκήσεις γραφῆς καὶ ὀρθο-
γραφίας, τέλος δὲ βελτιωθέντος καὶ τοῦ καιροῦ ἔγινε
καὶ ἡ προαναγγελεῖσα ἐκδρομὴ πρὸς τὰ Κουπόνια,
τοποθεσίαν κειμένην βορείως καὶ πλησίον τοῦ νοσο-
κομείου Συγγραῶ. Ἐκεῖ παρετήρησαν οἱ μαθηταὶ ἕνα
χωράφι μὲ σιτάρι φυτρωμένον, παραπλεύρως δὲ στάνην
μὲ πρόβατα, τσοπανόπουλα, βοσκὸν κ.λ.π. Εἰς τὸ ὑψη-
λότερον μέρος τῆς τοποθεσίας ἐκείνης ἐδίδαξεν ὁ διευ-

θυντής τοῦ Διδασκαλείου τὸ περὶ ὀρίζοντος καὶ τῶν σημείων αὐτοῦ, ὥς ἐκτίθεται κατωτέρω. Τὰς ἀκολουθούς δύο ἢ τρεῖς μετὰ τὴν ἐκδρομὴν ἡμέρας, ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως ἐπεξεργάσθη πλατύτερον ἐν τῇ τάξει τὰς γενομένας κατὰ τὴν ἐκδρομὴν παρατηρήσεις. Οὕτως οἱ μαθηταὶ ἔγραψαν κατόπιν ἔκθεσιν περὶ τῶν παρατηρηθέντων εἰς τὴν τοποθεσίαν Κουπόνια, διωρθώθη ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἐν τῷ σχολείῳ, ἔκαμαν προφορικὰς ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ δρόμου, τὸν ὁποῖον ἠκολουθήσαμεν καὶ τῆς συνοικίας, τὴν ὁποίαν διεσχίσσαμεν ἀνερχόμενοι εἰς Κουπόνια, τέλος δὲ ἰχνογράφησαν διαφόρους σκηνὰς καὶ ἀντικείμενα ἐκ τῶν παρατηρηθέντων (σκυλιά, πρόβατα κ.λ.π.) κατὰ τὴν ἐκδρομὴν.

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκδρομὴν, ἐπιτρέψαντος καὶ τοῦ καιροῦ ἐδίδαξε πάλιν ὁ διευθυντής περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταφορᾶς τῶν σημείων τοῦ ὀρίζοντος εἰς τὸν πίνακα. Κατωτέρω καταχωρίζονται καὶ αἱ δύο αὗται διδασκαλῖαι συμφώνως πρὸς σημειώσεις τῶν μαθητῶν.

Σ η μ . β'. Τὸ περὶ σημείων τοῦ ὀρίζοντος μάθημα, ἰδίως δὲ ἡ παρακολούθησις τῆς πορείας τοῦ ἡλίου καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους παρασκευάζεται διὰ συστηματικῶν παρατηρήσεων, γινομένων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἐπὶ μακρότερον χρόνον παρακολουθοῦν τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου καὶ καταγράφουν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παρατηρήσεων τῶν εἰς τὰ σημειωματαρία τῶν μὲ τὰς χρονολογίας τῆς παρατηρήσεως καὶ εἴ τι ἄλλο σχετικόν.

Ἡμεῖς διὰ τὸ μὴ ἔχειν διαθέσιμον χρόνον πρὸς τοιαύτας παρατεταμένας παρατηρήσεις, ἐδιδάξαμεν τὰ θέματα ταῦτα συμπυκνῶσαντες εἰς δύο μαθήματα, διότι ἔπρεπεν οἱ μαθηταὶ ἡμῶν νὰ γνωρίζουν τί περίπου εἶναι δυνατόν νὰ διδάξουν ἀπὸ τὴν σπουδαιότατην ταύτην ἐνότητα καὶ διδάσκαλοι γενομένοι ἄς κανονίσουν ἀνεώτερον τὴν σχετικὴν ἐργασίαν, περιλαμβάνοντες αὐτὴν ὑπὸ τὰς φυσιογνωστικὰς καὶ πατριδογνωστικὰς παρατηρήσεις σκοπούσας γενικώτερον τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως γνῶσιν τῆς περιβαλλούσης τοὺς μαθητὰς πατρὶου φύσεως. Ἐπίσης δύνανται, εἰς τὸ σχολεῖόν των διδάσκοντες, νὰ παραλείπουν καὶ τὴν διατύπωσιν τοῦ ὀρισμοῦ περὶ ὀρίζοντος καὶ μάλιστα ἐκ μέρους τῶν μαθη-

τῶν, διότι τοιαύτη ἀπαίτησις ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις μαθητῶν β' τάξεως, χωρικῶν ἰδίως, ὧν ἡ περὶ τὴν μεταχείρισιν τῆς γλώσσης ἱκανότης εἶναι σφόδρα ἑλλειπής.

Ἄς σημειωθῇ ἐπίσης καὶ τοῦτο, ὅτι πρὸς τινὰ ἱκανοποιητικὴν αἰσθητοποίησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ὀρίζοντος καὶ τῶν κυρίων σημείων αὐτοῦ, ἐπιβάλλεται νὰ γίνεται ἡ διδασκαλία ἀπὸ μέρους ὑψηλοῦ καί, εἰ δυνατόν, ὁρατοῦ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν γύρω ὑπαρχόντων ὁρέων καὶ τῆς τυχόν γειτνιαζούσης θαλάσσης. Εἰς πόλιν ὅμως μὲ μεγάλην ἔκτασιν καὶ ὑψηλὰς οἰκοδομάς, ὥς αἱ Ἀθῆναι, οἱ ἀνωτέρω ὅροι εἶναι δυσεκπλήρωτοι καὶ διὰ τοῦτο φόβος εἶναι ἀπὸ λίαν πενιχρᾶς παρατηρήσεως, λίαν ὁμως γονίμου φαντασίας, νὰ γίνεται συνήθως ἡ τοιαύτη διδασκαλία.

Ἡμεῖς συνεκεντρώσαμεν τοὺς μικροὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς ὑπὸ τούτων ἐξετασθείσης περιοχῆς, τὸ ὁποῖον παρεῖχεν εἰς πάντας ἀρκούντως ἱκανοποιητικὴν θέαν.

Δ. Τί εἶδατε ἐκεῖ κάτω καὶ γενικὰ γύρω ἀπὸ τὸ μέρος, ποῦ εἴμεθα τώρα ; Μ. Ἐνα χωράφι, πρόβατα, τὸν βοσκόν, τὰ σκυλιά, κ.λ.π. Δ. Μπράβο ! Εἶδατε τόσα πράγματα. Γι' αὐτὰ τὰ πράγματα θὰ μιλήσωμε σιγὰ σιγὰ εἰς τὴν τάξην μέσα' τώρα μιὰ φορά, ποῦ ἦλθαμε ἐδῶ ἐπάνω, ἄς κυττάξωμε καὶ τὰ γύρω βουνά. Τοῦτο τὸ βουνό, ποῦ εἶναι κοντά μας, πῶς λέγεται ; Μ. Ὑμητός. Δ. Ἐκεῖνο ; Μ. Λυκαβηττός. Δ. Ἐκεῖ κάτω τί εἶναι ; Μ. Θάλασσα κ.λ.π. Δ. Ἄς μᾶς τὰ εἶπῃ ἓνα παιδί ὅλα αὐτά. Γίνεται. Δ. Ἐπάνω ἀπὸ τὰ βουνά τί εἶναι ; Μ. Οὐρανός. Δ. Ἐκεῖ ; Μ. Οὐρανός. Ἐκεῖ οὐρανός. Δ. Ἄς μᾶς εἶπῃ ἓνα παιδάκι ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει ὁ οὐρανός. Γίνεται μὲ δυσκολίαν. Δ. Ἐκεῖ πέρα. μακρὰ. ποῦ τελειώνουν οἱ κορυφαί τῶν βουνῶν, τί εἶναι ; Μ. Οὐρανός. Δ. Δείξατε τώρα τὸν οὐρανὸν ὅλοι καὶ μάλιστα τὸ μέρος, ποῦ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μας. Ὅλοι ! καλὰ ! Τώρα κατεβάζετε σιγὰ τὸ χέρι πρὸς τὰ κάτω, ὅπως ἐγώ. Νά ! ἔτσι ! Ἐκεῖ, ποῦ ἐστάθῃ τώρα τὸ χέρι σας, τί δείχνετε ; Μ. Οὐρανός. Δ. Κατεβάζετε πάρα κάτω τὸ χέρι σας, τί δείχνετε ; Μ. Πάλιν οὐρανός. Δ. Ἀκόμη παρακάτω. Μ. Ἐτελείωσεν ὁ οὐρανός, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ βουνό. Δ. Γυρίστε τώρα ἀπ' ἐδῶ. Δείξετε πάλιν τὸν οὐρανός. Ψηλά ! ψηλά ! Καλὰ. Κατεβάζετε λίγο

τὸ χέρι σας, τί δείχνετε ; Μ. Οὐρανό. Δ. Κατεβάζετε κατεβάζετε.... τώρα ; Μ. Βουνό. Δ. "Ας τὸ κάνουμε καὶ ἀπ' ἐδῶ (οὐρανός... θάλασσα). Δ. Βλέπομε λοιπὸν ὅτι, ἅμα κατεβαίνει ὁ οὐρανός, ποῦ τελειώνει ; Ποῦ ἀκουμβᾷ ; Μ. Στὰ βουνά, στὴ θάλασσα. Δ. Καλά ! Δείξετε τώρα ἐκεῖ, ποῦ ἀκουμβᾷ ὁ οὐρανός μὲ τὰ βουνά. Νά, ἐκεῖ !... Τώρα νὰ γυρίζουμε τὸ χέρι μας, ἀλλὰ νὰ δείχνουμε ὅλο ἐκεῖνο τὸ μέρος, ποῦ ὁ οὐρανός ἀκουμβᾷ εἰς τὰ βουνά καὶ εἰς τὴ θάλασσα. Δ. Κάμετέ το γρήγορα ἄλλη μιὰ φορά. Κάμετέ το καὶ σὺ καὶ σύ. Καλά, τί εἶναι αὐτό, ποῦ γίνεται λίγο λίγο γύρω μας, ἅμα δείχνουμε τὸ μέρος ποῦ ἀκουμβᾷ ὁ οὐρανός μὲ τὴ γῆ ; Μ. Γίνεται μιὰ γραμμὴ. Δ. Τί λογῆς γραμμὴ ; μακρουλή, τί λογῆς ; Μ. Στρογγυλή. Δ. Βέβαια, στρογγυλὴ γραμμὴ. Δ. "Ωστε εἰς τὸ μέρος, ποῦ ἀκουμβᾷ ὁ οὐρανός γύρω μὲ τὴ γῆ, τί γραμμὴ γίνεται ; Μ. Στρογγυλή. Δ. Οἱ ἄλλοι, τί λέγουν, τὸ παραδέχονται αὐτό ; Μ. Ναί. Δ. Ποῖο εἶναι αὐτό, ποῦ παραδέχονται ; Μ. "Οτι εἰς τὸ μέρος, ποῦ ἀκουμβᾷ ὁ οὐρανός μὲ τὴ γῆ, γίνεται γραμμὴ στρογγυλή. Δ. Ξεύρετε πῶς λέγεται ἡ στρογγυλὴ αὐτὴ γραμμὴ ; Νά αὐτὴ ἡ γραμμὴ... λέγεται ὀρίζοντας· πῶς λέγεται ;—'Ορίζοντας.—Τί λέγεται ὀρίζοντας ; Μ. (μὲ δυσκολίαν). 'Ορίζοντας λέγεται ἡ στρογγυλὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία γίνεται ἐκεῖ, ποῦ ὁ οὐρανός ἀκουμβᾷ στὴ γῆ. Δ. Καλά· ἄλλος ; Γίνεται. "Ας δείξωμε ὅλοι τὸν ὀρίζοντα.... Γίνεται. "Αλλὴ μιὰ φορά. Δ. Εἶπαμε, παιδιά, ὅτι ὀρίζοντας λέγεται ἡ γραμμὴ, ποῦ γίνεται ἐκεῖ, ποῦ ὁ οὐρανός ἀκουμβᾷ εἰς τὴ γῆ· τί λέτε σεῖς, ἀκουμβᾷ εἰς τὰ ἀλήθεια ὁ οὐρανός στὴ γῆ, στὰ βουνά, στὴ θάλασσα ; Μ. "Οχι, κύριε, ἔτσι μᾶς φαίνεται. 'Ο οὐρανός εἶναι πολὺ ψηλὰ ἀπὸ τὰ βουνά. Δ. Αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, δὲν ἀκουμβᾷ ὁ οὐρανός εἰς τὴν γῆ, ὅπως τὸ καπάκι ἀκουμβᾷ εἰς τὸν τέντζερη, ἀλλὰ ἔτσι μᾶς φαίνεται.—"Ας φτιάσωμε ὅλοι τὸν ὀρίζοντα κάτω εἰς τὴ γῆ. (Οἱ μαθηταὶ χαράσσουν μὲ σκληρὰ καὶ αἰχμηρὰ ὄργανα (ξύλα, πέτρες), κύκλους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Δ. Τώρα παρατηρήστε ψηλὰ ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα· τί βλέπετε εἰς τὸν οὐρανό ; Μ. Τὸν ἥλιο καὶ μερικὰ σύννεφα. Δ. Καλά, ὁ ἥλιος τὸ πρῶν ἦτο στὸ μέρος, ποῦ εἶναι τώρα ; Μ. "Οχι· τὸ πρῶν ἐβγήκε ἀπὸ κείνο τὸ βουνό, τὸν Ὑμηττό. Δ. Μάλιστα, ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀπὸ

τὸν Ὑμηττὸ ἐβγῆκεν, ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἔπει-
 τα ποῦ ἐπῆγε ; Μ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀνέβη ψηλὰ ψηλὰ... καὶ τὸ
 βράδυ θὰ πάη νὰ πέση ἐκεῖ πέρα... Δ. Ξεύρετε ὅλοι τὸ
 δρόμο, ποῦ κάμνει κάθε μέρα ὁ ἥλιος ; Μ. Ἀπὸ ἐκεῖ
 βγαίνει τὸ πρωὶ (ἀνατέλλει, λέγει ὁ διδάσκαλος) καὶ
 ἐκεῖ πέφτει (δύει) τὸ βράδυ. Δ. Ἀκοῦστε, παιδιὰ, τὸ
 μέρος τοῦ ὀρίζοντα, ποῦ ἀνατέλλει τὸ πρωὶ ὁ ἥλιος, λέ-
 γεται ἀνατολή (ἐπανάληψις)· τὸ μέρος τοῦ ὀρί-
 ζοντα, ποῦ δύει τὸ βράδυ ὁ ἥλιος, λέγεται δύσις. (ἐ-
 πανάληψις καὶ ἐμπέδωσις). Τώρα πρὸς ποῖο μέρος (ση-
 μεῖο) τοῦ ὀρίζοντα βλέπομεν ; Μ. Πρὸς τὴν ἀνατολή.
 Δ. Τώρα πρὸς ποῖον μέρος (σημεῖον)... ; Μ. πρὸς τὴν
 δύση. Ἀσκήσεις. — Γυρίστε πρὸς τὴν Δ., γυρίστε πρὸς
 τὴν Α..., τὸ βλέπετε ἐκεῖνο τὸ σπιτάκι ἐκεῖ πέρα ; Ἄμα
 θέλω νὰ πάγω πρὸς τὰ ἐκεῖ, πρὸς ποῦ θὰ προχωρήσω ;
 πρὸς τὴν Α. ἢ πρὸς τὴν Δ. ; Μ. Πρὸς τὴν Α... Δ. Ἄν πά-
 γω πρὸς τὸ δένδρον αὐτό ; Μ. Πρὸς τὴν δύση. Δ. Καλὰ
 ἐμάθαμε λοιπὸν δύο μέρη (σημεῖα) τοῦ ὀρίζοντα, τὴν....
 Μ. ἀνατολὴ καὶ τὴν δύση. Δ. Καλὰ. Γυρίστε καὶ βλέπε-
 τε ὅλοι πρὸς τὴν ἀνατολὴ καλὰ, καλὰ..., καλὰ, ἔτσι !!
 Σταθῆτε προσοχὴ ! ὦραί᾽ ἀπλῶστε τώρα τὸ ἀριστερό
 σας χέρι... προσέχετε, δὲν θέλω τὸ ἀριστερό σας χέρι
 νὰ δείχνῃ πρὸς τὴν ἀνατολὴ, μόνον τὸ κεφάλι σας νὰ
 βλέπῃ τὴν ἀνατολὴ, τὸ ἀριστερό σας χέρι νὰ δείχνῃ
 πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἔτσι ! τώρα δείχνομε πρὸς ἄλ-
 λο μέρος τοῦ ὀρίζοντα. Τὸ μέρος, τὸ σημεῖον αὐτό, λέ-
 γεται βορρῆς, πῶς ; Ξεύρετε διατί λέγεται βορ-
 ριᾶς ; Μ... Δ. Ναί, διότι ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ φυσᾷ, ὅπως
 καὶ τώρα, ἓνας ψυχρὸς ἀέρας, ποῦ λέγεται καὶ αὐτὸς
 βορριᾶς.

(Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δι' ἐκτάσεως τῆς δεξιᾶς χει-
 ρὸς ἀντιθέτως μανθάνουν οἱ μαθηταὶ καὶ τὸν Νότον
 καὶ ἀσκοῦνται διὰ πολλῶν τρόπων νὰ ὀρίζουν τὰ τέσ-
 σαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος). Δ. Τώρα θὰ φτιάσωμε
 πάλιν τὸν ὀρίζοντα κάτω στὴ γῇ. Πῶς ; Μ. Μὲ στρογγυ-
 λὰς γραμμὰς. Δ. Μὲ κύκλους, ἀλλὰ πρέπει νὰ γράψωμε
 μέσα εἰς τοὺς κύκλους καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, ποῦ
 ἐμάθαμε. Συμφωνοῦν καὶ σημειώνουν εἰς τὰ οἰκεία ση-
 μεῖα τῶν κύκλων, ἀντὶ ὁλοκληρῶν τῶν λέξεων Ἀνατο-
 λή, Δύσις κ.λ.π. τὰ ἀρχικὰ γράμματα Α., Δ., Β., Ν.

Φθάνει ἔως ἐδῶ σήμερ' θὰ γυρίσωμε στὸ σχολεῖο.

ἂν μᾶς ἐρωτήσουν ὅμως τί ἄλλο ἐμάθαμε ἐδῶ ἐπάνω, πού ἤλθαμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στάνη κ.λ.π., τί θὰ τοὺς εἰ-
πωμεν ; Μ. Ἐμάθαμε τὸν ὀρίζοντα. Δ. Τί λέγεται ὀρί-
ζοντας ; Μ... Δ. Καὶ τί ἄλλο τοῦ ὀρίζοντα ἐμάθαμε ;
Μ. Τὴν Α., Δ., Β. καὶ Νότον. Δ. Πόσα εἶναι αὐτὰ ; Μ. Τέσ-
σαρα. Δ. Τί τέσσερα ; Μ. Τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.
Δ. Καλά. Πάλιν εἰς τὸ σχολεῖο θὰ κάμωμε λόγο διὰ
τὸν ὀρίζοντα καὶ τὰ τέσσαρά του σημεῖα· τώρα ἄς φύ-
γωμε.

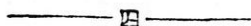
Μ ἄ θ η μ α δ ε ὑ τ ε ρ ο ν

Οἱ μαθηταὶ τῆς Β' τάξεως τοῦ Προτύπου εἶναι συγ-
κεντρωμένοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μαρασλείου. Παρόντες
ἐκτὸς τῶν τελειοφοίτων τοῦ Διδασκαλείου καὶ οἱ διδά-
σκαλοι τοῦ Προτύπου.

Δ. Ποιό παιδάκι θυμᾶται τί παρατηρήσαμε μαζὶ προ-
χθὲς ἐκεῖ ἐπάνω στὰ Κουπόνια ; Μ. Τὸν ὀρίζοντα κ.λ.π.
Λέγουν τί λέγεται ὀρίζων καὶ δεικνύουν τὰ τέσσερα κύ-
ρια σημεῖα αὐτοῦ, κατασκευάζουν δὲ κύκλους ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοποθετοῦν τὰ γράμματα
Α., Δ., Β., Ν. καὶ γίνεται διόρθωσις ὑπὸ μαθητῶν τῶν
σφαλμάτων. Δ. Καλά, ἐμάθατε νὰ γράφετε τὸν ὀρίζον-
τα ἐδῶ κάτω στὴ γῇ καὶ νὰ γράφετε μέσα τὴν Α., Δ., Β.,
Ν., ἀλλὰ πρέπει νὰ μάθωμε νὰ κάνωμε αὐτὰ τὰ πρά-
γματα καὶ στὸν πίνακα· θέλετε ; Προσκομίζεται ὁ πί-
ναξ ὑπὸ μαθητῶν καὶ τοποθετεῖται ὀριζοντίως ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, μὲ τὰς μακροτέρας πλευρὰς ἐστραμμένες
πρὸς Β καὶ Ν, τὰς δὲ μικροτέρας πρὸς Α καὶ Δ. Ἐπὶ
τοῦ πίνακος ἓνας μαθητὴς χαράσσει κύκλον, τὸν ὀρί-
ζοντα, ἄλλος δὲ γράφει εἰς τὰ οἰκεία μέρη αὐτοῦ τὰ
γράμματα Α., Δ., Β., Ν., οἱ ἄλλοι διορθῶνουν μικροελ-
λείψεις προερχομένης κυρίως ἐκ τῆς μὴ ἀκριβοῦς το-
ποθετήσεως τῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ πρέποντος σημείου
ἢ καὶ ἐκ κακῆς γραφῆς αὐτῶν. Μὲ τινα δ' ἀφορμὴν σβή-
νουν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ πίνακος κύκλον, τὸν παριστάνοντα
τὸν ὀρίζοντα. Δ. Ὡραία ! Ἐμάθαμε λοιπὸν νὰ γράφω-
με (τὸν ὀρίζοντα καὶ) τὴν Α., Δ., Β., Ν., ὅχι μόνον εἰς
τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πίνακα. Ἀλλὰ ἔτσι εἶναι βαλ-
μένος ὁ πίνακας εἰς τὴν τάξιν μέσα ; Ἀνεγείρουν τότε
τὸν πίνακα οἱ μαθηταὶ καὶ τοποθετοῦν αὐτὸν κατακο-
ρύφως, στηρίζοντες ἐπὶ τῆς Νοτίας πλευρᾶς τοῦ σχολεῖο.

ου, οὕτως, ὥστε ἡ μία μακρὰ πλευρὰ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι σημειωμένον τὸ γράμμα Β, νὰ εἶναι ἐπάνω, ἡ ἄλλη, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι τὸ γράμμα Ν κάτω κ.λ.π. Οἱ μαθηταὶ ἐρωτῶμενοι καὶ μετὰ τινος ἐπαναλήψεις λέγουν περίπου τὰ ἑξῆς : "Ὅταν ὁ πίνακας εἶναι στημένος ὀρθός, ὁ Β εἶναι ἐπάνω, ὁ Ν κάτω, ἡ Α ἐμπρὸς (κατὰ τὸ δεξιὸν μας χέρι, καθὼς στεκόμεθα ἀπέναντί του, ἅμα θέλωμε νὰ γράψωμε), ἡ Δ πίσω (κατὰ τὸ ἀριστερόν μας χέρι κ.λ.π.). Μεταφέρουν οἱ μαθηταὶ τὸν πίνακα καὶ τοποθετοῦν αὐτὸν ὀρθιον εἰς ἄλλην πλευρὰν τῆς αὐλῆς, τὴν ἀνατολ. καὶ μετὰ παρατήρησιν λέγουν πάλιν ὅτι ὁ Β εἶναι εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ πίνακος, ὁ Ν εἰς τὸ κάτω κ.λ.π. Ἡ αὐτὴ διαπίστωσις γίνεται τοποθετουμένου τοῦ πίνακος εἰς τὴν Δ καὶ τὴν Ν πλευρὰν τῆς αὐλῆς. Δ. Προσέξατε ! τότε, πού εἶχαμε στήσει τὸν πίνακα ἐκεῖ πέρα (δεικνύει), εἰς ποῖον μέρος τοῦ πίνακος ἦταν ὁ Β., ὁ Ν ; (οἱ μαθηταὶ ἀπαντοῦν καταλλήλως). Τότε, πού τὸν εἶχαμε στήσει ἐκεῖ... ; κ.λ.π. Βλέπετε λοιπὸν εἰς ὅλες τὶς φορὲς εἰς ποῖο μέρος τοῦ πίνακος ἦταν ὁ Β, εἰς ποῖο ἡ Δ ; κ.λ.π. Οἱ μαθηταὶ καθορίζουν τὰ σημεῖα ταῦτα ἐν συνεχεῖ λόγῳ. Δ. "Ἄς πᾶμε τώρα μέσα εἰς τὴν τάξιν κ.λ.π. Ἐκεῖ τοποθετεῖται ὁ πίναξ εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτά.

Τέλος οἱ μαθηταὶ καθορίζουν τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος καὶ ἐπὶ τῶν τετραδίων των. Ἐλέγχεται ἡ ἐργασία των ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους των καὶ λήγει τὸ μάθημα, μὲ τὴν δῆλωσιν τοῦ Διευθυντοῦ : Μὴν τὰ ξεχάσετε αὐτά, διότι θὰ μᾶς χρησιμεύσουν νὰ μάθωμε νὰ κάνωμε εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὰ τετράδιά μας τὸν δρόμον, πού πηγαίνετε σπῖτι σας καὶ ἄλλα χρήσιμα πράγματα ἀκόμη....

ΧΙΙΙ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΖΩΟΛΟΓΙΑΣ

Γενομένη εἰς τὴν Δ' τάξιν τοῦ Προτύπου, τὴν 11

Μεθοδικὴ ἐνότης : «ΤΟ ΧΡΥΣΟΨΑΡΟ» (καὶ γενικῶς τὸ ψάρι).

Παρουῖσα καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς τάξεως, δις Ἄννα Λαζαρίδου.

Οἱ μαθηταὶ εἶναι συγκεντρωμένοι περὶ τῆς λίμνης τοῦ Μαρασλείου, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν χρυσόψαρα. Δ. Παιδιά, διατί ἤλθατε ἐδῶ ; Τὰ ἔχετε παρατηρήσει τὰ ψάρια ἄλλοτε ; Ἐνὰ παιδί λέγει : Ὅταν περπατοῦν κινοῦν τὴν οὐρά τους. Ἄλλο παιδί : Ὅχι, δὲν περπατοῦν ἀλλὰ κολυμβοῦν. Δ. Βέβαια, κολυμβοῦν, ἔτσι λέγεται καλύτερα. Τί ἔχετε παρατηρήσει, ἅμα κολυμβοῦν τὰ ψάρια μας ; Μ. Ὅτι κολυμβοῦν ἴσια καὶ δὲν γέρνουν. Δ. Τί εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ τὰ κάμνει καὶ πηγαίνουν ἴσια ; Μ. Ἐχουν κάτι κοκκαλιάκια εἰς τὴν οὐρά. Ἄλλο παιδί : Ἐχουν ραχοκοκκαλιά. Δ. Βέβαια χρησιμεύει καὶ ἡ ραχοκοκκαλιά, διότι ἂν δὲν εἶχαν αὐτήν ;... Μ. τὸ σῶμα τους θὰ ἔγερνε πότε ἀπ' ἐδῶ, πότε ἀπ' ἐκεῖ. Δ. καὶ δὲν θὰ στεκόταν ἴσιο καὶ σταθερά. Δ. Τί ἄλλο ὅμως τοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ κολυμβᾷ ; νὰ πηγαίνει ἴσα, νὰ πηγαίνει ἔμπρός, νὰ γυρίζη δεξιὰ, ἀριστερὰ τὸ ψάρι ; γιατί κι' ἐμεῖς ἔχομε ραχοκοκκαλιά, ἀλλὰ πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ παιδιὰ δὲν ξεύρουν νὰ κολυμβοῦν. Μ. Τὰ φτερά. Δ. Πτερύγια νὰ τὰ λέγετε καλύτερα ; ποῦ ἔχει τὰ πτερύγια ; Μ. Ἐπάνω στὴ ράχη. Δ. Μήπως ξεύρετε, πῶς λέγουν αὐτὸ τὸ πτερύγιο ;... Ἐπειδὴ δὲν τὸ ξεύρετε, νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ἐγώ. Τὸ λέγουν πτερύγιον ραχιαῖον. (Ὁ κ. Διευθυντὴς ἔχει ὡς ἐποπτικὰ μέσα μίαν ρέγγα καὶ τρία τέσσαρα ἄλλα ψάρια). Λοιπὸν παίρνει ἓνα ψάρι ἀπ' αὐτὰ εἰς τὸ χέρι του καὶ δεικνύει τὸ ραχιαῖον καὶ τ' ἄλλα πτερύγια. Εἰς τοὺς μαθητὰς δίδει νὰ παρατηρήσουν τὰ ἄλλα ψάρια. Δεικνύει τὰ πτερύγια τοῦ θώρακος ; αὐτὰ τὰ λέγουν θωρακικά, ἀκολουθῶς τὰ κοιλιακά. Δ. Ποιᾶς

θά μοῦ περιγράψῃ τὰ πτερύγια ; Δίδει ἓνα ψάρι εἰς ἓνα παιδί καὶ αὐτὸ παρατηρεῖ τὰ πτερύγια καὶ τὰ περιγράφει. Μὲ τὴν παρατήρησιν βρίσκουν καὶ ἓνα ἄλλο πτερύγιον, ὀλίγον κατωτέρω ἀπὸ τὰ πτερύγια τῆς κοιλίας. Δ. Μήπως ξεύρετε, πῶς λέγεται αὐτό ; Μ... Δ. Λέγεται πυγαῖο. Βρίσκουν καὶ ἓνα ἄλλο ὀπίσω εἰς τὴν οὐράν, πού τ' ὀνομάζουν πτερύγιο τῆς οὐράς. Τὰ περιγράφει καὶ δεύτερος μαθητής. Δ. Τί χρησιμεύουν τὰ πτερύγια ; Μ. Νὰ κολυμβᾷ τὸ ψάρι. Δ. Παρατηρήσατε, ἅμα θέλει νὰ προχωρήσῃ δεξιὰ, ποῖο πτερύγιο κινεῖ ; Οἱ μαθηταὶ δὲν ἐπιτυχάνουν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δ. ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς νὰ παρατηρήσουν μόνοι των καὶ νὰ τὸ εἴπουν ἀργότερα. Ἐπίσης νὰ παρατηρήσουν ποῖο πτερύγιο κινεῖ, ὅταν θέλῃ νὰ προχωρήσῃ ἀριστερά. Δ. Γιὰ κυττάξετε τὸ σῶμά του, παιδιά, πῶς εἶναι ; Τί σχῆμα ἔχει ; καὶ ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκφράζονται σαφῶς, προσθῆται : Εἶναι στρογγυλὸ, τετραγωνικόν ; τί σχῆμα ἔχει ; Μ. Στὴ μέση στρογγυλὸ καὶ παχὺ καὶ στὰ ἄκρα στενεύει. Δ. Ξεύρετε, παιδιά, πῶς μοιάζει ; ... Δ. Ξεύρετε ἓνα ξύλο μακρουλόν, λίγο χονδρὸ στὸ μέσον καὶ μυτερὸ στὶς ἄκρες, πού τὸ λέγουν ἀδράχτι ; Τὸ ξεύρετε τὸ ἀδράχτι, τί κάνουν μ' αὐτό ; "Ἐνα ἦ δυὸ παιδιὰ τὸ ξεύρουν, διὰ τοῦτο τὸ περιγράφει συμπληρωματικῶς ὁ Δ., προσθέτων : θὰ πρέπη νὰ κάμωμεν ἄλλοτε λόγον περισσότερον διὰ τὸ ἀδράχτι. Λοιπὸν καὶ τὸ ὅτι τὸ σῶμά του μοιάζει σὰν ἀδράχτι, τοῦ χρησιμεύει νὰ κολυμβᾷ εὐκολώτερα καὶ νὰ τρέχῃ γρηγορώτερα. "Ἐνας μαθητὴς ὑποβάλλει μίαν ἀπορίαν : "Ἀμα ἓνα ψάρι εἶναι ψόφιο καὶ τὸ ρίξωμε στὴ θάλασσα ἢ ἐδῶ εἰς τὸ νερό, θὰ πάῃ κάτω, ἢ θὰ μείνῃ ἐπάνω εἰς τὸ νερό ; Δ. Τί λέγουν οἱ ἄλλοι ; Μ. Αὐτὸ ἐδῶ τὸ ψάρι εἶναι ψόφιο· νὰ τὸ ρίξωμε στὸ νερό. Δ. Ρίξετέ το μέσα. Τὸ ρίχνει μέσα ὁ μαθητὴς καὶ τὸ ψάρι βυθίζεται. Δ. "Ακοῦστε ὅμως ἅμα μείνῃ αὐτὸ τὸ ψόφιο ψάρι πολὺν καιρὸ μέσα στὸ νερό, φουσκῶνει πολὺ καὶ βγαίνει ἐπάνω στὴν ἐπιφάνειαν· πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ σᾶς τὸ εἴπωμεν ἀργότερα. Δ. Μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε τώρα, πῶς κολυμβᾷ τὸ ψάρι ; (ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων).

Δ. Καλά, ἀλλὰ πῶς τὸ ψάρι ζῇ ἐκεῖ μέσα καὶ δὲν σκάζει, ἐνῶ ἡμεῖς ὅταν κρατήσωμε λίγον καιρὸ τὸ κεφάλι μας μέσα εἰς τὸ νερό, θὰ σκάσωμε ; "Ἐνας μαθη-

τῆς λέγει : Αὐτὰ ζοῦν εἰς τὸ νερὸ καὶ ἅμα βγοῦν εἰς τὸν ἄερα θὰ σκάσουν, ἐνῶ ἐμεῖς, ποὺ ζοῦμε εἰς τὸν ἄερα, ὅταν μποῦμε εἰς τὸ νερὸ θὰ σκάσωμε. Δ. Ναί, ἀλλὰ πῶς συμβαίνει νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν ἐκεῖ μέσα, χωρὶς ἄερα ; πῶς ἀναπνέουν ; Μ. Ἡ ζωὴ τους εἶναι εἰς τὸ νερὸ καὶ ἀναπνέουν νερό. Δ. Παιδιά, αὐτὸ δὲν τὸ ξεύρετε καὶ θὰ σᾶς τὸ εἶπω ἐγώ. Τότε ὁ Δ. βγάζει τὰ βράγχια ἀπὸ τὴν ρέγγα, ποὺ εἶχε, καὶ τὰ μοιράζει εἰς τὰ παιδιά. Ἐπίσης μοιράζει βράγχια ἀπὸ τ' ἄλλα ψάρια, ποὺ εἶχεν ἀγοράσει. Δ. Αὐτὰ τὰ ξεύρετε ; Μ. Εἶναι τὰ σπάραχνα. Δ. Νὰ τὰ λέγωμεν βράγχια. Μ. Ἐπαναλαμβάνει. Δ. Νὰ μοῦ εἴπη ἓνα παιδί τί σχῆμα ἔχουν ; Μ. Σὰν μισοφέγγαρο. Δ. Πῶς εἶναι φτιασμένα ; Μ. Σὰν ἀπὸ τριχίτσες. Δ. Γιὰ κάμετέ μου τὸ σχῆμά των κάτω εἰς τὸ χῶμα μὲ τὸ δάκτυλό σας. Οἱ μαθηταὶ ἀπομιμοῦνται τὸ σχῆμα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Δ. Σὰν τί μοιάζει ; Μ. Σὰν δρεπάνι. Δ. Κυττάξετε ἀπ' ἔξω στὸ κυρτὸ μέρος, πῶς εἶναι φτιασμένο. Κυττάξετε καὶ ἀπὸ μέσα. Μ. (βοηθούμενοι). Ἀπ' ἔξω ἔχει κάτι σὰν φύλλα μακρουλὰ καὶ μοιάζει σὰν χτένι' ἀπὸ μέσα τὰ φυλλαράκια αὐτὰ εἶναι κοντότερα καὶ μοιάζουν σὰν δοντάκια. Ἐνας μαθητὴς ἐπαναλαμβάνει ὅ,τι εἶπαν, διὰ τὰ βράγχια. Δ. Παιδιά, ξεύρετε εἰς τί χρησιμεύουν τὰ βράγχια ; Μ. Γιὰ ν' ἀναπνέουν. Δ. Πῶς ἀναπνέουν ; Μ.... Δ. Παιδιά, ἔχετε κυττάξει τὸ φρέσκο ψάρι, τί χῶμα ἔχουν τὰ βράγχιά του ; Μ. Κόκκινο. Δ. Ξεύρετε γιατί εἶναι κόκκινα ; Μ... Δ. Γιατὶ εἶναι πολὺ αἷμα ἐκεῖ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναπνέουν καὶ νὰ σᾶς εἶπω πῶς ; Τὸ νερὸ ἔχει ἄερα μέσα του. Ὅταν λοιπὸν κολυμβοῦν, ἀνοίγουν τὸ στόμα τους καὶ παίρνουν νερὸ μέσα. Ἐπειτα κλείνουν τὸ στόμα τους καὶ βγαίνει τὸ νερὸ ἀπὸ τίς σχισμὲς αὐτὲς τῶν βραγχίων (δείκνυει). Ἐκεῖ λοιπὸν ποὺ περνάει τὸ νερὸ ἀπὸ τὰ βράγχια, ὁ ἄερας, ποὺ ἔχει τὸ νερὸ μέσα του, καθαρίζει τὸ αἷμα τῶν βραγχίων καὶ τὸ αἷμα κυκλοφορεῖ στὸ σῶμά τους μέσα, καθαρὸ πειὰ καὶ ἔτσι ζῇ τὸ ψάρι. Ὅπως καὶ ὁ ἄερας, ποὺ ἀναπνέομεν ἡμεῖς, πηγαίνει στὰ πνευμόνια μας καὶ καθαρίζεται τὸ αἷμά μας καὶ ἔτσι ζοῦμε κι' ἐμεῖς. Πῶς γίνεται αὐτὸ θὰ τὸ μάθετε ἀργότερα.

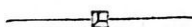
(Ἐδῶ ὁ κ. Διευθυντὴς φέρει ἓνα παράδειγμα, ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀέρος εἰς τὸ νερὸ, δηλαδὴ ἅμα βάλλωμεν ἓνα ποτήρι νερὸ κοντὰ στὸ παράθυρο,

πού τὸ πιάνει ὁ ἥλιος, ἀρχίζει λίγο λίγο τὸ νερὸ νὰ κά-
νη φυσαλίδες. Οἱ φυσαλίδες αὐτὲς ἔχουν μέσα ἄερα
κλπ.). Δ. Λοιπὸν μὲ τὰ βράγχια τί κάμνει τὸ ψάρι ; Μ.
Ἀναπνέει. Δ. Ὡστε τί πράγμα ἔχει τὸ ψάρι ἀντὶ γιὰ
πνευμόνια ; Μ. Τὰ βράγχια. Δ. Αὐτὸ νὰ τὸ ξεύρετε, πνευ-
μόνια τοῦ ψαριοῦ εἶναι τὰ βράγχια.

Ἕνας μαθητὴς λέγει : Κύριε, ἔχω ἀκούσει ὅτι τοῦ
γλυκοῦ νεροῦ τὰ ψάρια δὲν τρώγονται. Δ. Ποιὸς ἄλλος
τὸ ἔχει ἀκούσει αὐτό ;... Παιδιά, τὰ τρώμε κι' αὐτά,
ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον νόστιμα, ὅσον τῆς θαλάσσης. Μάλι-
στα σὲ μερικὰ μέρη, πού εἶναι κοντὰ σὲ λίμνες, πού βγά-
ζουν ψάρια, ἐκεῖ τὰ τρώγουν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, διότι εἶ-
ναι φθινὰ καὶ θρεπτικά. Ὡστε τρώγονται τοῦ γλυκοῦ
νεροῦ τὰ ψάρια. Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας θὰ ἔ-
χετε συναντήσῃ λίμνες, πού τρέφουν μέσα ψάρια· πάλιν
νὰ προσέξετε καὶ θὰ ἴδετε ὅτι τὰ τρώγουν αὐτὰ τὰ
ψάρια. Διευθ. Παιδιά, αὐτὰ τὰ ψαράκια, πού βλέ-
πετε ἐδῶ στὴ λίμνη, τὰ χρυσόψαρα, τί τρώγουν ; Μ. Ψω-
μάκι. Δ. Πῶς τὸ τρώγουν ; Μ. Ἐχουν δοντάκια. Δ. Ἔ-
τσι λέγετε ; Μ. Νὰ πιάσωμε ἓνα ψαράκι καὶ νὰ ἰδοῦμε.
Δ. Ἄς μὴ τὸ βασανίσωμε· θὰ σᾶς τὸ εἶπω ἐγώ. Τὰ χρυ-
σόψαρα δὲν ἔχουν δοντάκια, καταπίνουν ἔτσι τὸ ψωμά-
κι. Αὐτὰ ἐδῶ, πού ἔχομεν ἀγοράσει, κυττάξατε, ἔχουν
δοντάκια ; Μ. Ἐχουν. Δ. Μάλιστα καὶ μὲ αὐτὰ τρώ-
γουν. Ὡστε τί θὰ ξεύρωμε διὰ τὸ ζήτημα τῶν δοντιῶν ;
Μ. Ἄλλα ψάρια ἔχουν δόντια καὶ ἄλλα δὲν ἔχουν. Δ.
Ναί· αὐτὸ θὰ τὸ συζητήσωμε καὶ ἄλλοτε, ὅταν ἐξετά-
σωμε καὶ ἄλλα ψάρια. Ἄν ὅμως σεῖς δὲν τοὺς ρίξετε
ψωμί, θὰ πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα ; Μ. Ὁχι. Δ. Τί τρώ-
γουν λοιπὸν μέσα στὸ νερὸ ; Μ. Τὰ μικρόβια τοῦ νεροῦ.
Ἄλλος μαθ. Ἐχει κάτι οὐσίες μέσα τὸ νερὸ καὶ αὐτὲς
τρώγουν τὰ ψάρια. Δ. Νὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ καλύτερα,
παιδιά. Μέσα στὸ νερὸ εἶναι κάτι μικροζώφια ἴσια μ'
ἓνα σπειρὶ ἀλεύρι τὸ καθένα καὶ πολὺ μικρότερα ἀκό-
μη. Ἐ ! αὐτὰ τὰ μικρὰ ζώφια τρώγει τὸ χρυσόψαρο.
Δ. Τί τρώγει λοιπὸν τὸ χρυσόψαρο ; Ἐπανάληψις προη-
γουμένων. Δ. Τί ἄλλο τρώγει ;... Τί ἄλλο θέλετε νὰ ρω-
τήσετε ; Μ. Δὲν μπαίνει μέσα στὰ μάτια τοὺς νερὸ ; Δ.
Ἐσεῖς, ὅταν πλύνεσθε ἢ ὅταν κολυμβάτε, μπαίνει νερὸ
μέσα στὰ μάτια σας ; Μ. Ὁχι. Δ. Ἐτσι συμβαίνει καὶ
στὸ ψάρι. Δ. Παιδιά, ἐγὼ ἤθελα νὰ σᾶς ρωτήσω, πῶς

γίνονται περισσότερα τὰ ψάρια ; Μ. Πῶς πολλαπλασιάζονται ; Δ. Ναί. Λοιπὸν πῶς πολλαπλασιάζονται ; Μ. Μὲ αὐγά. Δ. Καὶ πῶς ἀπὸ τὰ αὐγά γίνονται ψάρια ; Μ. Τὰ ζεσταίνουν. Δ. Καὶ πῶς τὰ ζεσταίνουν, κάθονται ἐπάνω στὰ αὐγά, ὅπως ἡ κότα ; Λέγε ὅ,τι γνωρίζεις. Μ. "Οχι, γενοῦν στὶς ἄκρες καὶ ἐκεῖ ζεσταίνονται ἀπὸ τὸν ἥλιον μόνα τους τ' αὐγά. Δ. Ναί, ἀπὸ τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου ἐκκολάπτονται μόνα τους τὰ αὐγά καὶ βγαίνουν μικρὰ ψαράκια ἀπὸ μέσα, τὰ ὁποῖα σιγὰ σιγὰ μεγαλώνουν. Ἐχετε ἰδεῖ ἀπὸ τὰ αὐγά αὐτά ; Μ. Τὸ χαβιάρι. Ὁ ταραμᾶς εἶναι αὐγά ψαριοῦ. (Δ. Μοιράζει χαβιάρι ἀπὸ τὰ ψάρια, πού ἔχει, διὰ νὰ παρατηρήσουν οἱ μαθηταί). Δ. Τί ἄλλο θέλετε νὰ ρωτήσετε γιὰ τὰ ψάρια ;... Γίνεται ἐπανάληψις τῶν λεχθέντων. Δ. Μέσα εἰς τὴν τάξιν θὰ ἀσχοληθῶμεν πάλιν μὲ τὸ ψάρι.

Σ η μ. Ἡ διδασκαλία αὕτῃ ἔγινε κυρίως διὰ τὸν ἐξῆς σκοπὸν. Εἶναι τὸ πρῶτον ψάρι, πού ἐξετάζουν οἱ μαθηταί ἐπιδιώκομεν λοιπὸν νὰ μάθουν οὗτοι (καὶ οἱ μεγάλοι ἀκόμη τοῦ Διδασκαλείου), τί ἔχουν νὰ ἐξετάζουν ἀπὸ ἓνα ψάρι, ὅταν δὲ εὑρεθοῦν πρὸ τοιαύτης περιπτώσεως, νὰ κάμουν τοῦτο μόνοι των, αὐτενεργῶς καὶ ἐπὶ ἰδίου σχεδίου ἐργαζόμενοι καὶ νὰ προσθέτουν ὅ,τι ἴδιον ὑπάρχει εἰς τὸ ἐκάστοτε ἐξεταζόμενον νέον ἐκ καταλλήλων πηγῶν, παρατηρήσεως, βιβλίων, καταλλήλως ἀντλοῦντες.

Οἱ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1933—34 μαθηταὶ τῆς Δ' τά-
ξεως τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν, οἵτινες μετέσχον
τῶν εἰς τὸ Α' μέρος τοῦ παρόντος δημοσιευο-
μένων παιδαγωγικῶν φροντιστηρίων.

1) Ἀθηροπούλου Θεοφίλη	14) Παπαβασιλείου Βασίλ.
2) Ἀμπατζῆς Ἀντώνιος	15) Σούλτου Κασσιανή
3) Βογδάνου Κατίνα	16) Σαπουντζή Ἑλένη
4) Ἰωαννίδου Κλεοπάτρα	17) Σερέτης Παναγιώτης
5) Κωνσταντινίδου Χρυσούλα	18) Τζελέπη Ἑλένη
6) Κυτόπουλος Νικόλαος	19) Τσίτσκου Ἀφροδίτη
7) Καλαϊτζόγλου Γεώργιος	20) Τσίτσκου Καλλιρρόη
8) Κουτρούλης Ἰωακείμ	21) Τροχίδου Σοφία
9) Λαμπρινοῦ Ἀναστασία	22) Φιδάνη Παρθένα
10) Μπουκουβάλα Δήμητρα	23) Φιτσιώρη Ἑλευθερία
11) Νικολούδη Εὐαγγελία	24) Φουντοπούλου Μαρίκα
12) Πλωμαρίτου Ἀντωνία	25) Χριστοδούλου Δήμητρα
13) Πολύζου Κλεοπάτρα	26) Χατζόπουλος Γεώργιος

Οί κατά τὸ σχολικὸν ἔτος 1933—34 τελειόφοιτοι μαθη-
ταὶ τοῦ Διδασκαλείου Σερρών, οἵτινες μετέσχον
τῶν εἰς τὸ Α΄ μέρος τοῦ παρόντος δημοσιευο-
μένων παιδαγωγικῶν φροντιστηρίων.

1) Ἀλεξανδρίδου Στέλλα	24) Μπούμπας Εὐάγγελος
2) Αὐγερινοῦ Φρόσω	25) Νίκου Ἀντιγόνη
3) Βακάλη Κλεονίκη	26) Ξανθοῦ Ἑλένη
4) Βαλιούλη Πόπη	27) Ξανθοῦλη Χαρίκλεια
5) Γεωργίου Κατίνα	28) Παπαδημητρίου Εὐδοκία
6) Γεωργιτζίκης Χρυσόστ.	29) Παπαδήμου Δέσποινα
7) Γιαπερίδου Κατίνα	30) Παπαευαγγέλου Ἰωάννα
8) Δημητράκου Μαρίκα	31) Παπαμάρκου Κλειώ
9) Δημητριάδου Μαρία	32) Παπατριανταφύλλου Φωτ.
10) Δημοσθένους Εὐαγγελία	33) Ράλλη Ἑλένη
11) Ἐλευθερίου Παναγιώτα	34) Σαραφείδου Χρηστίνη
12) Θεμελῆ Ἄννα	35) Σταγγίδου Καλλιόπη
13) Θεολόγου Ζαχαρούλα	36) Σχοινᾶ Ἄννα
14) Ἰωαννίδου Κατίνα	37) Τουντζή Χρυσούλα
15) Καρακωταΐδου Κατίνα	38) Τριανταφυλλίδου Μαρία
16) Καράμπελια Βαρβάρα	39) Τσακίρη Μαρίκα
17) Καρδάμη Ἀρετὴ	40) Τρικούδη Θεοδώρα
18) Καρύδα Ἀνδρομάχη	41) Φραγκούλη Μαρίκα
19) Καψιμαλλίδου Ἑλένη	42) Χασιώτου Ἰφιγένεια
20) Κιτρινάκης Ἀλέξανδρος	43) Χατζηαρχοντῆς Ἀρχον.
21) Κουρδουπάλου Χρυσούλα	44) Χατζησοφριανὸς Σωφρόν.
22) Κωστοπούλου Εὐδοκία	45) Χατζηπεμψίδου Σταυρ.
23) Μαγκριώτου Δέσποινα	

Οἱ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1934—35 τελειόφοιτοι μαθηταὶ τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου, οἵτινες παρηκολούθησαν τὰς εἰς τὸ Β' μέρος τοῦ παρόντος δημοσιευομένης διδασκαλίας.

ΤΑΞΙΣ Ε΄.—ΤΜΗΜΑ 1ον

- 1) Ἀνδρῖκος Σπυρ.
- 2) Βαλαῆς Κωνσταντῖνος
- 3) Βογιατζάκη Ἄννα
- 4) Γεωργιάδου Μυροφόρ.
- 5) Δεληγιάνη Ἀρετὴ
- 6) Δημητροκάλης Γεώργιος
- 7) Ἰατρίδου Ἀλεξάνδρα
- 8) Κανελλάκης Γεώργιος
- 9) Κυταριόλος Γεώργιος
- 10) Λόγος Δημήτριος
- 11) Μανῆς Γεώργιος
- 12) Μαρτῖνος Στέφανος
- 13) Μαυροπούλου Σουλτ.
- 14) Μεταλληνὸς Σπύρος
- 15) Μήλα Ἄννα
- 16) Νικολῆς Ἰωάννης
- 17) Παναγιουλίας Γεώργιος
- 18) Ραπτοπούλου Μαρία
- 19) Ρουκᾶ Σουζάνα
- 20) Σέλτσικα Μαρία
- 21) Σοφιανοῦ Λοῦλα
- 22) Στυλιανοπούλου Βασ.
- 23) Στυλιανοπούλου Σταυρ.
- 24) Τζόβας Κωνσταντῖνος
- 25) Τουφεξίδου Ἀλεξ.
- 26) Τραγόπουλος Χρυσόστομ
- 27) Τσιμίτη Κυριακὴ
- 28) Φίλου Αἰκατερίνη
- 29) Χᾶνος Σπυρ.
- 30) Χαραλάμπους Ἰωάν.
- 31) Χασαπογιάννη Ἑλένη
- 32) Χρυσῖνας Δημήτριος
- 33) Χρυσοῦ Ἑλένη.

ΤΑΞΙΣ Ε΄. — ΤΜΗΜΑ 2ον

- 1) Ἀκρῶν Παναγιώτα
- 2) Ἀνδρεσάκης Δημήτριος
- 3) Ἀποστολόπουλος Σπυρ.
- 4) Βενιέρης Ἰωάννης
- 5) Βαρότσης Δημήτρ.
- 6) Βουτσαδάκη Στέλλα
- 7) Βιλαντώνη Μυρωδιά
- 8) Βυθούλκα Παναγιώτα
- 9) Γεωργιάδου Ἑλευθερία
- 10) Δαμάσκου Κωνσταντ.
- 11) Ζαφαράνας Παναγ.
- 12) Κάλλου Ἑλένη
- 13) Καρπούζης Κωνσταντ.
- 14) Κόκκοτας Εὐάγγ.
- 15) Μπαραικτάρης Παν.
- 16) Μαράζας Θεόδωρος
- 17) Μάτζη Παρασκευή
- 18) Μελέτης Σπυρίδων
- 19) Μούτσου Αἰκατερίνη
- 20) Μυστακίδου Νίκη
- 21) Παπανδρέου Μαρία
- 22) Παπακωνσταντινοπούλου Β.
- 23) Παπασακελλαρίου Εὐαγγ.
- 24) Πυλαρινὸς Διονύσιος
- 25) Σπυρίδου Ἑλλη
- 26) Στάμος Κωνσταντ.
- 27) Τζελέπη Ἑλένη
- 28) Τζιβάρας Ἰωάννης
- 29) Τζουμέρκα Εὐαγγελία
- 30) Τομαρίδου Νίκη
- 31) Τράκας Ἰωάννης
- 32) Φαρδῆς Παναγιώτης
- 33) Φλέσσα Θεοδοσία
- 34) Φέτσης Εὐγένιος
- 35) Χατζῆς Κωνσταντῖνος
- 36) Χαραλάμπους Ἑλένη

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 41 στιχ. 1 ἄνωθεν ἀντὶ ἐπαρκoῦς γραπτέον **ἀνεπαρκoῦς**
 » 155 » 22 » » προβολήν » **προσοχήν.**

Ἐπίσης λόγω ἀτελείας τοῦ λινoτυπικοῦ μηχανήματος, δι' οὗ ἐξετυ-
 πώθη τὸ βιβλίον, παρελείφθη ἡ ὑπογεγραμμένη ἀπὸ πολλῶν λέξεων,
 ἐκ τῶν ὁποίων σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰς κάτωθι :

ᾶσμα	σελ.	7	στιχ.	3	ἄνωθεν
χρήζοντα	»	9	»	20	»
ἥροντο	»	68	»	13	κάτωθεν
ζῶου	»	111	»	4	»
διήρесе	»	136	»	13	ἄνωθεν
ᾶσματος	»	160	»	25	» κ.λ.π.

Ἄλλων λαθῶν τὴν διόρθωσιν καταλείπομεν εἰς τὴν εὐμενῇ κρίσιν
 τοῦ ἀναγνώστου.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

	σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
I. Φροντιστήριον διδασκαλίας Ἀναγνώσεως	13
II. » » Ἱστορίας	33
III. » » Γραμματικῆς	45
IV. » » Ὀρθοσκευτ. (Λειτουργικῇ)	52
V. » » » (Εὐαγγέλιον)	62
VI. » » Γεωγραφίας	73
VII. » » Φυσικῆς Πειραματικῆς	95
VIII. » » Φυσικῆς Ἱστορίας	108
IX. » » Γραμματικῆς (διόρθωσις ἐκθέσεως)	113
X. » » Ἀριθμητικῆς	133
XI. » » Γυμναστικῆς	152

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΑΡΑΣΑΛΕΙΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ

	σελ.
Σημειώσεις ἐπεξηγηματικαὶ τοῦ σκοποῦ τῶν διδασκαλιῶν	183
I. Διδασκαλία Παραμυθίου	185
II. » » Ἀναγνώσεως	189
III. » » Γραμματικῆς	192
IV. » » Ἀριθμητικῆς	195
V. » » Γραμματικῆς	202
VI. » » Ὀρθοσκευτικῶν	205
VII. » » Ἀριθμητικῆς	210
VIII. » » Φυσικῆς Πειραματικῆς	213
IX. » » Πρώτης ἀναγνώσεως	218
X. » » Γεωγραφίας	223
XI. » » Φυτολογίας	228
XII. » » Πατριδογνωσίας	235
XIII. » » Ζωολογίας	242
Πίνακες μαθητῶν Διδασκαλείου Σερρῶν	247
Πίνακες μαθητῶν Μαρασαλείου Διδασκαλείου	249

30

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

1. Ἐπετηρίς Μονοταξίου Διδασκαλείου Καστορίας 1924
2. Ἡ Ζωή ἐνὸς Διδασκαλείου 1925
3. Τὸ Μονοτάξιον Διδασκαλεῖον Σπάρτης καὶ ἡ δημοδιδασκαλικὴ μὀρφωσις 1927
4. Εἰσηγήσεις καὶ ὁμιλίαι κατὰ τὸ Συνέδριον τῶν Διευθυντῶν τῶν Ἰδασκαλείων τοῦ 1930, περὶ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τῶν Πολυταξίων Διδασκαλείων καὶ ἄλλων ζητημάτων, δημοσιευθεῖσαι εἰς συνεχῇ φύλλα τοῦ περιοδικοῦ «Ἑρμῆς», τῶν ἐτῶν 1930, 1931 καὶ 1932
5. Ἐφηρμοσμένη Διδακτικὴ 1935

Τιμᾶται δραχ. 60.—